

anadolium

e K a m p ü s
ve

anadolu mobil

dilediğin yerden,
dilediğin zaman,
öğrenme fırsatı!

(ekampus.anadolu.edu.tr)

(mobil.anadolu.edu.tr)

ekampus.anadolu.edu.tr

Takvim

Duyurular

Ders
Kitabı (PDF)

Epub

Html5

Video

Canlı Ders

Sesli Kitap

Ünite
Özeti

Sesli Özet

Sorularla
Öğrenelim

Alıştırma

Deneme
Sınavı

Infografik

Etkileşimli
İçerik

Bilgilendirme
Panosu

Çıkmış Sınav
Soruları

Sınav Giriş
Bilgisi

Sınav
Sonuçları

Öğrenci
Toplulukları

AOSDESTEK
AÇIKÖĞRETİM DESTEK SİSTEMİ

aosdestek.anadolu.edu.tr

444 10 26

www.anadolu.edu.tr

/AOFAnadolum

/Anadolu_Univ

instagram.com/anadoluuniv

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 2700
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 1666

OSMANLI TARİHİ (1300-1566)

Yazarlar

Prof.Dr. Feridun Mustafa EMECEN (Ünite 1, 2)

Arş.Gör.Dr. Özgür KOLÇAK (Ünite 3, 4)

Arş.Gör.Dr. Özgür ORAL (Ünite 5, 6)

Doç.Dr. Yusuf Alperen AYDIN (Ünite 7, 8)

Editör

Prof.Dr. Feridun Mustafa EMECEN

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2012 by Anadolu University
All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

Grafik Tasarım Yönetmenleri

Prof. Tevfik Fikret Uçar
Doç.Dr. Nilgün Salur
Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Ölçme Değerlendirme Sorumlusu

Öğr.Gör. Atilla Tekin

Kapak Düzeni

Prof.Dr. Halit Turgay Ünal

Dizgi ve Yayına Hazırlama

Kitap Hazırlama Grubu

Osmanlı Tarihi (1300-1566)

E-ISBN
978-975-06-2662-3

Bu kitabın tüm hakları Anadolu Üniversitesi'ne aittir.
ESKİŞEHİR, Ağustos 2018

2442-0-0-0-1209-V01

İçindekiler

Önsöz	vi
-------------	----

Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu	2
BATI ANADOLU UÇ BÖLGESİNİN DOĞUŞU	3
İLK OSMANLILAR.....	5
OSMANLI BEYLİĞİ'NİN TEŞEKKÜLÜ VE OSMAN BEY	6
OSMANLI BEYLİĞİ'NİN KURULUŞ YILLARINDA ANADOLU'DA SİYASİ ORTAM	9
OSMANLI BEYLİĞİ'NİN İLK SİYASİ-ASKERİ FAALİYETLERİ	11
OSMANLILARIN ANADOLU BEYLİKLERİ İÇİNDEKİ KONUMU.....	14
Özet	18
Kendimizi Sınayalım	19
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	20
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı.....	20
Yararlanılan Kaynaklar	21

1. ÜNİTE

Balkanlara Geçiş: Fetih ve İskân	22
OSMANLI BEYLİĞİ'NİN YENİ HAYAT SAHASI: BALKANLAR	23
OSMANLILARIN BALKANLAR'DAKİ İLK ASKERİ FAALİYETLERİ	25
RUMELİ YAKASINDA YERLEŞMENİN BAŞLAMASI.....	27
EDİRNE'NİN FETHİNDEN SONRA BALKANLAR'DAKİ YENİ SİYASİ GELİŞMELER.....	29
I. Kosova Savaşı ve Sonuçları	31
BATI ANADOLU BEYLİKLERİNİN VASALLEŞME SÜRECİNİN BAŞLAMASI	33
Özet	36
Kendimizi Sınayalım	38
Okuma Parçası	39
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	39
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	40
Yararlanılan Kaynaklar	41

2. ÜNİTE

Merkeziyetçi Devletin Doğuşu ve Çöküşü	42
I. BAYEZİD (1389-1403) VE İLK MERKEZİYETÇİ DEVLET TEŞEBBÜSÜ	43
I. Bayezid'in Batı Siyaseti.....	44
Gücünün Doruğunda ve Felaketin Eşiğinde Bir Osmanlı Sultanı.....	46
FETRET DEVRİ VE OSMANLI SALTANATININ BÖLÜNMESİ (1402-1413)	47
I. MEHMED VE OSMANLI İKTİDARININ DİRİLİŞİNDE UZLAŞMACI SİYASET (1413-1421)	49
II. MURAD (1421-1444, 1446-1451) VE RUMELİ'DE KESİN YERLEŞME.....	51
Taht Değişikliği Krizleri	51
Osmanlı-Macar-Venedik Çekişmeleri ve Denge Siyaseti (1423-1437)	52
Osmanlı Siyasetinde İktidar İçi İlişkiler ve Fetih Siyasetinin Dönüşü (1437-1444)	53
II. Murad Saltanatının Doğası	56

3. ÜNİTE

Özet	58
Kendimizi Sınayalım	60
Okuma Parçası	61
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	61
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	61
Yararlanılan Kaynaklar	62

4. ÜNİTE

İstanbul'un Fethi ve İmparatorluğun Teşekkülü	64
II. MEHMED'İN TAHTA İKİNCİ ÇIKIŞI VE İSTANBUL'UN FETHİ	65
İMPARATORLUK İDEALİNİN DOĞUŞU	68
CİHAN HÂKİMİYETİ PEŞİNDE BİR OSMANLI SULTANI	70
II. Mehmed ve Sırp Tahtı Meselesi	70
1463-1479 Osmanlı-Venedik Savaşları	71
Orta Anadolu'da Güç Mücadelesi ve Uzun Hasan'la Savaş	73
II. Mehmed'in Karadeniz Siyaseti	76
Tek Cihan Tek Hükümdar: Fatih'in Roma'yı İstila Planı	77
İMPARATORLUK YÖNETİMİ VE VERGİ DEVLETİNİN DOĞUŞU	77
Özet	80
Kendimizi Sınayalım	82
Okuma Parçası	83
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	84
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	84
Yararlanılan Kaynaklar	85

5. ÜNİTE

Osmanlı Klasik Çağının Doğuşu ve Yapılanma Süreci	86
II. BAYEZİD'İN TAHTA GEÇİŞ SÜRECİ VE İÇ KARIŞIKLIKLAR	87
CEM SULTAN OLAYI	88
BOĞDAN MESELESİNİN HALLİ	90
ÇUKUROVA'DA NÜFUZ MÜCADELESİ	91
ARNAVUTLUK HADİSELERİ VE MACARİSTAN'A YÖNELİK POLİTİKA ...	93
OSMANLI-VENEDİK İLİŞKİLERİ	93
SAFEVİ TEHLİKESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ŞAHKULU	
BABA TEKELİ İSYANI	95
YENİ BİR İKTİDAR MÜCADELESİNİN BAŞLANGICI VE	
II. BAYEZİD'İN ÖLÜMÜ	96
II. BAYEZİD DÖNEMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	97
Özet	99
Kendimizi Sınayalım	100
Okuma Parçası	101
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	101
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	102
Yararlanılan Kaynaklar	103

6. ÜNİTE

Doğu Meselesinin Halli: İslam Dünyasında Hakimiyetin Başlaması	104
KARDEŞLER ARASINDA MÜCADELE	105
DOĞU MESELESİNİN BAŞLANGICI	105
DULKADIROĞULLARI BEYLİĞİNİN ORTADAN KALDIRILMASI	108
DOĞU ANADOLU'DA OSMANLI EGEMENLİĞİNİN BAŞLAMASI	109

MERCİDABIK SAVAŞI VE SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER.....	111
RİDANİYE SAVAŞI	114
HİLAFAFET MESELESİ VE İSLAM DÜNYASINDA HAKİMİYETİN BAŞLAMASI.....	116
I. SELİM'İN SON YILLARI.....	117
I. SELİM DÖNEMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	118
Özet	119
Kendimizi Sınayalım	120
Okuma Parçası	121
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	121
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	121
Yararlanılan Kaynaklar	123

İhtişam Çağı ve Cihan Devleti Haline Geliş..... 124

7. ÜNİTE

CİHAN DEVLETİ HALİNE GELİŞİ HAZIRLAYAN GELİŞMELER.....	125
YENİ MÜCADELE ALANI: AKDENİZ.....	128
HİND OKYANUSU'NDA OSMANLILAR.....	133
KUZEY STEPLERİNDE OSMANLILAR.....	135
İÇ GELİŞMELER.....	136
Özet	140
Kendimizi Sınayalım	142
Okuma Parçası	143
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	143
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	144
Yararlanılan Kaynaklar	144

Batı'da ve Doğu'da Osmanlı Gücünün Yayılışı 146

8. ÜNİTE

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN DEVRİNDE AVRUPA'DAKİ SİYASÎ GELİŞMELER.....	147
BATI'YA DOĞRU İLK FAALİYETLER.....	149
MACARİSTAN ÜZERİNDE OSMANLI-HABSBURG ÇEKİŞMESİ (1533-1562).....	152
OSMANLI-SAFEVÎ MÜCADELESİ.....	156
SON SEFER VE KAPANAN BİR "ÇAĞ".....	159
Özet	161
Kendimizi Sınayalım.....	162
Okuma Parçası.....	163
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı.....	164
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı.....	164
Yararlanılan Kaynaklar	165

Önsöz

Kuzeybatı Anadolu'da Bizans İmparatorluğu sınırlarında kurulmuş küçük bir Türkmen beyliği iken bulunduğu coğrafyanın sosyal ve siyasi yapısının kazandırdığı dinamiklerle zaman içerisinde bü-yük bir imparatorluğa dönüşen Osmanlı Devleti'nin altı yüzyılı aşan tarihi üzerinde yapılan araştırmalar hâlâ yeterli düzeye ulaşmış değildir. Bu geniş tarihin siyasi, sosyal ve iktisadi açılarından bir bütün olarak kapsayıcı şekilde yazılması, her şeyden önce devasa arşiv malzemesi ve kaynaklar temelli olarak yapılacak araştırmaların artmasına bağlı gibi gözükmektedir. Bununla beraber Osmanlı genel siyasi tarih yazımının önemli bir aşama kaydettiği de söylenebilir. Yapılan son araştırmaların sonuçlarının bu genel tarihe olan katkısı ölçüsünde Osmanlı tarih yazımının ciddi bir ilerleme göstereceği açıktır. Bütün bu kısıtlayıcı gibi görünen mahzurlara rağmen en azından öğrenim düzeyinde de olsa Osmanlı tarihinin temel noktalarına vakıf olmayı sağlamak ve derslere yardımcı olmak amacıyla böyle bir yazım işine girişmenin boş bir çaba olmayacağı düşünülebilir.

Burada Osmanlı "Klasik Çağı" olarak adlandırılacak olan ve Osmanlı beyliğinin kuruluşundan Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının sonuna kadar gelen dönem, genel bir siyasi tarih bakışıyla ele alınmış bulunmaktadır. Kitapta yapılan planlama uyarınca ünite konularına dikkat edilirse, Osmanlı tarihinin bu döneminin alışılmış kronolojik çerçevesi yerine tematik özellikleri bakımından bir sınıflandırma yapıldığı hemen fark edilir. İlk iki ünite Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasına hasredilmiştir. Burada önce Osmanlı beyliğini oluşturan ve onun diğer Türkmen sınır beylikleri içerisinde öne çıkmasına yol açan temel faktörler üzerinde durularak, tarihçiler arasında bu husustaki tartışma noktalarına temas edilmiş, kuruluş sırrının aslında nasıl anlaşılması gerektiği yapılan araştırmaların ışığında daha net bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nin teşekkülünde ve onun kalıcı bir siyasi güç haline gelişinde ikinci önemli kavşak noktası olarak ise Rumeli/Avrupa yakasına geçiş meselesi ele alınmıştır. Bunu izleyen üçüncü ve dördüncü üniteler, bu tematik çizgi içinde Osmanlıların ilk cihanşümul bir devlet kurma merhalesini ve bunun kısa sürede başarısızlıkla sonuçlanmasını, hemen ardından yaşanan yeniden toparlanma devriyle birlikte gerçek anlamda imparatorluğun müessesesi ve teşkilatıyla kurulduğu İstanbul'un fethi sonrası gelişmeleri konu edinmiştir.

Dördüncü ve beşinci üniteler, imparatorluğun klasik görüntüsüne kavuşması sırasında yaşanan gerilimlerle birlikte, siyasi olarak doğuda İslam dünyasına hâkim olmanın getirdiği sorumluluk temelinde, nasıl bir yeni misyonun üstlenilmiş olduğu ve bunun ileride klasik Osmanlı sistemini belirlemede ne gibi öneme sahip bulunduğu noktasını aydınlatacak bir çerçevede kaleme alınmıştır. XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Orta Avrupa'ya kadar uzanan büyük bir siyasi kuruluş haline geliş sürecinin nasıl gerçekleştiği meselesi yedinci ve sekizinci ünitelerin konusunu oluşturmuştur. Osmanlı İmparatorluğu tam da bu dönemde dünya siyasetini yönlendiren en önemli aktörlerden biri haline gelerek, Batı ve Doğuda tam anlamıyla belirleyici bir güç özelliği kazanmıştır. Bunun siyasi sebeplerinin anlatıldığı bu ünitelerde, Osmanlıların büyük bir strateji/güç oyununu sahneye koydukları da açık şekilde anlaşılmaktadır. Bu büyük gücün iç dinamikleri ve siyasi/diplomatik hamleleri yine bu kısımda ele alınan ana konular olmuştur. Şüphe yok ki 1566 tarihi, Kanuni Sultan Süleyman'ın vefatıyla başlayacak yeni bir dönemi işaret etmiştir. Klasik çağın farklı unsurları ve yönelimleri ise XVI. yüzyılın ikinci yarısında bir önceki devrin oluşturduğu ana zeminde sürdürülmüştür.

Anlaşılabacağı üzere elinizdeki kitabın ihtiva ettiği bu ve benzeri ana dönüm noktaları temelinde düşünülen siyasi ve askeri faaliyetlerin anlatımında, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk yüzyılları ve ne şekilde bir gelişme çizgisi takip ettiği konusunda belirli bir zihni alt-yapıyı oluşturmak amacı esastır. Bundan dolayı kitabın kurgusu ve planı alışılmış ders kitaplarından hayli farklı şekilde düşünülmüş, burada okuyucunun entelektüel düzeyde nasıl bir kazanımı olacağı noktasından hareket edilmiştir. Şüphesiz kitabın daha faydalı olabilmesi ise yer yer içeride verilen kaynaklar ve araştırma eserlerinin okunmasıyla mümkün olabilecektir. Buradaki temel noktaları daha da detaylandırmak isteyenler, yahut bilgilerini akademik bir seviyeye çıkarmaya çalışanlar için bu kaynakların okunması ve incelenmesi gereklidir.

Özetle Osmanlı İmparatorluğu gibi çok geniş bir zaman diliminde hâkimiyetini sürdürmüş bir siyasi teşekkülün tarihini bütün cepheleriyle vermek mümkün olamayacağına göre burada okuyucunun bilmesi gereken hususlar çerçevesinde ünitelerin planlanmış bulunması tabii karşılanmalıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve yükseliş devrini konu alan bu ders kitabı, ana öğretim alanı olarak tarihi seçmiş olan öğrencilerin ufuklarını genişletme ve daha farklı bakış açılarını kazanmalarını ölçüsünde hedefine ulaşmış sayılacaktır.

Editör

Prof.Dr. Feridun Mustafa EMECEN

1

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunu hazırlayan dinamikleri açıklayabilecek,
- İlk Osmanlıların ortaya çıkışını açıklayabilecek,
- Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunu ve Osman Bey'in faaliyetlerini açıklayabilecek,
- Dönemin beylikler dünyasını ve Osmanlı Beyliği'nin bunlar arasındaki konumunu tartışabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Osmanlı Beyliği
- Osman Bey
- İlk Osmanlılar
- Uç Bölgesi
- Batı Anadolu'da Beylikler

İçindekiler

Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu

BATI ANADOLU UÇ BÖLGESİNİN DOĞUŞU

Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıkış sürecini, 1071'den sonra Anadolu'nun içlerine yönelik olan Türk akınlarına ve hemen arkasından gelen göçmen gruplarına bağlamak mümkündür. Bu ilk Türk yerleşmesini, Selçukluların yıkılmaya yüz tuttuğu, Harezmşahların yükseldiği XII. yüzyılın ikinci yarısında yenileri izledi. XIII. yüzyılın yirmili yıllarında Moğolların İran ve Azerbaycan'a hakim olmalarıyla yeni ve belki de diğerlerinden daha büyük bir göç dalgası meydana geldi. Bu durum sadece Anadolu'yu değil ileride onunla bağlantılı olacak olan Karadeniz'in kuzey steplerinden Balkanların kuzey kesimlerine kadar ulaşan bölgeleri de ilgilendiren gelişmelerin başlangıcını teşkil etmiştir. Böylece özellikle XIII. asırda Anadolu ile Kuzey Karadeniz kesimi arasındaki irtibat ve bağlar daha da sıkılaşmıştır. Bizanslıların Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara sızan bir kısım Türk boylarını kendi hizmetleri altına almaları ve bunları uç bölgesindeki siyasi oluşumlara karşı kullanmak üzere Batı Anadolu'ya geçirmeleri, sınır boylarında yeni bir sosyal karışma yol açarak bu kesimde ortaya çıkan beyliklerin güçlenmesinde yahut kolayca genişlemesinde belirleyici rol oynamış olmalıdır.

İlhanlı baskısı sonucu Selçuklu Devleti dağılırken, iç bölgedeki yaylaklarını kaybeden Türkmen boyları, Anadolu'nun batı uç kesimlerine yığılmaya başlamışlardır. Kuzeydoğu Anadolu'nun dağlık kesimleriyle Kastamonu bölgesinden Antalya'ya kadar uzanan hat, Türkmen boylarıyla dolup taşmıştır. Bu Türkmen boyları basit birer göçebe kabile durumunda değillerdi. Onlar Harezmşahların, Selçukluların ve diğer Türk beyliklerinin idaresi altında bulunmuşlardı, idari, askeri yapıdan haberdar idiler. Ayrıca bir kısmı 1240'larda Anadolu tarihi bakımından büyük önemi haiz **Babai İsyanı'na** katılmışlardı.

Yanlarında derviş, baba, şeyh gibi dini ve kültür hayatlarında rol oynayan zümreler de yer alıyordu. Bunlar kendi anlayışları ve algılayışları çerçevesinde bir İslamî düşünceyle manevi gücü takviye ediyorlardı. Bu katı gibi görünen manevi yapı aslında yumuşak bir birlikteliği sağlayacak unsurlarla bezenmişti ve yerli unsurlarla belirli noktalarda uyum gösterebilecek bir karakter taşıyordu. Yani bu guruplar katı bir İslamî anlayışla hareket etmiyorlar, **cihat-gaza** prensibini, bugün bilinen anlamda değil daha yumuşak ve bütünleştirici tarzda benimsemiş görünüyorlardı.

Aslında Anadolu'nun sosyal, iktisadi, dini hatta idari yapısında mühim değişikliklere yol açacak olan Oğuz kabilelerinin göçleri yerleşik Selçuklu idaresini ve devlet sistemini derinden etkilemişti. Selçuklular yarı göçebe hayat tarzı içindeki

Uç: Genel anlamda rakip devletler, özel anlamda ise Bizans sınırında oluşan, dini unsurlarla örülü küçük siyasi-askeri yapı ve bununla oluşan yaşam tarzı.

Babai İsyanı: Anadolu Selçukluları döneminde 1240 yılında gayri sünnî tasavvufî hareketin lideri Baba İlyas tarafından çıkarılan isyan.

Babai İsyanı: Anadolu Selçukluları döneminde 1240 yılında gayri sünnî tasavvufî hareketin lideri Baba İlyas tarafından çıkarılan isyan.

bu gurupları iç düzenlerinde karışıklığa, çekişmeye yol açma ihtimali karşısında sınır boylarına sevk ettiler. Bu sınır boylarında yeni gelen grupların ve bu bölgelerde yaşayan Bizans tebaası unsurların karşı karşıya gelmeleriyle sadece bir çatışma ortamı değil, karşılıklı bir sosyal etkileşim de oldu. Sınır kültürünün bu kendine has özelliklerinin kaynaklara yansıyan akislerini, Osmanlı dönemindeki Balkanlar'da gözlemlemek ve benzeri gelişmeleri anlamak mümkündür. Böylece uç denilen kesimde bir yandan geleneksel olarak hayat tarzlarını sürdüren, öte yandan yine kendi anlayışlarıyla şekillendirdikleri dini motifleri manevi idealle süsleyen, Bizans topraklarına akınlar yaparak elde edilen ganimeti siyasi kudret için gerekli olan iktisadi gücün kaynağı haline getiren yeni siyasi teşekküller ortaya çıktı. Önceleri Orta ve Doğu Anadolu'da görülen ve sonra Selçuklu idaresi altında bütünleşen bu "uç sistemi", XIII. yüzyılda Moğolların ortaya çıkarak Anadolu'yu tehdit altında bırakmalarıyla yeni bir hamle ve ivme kazandı. Beklenmedik bu gelişme sadece Yakındoğu tarihini değil, Avrupa tarihini de derinden etkileyecek olan hatta çağımıza kadar uzanan yeni oluşumlara zemin hazırladı.

Hayli renkli uç dünyasına ayrıca şehirli unsurlar, ahi gurupları, esnaf teşekkülleri, sanatkârlar, tacirler ve çiftçiler gibi Orta Anadolu'nun ve Doğu Anadolu'nun yerleşik halkından bir bölümü de gelip yerleşmişti. Böylece bir taraftan siyasi bir idari yapı çok kısa sürede oluşturulurken diğer taraftan bu yapıyı destekleyecek iktisadi faaliyetler başlamış ve üretimi sağlayacak temel adımlar atılmış oldu. Bütün bunları belirli bir bilincin, sistemli bir siyasetin eseri gibi görmek de doğru bir yaklaşım tarzı değildir. Burada daha çok kendiliğinden oluşan bir siyasi çatı etrafında toplanmanın getirdiği oluşum söz konusudur. Nitekim uç kesimindeki Türkmen beylikleri 1300'lü yıllarda ortaya çıktıklarında, böylesine hazır ortama sahip değillerdi, fakat siyasi teşekkül haline gelmekle kısa sürede bunun için gerekli alt yapıları, geçmiş tecrübelerin ışığında sağlayabildiler.

Tarihi gelişmeye bakılacak olunursa, XIII. yüzyıl sonlarındaki genel manzara şu şekilde kendisini gösterir: Orta Anadolu'da sıkışıp kalan ve *İlhanlı hakimiyetini kabul eden Selçuklulara* sözde bağlı Türkmen beylikleri, merkezi otoritesi zayıflayan Bizans'ın içinde bulunduğu siyasi bunalımdan istifadeyle Batı Anadolu'da yoğun bir faaliyete giriştiler. Zamanla söz konusu bölgede müstakil ve yarı müstakil hale gelecek olan ve birer devlet şeklinde teşkilatlanan beylikler arasında özellikle eski Selçuklu payitahtını (Konya) ele geçiren **Karamanoğulları** üstün bir mevki kazandılar.

Bunlar Selçuklu varisi olma iddialarını ve siyasetlerini diğer Türkmen beylerine karşı ön plana çıkardılar. Daha batıdaki beylikler içinde Kütahya merkezli kurulmuş olan Germiyanogulları ile Kastamonu-Sinop havalisindeki Candarogulları, ilk dönemlerde güçlü beylikler olarak sıvrılmışlardı. Karesi, Aydın, Saruhan, Menteşe beylikleri önceleri hedeflerini Ege denizine çevirmişlerdi ve gaza ideolojisinin idealize edildiği bir itici güçle hareket eden beylikler durumundaydı. Özellikle Germiyanogulları ve Candarogulları, İstanbul'a yakın kesimde yer almanın getirdiği avantajla Bizans sınır hattında kendilerine bağlı her biri boy beyi olan savaşçı liderleri devreye sokmuşlardı. Söz konusu savaşçı beyler, muhtemelen yarı bağımsız, çoğu defa da kendi namlarına hareket ediyorlar, zaman zaman kendileri gibi olan diğer beylerle birleşebiliyorlar, sınır bölgelerindeki Bizans feodal beylerine (*Osmanlı kaynaklarında tekfur denilmektedir*) karşı müşterek saldırılar düzenleyebiliyorlardı. Bu oluşumlar Bolu hattından Eskişehir hattına kadar olan yerlerde ve Sakarya havzasında yoğunlaşmıştı. Hatta Osmanlı ve Karesi beylikleri bu gibi savaşçı gruplara dayalı olarak ortaya çıkmışlardı.

Karamanoğulları: 1256-1474 yılları arasında Konya, Niğde, Karaman, İç İli, Taşili ve Alanya yörelerinde hüküm süren Türk beyliği. Diğer beylikler üzerinde üstünlük iddiasında bulunarak Osmanlı beyliği ile devamlı rekabet halinde olmuşlardır. Kendilerini Selçukluların varisi olarak görmüşlerdir.

Anadolu Selçuklularının İlhanlı/Moğol hakimiyetine girmesinden sonra Anadolu'da ne gibi gelişmeler yaşandı?

SIRA SİZDE

Öte yandan Batı Anadolu'nun dış cephesinde Eretnaogulları, Kadı Burhaneddin, Eşrefoğulları, Ladik beyleri, güneyde Hamidoğulları, kuzeyde Trabzon Rum Devleti hudutları çevresinde Çepni beyleri (Taceddinoğulları, Hacı Emir oğulları) yer almaktaydı. Fakat özellikle Bizans hududuna yakın Batı uç kesimindeki beylikler içinde Germiyan ve Candaroğulları arasında sıkışmış bölgede bulunan küçük bir beylik olarak Osmanlılar yavaş yavaş siyasi şartların ve jeopolitik durumun kendisine sağladığı avantajlarla yükselmeye ve dikkat çekmeye başladı. *Onların bulundukları bölge sadece iç Anadolu değil, Karadeniz'in kuzey bozkırları ve hatta Balkanlar ile kolayca irtibatın kurulabildiği bir alandı.* Ayrıca bu kesim vaktiyle **Selçuklu sultanı İzzeddin Keykavus'a** bağlı Türkmen liderlerinin hükmü altındaki askeri nitelikleri öne çıkan kalabalık Türkmen boylarının yerleştiği yerd.

1260'lı yıllarda Keykavus'un Bizans'a sığınışı, oradan Kırım'a sevk, ona bağlı Türkmen gruplarının buralarda toplanmasına vesile olmuştu. Osmanlı Beyliği'nin belirdiği kesim oldukça hareketli, birçok olaya sahne olmuş bir yerdi ve burada bulunanlar da bütün bu ortamdan askeri ve siyasi tecrübe kazanmışlardı. Hatta bunlar sınır hattındaki Bizans tebaası yerli guruplarla da rahatlıkla bağlantı kurabilecek bir durumdaydı.

İLK OSMANLILAR

İlk Osmanlıların tarih sahnesine çıkışları, XIII. yüzyıl Anadolu'sundaki çok önemli sosyal değişime dayanır. Bu değişimin temelinde 1071'den itibaren Anadolu yarımadasına kesin olarak yerleşen ve siyasi birlikler kuran Selçukluları yerleştirmek gerekir. Selçuklu idaresindeki Anadolu, Osmanlılar için her şeyin başlangıcını oluşturacak olan XIII. asır sonlarına doğru hemen hemen *Türkleşme* sürecini tamamlamış bir görünüştedir. Bu görünüş ve *Türkleşme*, sadece geniş ölçüde yerli unsurların İslamlaşması sonucu ortaya çıkmış bir olgu olmayıp o dönemin kaynaklarında da ifadesini bulduğu üzere *Türkmen/Oğuz* boylarının Anadolu'ya yönelik göçlerinin bir sonucudur. Şüphesiz Anadolu'nun türlü etnik kökenden gelen ve doğu Hristiyanlığının muhtelif inanış kümeleri şemsiyesi altında birleşmiş olan yerli unsurların bir bölümü İslamiyeti kabul etmişlerdir. Fakat bunun çok büyük sayılara ulaşmadığı açıktır. Hatta XV. ve XVI yüzyıla ait Osmanlı resmi sayımlarından elde edilen sayısal bilgiler, Selçukluların asli coğrafyası olan Orta ve Doğu Anadolu'da, Batı Anadolu'ya kıyasla çok daha fazla sayıda Ortodoks Hristiyan gurupların yaşadığını ortaya koyar. Bu durum Hristiyan nüfusun birden bire ortaya çıkmadığını, yani kitle halinde bir İslamiyete geçişin olmadığını öncelikle ispat eder. Ayrıca kitleler halinde İslamlaşma olsaydı, XV. ve XVI. yüzyıllarda bazı bölgelerde hemen hemen Müslüman Türk unsurla aynı yoğunlukta nüfusu bulunan Hristiyan guruplara rastlanmaması gerekirdi.

Bir cihan devleti olarak tarih sahnesinde yer almış olan Osmanlıların Batı Anadolu'nun kuzey kesiminde küçük bir beylik halinde ortaya çıkışı, doğrudan doğruya bu döneme ait (XIII. ve XIV. yüzyıllar) çağdaş kaynaklardan takip edilememektedir. Bu durum olaylara yönelik kronolojik bir aktarımı mümkün kılmadığı gibi, böylesine cihanşümul bir imparatorluk kuran hanedanın kökenini de karanlıklar içinde bırakmaktadır. İlk Osmanlı tarihlerinin kuruluştan bir asır sonra kaleme alınmış olmaları bunlardaki kuruluş ve köken ile ilgili bilgileri tartışmalı hale getir-

II. İzzeddin Keykâvus:

Anadolu Selçuklu sultanı, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in büyük oğlu olup Moğolları Anadolu'dan çıkarmak için Türkmen guruplarına dayalı olarak mücadele etti. 1246-1249 arasında tek başına, 1249-1262 arasında ise kardeşi IV. Kılıçarslan ile birlikte hüküm sürdü.

Kronik: Döneminde kaleme alınmış olan ve olayları zaman dilimini dikkate alarak anlatan tarihler anlamında kullanılmıştır. Osmanlı kronikleri/tarihleri XV. yüzyılın ortalarından itibaren daha düzenli olarak tutulmaya başlanmıştır.

miştir. Osmanlı kaynaklarının bu problemi daha XX. asır başlarından beri bilinmekte ve tarihçilerce tartışılmaktadır. Sadece Osmanlı **kronikleri** değil, ilk Osmanlılarla ilgili çağdaş Bizans kaynaklarının aktardıkları dolaylı bilgilerde de önemli problemler mevcuttur. Bütün bu durum Osmanlı tarihinin bu ilk safhasında gerek beyliğin gerekse hanedanın ortaya çıkışı ve müstakil bir devlet haline geliş süreciyle alakalı olarak bu konularla uğraşan araştırmacıları vakıya/olguya yönelik olmaktan çok teorik kurgulamalara yöneltmiştir.

Bu durum özellikle 1980'li yıllardan itibaren başlayan, ancak yeni bir çözüm ortaya koymaktan çok, daha önce üzerinde durulmuş, bir kısmı unutulmuş bilgileri yeniden canlandıran ve sosyolojik-antropolojik kuramlarla süslenmiş itirazlara yol açmıştır.

K İ T A P

Bu itirazlar ve tartışmalar için, Söğüt'ten İstanbul'a. Osmanlı Devletinin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar adlı kitaba bakabilirsiniz. (Ankara, İmge Kitabevi, 2005).

SIRA SİZDE

İlk Osmanlılar ile ilgili bilgi yetersizliğinin en önemli sebebi nedir, bu durum tarihçilerin araştırmalarını nasıl etkilemiştir?

Yine de Osmanlı tarihinin bu ilk safhası ve ailenin menşei hususunda Osmanlı kroniklerinin bilgisine başvurmadan, bunları gerek Bizans gerekse XIII. yüzyıl Selçuklu kaynaklarıyla karşılaştırmaktan başka bir çare bulunmamaktadır. Ayrıca çoğu geç tarihli olmakla birlikte erken tarihli kayıtlara atıfta bulunan resmi belgeler, *topografik ve maddi malzemelerin yol göstericiliğinde* olguya yönelik bilgilere ulaşılmaya çalışılmaktadır.

OSMANLI BEYLİĞİ'NİN KURULUŞU VE OSMAN BEY

Osmanlı Beyliği'nin kurucuları ve devlete adını veren ailenin kökeni, hatta Osmanlı tarihinin ilk safhaları ve siyasi hadiseler hakkında kaynaklara dayalı sağlam bilgilere ulaşamamaktadır. Mevcut kaynaklardan elde edilen efsanevi bilgilerden tarihi gerçekleri tam anlamıyla ortaya koymak oldukça zordur. Pek çok araştırmacı ilk Osmanlı kroniklerini yeniden yorumlayarak Osmanlıların kimliği ve beyliğin teşekkülünü izaha çalışırlar. Tarihi şahsiyet olarak muasır/çağdaş bir Bizans kaynağında adı geçen Osman Bey'in dışında onun ataları, bulunduğu yere geliş, beyliğin teşekkülü konusu, en eskisi Osman Bey'in ortaya çıkışından yüz yıl sonra kaleme alındığı bilinen ilk Osmanlı kaynağı (*Ahmedi'nin Tarihi, XIV.yüzyıl başı*) ve onu takip eden XV. asır ortalarında çoğu Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid çağında yazılmış Osmanlı tarihlerine dayalı olarak aktarılmıştır. Bu kaynaklarda Osmanlı ailesinin ve mensup olduğu boyun Anadolu'ya geliş hikâyeleri, pek çok araştırmacı tarafından inandırıcı bulunmaz. Bununla beraber söz konusu rivayetleri karşılaştırmak suretiyle nispeten doğru bilgilere ulaşılacağı de savunulur.

Osmanlı tarih geleneği, Osmanlı beyliğinin kurucusu Osman Bey'in atalarını 1220'lerden itibaren Moğolların ortaya çıkışı sonucu Anadolu'ya akan Türkmen kitlelerine bağlar. Bir kısım Osmanlı kaynakları Osmanlıların çıkış noktasını **Mahan** olarak belirtirken, bir kısmı **Ahlat**'ı ön plana çıkarır.

Özellikle Ahlat, Celaleddin Harezmsah'ın Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad tarafından 1230 yılında yenilgiye uğratıldığı yerdir (Yassı Çemen Savaşı). Bu bölge hem **Harezmsah bölgesinden** hem de daha önce buralara gelmiş olan Türkmen topluluklarının iskânına sahne olmuştur.

Mahan: İran'ın güneyinde bulunan Kirman eyaletinde yer alan şehir. Tarihi gelenekte burası Osmanlı ailesinin bilinen ilk yurdu olarak açıklanır.

Ahlat: Van Gölü'nün batı kıyısında yer alan ve günümüzde Bitlis'e bağlı olan ilçe.

Harezmsah bölgesi: Özbekistan-Kazakistan sınırında bulunan Aral gölünün güneyinde uzanan topraklardır. Burada kurulan Türk-İslam devletine de Harezmsahlar denir, 1097-1231 yıllarına hüküm sürmüş bu devletin son büyük hükümdarı Celaleddin Harezmsah olup Cengiz Han'a karşı yaptığı mücadele ile tanınır.

Moğolların Anadolu'ya ilerlemeleri üzerine Osmanlıların ataları Ahlat'tan Erzurum-Erzincan taraflarına yönelmişler, bir süre burada kaldıktan sonra eski vatanlarına dönmek niyetiyle Haleb'e kadar inmişler, sonra yeniden Pasin ovasına gitmek zorunda kalmışlar, burada iken ailenin bir kısmı ayrılmış, geri kalanlar Ertuğrul Bey liderliğinde Ankara-Karacadağ yoluyla Söğüt'e gelmişlerdir.

Osmanlı kaynaklarının belirttiği bu coğrafi güzergâh, XIII. yüzyıl Selçuklu tarihçisi olan İbn Bibî'nin uzun uzadıya naklettiği Harezmi grupların Selçuklulara sığınma hadisesine ve onlara yerleşmek üzere gösterilen yerlerle büyük benzerlik arz eder. Ancak Harezmi grupları Osmanlıların atalarıyla irtibatlandırmaya yarayacak başka ipuçları yoktur. Nitekim Osmanlı kaynaklarının bu macerada ilk zikrettikleri şahıs, Süleyman Şah'tır, onun aktarılan hikâyesinin sonradan kroniklere sokulduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı tarihlerinden bazıları (Âşıkpaşazade Tarihi, Anonim Tevârih-i Âl-i Osmanlar, Oruç Bey Tarihi), Süleyman Şah hikâyesini ön plana alırlarken, ilk Osmanlı tarihini yazan Ahmedî, Sultan Alaeddin ile Gündüz Alp'in ilişkilerine temas eder, ancak Gündüz Alp'in nereden geldiğini belirtmez. Fatih Sultan Mehmed döneminde eserlerini yazan bazı tarihçiler (Enveri), hanedanın atalarından birini Şah Melik olarak anar ve onları Urfâdan yola çıkarır, Sultanönü'ne (Eskişehir bölgesi) getirir. Aynı dönem tarihçilerinden bir diğeri (Şükrullah) ise Osmanlıların Selçuklu soyu ile birlikte Anadolu'ya geldiği iddiasındadır ve onları Karacadağ'a yerleştirir. Bir başka tarihçi ise Ahlat'ı temel alarak bunların önderleri olan Kayık Alp'den bahseder ve yine Osman Bey'in atalarının Ankara-Karacadağ'a geldiklerini belirtir (Karamani Mehmed Paşa). Süleyman Şah'ı bir tarafa bırakırsak kaynakların üzerinde birleştikleri şahsiyetler, Gök Alp, Gündüz Alp, Ertuğrul, Sungur Tekin, Gündoğdu, Sarıyatı ve Osman Bey'dir. Bunlardan çıkarılabilecek sonuç ise, diğer bazı maddi kaynakların delaletiyle, Gündüz Alp- Ertuğrul ve Osman Bey silsilesidir. İlk Osmanlılardan tespit edilebilen ve üzerlerinde belirli bir mutabakat oluşan bu üç sima, aynı zamanda üç nesli işaret eder ve en azından aileyi 1220'li yıllara kadar uzatır. Bunun dışında kroniklerde yer alan ve bugün bazı Osmanlı tarihlerinden tekrarlanan şecerele oldukça güvensizdir.

Osmanlı kaynaklarının menkıbevi bilgileri daha çok Osman Bey'in şahsında toplanmış gözükmetedir. Onun babası Ertuğrul ve kardeşleriyle olan ilişkileri, gazanın lideri vasfını kazanışı, Şeyh Edebali ile olan bağı epik bir tarzda anlatılır. Bunlar yapılırken araya türlü efsaneler eklenir, devletin teşekkülü idealize edilir. Ancak Osman Bey'in adını veren dönemin tek çağdaş tarihi, *Pachimeres tarafından yazılmış olup 1260-1307 yılları arasındaki olayları anlatan bir Bizans kroniğidir*. Bu eserde de onun adı dışında ataları hakkında hiç bir bilgi yer almaz. Bu kaynak, Osman Bey'in tarihi bir şahsiyet olduğunu açık bir şekilde ortaya koyar. Onun babasının adının Ertuğrul olduğu yolundaki bilgi ise Osman Bey'e ait olduğu tespit edilen bir sikkeye dayanır. Ancak bu paranın sahte olduğu hakkında ciddi şüpheler vardır.

Osman Bey'in tarihi bir şahsiyet olarak **Kayı boyuna** mensup olduğunda Osmanlı kaynakları ittifak etmektedir.

Yine bazı araştırmacılar böyle bir irtibatın sonradan uydurulmuş olduğu görüşündedirler (P. Wittek, F. Köprülü, F. Sümer). Bununla beraber Osmanlı hanedanının Kayı boyuna mensup olduklarına dair gelenek, XV. yüzyılda hanedan tarafından resmi bir kabul görmüştür. Öte yandan XV. ve XVI. asra ait **tahrir defterlerine** yansıyan bilgiler, Osmanlıların ortaya çıktığı ana coğrafyada (Bursa-Eskişehir-Bolu hattı) Kayıların açık izlerini gösterir.

Kayı boyu: Tarihi geleneğe göre Osmanlı hanedanın bağlı olduğuna inanılan 24 Oğuz boyundan biri. Bu boyun diğer boylara göre üstün olduğu iddiası ileri sürülmüştür.

Tahrir Defteri: Osmanlı mali sisteminde vergiye esas olan varlıkların sayımı yapılarak düzenlenen defterleridir. Bunlarda şehir ve köylerin adları, buralarda yaşayan vergi mükellefi erkek nüfusun isimleri, vergi kaynaklarının dökümü kaydedilir. Bu defterler Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihini aydınlatan çok önemli tarihi belgelerdir.

Bu bölgede Çepni, Bayat, Eymir, Kayılar vardır, bunların adları köy ismi olarak bugüne kadar da ulaşmıştır. Keza XIII. yüzyıl Selçuklu tarihçileri İbn Bibi ile Aksarayî, bu coğrafyadaki uç Türkmenlerine çok sık atıf yaparlar. Öte yandan Osmanlıların Kayı boyuna mensup gösterilmeleri dönemi için pek cazip bir durum değildir. Eğer söz konusu kaynaklar, Osmanlı hanedanını asil bir soya bağlamak için onlara bir boy uydurmak gayretini taşısalardı, adı sanı pek duyulmayan Kayı yerine daha faal ve önde gelen diğer boyları tercih ederlerdi. Bu bakımdan Kayı lafzının öne çıkarılması tarihi bir realiteden kaynaklanmış olabilir, fakat bu boyun “*beylik kurma üstünlüğünü*” haiz olduğu iddiası sonradan ortaya atılmıştır.

Bütün bu tartışmalar bir tarafa bırakılırsa Osman Bey’in ilk teşkilatının Türkmen boy sisteminin bir yansıması olduğuna şüphe yoktur. Nitekim parçalara ayrılan boyların “bölük” denilen savaşçı gruplar oluşturduğu ve her bölüğün idarecisinin adıyla anılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Bu husus eski Türkmen yerleşmelerinin olduğu bölgelerin tahrir kayıtlarında bile eski sistemin bir parçası olarak yer almıştır. Defterlerde Türkmen boyları çoğu defa idarecilerinin adlarıyla kaydedilmiştir. Vergi amaçlı bu parçalanmanın aslında bazı yerlerde tarihi bir yapılanmadan ortaya çıktığı söylenebilir. Mesela, Bolu, Orta Anadolu, Doğu Karadeniz, Muğla kesimlerine ait tarihi kayıtlarda sık rastlanan “**divan, bölük, tir**” gibi adlandırmalar aslında askeri teşkilatın birer yansımasıdır ve söz konusu kayıtların tutuldukları dönemler için (XV-XVI. yüzyıllar) hiç bir askeri ve siyasi anlam ifade etmemektedir.

Osman Bey’in de bu gibi savaşçı bölüklerden oluşan toplulukta ön plana çıktığı, Pachimeres’in (ö.1310) onun adını vermesinden anlaşılmaktadır. Bu durum Osman Bey’in giderek kendi aşireti içinde güçlenmesi, Bizans ile mücadelesi sonucu şöhretinin her tarafa yayılması ve bir beylik kurma sürecini başlatmasıyla ilgilidir. Onun liderliğinde cemiyet sisteminde ve yapısında önemli değişiklikler olmuş, zamanla uç bölgesinin biraz dağınık ve karışık yapısına çeki düzen verilerek bir beylik-devlet haline dönüşecek temel siyasi unsurlar oluşmuş ve siyasi hâkimiyetin doğuşu gerçekleşmiştir. Aşiret yapısı içinde giderek güçlendiği anlaşılan Osman Bey’in bu savaşçı Türkmen gruplarından birinin lideri olarak sivrildiğine şüphe yoktur. Onun sürülerinin peşinden koşan basit bir çoban olmadığı, alp/gazi olarak anılan savaş örgütleyen bir askeri lider olarak yükseldiği söylenebilir. Önceleri savaşçı liderler (yani alpler) onunla aynı konuma sahip silah arkadaşları iken Osman Bey’in kazandığı başarılar ile öne çıkması üzerine ikinci planda kalmışlardır. Yani eşitler arasında ilk sıraya yerleşen Osman Bey’in liderliği bu silah arkadaşları tarafından kabul edilmişti. Bu şekilde giderek Osman Bey’in emrinde bir idari/askeri kademeleşme oluştu. Fetihlerle elde edilen toprakların önde gelen askeri kumandanlara dağıtılmasıyla, basit sayılabilecek bir askeri bürokrasinin temelleri de atılmış oldu. Bu duruma ait ipuçları, güvenilir bulunmayan ilk Osmanlı kaynakları yanında onları genel anlamıyla doğrulayan bazı resmî belge ve daha sonra tutulmuş olup bu dönemlere inen kayıtları ihtiva eden sayım defterlerinde de yer alır.

Divan, bölük, tir: Bu tanımlamalar küçük askeri bölgeleri ifade eder. Zamanla bu bölgeler coğrafi bir bütün sayılarak küçük idari birim olarak kabul edilmiş; nahiye, vilâyet gibi adlarla da anılmıştır. Tir kelimesi Farsça olup Türkçe ok demektir ve boy teşkilatlanmasını ifade eder.

SIRA SİZDE

Osmanlı Beyliği’nin ortaya çıkışında Osman Bey’in aşiret yapılanması içinde hangi özellikleri etkili olmuştur?

Alaeddin: Osmanlı kaynaklarında geçen Alaeddin’in Anadolu Selçuklu sultanı I. Alaeddin Keykubad’ı (1220-1237) nitelediği açıktır. Ancak bununla ilgili bilgilerin doğruluğu üzerinde şüpheler vardır.

Osmanlı Beyliği’nin diğer Türkmen beylikleri gibi ortaya çıkışında, XIII. yüzyılın ikinci yarısında Selçuklu Anadolu’su ile Bizans Anadolu’sundaki siyasi gelişmelerin önemli rolü olduğu açıktır. Osmanlıların Eskişehir’den Bursa hattına kadar uzanan ve biraz kuzey yönüne kayan sahada faaliyet göstermeye başlaması, Osmanlı kaynaklarında daha ziyade Selçuklu Sultanı **Alaeddin** ile Ertuğrul, yahut Osman’ın bu bölgedeki müşterek askeri hareketiyle irtibatlandırılır.

Bu kaynaklarda anlatılanları tarihi olarak kıyaslamaya yarayacak dönemin çağdaş kaynaklarında (İbn Bibi ve Aksarayî'nin Selçuklu Tarihleri) herhangi bir açık ibare bulunmamaktadır. Ancak Osmanlı kaynakları Osmanlıların faaliyetlerini karıştırmalar ve kulaktan dolma bilgilerle bu dönemin siyasi ortamına yerleştirmeye itina göstermişlerdir. Mesela çok ehemmiyet verilen **Karacahisar**'ın fethi Osmanlı tarihlerinde devletin ortaya çıkışının ve Selçuklu Sultanı ile olan bağın temeli, dönüm noktası olarak ele alınır.

Fakat dönemin Selçuklu kaynakları bu konuda tamamıyla sessizdir. Bu bakımdan Selçuklu ve Bizans kaynaklarının XIII. yüzyıl Anadolu'su için anlattıklarına dönmek, söz konusu kaynaklarda adı geçmese de Osmanlıların da teşekkülüne yol açacak siyasi ortamı ve çerçeveyi anlamak bakımından önemlidir.

OSMANLI BEYLİĞİ'NİN KURULUŞ YILLARINDA ANADOLU'DA SİYASİ ORTAM

Selçuklu kaynaklarına göre, XIII. yüzyılın ikinci yarısında özellikle 1243'teki Köseadağ savaşından sonra Anadolu Selçuklu Devleti'nin vesayet altına girmeye başlaması, siyasi ve sosyal yapıda birtakım değişimleri de beraberinde getirdi. 1256'da Baycu Noyan idaresindeki Moğol kuvvetleri Konya'yı tazyik etti. II. İzzeddin Keykavus ordularının mağlubiyete uğraması üzerine İznik imparatoruna sığındı. Baycu'nun dönüşünden sonra ise geniş ölçüde destek aldığı Denizli Türkmenleriyle birlikte tekrar Konya'ya geldi (1257). Sonra ülkeyi kardeşi IV. Kılıçarslan (ö.1266) ile ikiye bölüp paylaştı. Bu durum batıdaki uç bölgesi açısından yeni gelişmelerin zeminini hazırladı. Keykavus kardeşiyle anlaşmazlığa düşünce mücadele yeniden başladı. Ona tabi Sivrihisar yöresindeki Türkmenlerden asker toplayan Ali Bahadır adlı bir Türkmen reisi, Konya üzerine yürüdü, fakat yenildi ve uç Türkmenlerine sığındı. Keykavus ise kaçarak İstanbul'a geldi, oradan da 1278'de Kırım'a yollandı. Keykavus İstanbul'da iken Ali Bahadır onun yanına gitmiş, kendisine bağlı uç Türkmenleri ise Bizans sınırında toplanmışlardı. Fakat Ali Bahadır, bir suikast planladığı iddiasıyla öldürülünce, onunla birlikte hareket eden ve İznik dolayına gelen Türkmenlerin bir kısmı sınır boylarında kaldı, bir bölümü Rumeli'ye geçirildi. Bu olay ileride bu bölgede ortaya çıkacak olan Osmanlıların hangi güçlere dayandıklarını anlamak bakımından önemli gözükmektedir.

Moğolların giderek artan baskıları, onların hükmü altındaki Selçuklu sultanları ve Türkmenler arasında tepkiyle karşılanmaktaydı. Moğollar 1284'te Sultan II. Mesud'u tahta çıkardılar. Buna muhalif olan Karamanoğulları ve Eşrefoğulları Konya'yı alıp III. Keyhusrev'in (ö. 1282) iki oğlunu tahtta oturtular. Fakat bunlara karşı İlhanlı Argun Han'ın oğlu Keyhatu büyük bir güçle Anadolu'ya geldi. II. Mesud'un durumunu sağlamlaştırdı, müşterek hareket eden orduları, Konya'ya girdi. 1288'de Germiyanlılar da dahil uç Türkmenleri Sultan Mesud'a itaat arz etmek zorunda kaldılar. Bu arada Germiyanlılar ve uç Türkleri dağıtıldı ve iyice batı sınırlarına doğru itildi. Batı ucunda Germiyanlılara bağlı sınır beyleri giderek bulundukları bölgede kontrolü ellerine geçirdiler. Aydın, Saruhan, Karesi beylikleri ortaya çıktı, daha aşağıda sahil beyi Menteşe çok önemli bir beylik kurdu. Kuzeybatı Anadolu'da ise Kastamonu beylerine tabi akıncı beyler uç kesimlerde faaliyetlerini yoğunlaştırdılar. 1291-1292'de Keyhatu uç Türkmenlerine karşı bir hareket düzenledi. 1298'de ise İlhanlı hükümdarı Gazan Han, II. Mesud'un yerine, III. Alaeddin Keykubad'ı Selçuklu tahtına geçirdi. Bu durumu kabullenmeyen Moğol kumandanlarından Sülemiş Anadolu'da Gazan Han'a karşı isyan etti (1299). Bu isyan üzerine uç bölgesindeki İlhanlı kontrolü çok zayıfladı. Sülemiş'in isyanı İlhanlıları oldukça

Karacahisar: Eskişehir yakınlarında önemli bir kale/şehir durumunda olan Karacahisar, Osmanlı tarih geleneğinde Osmanlı beyliğinin Anadolu'daki ilk ele geçirdiği ve bağımsızlığını ilan ettiği yer olarak gösterilir.

uğraştırdı. İşte tam da bu ortamda, 1299-1301 yıllarında, hem Osman Bey hem de diğer uç beyleri özellikle Bizans sınırlarında akınlarını daha da sıklaştırdılar. Bütün bu gelişmeler Osmanlı tarihlerinde Osmanlı beyliğinin ortaya çıkışı temelinde ele alınmış gözükmektedir. Hatta bu karışık ortam tarihçiler tarafından Osmanlı beyliğinin kuruluş yılı olarak 1299'un gösterilmesine de vesile olmuştur.

Öte yandan çağdaş Bizans kaynakları, Bizans'ın doğusundaki sınır boyunda görülen hareketlenmeler ile ilgili ayrıntılı bilgiler verir. Bu bilgiler Osmanlıların çekirdek/ana coğrafyasını da ilgilendirir. Dönemin olaylarına şahit olan Pachimeres, Bizans'ın Anadolu sınırındaki gelişmeleri biraz karışık da olsa geniş şekilde açıklar. Onun bu tasviri ilk Osmanlı coğrafyasını kabaca zihinlerde canlandırmaya yardımcı olmaktadır: 1250'den itibaren Paflagonya/Kastamonu dağları Türkmen boylarıyla dolmuştur. İmparator VIII. Mikael 1260'lı yıllardan itibaren takip ettiği askeri güç oluşturma yolundaki gayretlerinin tepkiyle karşılanması, sınır boylarındaki savunma zincirini zayıflatır. Savunma hattı çöker, fazla vergi talepleri de Paflagonya köylülerinin Türklere dönmelerine ve onlara lojistik destek sağlamalarına yol açar. Mikael 1281-1282'de tahkimatı arttırsa da bir süre sonra bu da bir işe yaramaz. Türkmenlerin yoğun faaliyetleri üzerine Mikael'in oğlu Andronikos ancak 1290'da Bursa tarafına geçer. Bursa, İznik, Ulubat gibi kasabaların savunma düzenini gözden geçirirse de bu faaliyet etkisiz kalır, özellikle Sakarya savunma zinciri çökmektedir.

Bu anlatılanlar Osman Bey'in bu yeni oluşan siyasi ve sosyal ortamdan istifade ettiğini gösterir. Nitekim Osmanlıların hedeflediği bölge olan Bitinya (Bursa yöresi) hakkında detaylı bilgiler veren Pachimeres'in **Çobanoğulları'na** dair haberleri, Osman Bey'in onlarla olan birlikteliğiyle irtibatlandırılmıştır.

Pachimeres'den hareketle Çobanoğlu Muzafferüddin Yavlak Arslan'ın öldürülmesinden sonra (1291-1292) onun yerine geçen oğlu Mahmud'un Bizans sınırındaki akın faaliyetini kardeşi Ali'ye bıraktığı, onun da daha sonra Bizans ile anlaştığı ve yerini Osman'ın aldığı üzerinde durulur. Pachimeres, Ali'nin Osman ile bağına değinmediği halde bu bilgiler, Osman Bey'in Kastamonu beyine bağlı olarak faaliyet gösterdiği ve Ali'den sonra uçta liderliği eline aldığı ve başına topladığı Paflagonya'dan gelen Türkmenlerle sert bir gaza faaliyetine giriştiği yorumuna yol açmıştır. Aslında Pachimeres burada Osman ile Ali'nin faaliyetlerini karşılaştıran bir ifade kullanmıştır ve Osman'ın adını ilk zikrettiği hadise ise onun bir Bizans kuvvetini mağlubiyete uğrattığı Bafeus savaşı dolayısıyladır. Osman'ın adını da **Atman** olarak yazar.

Bazı araştırmacılar bunun bir ad olmaktan ziyade bir unvan olabileceğini ileri sürmüşler, hatta onun Altınorda sahasında meydana gelen karışıklıklar sonucu Bitinya yöresine gelmiş bir topluluğun liderlerinden biri olup adının da bu liderlikten gelen unvana yani "ataman"a dayandığı, dolayısıyla onun Bitinyalı "atamanlar"dan biri olabileceği dahi belirtilmiştir.

Bununla beraber bu kelimenin Grekçe alfabesiyle Osman yazılışının bozuk şekli olduğuna şüphe yoktur. Bütün bu varsayımlar dışında doğrudan muasır kaynağa yani Pachimeres'e dayalı kesin bilgi, Osman Bey'in Leon Mouzolon komutasındaki bir Bizans ordusunu Bafeus denilen yerde mağlubiyete uğratmasıdır. Böylece Osman Bey bir askeri lider, tarihi bir şahsiyet olarak bir tarih kaynağında ilk defa ortaya çıkmış oluyordu. Bizanslılar Türklere karşı harekete geçmek için asker bulmakta çok zorlandığı bir devrede, 1302 yılı başında Moğollar'ın önünden Tuna'dan aşağı kaçan ve aileleriyle birlikte sayıları 15.000'i bulan **Alan** guruplarından istifade etmek ve onları Batı Anadolu'da Türklere karşı savaşmak için kullanmak istediler.

Çobanoğulları: Kastamonu uç beyi Emir Hüsameddin Çoban tarafından kurulmuş bir beyliktir. Kayı boyuna mensup olan Çobanoğulları beyliğinin yerini 1309'da Candaroğlu Süleyman Bey tarafından kurulan Candaroğulları almıştır.

Atman: Kelime aslında başbuğ, kumandan anlamına gelen ve daha çok Karadeniz'in kuzeyindeki Türk kavimlerinde kullanılan bir unvandır. Bu unvan Hatman tarzında Ukrayna Kazaklarınca da kullanılmıştır. Batı kaynaklarında Osmanlı İmparatorluğu için kullanılan Ottoman kelimesinin de tıpkı Atman gibi Osman yazılışının bozulmuş şekline dayandığı söylenebilir.

Alanlar: Bizans ordusunda paralı asker olarak hizmet gören Alanlar, İskit-Sarmat kökenli Kafkas halklarındandır.

1302 baharında imparatorun oğlu IX. Mikael Manisa bölgesinde Türklerle yaptığı mücadeleye katılan Alanlar, daha sonra 1302 Temmuzunda Sakarya ırmağı boyunca uzanan sınırın savunmasına yardım etmek üzere görevlendirildiler ve bu bölgede muhtemelen Osman Bey'in de dahil bulunduğu Türkler tarafından geri püskürtüldüler. Bunların başında bulunan Mouzolon ailesine mensup kumandan "Nikomedia" (İzmit) yakınlarında Bafeus'ta 27 Temmuz 1302'de Osman Bey'in kuvvetleri karşısında yenilgiye uğrayarak geri çekilmek zorunda kaldı.

Halil İnalçık, "Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi", Osmanlı Beyliği: 1300-1389, çev. G. Çağalı Güven v.dğr, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1997, s. 78-100.

K İ T A P

Artçı Alanlar ordunun geri çekilip Nikomedia/İzmit hisarına kapanması- na yardımcı oldular. Osman'ın idaresindeki kuvvetler İznik'ten Bursa'ya kadar Bitinya'yı alt üst etmişler, İzmit, İznik, Bursa ve diğer surlu kasabaların birbiriyle irtibatını kesmişlerdi. Bu ilk akınlarda Türkler bu bölgeye yerleşmiş değillerdi, akınlar sırasında bölgedeki köyler boşalmış, müstahkem hisarlar ayakta kalmış, kaçanlar ya bu hisarlara ya da İstanbul'a yönelmişlerdi.

Bizans tarihçisi Pachimeres Osman Bey hakkındaki ilk bilgileri hangi siyasi şartlar- da açıklamıştır?

SIRA SİZDE

4

OSMANLI BEYLİĞİ'NİN İLK SİYASİ-ASKERİ FAALİYETLERİ

Pachimeres'in eserinden çıkarılan bu bilgiler, Osman Bey'in gücünün mahiyetini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Aslında Osman Bey'in İznik ve Bursa'yı esas hedef aldığı 1310'lu yılların başlarına kadar bulunduğu Bitinya bölgesinin ve Sakarya ırmağı civarının sakinleri tamamıyla kaçmış değillerdi. Bu bölgenin sakin- lerinin etnik, dini ve sosyal yapılarının mahiyeti yeni bir beylik tabanının teşkilinde etkili olmuştur denilebilir. Hem geç Osmanlı hem de erken Bizans kaynakları birli- kte değerlendirildiğinde Bitinya bölgesinin tamamıyla terk olunmadığı anlaşılır. XV. asra ait Osmanlı tahrir kayıtlarına yansıyan izler, Bitinya bölgesinin daha aşağıla- rında, Karesi'den Menteşe'ye kadar tam bir kaostan yaşandığını, buna mukabil *Bursa yöresinde Hristiyan Ortodoks, ancak etnik menşei tartışmalı köylülerin çeşitli ad ve namlarla -bazıları Türkçe adlarıyla- varlıklarını sürdürdüklerini gösterir.* Bölgedeki savaşçı Alanların da Osmanlı safına geçmiş oldukları bilinmektedir. Böylece Os- man Bey'in dayandığı değişik kökenden savaşçı grupları onun henüz belirginleşen siyasi kimliğinin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Ayrıca Pachimeres'in Osman Bey'in Meander (Menderes) Türkmenlerinden destek aldığını kaydetmesi ilginçtir. Coğrafi uzaklık bu bilginini doğruluğunu gölgelemektedir. Bununla birlikte Kayı boyunun yayılış sahası böyle bir kabile bağının mümkün olabileceği hususunda ipucu sağlar. Bütün bunlar özellikle Bafeus savaşı sonrası Osman Bey'in Türkmen beylikler dünyasında önemli bir şahsiyet olarak sivrildiğinin açık bir işaretidir.

Bafeus savaşı sonrası Osmanlı Beyliği'nin bir siyasi teşekkül haline geldiği ge- nel olarak kabul edilmektedir. Hatta bazı tarihçiler bu savaşın tarihini yani 1302'yi Osmanlı beyliğinin kuruluş tarihi olarak kabul etme eğilimindedirler. Bununla beraber Pachimeres'in anlattıkları *o tarihe kadar Osman Bey'in aslında tanınmış ve kendi başına hareket eden bir bey olduğunu göstermektedir.* 1299'daki Sülemiş is- yanının sebep olduğu karışık ortam da göz önüne alındığında Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu için 1300 yılını belirlemek daha uygun görünür.

Melangeia: Burasının Yenişehir olabileceği üzerinde durulmuştur. Ancak son araştırmalarda Pamukova'nın üst kesimindeki Paşalar mevkiinde bulunduğu iddia edilir.

Osman Bey Bafeus savaşı sırasında ve sonrasında civarındaki Bizanslı feodal beylerle amansız bir mücadeleye girmek yerine onlarla genellikle iyi geçinip bölgedeki durumunu kuvvetlendirdi. Mesela bunlar arasında tarihlerde en sık adı geçen şahıs Harmankaya'nın feodal beyi (tefur) Köse Mihal'dir. Osman Bey'in bu tanınmış silah arkadaşının torunları sonradan büyük bir akıncı ailesi olarak Rumeli kesiminde askeri faaliyette bulunacaklardır. Osman Bey'in bölgedeki bu beylerle ilişkisi konusunda Bizans kaynaklarında herhangi bir bilgi yoktur. Osmanlı kaynakları ise bu konuda epik hikâyelere bolca yer verir. Bunlardan çıkarılacak sonuç, Eskişehir'den Bursa ve İznik'e kadar olan havalide birçok küçük kalenin Osmanlı idaresi altına alındığıdır.

Bafeus'un hemen ardından Osman Bey'in, **Melangeia'yı** ele geçirdiği ve hareket üssü yaptı. İznik'i tehdit ederek burayı sürekli abluka içinde tuttu.

Bu arada da adları Osmanlı kaynaklarında zikredilen irili ufaklı kaleleri ele geçirdi. İznik ablukası dışında Osman Bey'in faaliyetleri ile ilgili olarak Bizans kaynaklarına dayalı bilgiler 1307'ye kadar yoktur. Bu arada Bizanslılar askeri ağırlığı Batı Anadolu'ya kaydırmışlardı. Bizanslılar parayla tuttukları Katalanlı askerlerle Türkmenlerin faaliyetini önlemeye çalıştılar. Bunlar başlangıçta etkili olup Türkmen saldırılarını engelledilerse de daha sonra Bizanslılarla anlaşmazlığa düşüp bölgeden çekildiler (1304). Onların çekilmesinden sonra Osman Bey İznik-Bursa üzerindeki baskıyı artırdı. Nitekim imparator 1305 baharında İlhanlı Olcayto'ya daha önce Gazan Han'a yaptığı teklife benzer şekilde, gayri meşru kızını eş olarak verme ve Türklere karşı ittifak kurma isteğini ilettiler. İlhanlılar'dan yeteri kadar asker gönderileceği vaadini aldı ve kız kardeşi Maria'yı İznik'e gönderip şehir halkının Osman Bey'e karşı direnişlerini desteklemeye, canlandırmaya çalıştı. Fakat Moğollar'ın geliş haberleri Osman Bey'in faaliyetlerine daha da hız vermesiyle sonuçlandı. Nitekim 1307'de Trikokkia (Karahisar) kalesini alıp İznik-İzmit bağlantısını tamamen kesmişti. Pachimeres bu yılın sonlarında Moğol ordusunun Bitinya'ya gelip birçok yeri kurtardığını aktarır. Pachimeres'in bu bilgisinin doğru mu yoksa bir temenniden mi ibaret olduğu belirsizdir. Fakat doğru bile olsa, Osman Bey'in daha sonra süratle bölgeyi ele geçirdiği söylenebilir. 1321'de patlak veren iç savaşa kadar Avrupa'da uğraşan Bizanslılar, Osman Bey ile ilgilenemediler. Ancak 1307'den 1326'da Bursa'nın fethine kadar geçen süre zarfında Osman Bey'in ve oğlu Orhan'ın faaliyetleri hakkında muasır bir kaynak mevcut değildir. Osmanlı kaynaklarından anlaşıldığına göre Osman Bey Sakarya'dan Boğaz'a ve kuzeyde Karadeniz kıyısına kadar çok geniş bir bölgenin kontrolünü ele geçirmişti.

SIRA SİZDE

Bafeus Savaşı'nın Osmanlı Beyliği'nin kuruluş sürecindeki yeri nasıl açıklanabilir?

Bu noktada Osmanlı tarihlerinin Osman Bey'in faaliyetleri hakkında çizdikleri tabloya bakıldığında, dönemin diğer kaynakları olan Bizans ve Selçuklu kaynaklarıyla uyumlayan bilgilerle karşı karşıya kalınır. Bugün modern Osmanlı tarihi yazımında ve ders kitaplarında, önemli bilgi problemlerini haiz olan ilk Osmanlı tarihlerinin anlattıkları, çoğu defa dikkatsiz bir şekilde olduğu gibi aktarılmaktadır. Bu tarih anlatımı şüpheli olsa da Osmanlı tarihçiliğinde yerleşmiş bilgiler haline dönüştüklerinden bunlara kısaca göz atmakta fayda vardır. Buna göre, Âşıkpaşazade'nin tarihinin içinde yer alan ve ilk dönemlere ait en önemli kaynak olan **Yahşi Fakih Menakıbnamesi**, Osman Bey'in bölgedeki faaliyetleri hakkında nispeten ayrıntılı bilgiler verir.

Yahşi Fakih

Menakıbnamesi: Bu eser Orhan Bey'in imamının oğlu tarafından kaleme alınmış olup orijinal nüshası henüz bulunmamıştır. Fakat bunun bilgilerini Âşıkpaşazade eserine almış gözükmektedir.

Buna göre Osman Bey Yenişehir'i aldıktan sonra İnegöl'e hücum eder. Buradaki küçük bir hisar olan Kulaca'yı fetheder. Bugün bazı kitaplarda Osmanlıların 1285'te ilk fethettiği kale olarak Kulaca'nın gösterilmekte olması doğru değildir. Ardından Sakarya'nın doğusunda Mudurnu'ya akınlar yapar, sonra İzmit'e yakın bölgelere ulaşır. Bilecik ve İnegöl'ü ele geçirir. Bursa tekfuru Osman Bey'in akınlarını durdurmak için dört komşu şehrin Atranos, Kestel, Kite ve Bednos'un tekfurlarıyla ittifak yapar. Bu seferberlik Dinboz bozgunuyla son bulur. Yahşi Fakih'e göre Osmanlılar bundan sonra Bursa'nın fethine girişirlerse de burayı alamayınca abluka siyaseti izler. Bu verilen bilgilerin kronolojisini yapmak son derece güçtür. Bazı tarihçiler bu bilgileri belirli bir sıraya koyarak şu sonuca ulaşmışlardır: Osman Bey 1285'te aşiretiyle Söğüt-Domaniç arasında faaliyet göstermektedir. 1285-1299 arasında Göynük, Gölpazarı, Bilecik, Yarhisar, Yenişehir, İnegöl'de hakimiyet kurmuştur.

Dönemin kronolojisinin oluşturma çabası için bk. H. İnalçık, Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481), İstanbul, İSAM yayınları, 2010.

K İ T A P

Pachimeres'e dönülecek olunursa o 1304'te Osmanlı ablukası altındaki Bursa'nın Türklere yıllık bir haraç verdiğini belirtir. Bu arada Türkler Sakarya boyunca Lefke, Mekece, Geyve, Karaçepiş, Karatekin gibi hisarları almıştır. 1305'te Sgueros adlı bir kumandan Bizans imparatoru tarafından Osman Bey'i engellemek için gönderilmiştir. Ancak bunlar Katokia (muhtemelen Karaçepiş kalesi) bölgesinde başarısız olmuşlardır. Bundan sonra da İznik ablukası başlar. Bu bilgilerin ayrıntıları hakkında başka bir kaynağa dayalı doğrulama yapılamamakla birlikte Bizans kaynakları bölgedeki Türklerle savaşmak için görevlendirilmiş olan idarecilerden söz eder. Mesela Bafeus savaşının mağlubu Mouzolon, 1303'te Kite'ye gönderilen ve yolda 5000 Türk tarafından yenilgiye uğratılan Siouros, 1305'te Ulubad'a yerleşen Makrenos, 1303-1306'da Achyraous'da faaliyet gösteren Marules, 1306'da Kocaeli yarımadasında büyük bir sınır kuvvetinin komutanı olan Kassianos, 1311-1315'lerde doğu eyaletlerine sevk edilen Mikael Atzimes. Buna karşı Yahşi Fakih bölgedeki tekfurları çok farklı adlarla anar.

Bütün bu askeri faaliyetlerin bir sonucu olarak Bursa, İzmit, İznik gibi şehirler adeta bir ada gibi geride kaldı. Osman Bey'in 1324'te vefatı, oğlu Orhan'ın iki sene sonra Bursa'nın fethiyle Osmanlı beyliğinin teşekkül aşaması tamamlanmış oldu. Osmanlı Beyliği bulunduğu bölgede siyasi istikrarı temin etme yolunda kuvvetli adımlar attı. Orhan Bey dönemi Osman Bey'in dönemine göre çok daha ayrıntılı olarak bilinmektedir.

1321'de başlayıp yedi yıl süren iç savaş Bizans'ı oldukça hırpalamış, bu arada Osman Bey'in yerine geçen oğlu Orhan Bey bir aydır sıkı bir şekilde kuşattığı Bursa'yı anlaşıma şartlarıyla 6 Nisan 1326'da ele geçirmişti. Bursa'nın fethi Osmanlı Beyliği'nin gerçek anlamda kuruluşunun tamamlanmasına vesile olmuştur. Ayrıca Bizanslılar için Bitinya bölgesinin tamamen kaybı anlamına da gelmiştir. Orhan Bey'in istiklal alameti olarak bu fetihden sonra para bastırmış olması onun artık bağımsız ve güçlü bir lider konumuna geldiğini de göstermektedir. Nitekim bundan sonra Orhan Bey bulunduğu bölgede Marmara kıyılarına kadar süratle uzanarak Osmanlı beyliğini genişletmeye başladı. Bursa'nın fethinin ertesi yılı Mayıs ayında Ulubat surlarının depremle harap olması sonunda burası da Osmanlıların eline geçti. Bu durum Bitinya'da ancak şehirlerle sınırlı hakimiyetin sonu anlamına geliyordu. Bursa'nın alınışından sonra bölgedeki en önemli merkez olan İznik'in ablukası-

Pelekanon, Bugünkü Gebze istasyonu yakınlarında Eskihisar geçitinde olan bir yer, bazı tarihlerde Maltepe olarak tanımlanırsa da bu doğru değildir. Aynı şekilde Pelekanon savaşına Maltepe savaşı denmesi de hatalıdır.

Haraçgüzar: Haraç vermekle yükümlü Osmanlı tebaası olan gayri müslimler için kullanılan bu tabir daha geniş olarak Osmanlı Devleti'nin hakimiyetini kabul eden ve her yıl belirli bir vergi ödeyen Hristiyan beylik, devlet ve ülkeleri ifade eder.

na hız verildi. Bizans imparatoru III. Andronikos İznik'in ve İzmit'in hedef haline gelmesi üzerine topladığı bir orduyla İzmit körfezi boyunca ilerledi ve **Pelekanon** denilen ve bugün Gebze dolaylarına denk düşen yere geldi.

Orhan Bey 8000 savaşı ile onu kıyıya inen yamaçlarda beklemekteydi. 10 Haziran 1329'da çatışma başladı, sert Osmanlı hücumları sırasında Bizans ordusu zayıf verdi ve imparator da dizinden yaralandı. Türkler geri çekilen kuvvetlerle 11 Haziran'da Filokrene adıyla anılan sahildeki kalede yeniden çatıştı, imparator güçlükle gemiye binip İstanbul'a yelken açtı. *Bu savaş eski ihtişamından çok şey kaybetmiş olmakla birlikte bir Doğu Roma İmparatoru ile basit bir Türkmen beyi olarak görülen Orhan Bey'in doğrudan doğruya karşı karşıya geldikleri ilk muharebe idi.* Bu mücadele Osmanlılara İznik ve İzmit yolunu açarken, Orhan Bey'e de gerek tebaası gerekse diğer Türkmen beyleri arasında büyük şöhret kazandırmış olmalıdır. Nitekim bu başarının önemli bir sonucu olarak 2 Mart 1331'de İznik de zapt edildi. İznik vaktiyle 1204'teki Latin işgali sırasında Bizanslıların yeni başkenti olmuş son derece önemli bir şehirdi. Burası Türkmenlerin zihinlerinde de Anadolu fatihi Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın vâd ettiği kutsal bir hedef olarak uzun yıllar yaşamıştı. Şimdi bu önemli merkezin düşüşü bu anlamda Türkmen dünyasında çok büyük yankıya yol açtı. İznik'in alınmasından sonra Bizans imparatoru bu durumu kabullenip 1333'te Orhan ile bir anlaşmak zorunda kalmıştı. Hatta Bitinya (Bursa/İzmit kesimi) bölgesinde elinde kalmış bir kaç şehir için haraç ödemeyi kabul etmişti. Böylece bir bakıma Bizans imparatorluğu Orhan Bey'in **haraçgüzarı** haline gelmiş bulunuyordu.

Daha sonra da 1337'de İzmit alınarak bütün Kocaeli bölgesine hâkim olundu. Böylece Osmanlı Beyliği çok iyi tanınan ve bilinen bir siyasi teşekkül olarak ön plana çıkıp varlığını iyice perçinledi. Orhan Bey bu fethin ardından beyliğini yeniden teşkilatlandırdı. Oğulları Şehzade Süleyman (Süleyman Paşa) ve Murad ile amcasının oğlu Gündüz'e yeni idari bölgeler tahsis etti. Kendisi "ulu bey" olarak beyliğin en başta gelen sahibi oldu. Gücü o kadar artmıştı ki 1337 yaz aylarında otuz altı gemilik bir donanma ile İstanbul civarına bir çıkartma hareketine dahi girişti. Bu hareket aslında Bizanslılara bir gözdağı vermekten ibaret bir teşebbüstü.

SIRA SİZDE

6

Pelekanon savaşının ardından Osmanlılar nasıl bir siyaset izledi, bu savaşın tarihi önemi nedir?

OSMANLILARIN ANADOLU BEYLİKLERİ İÇİNDEKİ KONUMU

İlk yıllarda Bizans hududunda daha çok Bizanslılar ile olan mücadelesiyle bulunduğu yerde bir beylik olarak ortaya çıkan Osmanlıların, diğer Türkmen beylikleri arasındaki yeri ayrı bir önemi haizdir. Türkmen dünyasının kendisine has temel özelliklerinden etkilenen ve aslında bu dünyanın bir parçası olan Osmanlılar, XIV. yüzyılın ilk yarısında tıpkı diğer beylikler gibi İlhanlı nüfuzunu yakın bir şekilde hissetmekteydi. Onlar da diğerleri gibi belirli dönemlerde İlhanlıların hareketlerini dikkatle takip etmek zorunda kalmışlardı. 1320'li yılların ortalarında Timurtaş'ın sebep olduğu karışıklık, Anadolu üzerindeki İlhanlı gücünü esaslı bir şekilde sarstı. İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın güçlü kumandanlarından Emir Çoban'ın oğlu olan Timurtaş, 1317'de Anadolu'ya idareci olarak gönderilmiş, Kayseri'yi kendisine merkez yaparak bağımsız bir idareci gibi davranmaya başlamıştı. Onun İlhanlı merkezi idaresine karşı isyanı Anadolu'da karışıklıkların birden artmasına yol açtı. 1326'da uç beylerini sıkıştıran Timurtaş'ın durumunun

kötüleşip ertesi yıl Mısır'a kaçması, bütün diğer uç beyleri gibi Osmanlıları da oldukça rahatlatmıştı.

Orhan Bey'in tam da bu yıllarda askeri ve siyasi faaliyetlerine ivme kazandırması tesadüfi bir durum değildi. 1326'da Bursa'yı alarak başlattığı büyük yeni strateji, Osmanlı Beyliği'nin giderek güçlü bir devlet haline geleceğinin ilk önemli işaretlerini verdi. Artık Osmanlılar komşuları olan diğer Türkmen beylikleri dünyasında önemli bir mevki kazanmaya başlamışlardı. Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıktığı coğrafyanın sosyal şartları ve dayanılan tabanın özellikleri, Bizans ile komşu olmanın getirdiği tesirler çerçevesinde oluşmuş gözükmeyle beraber, bunda Osmanlı ailesi ve onunla eşit konumdaki diğer güçlü aileler ve aşiret liderlerinin mensup oldukları kültürel alt yapının daha öncelikli bir rol oynadığı unutulmamalıdır. Orta Asya konargöçer Türkmen gelenekleri bu kültürel ve siyasi tabanın temelini teşkil ediyordu. Hem bu yapı hem de uzun süredir yerleşik bir hayat tarzı içinde bulunup ve yeni topraklara ihtiyaç duyan kesimler ile manevi/dini heyecanı *sağlayan fakih ve derviş zümrelerinin* yeni bir sosyal karışım oluşturmada önemli rolleri olmuştu. Aslında XIII. yüzyıl sonlarında Batı Anadolu'da ortaya çıkan Türkmen beyliklerinin durumu bu bakımlardan birbirlerinden çok farklı değildi. Her ne kadar bunlar ayrı siyasi teşekküller olsa da anlayış, kültürel alt yapı, insan unsuru bakımından aynı dünyanın temsilcisiydiler, yani taban itibarıyla aynı inanış manzumesinin hâkim olduğu bir manevi birlik özelliği gösteriyorlardı. Osman Bey'in bir siyasi oluşumun lideri haline gelişinden Orhan Bey'in Bursa'yı almasına kadar geçen süre içinde ilk ilişkilerin yakın çevredeki Çobanoğulları, Bolu yöresindeki küçük beylikler, Germiyanogulları ve Karesi beyliği ile olduğu söylenebilir. Orhan Bey'in Bursa'yı alışından sonra bir taraftan Marmara sahillerine bir taraftan Gelibolu yarımadasına ulaşma yolunda, diğer taraftan da yakın bölgelerdeki Türkmen beyliklerine yönelik yeni bir siyasi anlayışın yeşerdiği anlaşılmaktadır.

Osmanlılar Bizans hududunda iken diğer Türkmen beyliklerinden bazıları iç bölgelerde kalmış, sahil beylikleri ise daha çok Ege denizinde adalara ve Trakya ve Yunanistan ana karasına yönelik "gaza" faaliyeti sürdürmeye başlamıştı. Özellikle Saruhan, Aydın, Menteşe ve Karesi beylikleri Ege denizine küçük filolarıyla çıkarak adalara sık sık akınlarda bulunuyorlardı ve bunların yağma, ganimet amaçlı seferleri dönemin çağdaş kaynaklarında kutsal bir çerçevede "gaza" kelimesiyle nitelendiriyor, beyleri "gazi" unvanıyla anılıyordu. Osmanlılar önceleri basit şekillerde bilinen bu gaza ideolojisini muhtemelen bu söz konusu beylikler kanalıyla benimsemiş ve kendilerine göre şekli olarak yüksek İslami anlayışın dışında, farklı açıdan yorumlamışlardı. İlk Osmanlı tarih yazarlarından Ahmedî gaza kavramını yüksek İslami kalıplar çerçevesinde yeni baştan değerlendirecekti. Bu anlayış yine de katı bir sürekli savaş değil, daha yumuşak bir tarzda Osmanlı idaresine meylettirmek anlamındaki, **istimalet** denilen bir uygulamayla kendisini gösterdi.

Osmanlı Beyliği ilk yıllarında Kastamonu ve Germiyan beyleri ile olan bağları dışında ilk münasebeti, Balıkesir merkez olmak üzere Edremit körfezi ve Marmara'nın güney kesimlerine kadar uzanan Karesi Beyliği ile kurmuştu. Kaynaklardan elde edilen belli belirsiz bilgiler, Osmanlıların Germiyanogulları'nın baskı ve güçlerine karşı halkı koruma iddiasıyla ortaya çıktıklarına işaret eder. Bizans'a karşı yapılan mücadele ve özellikle 1330'lu yıllarda Orhan Bey'in kazandığı şöhret, komşu beyliklerin alt yapılarının kazanılmasında etkili olmuştur denilebilir. Bu anlamda Osmanlı beyliğinin tabii yayılma alanında bulunan Karesioğulları ile çatışma kaçınılmaz bir durum arz etmekte idi. Çünkü bu iki komşu beylik fetih stratejileri bakımından birbirlerinin rakibi konumundaydı. Karesi-Osmanlı rekabeti,

İstimalet: Osmanlıların, fethettikleri bölgelerdeki gayri müslim ahaliyi kendi yönetimlerine çabuk ısındırabilmek için himaye etmek, dini serbestiyet vermek ve vergi muafiyeti tanımak gibi uyguladıkları politikayı ifade eder.

İl: İl/el tabiri bugünkü idari anlamında değil daha çok bölge, vilayet anlamında kullanılır.

İbn Battuta: Fas'ın Tanca şehrinde doğan ve 1325 yılında seyahate çıkarak dünyanın pek çok yerini dolaşan meşhur seyyahdır. Kaleme aldığı Seyahatnamesi özellikle Anadolu beylikleri hakkında çok değerli bilgiler verir.

El-Ömeri: Mısır'da Memlükler döneminde eserini kaleme almış olup seyyah değildir. Anadolu hakkındaki bilgileri iki sözlü kaynaktan aktarmıştır.

ilginç bir şekilde iki beyliğin birbiriyle bütünleşmesini sağladı. Kaynaklar Balıkesir merkezli Bergama'ya ve Ege denizine ulaşan bir coğrafyada yer alan Karesi ilinin ilhakını, beyinin ölümü üzerine beyliğin ikiye parçalanmasına, hanedan mensuplarının bir mücadele içine girmeleri ve bu mücadeleden Osmanlıların yararlanmasına bağlarlar.

Kesin olan husus 1345-1346'da Karesi ilinin tamamıyla Osmanlı idaresi altına girdiğidir. 1337'de İzmit'in alınışından sonra Karesi ilinin Osmanlılar nezdinde önem kazandığı ve Rumeli'ye geçişte onlara hareket kolaylığı sağladığı açıktır. Osmanlılar Karesi beyliğinin denizcilik tecrübesinden de istifade ettiler. Karesi'nin ilhakı ve ardından Rumeli'ye geçişe kadar Osmanlıların komşu Türkmen beylikleriyle olan münasebetleri, belirli bir mutabakat zemini içindeydi. Bunda Anadolu'daki mevcut statüye dikkat eden İlhanlıların etkisi hesaba katılmalıdır. 1349-1350'li yıllara ait bir İlhanlı vergi listesinde Batı Anadolu'daki beylikler içinde Osmanlılar, Candaroğulları, Aydınoğulları, Hamid ve Denizli beylerinin adı geçer. Listede Karesi, Saruhan ve Menteşeden söz edilmez. Karesi'nin Osmanlı kontrolünde olduğu bu listedeki bilgilerden çıkarılabilir. Ancak bu listede hayli gevşemiş de olsa İlhanlıların beylikler üzerindeki gölgesini ortaya koyması bakımından önemlidir.

1330'lu yılların başında Osmanlı beyliği hakkında bilgi veren çağdaş bir kaynak olarak Arap seyyah **İbn Battuta'nın** (ö.1368) gözlemleri çok önemlidir.

İbn Battuta bizzat ziyaret ettiği Anadolu beylikleri hakkında bilgi verirken Orhan Bey'i Türkmen beylerinin ulusu olarak anar, sürekli hareket halinde olan kuvvetli bir askeri gücünün olduğunu bildirir. Diğer beyliklerle olan münasebetleri hakkında bir şey söylemez. Ancak bir beylikten diğer beyliğe geçerken herhangi bir problemle karşılaşmamıştır. Bu da Batı Anadolu'nun geniş Türkmen tabanının siyasi bölünmüşlüğü'nün çok önemli olmadığını gösterse gerektir. Hemen hemen aynı dönemlere ait bir başka kaynak, **İbn Fazlullah el-Ömeri'nin** (ö.1349) ansiklopedik eseridir.

Ona beylikler hakkında bilgi veren şahıslardan olan Sivrihisarlı Haydar, Karaman ve Osmanlıların Hristiyanlara karşı savaşmak ile şöhret kazandıklarını söylemiştir. Diğer bir sözlü kaynağı olan Ceneveli (Cenova/Ceneviz) Balaban ise Orhan Bey'in komşuları ile sulh içinde yaşadığını belirtmiştir. Balaban'a göre, beylikler içinde Germiyanogulları oldukça saygın bir konumdadır. Orhan Bey'in tebaası ise "fena" kişilerdir. Bu sonuncu ifade ilk anda Orhan Bey'in tebaasının daha önce de belirtildiği üzere karışık topluluklardan oluştuğunu düşündürülebilir. Ancak bu ifadenin bir karşı propaganda olma ihtimali de hesaba katılmalıdır.

SIRA SİZDE

7

Osmanlı Beyliği'nin diğer Batı Anadolu bölgesinde bulunan Türkmen beylikleri içindeki yeri nedir?

Orhan Bey'in Aydın, Saruhan gibi denizci beyliklerle ilişkileri konusunda Osmanlı kaynaklarında hiç bir bilgi bulunmaz. Ancak Bizans'ın içinde bulunduğu ortam, yapılan ittifaklar bu üç beyliği birbirine siyaseten de oldukça yakınlaştırmış gözükmektedir. Daha 1329'da Bizans imparatoru III. Andronikos o sırada İzmit ve İzmit'i tehdit eden Orhan Bey'e karşı Saruhan ve Aydınoğulları ile ittifak yapmıştı. Fakat bu iki beyliği ittifaka iten sebepler Osmanlılar değildi. Bizans'ın bu müttefiklerinin amaçları ve beklentileri farklıydı. Nitekim Aydın ve Saruhan güçleri 1331'de Gelibolu üzerine bir sefer düzenlemişler, ertesi yıl Eğriboz ve Semadirek'i yağmalamışlardı. Bu sırada da Osmanlılar yukarıda temas edildiği gibi İzmit'i almışlardı.

Öte yandan III. Andronikos'un ölümünün ardından onun vasisi sıfatıyla idareye el koymaya çalışan Kantakuzenos'un giriştiği taht kavgasında başlıca müttefikleri Aydın, Saruhan ve Osmanlı beylikleriydi. Böylece bir bakıma Osmanlıların Rumeli macerası da başlamış oldu. 1350'li yıllardan itibaren Osmanlılar bir taraftan Bursa-İznik merkezli olarak güneye Batı Anadolu yönüne, diğer taraftan Kastamonu bölgesine ve Bolu istikametinde Ankara'ya uzanan kesimde önemli bir alanı nüfuzu altında bulunduran bir beylik olarak ön plana çıkmıştı. En doğuda Ankara'ya daha Orhan Bey döneminde oldukça erken bir tarihte uzanılmış olması (1354), Orta Anadolu'ya yönelik Osmanlı hedefinin ilk önemli müjdecisidir.

Özet

Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunu hazırlayan dinamikleri açıklamak.

Osmanlı Beyliği Batı Anadolu bölgesindeki diğer Türkmen beyliklerinden biridir. Ortaya çıkışında Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğollar tarafından parçalanmasının doğurduğu siyasi şartların önemli rolü vardır. Ayrıca Moğolların önünden Anadolu'ya yönelen Oğuz boylarının göçleri ve göç eden grupların Selçuklu idaresi tarafından Bizans sınırına yerleştirilip askeri bir teşkilatın içine alınmaları önemli bir etken olmuştur. Böylece ortaya çıkan sınır kültürü, derviş ve fakihlerin sağladığı dini motivasyon, gaza anlayışı, diğer Türkmen beylikleri gibi Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda da temel faktörlerdir. Özellikle savaşçı askeri bölükler, sınır gazileri olarak maddi imkânlar elde etme ve bunu dini heyecanla yapma anlayışı içinde hareket etmişlerdir. Yeri geldiğinde de uzlaşmacı ve bütünleştirici bir siyaset de izlemişlerdir. Bu tür belirleyici dış dinamikler yanında boy yapısının getirdiği iç dinamikler de kuruluştaki önemli bir temeli oluşturmuştur.

İlk Osmanlıların ortaya çıkışını açıklamak.

İlk Osmanlı beyi olarak bilinen, hanedana ve beyliğe adını veren Osman Bey'in kimliği hususunda kaynaklara dayalı bir kesin bilgi yoktur. Bu durum Osman Bey ve atalarının nereden ve nasıl geldikleri, hangi boya mensup oldukları yolunda tarihçiler arasında ciddi bir tartışmaya yol açmıştır. İlk Osmanlıların bir aşiret lideri olarak ortaya çıktıkları söylenebilir. Onların özellikle Moğol istilası döneminde Anadolu'ya yönelik ikinci göç dalgasıyla gelen kalabalık Türkmen/Oğuz boyları arasında yer aldığı genel olarak kabul edilmektedir. Osman Bey'in babasının Ertuğrul, onun da babasının Gündüz Alp olduğu bilgisi dışında ailenin daha önceki fertlerinin kimliği hususunda hiçbir kesinlik yoktur. Ailenin mensup olduğu boyun Kayılarla ilişkili olması ihtimali yüksektir. Bunların da Anadolu'ya gelen Harezmi emirleriyle bağlantılı oldukları düşünülebilir.

Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu ve Osman Bey'in faaliyetlerini açıklamak.

Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu ve tarih sahnesinde gözükmesi 1300 yılına doğrudur. Eskişehir-Söğüt hattında ortaya çıkan ve Kastamonu

beylerinin sınırlarındaki savaşçı bölüklerden birinin başında olduğu anlaşılan Osman Bey'in 1299'daki karışıklıklardan yararlandığı ve 1300'e doğru da daha bağımsız hareket etmeye başladığı açıktır. Onun özellikle 1302'deki Bafeus savaşıyla ilk defa bir Bizans tarihinde adının geçmesi, o vakte kadar güçlü bir lider haline geldiğinin göstergesidir. Osman Bey civardaki yerli halka karşı izlediği uzlaştırıcı ve meyl ettirici siyasetle öne çıkmıştır. Onun hakimiyet alanında çok farklı dini inanışa ve etnik yapıya sahip toplulukların bulunması, beyliğin ortaya çıkışında önemli bir temel sağlamıştır. Osman Bey aşiret yapılanması içinde bir alp/gazi olarak eşitler arasında kısa sürede sivrilerek liderliği üstlenmiştir. Onun emri altındaki alp, gazi, nöker gibi savaşçılar, dini açıdan gaza ruhunu canlı tutan dervişler, fakihler, ilk ekonomik örgütlenmeyi sağlayan ahiler, hayvancılıkla uğraşan aşireti halkı, çiftçilik yapan yerli yerleşik köylüler hep birlikte yeni bir beyliğin oluşumunu sağlamışlardır.

Dönemin beylikler dünyası ve Osmanlı Beyliği'nin bunlar arasındaki konumu tartışmak.

Osmanlı Beyliği dönemin beylikler dünyasında başlangıçta önemsiz bir konumdayken, zamanla Bizans sınırındaki gaza faaliyetiyle öne çıkmış ve tanınmıştır. Özellikle Orhan Bey'in 1326'da Bursa'yı almasının ardından Osmanlı beyliği komşuları olan Türkmen beyliklerinin daha çok dikkatini çekmiştir. Osmanlı beyliği aslında inanış, kültürel gelenekler, siyasi yapı itibarıyla diğer beyliklerden çok farklı özelliğe sahip değildir. Bu dönemde bu beylikler dünyası birbirleriyle bağlantılı bir görünüş içindedir. Orhan Bey Bizanslılara karşı kazandığı başarıların ardından askeri faaliyetlerini daha da yoğunlaştırmak için komşusu olan beyliklerin insan gücüne ihtiyaç duymuştur. Bunun sonucu Osmanlı Beyliği, Karesioğullarından başlamak üzere bütünleşmeyi sağlamak için yeni bir siyaseti devreye sokmuştur. Bu beyliklerin tabanı da Osmanlıların başanlı gaza faaliyetlerine kendiliklerinden katılmaya başlamış, böylece beyliklerin idarecilerinin direnişine karşılık tabanda söz konusu bütünleşmenin adımları atılmıştır.

Kendimizi Sıneyalım

- Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıkış sürecini başlatan ana gelişme aşağıdakilerden hangisidir?
 - Moğol/İlhanlı devletinin yıkılması
 - Osman Bey'in ortaya çıkışı
 - Karamanoğulları beyliğinin zayıflaması
 - Batı Anadolu kesimine yönelik büyük Türk göçleri
 - İlhanlı valilerinin isyanı
- Germiyanogulları ve Candarogulları gibi beylikler, hangi askeri-siyasi organizasyonla Bizans'la mücadele etmişlerdir?
 - Müsellem adı verilen organizasyonla
 - Mirahur tabir edilen organizasyonla
 - Diğer beyliklerle ittifak yaparak kurdukları birliklerle
 - Kendilerine bağlı her biri boy beyi olan savaşçı liderleri organize ederek
 - Ahilik adı verilen teşkilatla
- Aşağıdakilerden hangisi Bafeus savaşının sonuçlarından biri **değildir**?
 - Osman Bey'in tarihi kimliğinin ilk defa ortaya çıkması
 - Osmanlı beyliğinin güçlü bir askeri teşkilat haline gelmesi
 - Bursa ve İznik'in fethini yakınlaştırması
 - Osmanlı beyliğinin kuruluşunu belirlemesi
 - Bizans'ın Osmanlı beyliği ile anlaşma yapmak zorunda kalması
- Aşağıdakilerden hangisi Osman Bey'in bir lider olarak ortaya çıkışını sağlayan gelişmelerden biri **değildir**?
 - Ertuğrul Gazi'nin ölümü
 - Şeyh Edebali'nin kızıyla evlenerek dini zümrelerin desteğini alması
 - Bölükler halinde teşkilatlanmış gurubun lideri olması
 - İlhanlı devletinin askeri ve siyasi desteğini alması
 - Gaza faaliyetleriyle güçlenip ön plana çıkması
- İlhanlıların Anadolu Selçuklu devletine yaptığı baskılara karşı direnerek Konya'yı ele geçiren iki Türk beyliği aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?
 - Karamanoğulları-Eşrefogulları
 - Osmanlılar-Karesiogulları
 - Germiyanogulları-Ramazanoğulları
 - Osmanlılar-Ramazanoğulları
 - Osmanlılar-Eşrefogulları
- Aşağıdakilerden hangisinde şıkta Osman Bey'in stratejik olarak hedeflediği iki kentin ismi doğru olarak verilmiştir?
 - Bursa-Edirne
 - Bursa-İznik
 - Eskişehir-İznik
 - Eskişehir-Bursa
 - İznik-Edirne
- Bizans Devleti hangi hükümdar döneminde Osmanlı Devleti'nin haraçgüzarı haline gelmiştir?
 - Osman Bey
 - I. Murat
 - Ertuğrul Gazi
 - Orhan Bey
 - Yıldırım Bayezid
- Orhan Bey'in askeri-siyasi faaliyetlerini hızlandırmasına sebep olan siyasi gelişme aşağıdakilerden hangisidir?
 - İlhanlı valisi Timurtaş'ın isyan etmesi
 - Bizans tefurlarının Orhan Bey'e katılmaları
 - Karamanoğulları'nın, Emir Çoban komutasındaki İlhanlı ordusunu Konya'da mağlup etmesi
 - Karesi beyliğinin yıkılması
 - Anadolu Selçuklu devletinin yıkılması
- Orhan Bey'in hangi faaliyeti, diğer Türk beylikleri içinde ön plana çıkmasına ve şöhretini artırmasına yol açmıştır?
 - İlhanlılarla kurduğu önemli askeri-siyasi ittifak
 - Orhan Bey'in Anadolu Selçuklu hükümdarının kızıyla evlenmesi
 - Pelekanon savaşında Bizans İmparatorunu yenilgiye uğratması
 - Karamanoğulları beyliğini ortadan kaldırması
 - Germiyanogulları beyliğini ortadan kaldırması
- 1320'li yıllarda Anadolu'yu dolaşarak burada bulunan beylikler hakkında önemli bilgiler veren ünlü Arap seyyah kimdir?
 - İbn Fadlan
 - El-Ömeri
 - İbn Battuta
 - Nasır-ı Hüsrev
 - Kalkaşendi

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d Yanıtınız yanlış ise “Batı Anadolu Uç Bölgesinin Doğuşu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. d Yanıtınız yanlış ise “Batı Anadolu Uç Bölgesinin Doğuşu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. e Yanıtınız yanlış ise “Osmanlı Beyliği’nin Kuruluşu ve Osman Bey” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. d Yanıtınız yanlış ise “Osmanlı Beyliği’nin Kuruluşu ve Osman Bey” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. a Yanıtınız yanlış ise “Osmanlı Beyliği’nin Kuruluş Yıllarında Anadolu’da Siyasi Ortam” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. b Yanıtınız yanlış ise “Osmanlı Beyliği’nin Kuruluşu ve Osman Bey” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. d Yanıtınız yanlış ise “Osmanlı Beyliği’nin ilk Siyasi - Askeri Faaliyetleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. a Yanıtınız yanlış ise “Osmanlı Beyliği’nin ilk Siyasi - Askeri Faaliyetleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. c Yanıtınız yanlış ise “Osmanlıların Anadolu Beylikleri İçindeki Konumu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. c Yanıtınız yanlış ise “Osmanlıların Anadolu Beylikleri İçindeki Konumu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Anadolu’nun Moğol hakimiyetine girmesi, öncelikle Anadolu Selçuklu Devleti’nin parçalanmasına ve Türkmen beyliklerinin kendi başlarına hareket etmeye başlamalarına yol açtı. Batı Anadolu Moğol istilası sırasında Doğu Anadolu ve Azerbaycan’dan gelen Türkmen göçebelerle doldu. Kastamonu’dan Antalya hattına kadar olan kesimde yeni sınır beylikleri ortaya çıktı. Bir bölümü Ege denizine yönelik olarak gaza faaliyetini sürdürdü, diğer bölümü Bizans sınırını zorlayarak genişlemeye çalıştı. Bu karışık ortam Osmanlı Beyliği’nin ortaya çıkışının tarihi şartlarını hazırladı.

Sıra Sizde 2

Osmanlı tarihini ilk safhaları hakkındaki bilgi yetersizliği daha çok o dönemde kaleme alınmış tarihlerin bulunmamasına dayanır. Osmanlı tarihinden bahseden ilk detaylı kronikler Osmanlı devletinin kuruluşundan 100-150 yıl sonra ortaya çıkmıştır. Bunlardaki bilgilerin destani bir tarzda hikayelerle süslü oluşu, bir menakıbnâme özelliği taşıması ve döneminin diğer kaynaklarıyla doğrulanamaması araştırmacılar için büyük bir problem oluşturmuştur. Ayrıca bu durum ilk Osmanlılar hakkında çeşitli teorik iddiaların ortaya atılmasına da vesile teşkil etmiştir. Bütün bunların sonucu olarak Osmanlı tarihinin ilk yıllarının ne düzgün bir kronolojisi yapılabilmiş, ne de olaylar tam olarak aydınlatılabilmektedir.

Sıra Sizde 3

Osman Bey her şeyden önce kendi aşireti içinde askeri özellikleri ağır basan bir yapılanmanın başındaki liderdir. Kendisi bu alp/gazilerin oluşturduğu savaşçı bölükleri idare etmekte olan bir beydir. Bu bölükler, uç bölgesinde askeri bir yapılanma içinde olarak ganimet elde etme yanında yerleşme amaçlı faaliyetler sürdürmüşlerdir. Zamanla Osman Bey kendisiyle eşdeğer konumdaki silah arkadaşları arasında kazandığı başarıları ile ön plana çıkmıştır. Böylece onun liderliğinde Osmanlı Beyliği’nin temelleri atılmıştır.

Sıra Sizde 4

Osman Bey'den bahseden ilk ve tek dönem kaynağı Pachimeres'in Bizans Tarihi'dir. Pachimeres onu kuvvetli bir askeri lider olarak tanıtmaktadır. Osman Bey'in kazandığı askeri başarılarla Kastamonu bölgesinin güney, batı uç kesiminde akıncıların lideri konumunda bulunduğunu da yazmıştır. Onun verdiği bilgilerden Sakarya ırmağı havzasının Türklerin eline geçtiği ve Bizans savunmasının tamamen çöktüğü, Bizans sınır ahalisinin de Türklerle işbirliği içinde bulundukları anlaşılmaktadır. Bu yörenin en faal beyi ise Osman Bey'dir.

Sıra Sizde 5

1302'de yapılan Bafeus savaşı her şeyden önce Osman Bey'in tarihi kimliğini belirlediği gibi, askeri gücünü de ortaya koyan bir çarpışmadır. Ayrıca civardaki Türkmenlerin onun safında çarpışmaları, şöhretinin geniş bir alana yayıldığına göstergesidir. Bu savaş Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunu sağlamlaştıran bir özelliğe sahiptir. Ayrıca Bursa ve İznik'e yönelen Osmanlılar için önemli bir kavşak noktası olmuştur.

Sıra Sizde 6

Pelekanon savaşının önemi her şeyden önce bir Türkmen beyi ile Bizans imparatorunu karşı karşıya getiren çarpışma oluşundan kaynaklanmaktadır. Orhan Bey bu savaşta uyguladığı taktiklerle güçlü bir askeri teşkilata sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca bu savaş Osmanlılara önemli bir şehir olan İznik'in kapılarını da aralamıştır. Osmanlılar kazandıkları bu başarının ardından bulundukları bölgede en güçlü beylik konumunu kazanacaklardır.

Sıra Sizde 7

Osmanlı Beyliği diğer Türkmen beylikleriyle hemen hemen aynı kültürel tabana dayalı bir sınır gücü özelliği taşımaktadır. Batı Anadolu beyliklerinin çoğu denize açılarak ganimet elde etme ve geçici başarılar peşinde koşma anlayışını benimsemişken, Osmanlı Beyliği Bizans sınırını zorlayarak kalıcı bir hakimiyet kurma stratejisini izlemiştir. Bu anlamda özellikle sınır boyundaki yerli Hristiyan ahaliyi de kendi yönetimleri altında yaşamlarını sağlayacak derecede kendilerine meylettirmişlerdir. Genel olarak komşuları Türkmen beylikleriyle iyi geçinmişler, onlara karşı uyumlu bir siyaset izlemişlerdir. Onları Türkmen beylikleri içinde ayrıcalık kazandıracak husus, Bursa'nın fethinden sonra İznik ve İzmit'in alınıp İstanbul'un kapılarına kadar dayanılmasıdır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Gibbons, H. A. (1998). **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, çev. R.Hulusi, Ankara 21 Yüzyıl yayınları.
- Köprülü, F. (1972). **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Ankara, Atay Kültür Yayınları.
- Witteck, P. (1995). **Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu**, çev. F. Berktaş, İstanbul, Pencere Yayınları.
- Turan, O. (1984). **Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi**, İstanbul, Nakışlar Yayınevi.
- İnalçık, H. (2010). **Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları** (1302-1481), İstanbul, İSAM Yayınları
- Emecen, F.M. (2003). **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası**, İstanbul Kitabevi Yayınları.
- Kafadar, C. (2010). **İki Cihan Aresinde. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, çev. C. Çıkin, Ankara, Birleşik Yayınevi.
- E. Zachariadou, (ed). (1997). **Osmanlı Beyliği (1300-1389)**, çev. G.Ç. Güven v.dğr., İstanbul Tarih Vakfı Yayınları.
- Özel. O-Öz.M. (ed). (2005). **Söğüt'ten İstanbul'a**, Ankara, İmge Kitabevi.
- Lindner, R.P. (2008). **Osmanlı Tarihöncesi**, çev. A. Arel, İstanbul Kitap Yayınevi.
- Lowry, H.W. (2010). **Erken Dönem Osmanlı Devleti'nin Yapısı**, çev. K. Tanrıyar, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

2

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Osmanlıların Rumeli'ye geçişlerinin nasıl gerçekleştiğini tartışabilecek,
- Osmanlıların Fetih ve İskân politikalarını açıklayabilecek,
- Osmanlı Beyliği'nin Rumeli'deki hızlı ilerlemesini Batı dünyasındaki yansımalarını açıklayabilecek,
- Rumeli'nin Osmanlı Beyliği açısından önemi yanında bunun Anadolu'daki Osmanlı siyasetini nasıl etkilediğini tartışabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Rumeli
- Osmanlıların Balkanlara Geçiş
- Edirne'nin Fethi
- Batı Anadolu Beylikleri
- Tahrir

İçindekiler

Balkanlara Geçiş: Fetih ve İskân

OSMANLI BEYLİĞİ'NİN YENİ HAYAT SAHASI: BALKANLAR

Anadolu'nun batısında Bizans sınırlarında ortaya çıkan Osmanlı Beyliği'nin tarihi gelişiminde en önemli noktayı, Balkanlara geçiş ve kalıcı şekilde yerleşme siyaseti teşkil eder. Osmanlı tarihlerinde bugünkü Trakya'yı da içine alan Balkan yarımadası için daha çok "Rumeli" tabiri kullanılır. **Rumeli** kelimesi Bizans imparatorluğunun hakim olduğu toprakları ifade etmek üzere kullanılan memleket-i Rum (Rum memleketi) gibi bir tanımlamadır.

Osmanlı Rumelisi denince İstanbul Boğazi'nin Avrupa yakasından başlamak üzere Tuna nehrine kadar uzanan geniş coğrafya anlaşılır. Hatta Ege denizi adaları dahi bu tanımlamanın içine sokulmuştur. Hristiyanlığın Ortodoks mezhebinin yaygın olduğu, Rumeli yakasına geçiş ve burada tutunma Orhan Bey'in saltanatının son yıllarında Osmanlıların Gelibolu yarımadasında, ileride Trakya'ya kadar uzanacak bir köprübaşı tutmayı başarmalarıyla gerçekleşmiştir. Kocaeli bölgesinin alınışı, Karesi beyliğinin ilhakı ve bu yıllarda Bizans'taki iç savaş ortamı, Osmanlılara Rumeli yakasına yönelmek için önemli bir fırsat sağlamıştır. Yeni bir hedef ve hayat sahası olarak görülen Balkan yarımadası, Osmanlı beyliğinin teşkilatlı bir devlet haline gelişinde önemli bir altyapı sağlamıştır. Buradaki tutunma ve yerleşme anlayışı, Osmanlılara diğer Anadolu beylikleri içinde ayrıcalıklı bir yer temin ettiği gibi, "imparatorluk" haline gelişin yolunu da açmıştır.

Aslında Osmanlı beyliğinden önce Karesi, Aydın, Saruhan ve Menteşe beylikleri, Ege adaları ve Trakya'ya defalarca geçmişlerdi. Fakat Karesi beyliği dışında diğerlerinin bulundukları yerler, Ege denizinin kuzeyindeki ve batısındaki topraklara uzaktı. Bu da ulaşım ve destek problemlerini beraberinde getirmekteydi. Ayrıca bu denize yönelik gaza yapan beylikler, ulaştıkları bu yeni topraklarda, dayandıkları insan gücünü zayıflatmamak için kalıcı bir yerleşme ve hâkimiyet kurma anlayışını benimsememişlerdi. Bütün bu stratejik zorluklar göz önüne alınmaksızın bu beylikleri, daha sonra Osmanlıların daha farklı şartlar, jeopolitik konum ve uygun siyasi ortam altında başarıyla gerçekleştirdikleri iskân ve tutunma hareketine teşebbüs etmemekle suçlamak doğru bir yaklaşım olmaz. Osmanlıların Rumeli'de tutunmaları, komşusu olan (mesela Karesi Beyliği) beyliklerin ilhakı ve onların insan gücünü yeni iskân sahalarına aktarma becerileri sayesinde gerçekleştirmiştir. Bütün bunlar Osmanlı idarecilerinin belirli bir bilinçle hareket ettiklerini gösterir. Yukarıda adlarını belirttiğimiz denizci Türkmen beylikleri ise gaza ve ganimet ide-

Rumeli: XIII. yüzyıl seyyahları eserlerinde Türklerin hakimiyetindeki Anadolu için Turkmenia kelimesini kullanırken Bizans imparatorluğu toprakları için Romania tanımlamasını tercih etmişlerdir. Romania ise Türk kaynaklarında Rum-ili/eli şeklinin ortaya çıkışına temel olmuş ve Balkan yarımadası için yaygın bir şekilde kullanılmıştır.

olojisiyle hareket etmeyi pratik olarak kendileri için uygun görmüş ve daha kısa vadeli fikirler peşinde koşmuş olmalıydılar.

SIRA SİZDE

Batı Anadolu'daki denizci beylikler Osmanlılardan çok önce Ege adaları, Trakya ve Mora yarımadasına muhtelif akınlar yaptıkları halde niçin Osmanlılar gibi kalıcı bir yerleşme anlayışı içinde değillerdi?

Osmanlı Beyliği'nin Rumeli yakasına geçiş olayını, 1345-1346'da Karesi Beyliği'nin tamamıyla Osmanlı idaresi altına girmesiyle başlatmak mümkündür. Zira, Osmanlılar bu beyliği kendi idareleri ile bütünleştirdiklerinde, Edremit körfezi ve Marmara denizinin güneybatı kıyılarına kadar uzanmış oluyordular. Böylece bu yöre Osmanlılar için yeni bir uç bölgesi haline gelmiş bulunuyordu. Osmanlı gücünün bundan sonra bu yeni uç kesimine aktarılması, Anadolu'daki genişleme ve otorite kurmayı hem yavaşlatan hem de kuvvetlendiren bir etki yapmıştır. Birbirinin zıddı gibi gözükse de bu husus, Rumeli'den elde edilenin Anadolu'ya aktarılması, bir yandan da Rumeli'deki yayılmada Anadolu'nun insan gücü kaynaklarını kullanma şeklinde anlaşılmalıdır.

Osmanlı Beyliği'nin özellikle Rumeli kesiminde ilk tutunma çabaları 1350'li yıllara rastlar. Özellikle ilk olarak çıktıkları Gelibolu yarımadasında sıkı bir şekilde yerleşmelerinde hem idareleri altında bulunan tecrübeli Karesi denizci beylerinin, hem de o sıralarda Bizans imparatorluğunun içinde bulunduğu karışıklıkların önemli payı vardır. Özellikle Bizans tahtına geçmeye çalışan İoannes Kantakuzenos'un imparatorluğu elde etme yolunda Orhan Bey ile sıkı ilişki içine girmesi siyasi ve askeri açıdan Osmanlılar için iyi bir fırsat oldu. Vaktiyle imparator III. Andronikos'un saltanatı (1328-1341) yıllarında onun en yakın adamı olan ve bütün işleri onun namına idare eden Büyük Dük (Megas Domestikos) Kantakuzenos, Orhan Bey'i 1329'da karşı karşıya geldikleri Pelekanon savaşından beri tanıyordu. 1341 Haziranında III. Andronikos ölünce yerine geçecek olan oğlu İoannes Palaiologos henüz dokuz yaşında olduğundan Kantakuzenos imparator naibi sıfatıyla ülkeyi yönetmeye başlamıştı. III. Andronikos'un eşi imparatoriçe Anna ise Kantakuzenos'tan hiç hoşlanmıyor, tahtı ele geçireceğinden korkuyordu. Sonunda aradaki gerilim, Trakya'da bulunan Kantakuzenos'un yetkilerinin alınmasına yol açtı. Bunun üzerine de Kantakuzenos Dimetoka'da 1341 Ekiminde imparator olarak ilan edildi. Böylece Bizans imparatorluğunda bir iç savaş patlak verdi. İşte bu mücadeleler sırasında Kantakuzenos önce Aydınolu beyi ve deniz gazisi olarak şöhret kazanan Umur Bey ile ittifak yaptı. Aydın ve Saruhan beyliği kuvvetleri ona taht mücadelesinde yardım ettiler. Hatta Kantakuzenos 1345'te Bursa bölgesini ve Kocaeli kesimini neredeyse tamamen ele geçirmiş olan Osmanlı beyi Orhan Bey ile de temasa geçti. Onun askeri gücünden istifade etmek istiyordu. Muhtemelen ilk Osmanlı düzenli birlikleri bu vesileyle Avrupa yakasına geçmişlerdi. Kantakuzenos ayrıca Orhan Bey ile şahsi bir dostluk da kurdu, ikinci kızı Theodora'yı 1346'da Orhan Bey ile evlendirdi. Düğün merasimi Silivri'de (Slymbria) yapılmıştı.

Umur Bey'in 1348'de vefatı üzerine tek esaslı dostu olarak geride Orhan Bey kalmış bulunuyordu. Bu ittifaklar dolayısıyla Osmanlı kuvvetleri Rumeli yakasına geçme imkânı bularak söz konusu coğrafyayı tanımışlardı. İttifaklar kısa vadede Kantakuzenos'a İstanbul yolunu açıp imparatorluğu tam anlamıyla ele geçirmesini sağlarken Osmanlılara da ileride hedefledikleri bölge hakkında yeni bir fetih stratejisi oluşturmaya imkân vermişti. Osmanlı kuvvetleri Gelibolu yarımadasına ve Trakya'ya 1349'da ve 1352'de o sırada ortak imparator olarak tanınan Kantakuzenos'a (VI. İoannes Kantakuzenos) yardım amacıyla geçeceklerdi.

OSMANLILARIN BALKANLAR'DAKİ İLK ASKERİ FAALİYETLERİ

1347'de Kantakuzenos ortak imparatorluk konusunda rakipleriyle anlaşma sağlamış ve iç savaş sona ermişti. Fakat baş gösteren korkunç **veba** salgını İstanbul'u ve Balkanları etkilemiş, çok sayıda insanın ölümüne yol açmıştı.

Edirne ve Selanik de etkilenen şehirler arasında yer almıştı. Bu ortamda Kantakuzenos ile Sırp çarı Stefan Duşan arasında yeni bir anlaşmazlık ortaya çıktı. Duşan Serez'i ele geçirdi ve Selanik ile İstanbul arasındaki bağı kopardı. Bunun üzerine Kantakuzenos Orhan Bey'e başvurdu, o da oğlu Süleyman'ın komutasındaki yardım birliklerini gönderdi. Böylece Osmanlı birlikleri 1348'de bu vesileyle Trakya'ya geçmiş oldular. Bunlar Kavalalı'nın Sırpların eline geçtiğini duyunca daha fazla ilerlemeyip geri döndüler. Osmanlıların Avrupa yakasına ikinci geçişleri ise 1352 yılına denk düşer. Bu ise Osmanlıların **Galata**'daki Cenevizliler (Cenevizliler) ile müttefik olarak hareket etmiş olmalarıyla bağlantılı bir dizi gelişmeyle doğrudan ilgilidir.

1351-1355 devresinde Venedik ile Cenevizlilerin savaş ortamı içinde bulunmaları, Osmanlıların çok rahat hareket etmelerine zemin hazırlamıştır. Esasen Galata'daki (Pera) Ceneviz kolonisi, öteden beri Osmanlılarla iyi ilişki kurmaya bir bakıma mecbur olmuştu. Orhan Bey'in askeri gücü Pelekanon savaşını izleyen yıllarda kademe kademe Üsküdar'a oradan Karadeniz kıyısına kadar uzanmıştı. Boğaza bakan güçlü Yoros kalesi Cenevizlilerin idaresindeydi. 1351'de Ceneviz kolonisi Galata, Bizanslılarla işbirliği içindeki Venedikliler tarafından kuşatılınca, Cenevizliler Orhan Bey ile temas kurmuşlardı. Ceneviz donanması bu savaş sırasında erzak teminini Osmanlılara ait limanlardan sağlamaya başlamıştı. Orhan Bey Bizans imparatoru ile bir taraftan ilişkilerini sürdürürken, aynı zamanda Cenevizliler ile de iyi ilişkiler kurmuştu. Orhan Bey 1351 Kasım ayında Ceneviz donanma amirali bir elçi yollamış, savaşan taraflar hakkında bilgi teatisinde bulunmuştu. Hatta bizzat Üsküdar'a gelip Galata'yı savunmak üzere 1000 kadar okçuyu buraya yollamıştı. Bunun sebebi daha çok Cenevizliler'in deniz gücünden istifade etmekti. Zira Osmanlılar birliklerini Avrupa yakasına geçirmek için Ceneviz gemilerini kiralyorlardı. Orhan Bey'in Cenevizlilerle yaptığı ilk anlaşma 1352 yılı başlarındadır. Cenevizlilere karşı, Venedik-Katalan (İspanya) ve Bizans ittifakı, Venedik ve Katalanların çekilmesi sonucu dağılınca Bizanslılar Orhan Bey ve Cenevizlilerle bir barış anlaşması imzalamaya mecbur olmuşlardı (6 Mayıs 1352).

Veba: Fare piresinin ısırması veya pisliğiyle bulaşan bu enfeksiyon hastalığı, özellikle XIV. yüzyılda Avrupa'ya yayılarak çok sayıda insanın ölümüne yol açmış ve "Kara Ölüm" şeklinde adlandırılmıştır. Osmanlı kaynaklarında türü ne olursa olsun buna benzer salgın hastalıklara taun denmiştir.

Galata: Bizans döneminde karşı anlamına gelen Pera adıyla anılan bu küçük yarımada, XIV. Yüzyıldan itibaren buraya yerleşmeye başlayan Cenovalılar/ Cenevizliler tarafından bir ticaret kolonisi haline getirilmiştir. Cenovalılar buranın etrafını surla çevirip bugün Galata kulesi denilen kuleyi de inşa etmişlerdir.

Bu anlaşma Orhan Bey'in hem artık çok önemli bir siyasi rol sahibi olduğuna açık şekilde işaret eder. Onun hem İtalyan devletleri hem de Bizans arasındaki ilişkilerde artık anahtar bir konumda olduğunu gösterir.

D İ K K A T

Bu olayların hemen sonrasında Osmanlıların kalıcı olarak Rumeli yakasına geçişlerini temin eden olaylar baş gösterdi. 1352 yazında İmparatoriçe Anna'nın oğlu olup kendisine Kantakuzenos tarafından Trakya'da bir kısım topraklar verilen V. Ioannes Palaiologos, Kantakuzenos'un oğlu Mathaios ile anlaşmazlık içine düşmüş, V. Ioannes Mathaios'un topraklarını ele geçirip Edirne'yi kuşatmıştı. İmparator Kantakuzenos çatışma içinde bulunduğu Cenevizliler ve Osmanlılarla barış yaparak, dikkatini Trakya'ya çevirdi. Kuşatma altındaki oğlunu kurtarmak için Orhan Bey'e yeniden başvurdu; Türklerden oluşan bir ordu topladı ve kısa bir çatışmayı müteakip Edirne'ye girdi. Fakat problem halledilemedi, Kantakuzenos, kendisine karşı Sırplar'dan ve

Venedikliler'den destek gören V. Ioannes'in faaliyetlerine karşı Orhan Bey'den yeniden yardım istedi. Orhan Bey de oğlu Süleyman idaresinde 10.000-12.000 kişilik atlı askeri gücü ona yardım için gönderdi. Osmanlı kuvvetleri Kantakuzenos'un düşmanları Sırp-Bulgar ordusunu 1352 sonbaharında Meriç ırmağı boyunda mağlup etti. Kantakuzenos o sırada Edirne'de idi; muhtemelen Şehzade Süleyman ile de görüştü ve sonra Osmanlı atlıları Bulgar topraklarına girerek akın yaptılar.

Bu şekilde Osmanlılar Trakya'daki ilk ciddi başarılarını kazanmış oldular. Osmanlı kaynaklarında bu savaşla ilgili hiçbir kayıt yer almaz. Yalnız daha sonraki bir tarihte gösterilen, Osmanlı kaynakları dışında hiçbir Bizans ve Batı kaynağında doğrulamayan ve dolayısıyla gerçek olup olmadığı tam olarak bilinmeyen *Sırp Sındığı savaşının söz konusu mücadele ile bir ilgisi olabileceği ihtimal dahilindedir*.

Böylece bu mücadele sonucu Osmanlılar araziye iyice tanımışlardı. Ayrıca Şehzade Süleyman, 1352'de Kantakuzenos'a yardım için giderken Gelibolu'da birçok yeri ele geçirmişti. Gelibolu yarımadasında, bugünkü Bolayır'ın Çanakkale boğazına bakan kesimindeki kalelerden biri olduğu tahmin edilen Çimpi (Tzympe) hisarı onlara üs olarak verilmiş, fakat Süleyman Bey harp bitiminde burayı bırakmamıştı. İmparator Kantakuzenos, hisarı boşalttırmak için Orhan Bey'e başvurdu, hatta tazminat ödeyeceğini de bildirdi. Bu arada 1-2 Mart 1354'de vuku bulan zelzelede Trakya'nın Marmara kıyı çizgisi yıkıntı haline gelince, bundan Gelibolu da etkilen-di. Halk şehri terk etti ve Süleyman Bey derhal buraya girdi. Bu durumda Gelibolu yarımadası tamamıyla alındıktan başka Trakya'ya yayılma fırsatı da ele geçmişti.

Yeri gelmişken ilk Osmanlı tarihlerinde Rumeli yakasına geçiş ile ilgili anlatılanların popüler hikâyelerle süslenmiş olduğunu belirtmemiz gerekir. Şehzade Süleyman'ın (kaynaklarda Süleyman Paşa) Aydıncık'tan karşı tarafı görerek Rumeli yakasına geçmeyi düşündüğü, Ece Bey ve Gazi Fazıl ile bu durumu görüşüp onlardan bilgi aldığı, sallarla gece gizlice karşı yakaya geçildiği ve Çimpi'nin zapt edildiği bilgisi çeşitli karışık anlatımlarla doğru olmaktan uzak bir mahiyet gösterir. Ayrıca bu kaynaklarda Süleyman Paşa'nın Çimpi hisarını alışından sonra Bolayır yakınlarındaki Akçeliman'ın ele geçirildiği, Odköklük ve Eksamiye'nin de fethedildiği bilgisi bulunur. Yapılan incelemeler, bu kesimdeki kalelerin ele geçirilmesini, Süleyman Paşa'nın Gelibolu yarımadasının en dar yerinde bulunan Bolayır'ı almasından sonraya tarihler. Böylece Bolayır Süleyman Paşa'nın önemli bir uç merkezi haline gelmiştir. Bunun ardından bu uç bölgesi, yeni fetihler için teşkilatlandırılmış olmalıdır. Nitekim Karesi Beyliği kumandanlarından olup Osmanlı hizmetine girmiş bulunan Ece Bey ve Gazi Fazıl Bolayır'ın kuzey ucundan Gelibolu'yu abluka altına almışlardır. Bu uç kesimi üç kol halinde şekillendirilmişti. Sol kol, yine Evrenos Bey idaresinde Keşan'a, orta kol Malkara'ya ve sağ kol ise Tekirdağ'a doğru yönlendirilmişti. Osmanlıların bu ilk faaliyetleri, Bizans imparatorluğunun içinde bulunduğu zor durum sebebiyle başarıya ulaştı.

Osmanlıların önemli bir deniz üssü özelliği taşıyan Gelibolu'yu ele geçirmesi ve Trakya'ya yayılmaya başlaması, Bizans imparatorluğunda şok etkisi yapmış ve Kantakuzenos baskılar karşısında Aralık 1354'te tahttan çekilmişti. Aynı zamanda bir tarihçi olan İmparator VI. İoannis Kantakuzenos, tahttan çekildiği sırada yaptığı bir konuşmada Türklerle olan ittifakını savunarak, onların gelecekte Bizans için ne derecede tehlikeli olacaklarına dikkat çekmişti. Tecrübeli bir devlet adamı olarak Türklerle barışın şimdilik korunmasını, daha sonra güçlü bir hazine, ordu ve donanma oluşturularak onlara karşı saldırıya geçmenin gerekliliğine işaret etmekteydi. Fakat Bizans imparatorluğunun bu gücü kendi başına sağlaması yakın gelecekte de mümkün gibi gözüküyordu. Kantakuzenos'dan sonra V. İoannes Palaiologos

Osmanlılara karşı Trakya kesiminde yeni bir mücadele başlattıysa da kesin bir sonuca ulaşamadı. Katolik inancını benimsemişti ve halkını Katolik yapmak için papalığa başvurmuştu. Amacı Türklere karşı yeni bir Haçlı seferi düzenlenmesini sağlamaktı (1355). Vaktiyle İstanbul boğazı kıyısına kadar gelen Osmanlılar şimdi Trakya kesiminde, batıdan İstanbul üzerine doğru ilerlemekte idiler. Bu sıralarda uyguladıkları siyaset, Katoliklerden nefret eden yerli Ortodoks halkın itaatine yol açıyordu. Bununla birlikte Bizans imparatorunun teşebbüsleri bir süre için Trakya'daki faaliyetleri durma noktasına getirdi. Bunda Rumeli fâtihi olarak tanımlanan Şehzade Süleyman'ın bir kaza sonucu vefatı (1357) ile yine aynı yıl Orhan Bey'in Theodoradan olan on bir yaşındaki küçük oğlu Şehzade Halil'in korsanların eline esir olarak düşmesi rol oynamıştı. Şehzade Süleyman'ın yerini Orhan Bey'in diğer oğlu Murad doldururken Halil de 1359'da fidye ödenerek kurtarılmıştı. Bunun hemen ardından Rumeli yakasındaki Şehzade Murad, yanında Karesili kumandanlar ve lalası Şahin olduğu halde mücadeleyi yeniden başlattı. Bu arada harekete geçen Haçlı donanması, Osmanlıların Avrupa yakasına geçiş iskeleleri olan Lapseki'ye bir çıkarma yapmış, fakat pusudaki Türk birliklerinin baskını ile yenilerek güçlüğüle geri çekilebilmişti. Bu bir bakıma Osmanlılara karşı ilk Haçlı seferi özelliği taşıyordu. Orhan Bey'in Rumeli yakasında yeniden başlatacağı askeri hareketi de bu olay tetiklemiştir.

Orhan Bey'in son yıllarında başlayan bu hareketin ilk hedefi ise Edirne olmuştur. Şehzade Murad, önce İstanbul ile Edirne arasındaki Çorlu ve Lüleburgaz kalelerini ele geçirmiş, ardından da Edirne'ye yönelmiştir. Edirne'nin ne zaman ve nasıl ele geçirildiği ise tartışmalıdır. Osmanlı kaynaklarından çıkarılan bilgiler, Orhan Bey'in sağlığında oğlu Murad'ın ve Lala Şahin'in sistemli bir askeri hareket sonrası 1361 yılı içinde Meriç nehrinin taşkın olarak aktığı bir mevsimde Osmanlılara teslim edildiği şeklindedir. Bu tarihi bilgi genellikle kabul görmüşse de bir mersiyeden hareketle fethin 1366'dan sonra 1369'da gerçekleştiği üzerinde de durulmuştur. Her ne şekilde olursa olsun Edirne'nin alınışı, Trakya ve Balkanlar için bir dönüm noktası teşkil ettiği gibi bir bakıma İstanbul'un fethini de kolaylaştıracak bir adımı oluşturur. Burası bir üs haline getirilerek bir taraftan Balkanlar'a, diğer taraftan İstanbul'a yönelik iki cephe ortaya çıkmıştır.

Osmanlılar Gelibolu'ya geçtikten sonra nasıl bir askeri hareket düzenlediler ve neyi hedeflediler?

SIRA SİZDE

RUMELİ YAKASINDA YERLEŞMENİN BAŞLAMASI

Trakya'daki fetihlerle birlikte Osmanlılar yeni ele geçirilen yerlere Anadolu'dan nüfus nakilleri yapmaya başladılar. Türklerin Rumeli yakasına geçişleri ve yerleşmeleri son derece sistemli bir şekilde cereyan etti. Anadolu'dan gelen Hacı İlbeyi, Evrenosoğulları, Mihaloğulları gibi uç beyleri sınır kesimlerinde faaliyet gösterdiler, yeni uç bölgeleri geliştikçe, zapt edilen yeni topraklardan sağlanacak imkânlar Anadolu'daki Türkmenleri ve yerleşik grupları buraya çekmeye başladı. Osmanlı idaresi de bu göçleri destekledi, bazen zorunlu bazen gönüllü sürgünler yapıp buradaki insan gücü açığını kapatmaya çalıştı.

Osmanlı fetihleri çoğu defa uzlaştırıcı ve kendi sistemleriyle bütünleştirici bir anlayışla yayıldı ve kalıcı hale geldi. İslam hukukunun kitap ehli gayri Müslimlere (yani Yahudi ve Hristiyanlar) tanıdığı haklar, Osmanlılar için de belirleyici oldu, uygulamalarda görülen hassasiyet de bu unsurların kolayca itaatini sağladı.

DİKKAT

Haraç: İslam hukukuna göre Müslüman topraklarda yaşayan gayri Müslim topluluklarından alınan şahsi bir vergidir. Cizye olarak da bilinir ve varlık derecesine göre üç seviyede alınır (a'lâ/ yüksek, evsat/orta ve edna/düşük).

Timar Sistemi: Askeri hizmet karşılığı bazı toprakların vergi gelirlerinin tahsis edildiği sistem. Bu sistemde devlet sipahi denilen atlı askerlerin maaşlarını, bulundukları bölgedeki halkın vergi gelirlerini onlara ayırarak karşılamış oluyordu.

Özellikle ağır siyasi belirsizlik içinde bulunan ve baskılarla yıldırılmış olan gruplar, yeni Osmanlı idaresini benimsemekte tereddüt etmediler. Vaktiyle Bursa bölgesinde kuruluş yıllarında uygulanan sistem, Rumeli yakasında da kendisini gösterdi. Yani Osmanlılar her önlerine çıkan Hristiyanı kılıçtan geçirmediler, aksine kendi taraflarına geçmeye ikna edip kır ve şehir kesiminde halkı yerinde tutmaya çalıştılar. Aldıkları **haraç** onların daha önce Bizanslı idarecilere ödediklerinden fazla değildi.

Bundan dolayı Bizanslı ahali idare değişikliğinden çok etkilenmiyordu. Bu durum bazı Hristiyanların din değiştirmesine de yol açmıştır. Osmanlı hizmetine giren herkes, aynı devletin bir ferdi oluyordu ve farklı bir ayırım görmüyordu. İşte bu gibi uygulamalarla oldukça tecrübe kazanmış olan Osmanlılar bunu Rumeli'ye de aktardılar.

XIV. yüzyılın ikinci yarısında bütün Avrupa'yı ve Balkanları etkileyen büyük veba salgını ile iyice yıpranmış ve nüfusu azalmış olan bölgelerde yaşayanlar, siyasi yapıdaki karışıklıklar, feodal beylerle krallar arasındaki çekişmeler arasında kalmış, Ortodoks-Katolik zıtlaşmalarıyla bilirsizlikler içine düşmüşlerdi. Bu ortamda Balkanlar'a çıkan Osmanlılar, bu kitlelere yerleşik bir devlet güvencesi sağlamaktaydı. Osmanlı hâkimiyetini kabul etmeyip sert akınlara uğrayan ve tahrip edilen bölgelerdeki dağlara kaçmış halk dahi Osmanlı idaresinin yerleşmesinden sonra oluşan müsait şartları görerek eski yerlerine dönmüşlerdi. Ele geçirilen bölgelerde **timar sisteminin** tatbiki de eskisine nispetle daha düzenli bir idarenin kuruluşu anlamına geliyordu.

Eski yerli aristokrat beylerin bir kısmı timar sistemi içine alınıp pasif hale getirilmişti. Yani Osmanlı askeri sistemi içinde eritilmişti. Bazı askeri gruplar da adları bile değişmeksizin doğrudan Osmanlı askeri teşkilatı bünyesi içine alındı. Fakat bunların eski feodal hakları ortadan kaldırıldı, onun yerini timar sisteminin değişken uygulamaları aldı. Köylüler bir nevi vergi toplayıcısı hüviyetini haiz olan ve üzerlerinde hiç bir hukuki hakkı bulunmayan timarlı sipahiye, yahut doğrudan vakıf, mülk yoluyla merkezi idareye mali açıdan bağlı kılındı. Türk köylülerle aynı statüyü- cizye dışında- haiz hale geldiler.

Balkanlar'daki fetihler ilerledikçe arkada kalan bölgelerde kalabalık şehirler yükselmeye, kasabalar oluşmaya, köyler yayılmaya ve ıssız, harap, işlenmemiş topraklar şenlenmeye başladı. Aslında bu Osmanlı askeri, mali idaresi için gerekiyordu. *Timar sistemi her şeyden önce insan gücüne ve onun üretimine bağlı bir özellik gösteriyordu; verimli Rumeli toprakları için insan gücü açığını kapatmak amacıyla göçler teşvik ediliyordu.*

Anadolu'dan Rumeli'ye yönelik göçler birden olmadı, daha çok XV. ve XVI. asır boyunca aralıklarla sürdü. Türk yerleşmeleri Trakya, Makedonya, Kuzeybatı Rumeli kesimleriyle, daha öncesinde kuzeyden gelen Türklerin bulunduğu Dobruca ve Varna hattında yoğunlaştı. Bu bölgelerin yer adlarında, bu iskân hareketinin izleri açık şekilde görülür. Türk dervişlerinin yerleşmede önemli rolleri olduğuna dair işaretlerin bulunması, Anadolu'daki yerleşme vetiresinin adeta ikinci bir tekrarının yaşandığını gösterir.

Rumeli topraklarına yerleşmeye başlayan Türk göçmenler, genellikle kendilerinin yerleştiği müstakil köyler kuruyorlardı. Bunlar ya Anadolu'dan gelen yerin ya da oraya ilk yerleşen aile reisinin adını taşıyordu. İskân hareketini yönlendiren tarikat dervişleri kurdukları zaviyelerin etrafında oluşan köylere kendi adlarını veriyordu. Genellikle köylere ve şehirlere yerleşen Türkler yerli Hristiyanlarla pek karışmıyorlardı. Bazen bir şehir anlaşma şartlarıyla ele geçirilmişse, orasının halkı

yerinde kalıyor, bunlar kale içinde dahi olsa eski mahallelerinde oturabiliyor, sonradan buraya yerleşen Türkler ise onlara karışmaksızın genellikle yeni mahalleler kuruyordu. Böylece Balkanlarda pek çok şehir harap haldeyken Osmanlı idaresi döneminde yeniden kalkınarak büyüme göstermiştir. Bunun yanı sıra o sıralarda boş ama verimli olan toprakların ekilmeye başlandığı, geniş çaplı olarak ziraata açılmaya başlandığı anlaşılar. Bu ziraat alanlarının genişlemesi, yeni ürünlerin ekimiyle de kendisini göstermiştir. Özellikle o dönemin en önemli ürünleri olan pamuk ve pirinç ekimi Türkler sayesinde Balkanlar'da yayılmıştır. Yine Osmanlı idaresi altında Balkanlar'daki madenler yeniden işletilmiş ve önemli miktarda gümüş, kurşun, bakır, altın elde edilmeye başlanmıştır. Bütün bunlar uzun süredir ihmal edilmiş bir durumda bulunan, savaşlar ve siyasi belirsizliklerle sarsılan Balkanlar'daki sosyal ve ekonomik hayatın yeniden canlanmasına yol açan temelleri atmıştır.

Osmanlıların Rumeli kesimindeki fetih ve yerleşme sürecinde takip ettikleri siyasetin ana özellikleri nelerdir ve bu durum hangi gelişmelere yol açmıştır?

SIRA SİZDE

EDİRNE'NİN FETHİNDEN SONRA BALKANLAR'DAKİ YENİ SİYASİ GELİŞMELER

Orhan Bey döneminde Osmanlılar sadece komşuları olan Anadolu beyleriyle değil Bizans imparatorluğu ve Latinler arasında dengeli bir siyaset gütmeye çalışmışlardır. Bu erken dönemde kazanılan tecrübe, Osmanlı Beyliği'nin kısa sürede aldığı mesafeyle de kendisini gösterir. Latin kaynaklarından elde edilen bilgiler, özellikle Orhan Bey'in 1350'lerde son derece etkili bir siyasi aktör olduğuna işaret eder. Bizans hâkimiyetindeki topraklarda ticari menfaat peşinde koşan Venedikliler, Cenevizliler ve diğer küçük İtalyan şehir devletleri Osmanlı beyini, bazen düşman bazen ise müttefik olarak önemli bir siyasi figür olarak tanımaya başlamışlardı. Osmanlı Beyliği asıl Bizans imparatorluğu için ciddi bir tehdit oluşturmaktaydı. Bizans imparatorları bunun farkına vararak daha Orhan Bey döneminde Batı'dan yardım arayışlarına girişmişlerdi.

Gerçekten de Osmanlılar Trakya'da kademe kademe ilerliyorlardı. Edirne'den sonra ikinci büyük merkez olup Kantakuzenos'un imparatorluğunu ilan ettiği önemli bir şehir durumundaki Dimatoka 1361'de Hacı İlbeyi tarafından ele geçirilmişti. Hemen ardından Filibe 1363'te Osmanlı idaresi altına girdi. Bu sonuncu fethi Lala Şahin Paşa gerçekleştirmiş ve burayı kendine üs yapmıştı. Trakya'da Türklerin ilerleyişleri sırasında Bizans-Macar ve Sırlar arasındaki münasebetlerde birçok problem yaşanmaktaydı. Bu ortam Osmanlılara önemli fırsatlar sağladı. Bizans imparatorunun Osmanlılara karşı Batı'dan müttefik bulma çabaları 1366'da kuzenlerinden biri olan Savoie Kontu VI. Amadeo'dan karşılık buldu. Daha önce 1365'te Papa'nın düzenlediği, Macar ve Kıbrıs krallarının da katıldığı İskenderiye'ye yönelik Haçlı seferinin büyük bir başarısızlığa uğramasının ardından Amadeo şimdi yalnız başına doğrudan Türklerin üzerine bir sefer yapma kararı almıştı. 23 Ağustos 1366'da önemli bir Türk deniz üssü olan Gelibolu'yu ele geçirdi. Bu husus Hristiyan dünyasında sevinçle karşılanacak kadar büyük bir başarı olarak görüldü. Amadeo 1367'de burayı Bizans'a verdi. Bu durum Osmanlıların Balkanlar ile olan bağını ke-sintiye uğrattıysa da V. Ioannes'in oğlu ve naibi IV. Andronikos I. Murad'ın ısrarlı taleplerine boyun eğerek kaleyi 1376'da yeniden Osmanlılara terk edecekti.

Anadolu ve Balkanlar'da giriştiği faaliyetlerle Osmanlı Beyliği'ni bir devlet haline getiren I. Murad döneminde yeni ihtiyaçlar, askeri sistemin düzenlenmesine ve devlet teşkilatında önemli değişikliklere yol açmış, merkezi bir yapının temelleri

atılmıştı. I. Murad özellikle Stefan Duşan'ın kurduğu imparatorluğun 1355'te ölümünün ardından dağılmasından sonra feodal beyleri vasallık bağlarıyla kendisine bağlayıp Balkanlar'ın siyasi yapısında önemli değişikliklere sebep oldu. Balkanlar'da üç kol halinde ilerleyiş, bazen birleşik yerli kuvvetlerin direnişi ile karşılaştı, hatta karşı taarruzlarla Osmanlılar zaman zaman savunma durumunda bile kaldılar. Papa'nın, İtalyan devletlerinin Balkanlar'daki yerli unsurlarla ittifakı, fetihleri aksattıysa da onları Balkanlar'dan çıkarmayı sağlayamadı. Nitekim babasının Avrupada olduğu sırada onun naibi olarak İstanbul'da bulunan IV. Andronikos, Türklere karşı direnmektense onları yatıştırmak gerektiği inancındaydı. Çünkü Türkler 1366-1370 arasında Trakya kesiminde bir dizi fetih hareketinde bulunmuşlardı. Bütün bunlar İstanbul'da büyük bir korku ve endişeye yol açmıştı. *Bir Bizanslı yazar, Rodop dahil Trakya'nın önemli bölümüne hakim olan Türklerin, İstanbul halkını kafesteki bir hayvan gibi şehirde kapalı hale getirdiklerini bildirir.* (Kydenos).

İstanbul'da bu karışıklık hâkimken, 1371'de Balkan tarihi bakımından bir başka önemli hadise daha vuku buldu. Osmanlıların Makedonya'ya doğru ilerlemelerini engellemek isteyen Serez'deki despot İvan Uglješa kardeşi Vukaşin ile 1371 Eylülünde Edirne'ye doğru ilerledi. Bu ilerleyiş Bizanslılarla yapılan ittifakın bir yansımasıydı. 1368'de yapılan ittifak Sırp ve İstanbul patrikliği arasındaki birleşmeyi de sağlıyor, anlaşmazlık noktalarına son veriyordu. Hatta Mayıs 1371'de iki kilisenin birleştiği ilan dahi edilmişti. Uglješa Serez **despotu** olarak Osmanlılarla sınırdaştı.

Kardeşi Kral Vukaşin ise Prizren, Üsküp ve Pirlepe yörelerini idare ediyordu. Orduları Trakya'dan Arnavutluk tarafına kadar olan topraklardaki yerli Rum ve Sırlardan müteşekkildi. Bu güçlü müttefik ordusu, Meriç ırmağı kıyısında Çirmen'de (Çrnomen) 26 Eylül'de uğradığı ani baskın sonucu tam bir bozguna uğradı. Sırp ordusunun bir bölümü imha edildi. Savaşta iki despot da hayatını kaybetmişti.

Despot: Yunanca efendi anlamına gelir. Roma ve Bizans imparatorluğunda prenslere verilen unvandır. Ayrıca Doğu Ortodoks kilisesinde patrik veya piskopos da despot denir.

DİKKAT

Bazı araştırmacılar Osmanlı kaynaklarında yer almayan bu savaşın aslında söz konusu kaynaklarda geçen ve 1364-1365 tarihiyle belirtilen Sırp Sındığı savaşı olabileceğini ileri sürerler.

Bu savaşta kazanılan başarı Osmanlılara Makedonya, Sırbistan, Yunanistan kapılarını açtı. Birçok Sırp prensi, Despot Dragaş, kardeşi Konstantin dahil, haraç ödemek şartıyla bağlılık bildirdiler. Haraç yanında I. Murad'a talep etmesi halinde seferleri için asker de yollayacaklardı. Bunlardan biri de daha sonra efsanevi bir şöhrete sahip olacak olan Vukaşin'in oğlu Kral Marko idi. Ayrıca bu savaş sonunda Bizans'ın Batı ile kara bağlantıları adeta kesilmiş oluyordu. Ayrıca Sırp despotlukları arasındaki dengeler de tamamen bozuldu. Ölen Vukaşin'in mirası konusu anlaşmazlığa yol açtı. Hatta Arnavutluk'taki İşkodra'dan gelen Georg Balşiç Prizren'i ele geçirmişti (1372). Benzeri şekilde Bizans imparatorunun küçük oğlu Manuel, Uglješa'nın mağlubiyetini öğrenince 1372 Kasımında Serez'i almıştı. Osmanlılar buna tepki göstererek Serez'i kuşattıkları gibi 1372 Nisanında Selanik'e hücum ettiler de bir süre için geri çekilmek zorunda kaldılar. Bununla birlikte Bizans zor durumda kaldığından imparator V. İoannes I. Murad ile barış yaptı. Böylece Bizans Osmanlılara bağımlı hale gelmiş ve vasallık yoluna girmiş oldu. Hatta V. İoannes Murad sayesinde oğlu IV. Andronikos'a karşı yeniden tahtını elde edebilmişti.

SIRA SİZDE

4

Çirmen'de yapılan savaşın Osmanlıların Rumeli kesimindeki yayılmasında ne gibi bir önemi vardır, sonuçları ne şekilde değerlendirilebilir?

1376-1381 arasında IV. Andronikos'un hakimiyeti ve İstanbul ile Galata'daki Cenevizliler arasındaki iç savaş yılları, Murad'a Rumeli'de oldukça rahat hareket etme imkanı vermişti. Bu dönem Osmanlıların Rumeli'de kalıcı bir şekilde yerleştikleri devreyi oluşturdu. Türkler Vardar ırmağı vadisine ulaştı, 1380'de Ohri'ye ve Pirlepe'ye girdiler, Arnavutluk'a doğru indiler. Rumeli beylerbeyi Timurtaş Paşa Pirlepe'yi almış, oradan Manastır şehrini fethetmiş, İştîp de ele geçirilmişti. Bir başka Türk kolu Meriç ırmağı boyunca ilerleyerek Sofya'yı 1385'te, Niş'i 1386'da almıştı. Öte yandan V. İoannes'in diğer oğlu Manuel 1371'de Serez'i aldıktan sonra kendi başına hareket etmeye başlamıştı. Murad babasına da karşı çıkan Manuel'in üzerine Çandarlı Hayreddin Paşa'yı göndermişti. Osmanlı güçleri Eylül 1383'te Serez'i yeniden aldı, Manuel'in merkezi olan Selanik önlerine ulaştı, 1387'ye kadar burayı kuşatma altında tuttu. Şehir 9 Nisanda ele geçirildi. Uç beylerinden Evrenos Bey, Edirne'yi Adriyatik denizindeki Draç'a (Arnavutluk'ta Durazzo) bağlayan tarihi ticaret yolu (Via Egnatia) üzerinde ilerlemişti. Evrenos Bey daha sonra Batı Makedonya'da yeni fetihler için uç merkezini bir Türk/Müslüman şehri olarak kurduğu Yenice-i Vardar'da taşıdı. Bu noktadan itibaren de Batı Makedonya, Yunanistan'ın Epir bölgesi ve Teselya kesimi ile Arnavutluk'a yönelik sert akınlara girişti. Bu kesimdeki Serez ve Vardar ovalarına Saruhan ilinden (Manisa) Yörükleri getirtip yerleştirdi.

Osmanlıların Balkanlar'da faaliyetlerini yoğunlaştırdığı dönemde bir Sırp imparatorluğu kuran ve tacını 1346'da Üsküp'te giymiş bulunan Stephan Duşan'ın 1355'te ölümü üzerine, devleti dağılmış ve müstakil feodal beyliklere bölünmüştü. Bunlardan biri olan ve Morava nehri etrafında hâkimiyet kurmuş bulunan Lazar (Knez Lazar Hrebeljanovic), yukarıda da belirtildiği üzere, 1371'de Çirmen savaşında aynı zamanda rakipleri olan Serez despotlarının ve yine aynı yıl Duşan'ın oğlu ve halefi Kral Uroş'un ölümünün ardından giderek ön plana çıktı. Duşan'ın kurduğu bağımsız Sırp kilisesinin de desteğini alarak güçlendi. 1371'de yapılan Çirmen savaşından sonra Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyetinin geleceğini tayin edecek olan Kosova savaşı, Lazar'ın müttefik güçleriyle I. Murad arasında cereyan etti.

Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları*, çev. Bilge Umar, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 161-271.

K İ T A P

I. Kosova Savaşı ve Sonuçları

Kaynaklarda I. Murad'ın doğrudan Lazar'ın üzerine yürümesi 1388'de Osmanlı kuvvetlerinin Ploçnik'te uğradığı mağlubiyete dayandırılır. Niş'in kuzeybatısındaki Ploçnik'te Osmanlı kuvvetleri ile Sırlar karşılaşmışlarsa da ciddi bir çarpışma olmamış, hemen ardından da I. Murad 1386 Ekim ayı sonlarında Niş'i almıştı. 1388 Ağustosunda Osmanlı kuvvetlerinin ağır bir mağlubiyete uğradığı savaş, Trebinje'nin kuzeyindeki Biletsada (Bileca) Bosna ordusuyla yapılmıştı. Kavala Şahin komutasındaki Osmanlı birliklerinin yenilgisi yeni gelişmeleri beraberinde getirmekte gecikmedi. I. Murad bulunduğu bölgede önemli bir güç haline gelen Lazar ile Osmanlı birliklerini ağır mağlubiyete uğratan Bosna kralı Tvrtko arasında işbirliği olma ihtimali karşısında aynı zamanda vasali olan Lazar'ın üzerine yürüdü. Aslında bu Osmanlı sınırlarında bir vasalın isyanını bastırma amaçlı bir sefer değil, baş göstermesi muhtemel bir tehlikenin ortadan kaldırılmasına yönelik bir harekattı. Bu önemli savaş, 28 Haziran 1389'da Kosova ovasında vuku buldu. Yapılan mücadele kesin bir Osmanlı galibiyeti ile neticelendi. Ancak I. Murad ve Lazar savaş meydanında hayatlarını kaybettiler.

Feridun M. Emecen, “Kosova 1389: Kimin Zaferi ?”, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011, s. 105-119.*

Bu savaşta alınan yenilgiye rağmen Sırp destanları ve kilise Kosova mücadelesini bir zafer olarak işledi. Özellikle XIX. yüzyılda bu popüler mitosun oluşumunda, milli bir benlik inşa etme ideolojisi etkili olmuştu. Sırp milliyetçiliğinin kökenlerinde Lazar kültü bu bakımdan öne çıkar. Bu mitos Lazar’ın şahsında toplandı, Sırp Ortodoks benliği milli duygularla karıştı, ilahi bir tarza büründü. Sırplar’ın ana yurdu, ana kalbi olarak Kosova büyük bir önem kazandı. Lazar kendisini Sırplar için feda eden ve onların acılarını taşıyan bir aziz mertebesine yükseltildi. Bu anlayış Sırp milliyetçiliğinde derin akisler bulurken zamanımıza kadar gelen derin izler bıraktı. *Yugoslavya’nın dağılışının ardından yaşanan savaş ortamında Sırpların önemli bir bölümü bu tarihi hatıraları canlandırıp acısını uzun yıllar boyu birlikte yaşadıkları Müslüman komşularından çıkardılar.*

Aslında bu savaş neticeleri itibarıyla Osmanlılar açısından mühimdir. Bu zafer kısa vadede Osmanlılara büyük bir askeri ve siyasi kazanç sağladı. Artık onlara Tuna nehrinin güneyinde kalan bölgelerde Macarlardan başka karşı koyacak bir güç kalmamıştı. Kuzey Sırbistan yolu Osmanlılara açılmış, Sırp despotluğu vasal hale gelmiş, Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk ve Bosna’ya doğru ilerleme imkânı doğmuştu. Uzun vadede ise Bosna’ya uzanacak fetihler, söz konusu bölgenin etnik, sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel yapısında önemli değişikliklere yol açtı. Burada İslamiyetin yayılış sebepleri tartışmalı olmakla birlikte Katolik baskısı altındaki grupların Osmanlı idaresi altında İslamiyeti seçtikleri, İslamiyetin birden değil tedrici olarak yayıldığı, bunda ekonomik ve sosyal sebeplerin rol oynadığı üzerinde durulur. İslamlaşmanın şehirlerden köylere doğru bir yayılma eğilimi göstermiş olduğu düşünülmektedir. Ayrıca İslamiyetin yayılışında yerli unsurların Osmanlı idaresinde söz sahibi olmak, mevkilerini kuvvetlendirmek maksadının da etkili olduğu ileri sürülmüştür. Ancak bütün bu görüşler içinde Türk kolonizasyonunun tesirleri, tekkelerin, dervişlerin manevi rolleri yeterince incelenmiş değildir. Bosna bölgesinde yaygın olan **Bogomilizm** faktörü ise bütün bu sebepler içinde en zayıf olanıdır.

Balkan tarihçiliğinde geçerli olan Osmanlı hakimiyetinin Güney Balkanlar’daki halk üzerinde olumsuz tesirleri olduğu, onların millet şeklinde teşekküllerini engellediği, hatta fetihlerin Balkanlar’daki çeşitli unsurların Avrupa kültürü ve medeniyetine katılmasını yavaşlattığı görüşleri, artık Osmanlı arşiv kaynaklar üzerinde çalışmaların artmasıyla iyice zayıflamış gözükmemektedir. Gerçi Balkanlar’daki Osmanlı fetihleri yerli unsurların iskân sahalarında önemli değişmelere yol açmıştı, ancak onların milli benliklerini korumalarını da temin etmişti. Mesela Rum ve Slavların yoğun dini, etnik ve kültürel baskıları altında bulunan Arnavutlar, İslamiyeti büyük ölçüde kabul ederek, belki de bu sayede etnik varlıklarını koruyabilmişlerdi. Bu durumda Rumlaşma ve Slavlaşma süreçleri kesilmişti. Ayrıca İslamlaşma onların Türkleşmesine yol açmamıştı. Gerçi Müslüman/Türk kültürünün izlerini taşımışlar ve bu kültürün yoğun etkisi hâkim olmuştu, fakat dillerini ve kendilerine has adetlerini korumuşlardı. Bununla birlikte çeşitli bölgelerden göç etmiş olan Anadolu menşeli Türk nüfus ile kaynaşma da meydana gelmişti. *Osmanlı hâkimiyetinin yerleşmesi ile uygulanan hukuk sistemi, güvenlik vaat eden sağlam merkezi idare, Balkan milletler mozayığının muhafazasında etkili olmuştur.*

Bogomilizm: X.-XV. Asırlarda Balkanlar’da yaygın hale gelen düalist bir Hristiyan mezheptir. Hristiyanlık inancı içinde teslisi kabul etmeyip Hz. İsa’yı sadece bir peygamber olarak tanırlar. Bedene bürünme (Allahın oğlu inancı) öğretilerine karşı çıkarlar. Mezhep mensupları özellikle Bosna ve Hersek’te yaygın olup bunların çoğunun İslamiyeti kabul ettikleri düşünülmür.

Balkanlar'da İslamiyetin yayılışı hangi şartlar altında nasıl gerçekleşti, neye yol açtı ve bu husustaki temel görüşler nelerdir?

SIRA SİZDE

İmtiyaz tanınan kiliseler, dini ve sosyal hayatı derinden etkileyecek bir tarzda ve eskisinden de daha rahat şartlar altında faaliyetlerini sürdürmüşlerdi. Ortodoks Hristiyanlığı maddi ve manevi açıdan gelişmiş, Osmanlı resmi makamları bunları tanımış, kilise hiyerarşisini koruyup desteklemişti. Hatta kiliseler imtiyazlı bir statü de kazanmıştı. Bunların daha sonraları XIX. yüzyılda Osmanlı idaresine karşı direnişi organize edebilecek bir konuma gelmeleri de aslında bu korunmalarının bir sonucudur. Balkan milletlerinin benliklerini korumalarında yeni fâtilhler yani *Osmanlılara karşı yerli halkın iktisadi ve sosyal, kültürel bakımdan üstün olmalarının etkili olduğu yolundaki görüşler, tarihi gerçeklere uygun düşmez.* Bu görüşler Osmanlı hukuk, iktisadi sisteminin ve uygulanış şekillerinin layığıyla kavranamamış olmasından kaynaklanmıştır. Çünkü Osmanlı devleti İslam hukukuna dayalı olarak gayri Müslimlere bir **zimmet hukuku** bahşetmişti. Bu hukuk bozulmaz derecede karşılıklı olarak hakları belirli alanlarda sağlamaktaydı. Yani İslamiyet kendi siyasi gücü altındaki Hristiyan ve Yahudiler için özel bir hukuki uygulama pratiği geliştirmişti. Bu gruplar toplumda tanınan ve yeri olan topluluklar durumundaydı.

Zimmet Hukuku: Zimmi kelimesi İslam devletinin koruması altındaki kitap ehli gayri Müslim unsurları işaret eder. Bunlar için İslam hukukunda geliştirilen sistem bütün Müslüman devletlerce uygulanmıştır. Bu hukuk sistemiyle Hristiyan ve Yahudilerin kendi dini inanç ve adetlerini belirli kısıtlamalar dışında rahatlıkla yapabilmeleri garanti altına alınmıştır.

Kosova savaşı ile başlayan süreçte kademe kademe Trakya, Makedonya ve Kuzeydoğu Bulgaristan fetihler için temel dayanak noktası olacak Anadolu menşeli Türk yerleşimcilerin göçlerine sahne olup kesif bir şekilde Türk iskân sahaları haline gelirken, Bosna ve Arnavutluk'ta İslamlaşma başlayarak Balkanlar'daki Osmanlı varlığının sağlamlaşmasını temin edecektir. Bu sağlam yerleşme 1402'de Ankara savaşında darbe yiyen devletin bu büyük buhranın dahi üstesinden gelebileceği potansiyeli sağlamış ve bir bakıma ona yeniden toparlanma imkânını da vermiştir.

BATI ANADOLU BEYLİKLERİNİN VASALLEŞME SÜRECİNİN BAŞLAMASI

Osmanlıların Rumeli'de tutunmaya başlamaları daha 1350'li yıllardan itibaren onların Batı Anadolu Türkmen beylikleri ile olan münasebetlerinde bir dönüm noktası olmuştur. Özellikle Rumeli'de sınır hatlarında kendi askeri gruplarıyla "gaza" yapan uç beyleri büyük şöhrete sahip oldular. Bu aynı zamanda onlara ihtişam ve zenginlik de kazandırmıştı. Söz konusu ihtişam ve bu bölgede elde edilenler, Anadolu'da gerek Osmanlı gerekse diğer beylikler tebaası üzerinde büyük bir etki yaptı. Batı Anadolu ve Orta Anadolu beylerinin tabanlarının ve askeri zümrelerinin Osmanlı tarafına kaymasını, aynı imkânlarla kavuşma hevesi dolayısıyla, kolaylaştırdı. Hatta geç tarihli de olsa tarihçi Şükrullah'ın (ö.1464 dolay) bu konudaki ifadelerinin tarihi seyirle paralellikler gösterdiğini söylemek yanlış olmaz. Şükrullah, Orhan Bey dönemindeki bolluktan söz eder ve kendisine katılanlardan bazılarının adlarını dahi verir. Anlaşıldığına göre Osmanlılar komşularından başlayarak Anadolu'daki Türkmen beylikleri üzerinde son derece dikkatli bir siyaset takip etmişlerdi. Bu siyaset iki safhada kendisini gösterir.

Bunlardan ilki I.Murad döneminde başlayan vasallık, yani Batı Anadolu Türkmen dünyasını Osmanlı bayrağı altında gevşek sayılabilecek bir konfederasyon halinde tutma, ikincisi ise Yıldırım Bayezid'in merkezi bir devlet kurma fikri içerisinde bütün vasalları doğrudan merkezi idareye bağlama ve eski bey ailelerini tasfiye etme idi.

I. Murad muhtemelen Rumeli'deki faaliyetlerini yoğunlaştırmanın da etkisiyle arkadan gelebilecek tehlikeleri hesaba katıyordu. Ayrıca Orta Anadolu'da Selçukluların varisi olma iddiasındaki güçlü Karamanoğulları, Batı Anadolu beylikleri üzerinde benzeri politikaları takip ediyordu ve bu bakımdan önemli bir rakip durumundaydı. 1360'lı yıllardan itibaren Karamanoğulları faktörü ve rekabeti ön plana çıktı. Osmanlıların "kâfirle savaşma" şöhreti bütün Türkmen uc dünyasında, hatta Orta Anadolu'daki beyliklere kadar yayılmıştı. Uç dünyasındaki Germiyanogulları'nın oynadığı rolü şimdi Osmanlılar üstlenmişti. Böylece I. Murad dikkatli bir şekilde vasallık bağı kurma siyaseti başlattı. Bu iki güçlü beylik arasında kalan küçük beylikler ise durumlarını bunların hareketlerine göre ayarlamaya çalıştılar. Fakat Osmanlılar iki olay sonrasında liderliği üstlenmekte ve Anadolu'daki beylikleri kendisine bağlamakta gecikmediler.

İlk olay, Karamanoğullarının Osmanlıların gaza şöhretlerini kendilerinin de üstelenebileceğini göstermeye yönelik olarak giriştikleri Gorigos (Silifke ile Erdemli arasında bir kıyı yerleşmesi) seferidir. Bu seferin açılmasında Memlük sultanının çağrısı da etkili olmuştu. Selçuklu varisi olma sıfatıyla Türkmen beyliklerini kendi bayrağı altına çağıran Karamanlıların 40.000 kişilik büyük ordusuna Anadolu beylerinin kuvvetleri de katıldı. Kıbrıs kralının himayesindeki Gorigos kale kumandanı Robert de Lusignan Kıbrıs kralı I. Pierre Lusignan'dan yardım istedi. Şubat 1367 sonlarında Anadolu beylikleri müşterek kuvvetleri Kıbrıs'tan gelen yardımı önleyemediler ve bu kuvvetler karşısında bozguna uğradılar, dağlara çekildiler. Bu başarısızlık Karamanoğulları'nın beylikler nezdinde imajını tamamen sarsmış olmalıdır. Böylece Rumeli'de başarılı gazalarla ön plana çıkan Murad Bey birden üstün bir konum kazanmış oldu. Nitekim Gorigos seferi sonunda kendi adına hutbe okutup Felekabad'da sikke kestiren Hamidoğlu İlyas Bey, Karamanoğlu Alaeddin Bey'e karşı çıktı. Fakat Alaeddin Bey önünde zor duruma düşünce de Germiyanoglu Süleyman ve Osmanlı beyi Murad'dan yardım talep etti. Daha sonra yerine geçen oğlu Hüseyin Bey de Karamanlılar'a karşı Osmanlı himayesine girdiği gibi, onların baskısı karşısında da Karaman sınırında bulunan kaleleri Osmanlılar'a para karşılığı devretti. Bunlar Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Yalvaç ve Karağaç gibi önemli merkezlerdi. Bu arada I. Murad oğlu Bayezid'i Germiyanoglu Süleyman Bey'in kızı ile evlendirmiş, karşılığında çeyiz olarak Kütahya, Emet, Simav ve Tavşanlı Osmanlılara verilmişti.

1380'e kadar bu yörelerin Osmanlı idaresine geçtiği açıktır. Ancak toprak satın alma ve çeyiz yoluyla toprak kazanma keyfiyeti, Osmanlı kaynaklarının durumu meşru gösterme çabalarının ürünü bile olsa, Karamanlı-Osmanlı rekabeti içinde sıkışan Germiyanogulları ve Hamidoğullarının yönlerini Osmanlılara çevirdiklerinde şüphe bulunmamaktadır. Öte yandan 1354'te Ankara'nın ele geçirilmesinin ardından Orta Anadolu'ya doğru açılan koridor, I. Murad döneminde işlerlik kazanmıştı. Anadolu'da ikinci yayılma yönünü İran ipek ticareti yolu üzerindeki bu koridor oluşturdu. Sivas'ta Eretnaoğullarının yerine geçen Kadı Burhaneddin'e karşı Tokat-Amasya bölgesindeki küçük beylikler Osmanlı himayesine girdiler. Osmanlı nüfuzu daha sonra "Eyâlet-i Rum" denilecek olan Orta Anadolu kesimine doğru etkili olmaya başladı.

Hamidoğulları'ndan satın alındığı iddia edilen bölge, Osmanlılarla Karamanlılar arasında hızlanan mücadelenin görünür sebepleri olarak takdim edilir. Aslında bu iki rakip beyliği eninde sonunda birbiriyle karşı karşıya getirecek daha derin sebeplerin bir bahanesiydi. I. Murad 1387'de Konya üzerine yürüdü ve burada Frenkyazısı adlı yerde yapılan savaşta Karamanlıları bozguna uğrattı. Bu durum aynı zamanda

Karamanoğulları'nın beylikler üzerindeki iddialarının sonunu oluşturdu. Böylece 1367'den 1387'ye kadarki dönemde Osmanlılar en büyük rakipleri olan Karamanlıların nüfuzlarını iyice kırmış oldular. Karamanoğulları Osmanlı hakimiyetini tanıdı, diğer beylikler de yine Osmanlıların yüksek hakimiyeti altına girmişlerdi. Osmanlılar ilk defa Orta Anadolu'da önemli sayılabilecek bir ilerleme yapmışlar, Sivas'a kadar dayanmışlardı. Anadolu'da iki kol halindeki ilerleyiş birleşmiş oldu. Böylece bu oluşan yeni durum, 1389'da Kosova savaşı Osmanlı bayrağı altındaki Anadolu konfederasyonunun ilk ciddi görüntüsünü teşkil etmiştir. Bu savaşa Batı Anadolu beyleri kuvvetleri katılmıştı. Burada yukarıda da temas edildiği gibi büyük bir başarı kazanılmıştı, fakat I. Murad'ın savaş meydanında bir suikasta uğrayıp şehit düşüşü, bu ittifakın çözülmesine, Karamanoğullarının son bir çabayla diğer beylikleri kendi yanına alarak Anadolu'daki Osmanlı topraklarına saldırmasına yol açtı. Belki de bu durum babasının yerine geçen Yıldırım Bayezid'e köklü bir çözüm yolu gösterdi. Bu ise sert ve katı bir anlayışla beylik topraklarını vasilik değil doğrudan merkezin kontrolüne alıp bir Osmanlı sancağı haline getirmek idi.

I. Murad döneminde Anadolu beylikleri üzerindeki mücadele hangi beylikle ne gibi gerekçeler ileri sürülerek yapıldı, beylikleri Osmanlı tarafına hangi olaylar çekti.

SIRA SİZDE

Osmanlı devletine tabi olma anlamında Vasallık bağı ile bağlanan yahut doğrudan Osmanlı toprağı olan Anadolu beylikleri halkının bu hâkimiyeti kolay kabul edip etmedikleri konusu açık değildir. Ancak Osmanlı sistemi henüz tam olarak merkezileşmemiştir. Beyliklerin toplum yapısı ile Osmanlı sosyal yapısı taban itibarıyla birbirleriyle aynı kültürel çevreye dayanıyordu. Bunun yanında Osmanlılar tımar verme ve mülklerini kendilerinde bırakma yoluyla yerel bey aristokrasisine riayet etmekteydi ve onları kendi sistemleri içine almaktaydı. Nihayet Rumeli'de gaza şöhretiyle tanınıyorlardı. Bütün bu sebepler muhtemel tepkileri dengelemiş ve halkın uyumunu sağlamış olmalıdır. Öte yandan Anadolu beyliklerinin ilhakını meşru zeminlere çekmek için geç tarihli Osmanlı kaynaklarının yeni formüller ve dini gerekçeler oluşturma çabaları da dikkat çekicidir.

Bu noktada bir örnek vermek gerekirse: I. Murad'ın Ankara'nın yeniden alınması konusunda ileri sürdüğü gerekçeleri dönemin bazı Osmanlı tarihçileri dini hak kavramı içinde açıklamışlardır. Buna göre I. Murad Rumeli yakasında Hristiyanlarla savaşa giderken öteki Anadolu beylikleri durumdan yararlanıp Bursa'ya saldırma hazırlığı yapmışlardır. Bunu öğrenen I. Murad ulemaya danışarak böyle bir durumda önce kiminle savaşılması gerektiğini sorar. Ulema Hristiyanlarla savaşmanın "farz-ı kifâye" (yani yapılması gerekli olmakla birlikte âciliyet oluşturmeyen bir görev), Müslümanları bir zorbanın elinden kurtarmanın ise "farz-ı ayn" (yani mutlaka yapılması mecburi olan ve herkesi ilgilendiren bir vazife) olduğunu söyler. Âdil bir hükümdar olan I. Murad ise önceliği bunlardan ikincisine verir. Açık şekilde bu örnek, iki Müslüman devletin birbiriyle çarpışmasının dini bakımdan yasak olduğunu bilen dönemin Osmanlı tarihçilerinin ortaya attıkları önemli bir formül olmuştur. Hatta bazıları bu gerekçeyle gaza yapan bir hükümdara saldırana karşı savaşmanın en büyük gaza olduğunu (*mani-i gazaya gaza, gaza-yı ekberdir*) dahi belirtmişlerdir.

Feridun M. Emecen, İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2003, s. 113-120.

K İ T A P

Özet

Osmanlıların Rumeli'ye geçişlerinin nasıl gerçekleştiğini tartışmak.

Osmanlıların önce Gelibolu yarımadasına oradan da Trakya'ya geçişleri, bu kesimde kalıcı bir yerleşme anlayışının benimsenmiş olması, Balkan tarihi yanında Türk tarihi açısından da çok önemli bir dönüm noktasıdır. Bu geçiş Osmanlı Beyliği'ni bir devlet haline getirecek alt yapının atılmasında çok büyük bir etken teşkil etmiştir. Ayrıca Osmanlı hakimiyetinin Avrupa'ya doğru yayılmasını ve imparatorluk aşamasına gelişini sağlayacak derecede siyasi, sosyal ve ekonomik açılardan ana dayanak noktası olmuştur. Avrupa yakasına geçiş Osmanlıların o dönemdeki siyasi ortamdan yararlanmalarının bir sonucudur. Bizans imparatorluğunun iç savaşla sarsılması, İtalyan devletlerle (Venedik-Cenova) olan mücadelesi, Balkanlar'daki feodal yapının zayıflığı bu geçişi ve kalıcı şekilde yerleşmeyi temin eden ana siyasi sebeplerdir. İlk Osmanlı yayılması Gelibolu'dan itibaren Trakya'ya yönelik olarak üç kol halinde gerçekleşmiştir. Bir kol Tekirdağ tarafına, diğeri Edirne istikametine, ötekisi ise Meriç vadisi boyunca doğru yönelerek fetih siyasetinin ilk düzenli teşkilatı oluşturulmuştur. Gelibolu uç bölgesi ilk fetihlerin dayandığı ana askeri üs olmuştur. Edirne'nin fethinin ardından ise Rumeli'deki Osmanlı yayılması daha organize bir şekilde gerçekleşecektir.

Osmanlıların Fetih ve İskan politikalarını açıklamak.

Osmanlılar Rumeli yakasına geçtikten sonra, diğer Türkmen beyliklerinin aksine kalıcı bir şekilde yerleşme süreci başlattılar. Onların fetih ve iskân politikaları iki şekilde kendisini gösterdi. Bunlardan ilki Anadolu'dan Türk göçleri, ikincisi ise yerli Hristiyan halkı ve onların liderlerini kendi idarelerine alma. Türk göçleri Gelibolu ve Trakya'da, ardından da Meriç vadisi ve Bulgaristan yönünde giderek bir çok yeni iskân yerlerinin kurulmasına yol açıp Osmanlı fetihlerini destekleyen ana bölgelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Osmanlıların başlangıçta sert akınları yanında takip ettikleri meylettirici (istimalet) politikaları ise yerli halk ve senyörlerin Osmanlı hakimiyetini tanımasına yol açmıştır. Osmanlılar bunlara karşı sert değil mutedil davranmış, çoğu kere onların siyasi ve sosyal sistemlerini kabul ederek ileride ana yapıyla bütünleşecek bir geçiş siyaseti izlemiştir. Bu durum yeni ekonomik imkânlar tanıma, vergilerden muaf olma, askeri sisteme girme gibi belirleyici faktörlerle, İslamiyetin yayılmasını da temin etmiştir. Böylece Balkanlar'da Bosna ve Arnavutluk'ta İslamiyet yayılmış, hatta yeni bir "Osmanlı" sentezi ortaya çıkmıştır. Ayrıca Osmanlıların uyguladıkları bu metotlar, Balkanlar'daki çeşitli milletlerin varlıklarını korumalarına ve sürdürmelerini de sağlamıştır. Hristiyan varlığı Osmanlı zimmi hukuku çerçevesinde güvenilir bir şekilde himaye görmüştür.

Osmanlı Beyliği'nin Rumeli'deki hızlı ilerlemesinin Batı dünyasındaki yansımalarını açıklamak.

Osmanlıların Balkanlar'da hızlı ilerleyişine karşı yerli feodal beylerin zaman zaman önemli bir direnç gösterdikleri bir gerçektir. Özellikle 1371'deki Çirmen savaşı bunun ilk büyük göstergesi olarak kabul edilebilir. Burada feodal beylerin uğradığı mağlubiyet, Osmanlılara Balkanlar'ın kapılarını açan ilk büyük adım olmaktadır. Bunun ardından başlayan hızlı fetihler, Macaristan ve Venedik gibi güçlü devletlerin desteğini alan Sırp, Bosna, Bulgar mahalli beylerinin son bir direnişine yol açmıştır. Lazar idaresindeki müttefik güçlerin Kosova'da 1389'da uğradıkları mağlubiyet, artık Türklerin Balkanlar'daki varlığını tam anlamıyla sağlamlaştırmıştır. Batı Hristiyan dünyasında Türklerin önemli bir tehdit oluşturdukları kanaatinin kesin bir şekilde yerleşmesi, bu savaşın en önemli siyasi sonuçları arasında yer alır.

Türk tehlikesi artık Papalık vasıtasıyla diğer büyük Hristiyan hükümdarlara kadar yansıtılacak çok önemli bir konu haline gelecektir.

Rumeli'nin Osmanlı Beyliği açısından önemi yanında bunun Anadolu'daki Osmanlı siyasetini nasıl etkilediğini tartışmak.

Osmanlı Beyliği için Rumeli yakasının yeni bir hayat sahası olduğuna şüphe yoktur. Bura'yı nüfus ve ekonomik açıdan desteklemek ve kendi ana coğrafyasının önemli bir parçası haline getirmek yolundaki faaliyetler, Anadolu'daki Türkmen devletleri üzerindeki siyaseti de derdinden etkilemiştir. Osmanlılar için bu yeni toprakların sosyal, ekonomik ve askeri organizasyonunda Türkmen beyliklerinin insan ve asker gücü önemli bir dayanak olacaktı. Bu noktada I. Murad'ın siyaseti, Anadolu beyliklerini doğrudan Osmanlı idaresine almak yerine kendisine bağlı kılma ve Rumeli kesimindeki imkânları onlara tanıtmaya yönelik olarak açıklanabilir. Bu vasallık bağıyla oluşan Osmanlı bayrağı altındaki bütünleşme, Rumeli'de yapılan savaşlarda kendisini gösterecektir. Fakat Osmanlılar gibi beylikler üzerinde üstünlük iddiasında bulunan ve kendilerini Selçukluların varisi gibi tanıtan Karamanoğulları bu izlenen siyasetin önünde en büyük engel olarak görülmüştür. I. Murad gaza şöhretini iyi kullanarak Karamanoğullarına karşı üstünlüğünü Anadolu beylerine göstermiştir. Karamanoğullarının Gorigos seferindeki başarısızlığı, hemen ardından Frenkyazısı savaşında Osmanlılara karşı uğradıkları yenilgi, I. Murad'ın liderliğinde bütün Batı Anadolu beylerinin toplanmasını sağlayarak "konfedere" bir Osmanlı devletinin ortaya çıkışını gerçekleştirmiştir. Fakat bu gevşek birlik, onun ölümüyle çabucak dağılacak, Yıldırım Bayezid'e "merkezi devlet" modelini gösterecektir.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdaki beyliklerden hangisinin toprakları, Osmanlıların Rumeli'ye geçişi için stratejik bir öneme sahip olmuştur?
 - a. Germiyanogulları Beyliği
 - b. Karamanogulları Beyliği
 - c. Karesi Beyliği
 - d. Çobanoğulları Beyliği
 - e. Eşrefoğulları Beyliği
2. Osmanlıların Rumeli'deki kalıcı ilk askeri üssü aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Edirne
 - b. Çimpi
 - c. Keşan
 - d. Tekirdağ
 - e. Gelibolu
3. Aşağıdakilerden hangisi Timar sisteminin uygulama aşamalarından biri değildir?
 - a. Anadolu'daki Türk nüfusunun Rumeli'ye sevk edilmesi
 - b. Fethedilen yerlerdeki aristokrat beylerin timar sistemi içine alınması
 - c. Fethedilen yerlerdeki askeri birliklerin, Osmanlı askeri teşkilatına dahil edilmesi
 - d. Fethedilen yerlerdeki köylülerin mali olarak merkezî idareye bağlı kılınması
 - e. Fethedilen yerlerdeki köylülere angarya uygulamaları
4. Aşağıdakilerden hangisi sevk edilen Türk nüfusun Rumeli'ye ekonomik, tarımsal ve yerleşim açısından sağladığı katkılar arasında **yer almaz**?
 - a. Fethedilen yerlerdeki gümüş madenlerinin tamamını işleterek darphaneye göndermeleri.
 - b. Pamuk ve pirinç üretimini Balkanlar'da yaygın hale getirmeleri
 - c. Yeni oluşturdukları mahallelerle harabe şehirleri canlandırmaları
 - d. Yeni köyler oluşturup üretim yaparak ekonomik katkı sağlamaları
 - e. Boş tarım arazilerini ziraate açmaları
5. Aşağıdakilerden hangisi I. Kosova savaşının sonuçlarından biri **değildir**?
 - a. Kuzey Sırbistan coğrafyasının Osmanlı fetihlerine açık hale gelmesi
 - b. Sırp despotluğunun Osmanlıların vasalı haline gelmesi
 - c. Arnavutluk ve Makedonya'nın Osmanlı fetihlerine açık hale gelmesi
 - d. Balkanlar'da Osmanlı gücüne karşı koyacak sadece Macaristan'ın kalması
 - e. Bizans, Papalık ve Macaristan'ın Osmanlılara karşı yeni bir ittifaka teşebbüs etmeleri
6. I. Murat'ın Anadolu beylikleri üzerinde hakimiyet kurmak için uygulamaya koyduğu politikanın adı nedir?
 - a. Timar sistemi
 - b. Vasallık bağı
 - c. İskan siyaseti
 - d. Tahrir sistemi
 - e. Osmanlı sancağı haline getirme uygulaması
7. Osmanlılar hangi savaşla Karamanogulları'nın diğer Anadolu beylikleri üzerindeki etkisine son vermiştir?
 - a. Gorigos
 - b. Bafeus
 - c. Pelekanon
 - d. Frenkyazısı
 - e. Maltepe
8. Aşağıdaki gelişmelerden hangisi Osmanlıların, diğer Anadolu beyliklerinin tabanını kendi gücü altında toplayabilmesine zemin hazırlamıştır?
 - a. İlhanlılarla yaptıkları ittifak
 - b. Rumeli'de yaptıkları gaza ile edindikleri şöhret ve zenginlik
 - c. Germiyanogulları beyliğini ortadan kaldırmaları
 - d. Karamanogullar'ını Frenkyazı savaşında yenmeleri
 - e. Dervişler vasıtasıyla diğer beyliklerin tabanına yönelik dini propaganda yapmaları
9. Osmanlıların Edirne'den sonra Trakya'da ilk ele geçirdikleri önemli şehir aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Varna
 - b. Kosova
 - c. Dimetoka
 - d. Filibe
 - e. Sofya
10. Osmanlıların hakimiyetindeki Gelibolu'yu 1366 yılında zapt ederek Bizans'a iade eden kimdir?
 - a. Kantakuzenos
 - b. Savoie Kontu Amadeo
 - c. Lazar
 - d. Ioannes Palailogos
 - e. Stefan Duşan

Okuma Parçası

Sazlı-Dere Savaşı (1361): Edirne Düşüyor

Bizans, Avrupa için hem siyasi hem ekonomik bakımdan çok önemli sayılıyordu. Herşeyden önce İstanbul İslam'a karşı son direnç kalesi olarak düşünülüyordu. Öbür taraftan Bizans'ın ticareti, ekonomisi o zaman Latin milletlerinin, yani Venedik, Ceneviz ve Fransızların elindeydi. İstanbul düşerse doğudaki kolonileri düşebilirdi. Bu sebepten Papa ikinci kez 1359'da Pierre Thomas'ı 20 kadırgalık bir deniz kuvvetiyle İstanbul'a gönderdi. Bizans donanması ile bu donanma Çanakkale boğazına iniyor ve Türklerin geçit yeri olan Lapseki'ye çıkarma yapıyordu. Osmanlılara karşı bu ilk Haçlı seferi için iki kaynağımız var. Birincisi sonradan aziz mertebesine yükseltlen Pierre Thomas'ın hayatı hakkında Philippe Mezierie'in yazdığı eser, ikincisi Anonim Tevârih-i Âl-i Osman'daki kayıttır. Osmanlı rivayetinin bu Haçlı seferiyle ilgili rivayeti şimdiye kadar bilinmiyordu. Savaş hakkında bu iki kaynak birleşiyor, birbirin tamamlıyor: Osmanlı kuvveleri pusuya girmiş, çıkarılan Haçlı askerleri üzerine birden saldırıyor, düşman bozgun halinde gemilerine kaçıyor. Bizans ve Haçlılara karşı bu başarı Osmanlıların Avrupâda kalmalarını kesinleştirmiştir. Literatürde Osmanlıların Edirne fethi için 1363, 1364, 1369 tarihleri verilir, yahut 1371 Çirmen savaşı sonucu alındığı ileri sürülür. Aşağıda anlatılacağı üzere Sırp-lar ve Bizans 1371'de Edirne'yi Osmanlılar'dan geri almak için gelmişler ve yenilmişlerdir. Gerçekte Edirne ondan on sene önce 1361'de Şehzade Murad ve lalası Şahin tarafından fethedilmiştir. 1352'de Süleyman Paşa Bizans imparatoru Kantakuzenos'un müttefiki olarak Sırp-ları yenmiş, Edirne'yi ve Trakya'yı bir Sırp istilasından kurtarmıştı. 1357'de Süleyman paşa'nın ölümü üzerine Orhan, oğlu Murad'ı lalası Şahin ile beraber Rumeli'ye göndermişti. Şehzade Murad ve lala Şahin 1361'de Edirne'yi almışlardır. Yani Murad bu fethi şehzadeliği zamanında başarmıştır. 1361 baharında Murad ve uç beyleri tüm kuvvetiyle Edirne üzerine yürüdüler. Edirne'deki Bizans komutanı Osmanlı ordusunu Sazlı-Dere'de karşıladı, yenilip Edirne'ye kapandı. Gece Meriç üzerinden İstanbul'a kaçtı. Şehir halkı kaleyi Murad'a teslim etti (1361 baharı).

Kaynak: Halil İnalcık, **Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I. Klasik Dönem (1302-1606)**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2009, s. 55-56.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c	Yanıtınız yanlış ise “Osmanlı Beyliğinin yeni Hayat Sahası Balkanlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. b	Yanıtınız yanlış ise “Osmanlıların Balkanlar'daki İlk Askeri Faaliyetleri” konusunun yeniden gözden geçiriniz
3. e	Yanıtınız yanlış ise “Rumeli Yakasında Yerleşmenin Başlaması” konusunun yeniden gözden geçiriniz.
4. a	Yanıtınız yanlış ise “Rumeli Yakasında Yerleşmenin Başlaması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. e	Yanıtınız yanlış ise “I. Kosova Savaşı ve Sonuçları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. b	Yanıtınız yanlış ise “Batı Anadolu Beyliklerinin Vasalleşme Süreçlerinin Başlaması” konusunu yeniden gözden geçiriniz
7. d	Yanıtınız yanlış ise “Batı Anadolu Beyliklerinin Vasalleşme Süreçlerinin Başlaması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. b	Yanıtınız yanlış ise “Batı Anadolu Beyliklerinin Vasalleşme Süreçlerinin Başlaması” konusunu yeniden gözden geçiriniz
9. c	Yanıtınız yanlış ise “Edirne'nin Fethinden Sonra Balkanlarda Yeni Siyasi Gelişmeler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. b	Yanıtınız yanlış ise “Edirne'nin Fethinden Sonra Balkanlarda Yeni Siyasi Gelişmeler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Batı Anadolu'daki denizci beyliklerin Ege adaları, Trakya ve Mora'ya yönelik seferleri daha çok akın/yağma amaçlı olup kalıcı bir yerleşme düşüncesiyle yapılmamıştı. Bunun en önemli sebebi bulundukları coğrafi bölgenin bu kara parçalarına olan uzaklığıdır. Saruhan, Aydın ve Menteşe beyleri kalıcı bir yerleşme politikası uygulayabilecek alt yapıya da sahip değildi. İnsan gücü bakımından belki imkânları müsaitti, ama ana coğrafyadan çok uzak bölgelere nüfus yerleştirmek akılcı bir uygulama olamazdı. Bunun için ara askeri üsler oluşturulması ve Osmanlılar gibi uç sistemi kurmak gerekiyordu. Önlerindeki engin deniz ve ötesindeki kara parçaları düşünüldüğünde bunu gerçekleştirmeleri imkânsız olduğu açık şekilde anlaşılır. Osmanlı beyliğini şansı uç denilen sosyal, kültürel ve askeri oluşumu kademe kademe ileri taşımayı mümkün kılacak kara bütünlüğüne sahip olmalarıdır.

Sıra Sizde 2

Osmanlılar Gelibolu yarımadasına geçtikten sonra önce ilk askeri üsleri olan Çimpi ve Bolayır merkezli olarak yarımadanın güneyine ve kuzeyine doğru iki kol oluşturdular. Gelibolu şehrini aldıktan sonra ise ilk uç teşkilatını kurdular. Bu teşkilatın ana hedefi üç kol halinde belirdi. Sol kol, Evrenos Bey idaresinde Keşan'a, orta kol Malkara'ya ve sağ kol ise Tekirdağ'a doğru yönlendirilmişti. Bu kesimler zamanla fetihlerin ilerlemesiyle bir iç bölge haline geldi. Edirne'nin fetihiyle de Osmanlılar bir taraftan İstanbul'a yönelirken, diğer taraftan Balkanlara doğru yeni askeri üsler ve hedefler koyma imkânına kavuştular.

Sıra Sizde 3

Osmanlı fetihleri çoğu defa uzlaştırıcı ve kendi sistemleriyle bütünleştirici bir anlayışla yayıldı ve kalıcı hale geldi. Bir taraftan Anadolu'dan nüfus nakilleri yaparak insan gücü açığını kapatırken diğer taraftan uyguladıkları istimalet siyasetiyle gayri Müslim halkı Osmanlı sistemine dahil ettiler. Timar uygulaması yerli feodal beyleri de içine alarak askeri ve sosyal bütünleşmeye katkıda bulundu. Gayri Müslim tebaaya İslam hukukunun uygulanışı, dini hakların garanti altına alınması anlamına geldi. Türk yerleşmeleri Trakya, Makedonya, Kuzeybatı Rumeli kesimleriyle, daha öncesinde kuzeyden gelen Türklerin bulunduğu Dobruca ve Varna hattında yoğunlaştı. Bosna ve Arnavutluk kesiminde ise İslamlaşma meydana geldi. Osmanlı idaresi altında Balkanlarda şehirleşmede büyük bir atılım görüldü, ziraat sahaları yeniden ekime açıldı, ticari ve ekonomik faaliyetler arttı. Balkanlar Osmanlı imparatorluğunun en önemli ana merkezi oldu.

Sıra Sizde 4

Çirmen savaşı Osmanlıların Balkanlar'daki geleceğini tayin eden ilk önemli adım oldu. Bu savaşta kazanılan başarı Osmanlılara Makedonya, Sırbistan, Yunanistan kapılarını açtı. Birçok Sırp prensi, Osmanlılara bağlılık bildirdi ve haraç yanında I. Murad'a talep etmesi halinde seferleri için asker yollamayı da taahhüt etti. Ayrıca bu savaş sonunda Bizans'ın Batı ile kara bağlantıları neredeyse kesilmişti. Bu savaşın ardından Osmanlı ilerleyişi hızlandı. Kosova savaşına kadar olan bu hızlı fetihlerde Çirmen'de kazanılan bu başarının önemli rolü vardır. Çünkü artık Osmanlılara bu kesimde direnecek herhangi bir güç kalmamış oluyordu.

Sıra Sizde 5

Osmanlı idaresi altında İslamiyetin yayılışı birden olmadı, tedrici bir şekilde sürdü. İslamiyetin özellikle Bosna ve Arnavutluk'ta yayılmasının altında yatan sebepler tam olarak açıklanamamaktadır. Bunun birçok sosyal, ekonomik ve dini sebeplerin bir bileşkesi olduğu açıktır. Hristiyanlığa aykırı bir mezhep olarak kabul edildiği için Katolik ve Ortodokslarca ağır bir baskı altına alınan Bogomillerin kolayca Müslüman olduklarına dair ileri sürülen tezler tek başına bunu açıklamaktan uzak gibi gözükmemektedir. İslamlaşmanın timar sisteminin ve vergi düzeninin etkilerinin daha ağır bastığı, ayrıca devşirme alınan bölgelerin öne çıktığı, İslamlaşmanın şehirlerden köylere doğru bir yayılma eğilimi göstermiş olduğu düşünülmektedir. Yerli unsurların Osmanlı idaresinde söz sahibi olmak, mevkilerini kuvvetlendirmek maksadının da bunda etkili olduğu ileri sürülür. Bütün bu görüşlere Türk yerleşmesinin tesirleri, çoğu gayri Sünni nitelikli dini telkinlerin, tekkelerin, dervişlerin manevi rolleri de katılmalıdır.

Sıra Sizde 6

Osmanlıların Anadolu beylikleri üzerinde hakimiyet iddiasında en büyük rakipleri Karamanoğulları olmuştur. Karamanoğulları Selçukluların varisi sıfatıyla bu beyliklerin, hatta Osmanlıların kendilerine tabi olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Bu çerçevede de Osmanlılara karşı beylikleri kendi tarafına çekmek için yeni politikalar üretiyordu. Ancak iki olay onların bu siyasetlerinin sarsılmasına yol açtı. Bunlardan ilki Goriğos seferi, ikincisi ise Frenkyazısı savaşıdır. İlkinde bütün Anadolu beylerinin birlikleri yanında olduğu halde başarısız olmuşlar, ikincisinde Osmanlılar tarafından yenilgiye uğratılmışlardı. Bu durum beylikler üzerinde Osmanlı üstünlüğünün ve başlangıcını teşkil eder. I. Murad'ın hakimiyeti altında bütün beylerin toplanmasıyla, Kosova savaşının hemen öncesinde, Osmanlı konfederasyonu gerçekleşmiş oluyordu.

Yararlanılan Kaynaklar

- İnalcık, H. (2009). **Devlet-i Aliyye. Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1. Klasik Dönem (1302-1606)**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- İnalcık, H. (2010). **Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)**, İstanbul, İSAM Yayınları
- İnalcık, H. (2000). Osmanlı Fetih Yöntemleri, Söğüt'ten İstanbul'a, haz. O. Özel- M. Öz, Ankara, İmge yayınları.
- Emecen, F.M. (2003). **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası**, İstanbul, Kitap Yayınları
- Emecen, F.M. (2011). **Osmanlı Klasik Çağında Savaş**, İstanbul, Timaş Yayınları.
- Emecen, F.M. (2009). **Osmanlı Klasik Çağında Siyaset**, İstanbul, Timaş Yayınları
- Nicol, D.M. (1999), **Bizans'ın Son Yüzyılları, (1261-1453)**, çev. B. Umar, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kaleşi, H. (1981). Türklerin Balkanlara Girişi ve İslamlaştırılma. çev. K. Beydilli, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, (10-11), 177-194.

3

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Osmanlı tarihinde ilk imparatorluk kurma teşebbüsünü açıklayabilecek,
- I. Bayezid ve Anadolu Türkmen beyleri arasındaki siyasî çekişmenin nedenlerini tartışabilecek,
- Osmanlı tarihinde Fetret devri kavramını açıklayabilecek,
- 15. yüzyılda Osmanlı askerî teşkilatının etkilendiği unsurlar ve Osmanlıların askerî tarihe katkılarını açıklayabilecek,
- II. Murad ve II. Mehmed arasında yaşanan taht gerilimini Osmanlı siyaset geleneği açısından değerlendirebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Merkeziyetçi Devlet
- Fetih Siyaseti
- Haçlı İttifakı
- Fetret Devri
- Taht Değişikliği Krizi
- Şahinler Hizbi
- Tabur Cengi

İçindekiler

Merkeziyetçi Devletin Doğuşu ve Çöküşü

I. BAYEZİD (1389-1403) VE İLK MERKEZİYETÇİ DEVLET TEŞEBBÜSÜ

I. Murad, 15 Haziran 1389 tarihinde I. Kosova Savaşı'nda ağır yaralandığında büyük oğlu Bayezid'in Osmanlı tahtına geçmesini vasiyet etmişti. Şehzade Bayezid, 1386'da babasının Karamanoğlu Alâeddin Bey'e karşı verdiği Frenkyazısı çarpışmasında sergilediği yetenek ve atılganlıkla Yıldırım lakabını almıştı. Askerî girişkenliğiyle öne çıkan I. Bayezid'in tahta geçişi, Osmanlı siyasî tarihinde Fatih Sultan Mehmed tarafından ileride gerçekleştirilecek yeni bir devlet modelinin yani merkezî bakımdan güçlü, imparatorluk vizyonuna sahip bir siyasî yapının adeta habercisi olacaktı. İktidarın paylaştırılmaması ilkesinin ilk uygulamaları da bu dönemle başladı. Bu durum devletin niteliğinin ne olması gerektiğine dair esaslı bir meselenin varlığını da hissettirmeye başlayacaktı. Yeni Osmanlı sultanı, devlet erkânının nasihatleri doğrultusunda iktidarın bölünmezliği ilkesini işleterek kardeşi Yakub'u hiç vakit kaybetmeden öldürttü. Kosova'da ele geçirilen Sırp prensi Lazar, I. Bayezid'in saltanatında geliştireceği **fetih siyasetinin** ilk nişanesi olarak savaş meydanında idam edildi.

I. Murad'ın ölüm haberi, Anadolu'da Osmanlı tabiiyetini kabul etmiş olan Türkmen beylikleri tarafından sevinçle karşılandı. Bunlar, Osmanlılarla vasallık bağlarını kopararak eski bağımsızlıklarını elde etmek için uğraşıyorlardı. Bu arada Karamanoğlu Alâeddin Bey, Germiyanoglu II. Yakub Bey ve Sivas'ta bulunan Kadı Burhaneddin, taht değişikliğinin yarattığı siyasî karmaşadan istifade ederek Batı Anadolu'daki Osmanlı arazisine saldırılar düzenlediler. Karamanoğulları, Beyşehir'i alıp Eskişehir'e kadar ilerlerken Yakub Bey, Bayezid'in şehzadelikinde kurulan evlilik bağının sonucu Osmanlılara geçen Kütahya, Emet, Simav ve Tavşanlı'yı geri aldı. Kadı Burhaneddin, aynı günlerde Kırşehir'i zapt etti. Yıldırım Bayezid'in bu girişimlere cevabı sert oldu. 1389-1390 kışında sefere çıkan Osmanlı padişahı, Saruhan, Aydın, Menteşe, Hamid ve Germiyanogulları topraklarını Osmanlı idaresine bağladı. I. Bayezid, daha önceki uygulamaların aksine, zapt ettiği Türkmen arazisindeki yönetici aileleri yine itibarlı konumlarda muhafaza etmekle beraber bu bölgelerin idaresini doğrudan Osmanlı başkentinden tayin edilen isimlere bıraktı. Bu şekilde **sancak teşkilatı** uygulaması Anadolu'nun batı kesimine yayıldı. I. Bayezid, 1390 Mayıs'ında Anadolu seferine devam edip Karamanoğulları üzerine yürüdü. Karamanoğlu Alâeddin Bey tarafından taht değişikliği esnasında ele geçirilen Beyşehir'i geri aldı.

Fetih siyaseti: Çeşitli gerekçelerle izlenen uzlaşmacı barış siyasetinin aksine, Osmanlı Devleti'nin sınırlarını genişletmek için yeni topraklar zapt etme anlayışının genel ismidir. Fetih siyasetinin hâkim olduğu dönemlerde, sınırdaş siyasî teşekkülleri, gevşek vasallık bağlarıyla Osmanlı himayesine almaktan ziyade, doğrudan başkentten yönetim isteği belirgindir.

Sancak: Merkezden tayin edilen bir beyin yönetimine bırakılan idarî bölge. Osmanlı idarî teşkilatının temel birimi olan sancaklar, bir araya gelerek eyalet/beylerbeylikleri oluşturuyorlardı.

Bu dönemde Osmanlı genişlemesine karşı Anadolu'da Karamanoğlu Alâeddin Bey, Kadı Burhaneddin ve Candaroğlu Süleyman Bey arasında bir ittifak kurulmuştu. Süleyman Bey ve Kadı Burhaneddin, I. Bayezid'in Karaman beyliği başkenti Konya'yı kuşatması üzerine Osmanlı topraklarına girerek sultanı muhasaradan vazgeçmeye zorladılar. Alâeddin Bey'le yapılan antlaşmayla Çarşamba suyu Osmanlı ve Karamanlı devletleri arasındaki sınırı teşkil etti. I. Bayezid, 1392'de Kastamonu'ya doğru yola çıkarak Süleyman Bey'i ortadan kaldırdı. Bizans imparatoru II. Manuel, bu sefer esnasında Osmanlı vasalı sıfatıyla birliklerinin başında Osmanlı ordusunda yer almıştı. Kadı Burhaneddin, aynı sene Çorumlu civarında Osmanlı ordusunu yenilgiye uğratarak I. Bayezid'in Anadolu'nun daha içlerine inmesini engelledi. Amasya emiri, Kadı Burhaneddin'in baskıları karşısında kenti Osmanlılara teslim ederek geçici bir süreliğine Osmanlı-Karaman-Kadı Burhaneddin devletleri arasındaki doğal sınırı belirledi.

I. Bayezid'in Batı Siyaseti

I. Bayezid, devletin batı sınırlarında da yayılmacı bir siyaset izliyordu. Osmanlı yönetimi, 1389 I. Kosova Savaşı'ndan sonra Bizans sarayı üzerindeki denetimini artırmıştı. I. Bayezid, Bizans'taki saltanat değişikliklerine müdahil olarak desteklediği adayların tahta geçmesini sağlamaya çalışıyordu. Bizans imparatoru II. Manuel'i daha imparator olmadan önce yanına çağırıp birlikte sefere götürmüştü. Onun imparator oluşunu da destekledi ve hatta tekrar çıkacağı bir sefer için onu yanına çağırdı. II. Manuel Haziran 1391'den Ocak 1392'ye kadar askerleriyle onun yanında bulundu. Osmanlı padişahı, ayrıca 1393-1394 kışında Balkanlar'daki prensleri ve II. Manuel'in de mensup olduğu **Palaiologos** ailesini Selanik yakınlarındaki Karaferiye'de bir toplantıya davet etti. Osmanlı idaresi, bu toplantıda Mora Yarımadası'nda dağınık vaziyette kalmış olan Bizans şehirlerinin Osmanlılara teslim edilmesini talep etti. Osmanlı taleplerini yerine getirmede son derece isteksiz davranan Palaiologlar, batı kamuoyunu Osmanlı genişleme siyasetine karşı uyarmak için ilk önce Venediklileri yardıma çağırdılar. I. Bayezid, arazi talebinin geri çevrilmesi ihtimaline hazırlıklıydı; ilk darbeyi Venedik kuvvetlerinden önce indirmek amacıyla aynı sene için Selanik'e yürüyüp kenti zapt etti (1394). Tesalya bölgesini ele geçirdi. Buna karşı Theodoros Palaiologos, Argos'u Venediklilere teslim etti. Osmanlı uç beyleri, Mora ve Arnavutluk'taki Venedik üslerine akınlar düzenlediler. I. Bayezid, 1394 Eylül'ünde başlattığı İstanbul ablukasıyla Bizans'ı köşeye sıkıştırmaya çalışmış olsa da, deniz yoluyla kente gelen yardımlar sekiz sene süren Osmanlı kuşatmasının semeresiz kalmasına sebep oldu.

Palaiologos hanedanı: 1261'den yıkılışına değin Bizans İmparatorluğu'nu yöneten aile. Palaiologos sülalesi, İstanbul'un fethinden sonra da, İtalya'da Montferrat ve Mantua'da ve Osmanlı topraklarında önemli yöneticilik makamlarında bulundular.

Erdel: Transilvanya. Günümüzde Romanya sınırları içinde kalan ve nüfus yapısı itibarıyla çoğunlukla Macarca konuşulan tarihî bölge. 1003-1526 yılları arasında Macaristan krallığına bağlı bir voyvodalıktı. Mohaç Savaşı'ndan sonra Osmanlı nüfuz sahasına geçen Erdel, 1541'de Osmanlılara bağlı bir prenslik haline getirildi.

1395'te Macaristan'a doğru yola çıkan Osmanlı ordusu, Beçkerek, Tımsıvar, Kraşova ve Mehadiye gibi belli başlı **Erdel** şehirlerine saldırdı. Eflâk prensi Mircea, 17 Mayıs 1395'te Argeş nehri yakınlarında karşılaştığı Osmanlı kuvvetlerine yenilgiye uğratılınca tahtını I. Bayezid'in iş başına getirdiği Vlad'a bırakmak zorunda kaldı. Osmanlı sultanı, Tuna'yı aşp Niğbolu'da yakaladığı Bulgar kralı Şişman'ı idam ettirdi (3 Haziran 1395). Osmanlı kuvvetleri, bundan iki sene önce Bulgar Krallığı'nın başkenti Tırnova'yı zapt etmişlerdi. Bu son seferle Bulgar toprakları, vilayete dönüştürülerek doğrudan Osmanlı başkentine bağlandı.

Ortaçağ siyasî geleneğinde, ülke içinde bir miktar araziye aile mülkü olarak tasarruf eden köklü sülalelerin çeşitli sebeplerle birbirlerinin yerine geçirilmesi sıklıkla rastlanan bir durumdur. Askerî bakımdan güçlü devletler, bu anlayışa dayanarak siyasî menfaatlerine daha uygun hükümdarları komşu ülkelerin tahatına geçirerek **haraçgüzar** devletler yaratmaya çalışırlardı. I. Bayezid'in Eflâk yönetimini I. Vlad'a bırakması böyle bir uygulamaydı. Bununla birlikte yerel hanedanların aradan çıkarılarak Bulgaristan'ın doğrudan Osmanlı kanunlarıyla idare edilen bir bölgeye dönüştürülmesi, Osmanlı siyasî gücünün parlak geleceğinin bir işaretiydi.

Haraçgüzar: İkili anlaşmalar gereği siyasî varlığını devam ettirmek için himayesi altına girdiği devlete yıllık vergi ödeyen devlet veya hükümdar. Haraçgüzar hale gelen hükümdar, genellikle tabi olduğu devletin seferlerine belirli bir miktar askerî kuvvet yollamakla yükümlü tutulurdu.

Bulgaristan Krallığı'nın ortadan kaldırılarak Bulgar topraklarının Osmanlı hâkimiyetine alınmasını dönemin siyasî gelenekleri bakımından değerlendiriniz.

SIRA SİZDE

I. Bayezid'in Balkanlar'da giriştiği fetihler, Venedik ve Macar saraylarını Osmanlı tehlikesine karşı yakınlaştırdı. 1394'ten beri süre giden İstanbul kuşatmasından bunalan Bizanslılar, batı krallıklarında birleşik bir haçlı ordusunun seferber edilmesi için teşebbüste bulunmaktaydılar. Papanın desteğini alan Macar kralı Sigismund, Balkanlar'daki Osmanlı ilerleyişini tersine çevirecek bir karşı taarruzun öncülüğünü üstlenirken **Burgonya** dükünün oğlu Jean de Nevers kumandasında bir araya gelen şövalyeler haçlı ordusunun gönüllü savaşçılarını oluşturuyorlardı. Venedikliler, haçlı kuvvetlerine birkaç gemi sağlamayı taahhüt ettikleri halde, Midilli ve Sakız adalarındaki Cenevizliler ve Rodos şövalyeleri, doğrudan deniz ulaşımının sorumluluğunu üstlendiler. Haçlılar, 1396 Temmuz'unda Budin'de buluştular. Eflâk prensi Mircea, burada kuvvetleriyle haçlı ordusuna katıldı. Macar kralı ve Fransız-Burgonya şövalyelerinin başını çektiği müttefik haçlı ordusu, Rahova kalesindeki ufak Osmanlı garnizonunu ezdikten sonra Niğbolu'yu kuşatma altına aldı. I. Bayezid, yanında Sırp vasalı **Stefan Lazareviç** olduğu halde kaleyi kurtarmak üzere harekete geçerek 25 Eylül 1396 tarihinde haçlı ordusunun karşısına çıktı. Macar kralı ve Fransız generalleri arasında derin fikir ayrılıkları vardı. Fransızlar, Orta Avrupalı dindaşlarının tavsiyelerine rağmen şövalyelik ruhuna daha yakışır buldukları bir hücum savaşında ısrar ettiler. Haçlı süvarisinin taarruzları, Osmanlı piyadesinin kararlı savunması karşısında başarısızlıkla sonuçlandı; I. Bayezid, seçkin yeniçeri ve süvari birlikleriyle yorgun düşen müttefik atlılarına ölümcül darbeyi indirdi. Osmanlılar, tarihin akışına yön veren bir imha savaşı kazanmışlardı. Haçlı ordusu, muharebeye girmeyip kaçan Eflâk ve Erdel birlikleri dışında neredeyse tamamen yok edildi. Niğbolu Savaşı, ortaçağların imtiyazlı savaşçısı ağır zırhlı şövalyenin zamanının geçmeye yüz tuttuğunu haber veriyordu.

Niğbolu zaferi, I. Bayezid'in siyasî konumunu pekiştirdi. Bizans imparatoru Manuel, İstanbul'da bir Türk mahallesi kurulmasını kabul etmek mecburiyetinde kaldı. Bu mahallede bir cami inşa edilecek ve mahalle sakinleri için bir kadı tayin edilmesine izin verilecekti. Esasında batılı müttefik güçler, İstanbul'un kaderinden ziyade kapılarına Osmanlı kuvvetlerinin dayandığı Macaristan'ın geleceğiyle ilgileniyorlardı. Niğbolu Savaşı, Osmanlı askerî gücünü Balkanlar'dan söküp atmanın mümkün olmadığını göstermişti. Bizans başkenti üzerindeki baskı artırırlarken Osmanlı akıncıları Mora'yı bir baştan diğerine kat ederek Modon ve Koron önlerine kadar ilerlediler. Yarımada'nın önemli kentlerinden Argos, 1397'de Osmanlıların eline geçti.

Burgonya: Günümüz Fransa ve İsviçre sınırları içinde kalan tarihi bölge. 1032'den 1678'de Fransız tahtına bağlanana kadar Kutsal Roma İmparatorluğu'na bağlı bir kontluk olarak varlığını sürdürdü.

Stefan Lazareviç: 1389 Kosova savaşında hayatını kaybeden Sırp despotu Lazar'ın oğlu. 1389-1427 arasında Sırbistan'da hüküm süren Lazareviç, kız kardeşiyle evli Yıldırım Bayezid'in vasalı olarak birçok Osmanlı seferine katılmıştı.

Gücünün Doruğunda ve Felaketin Eşiğinde Bir Osmanlı Sultanı

Karamanoğulları, Niğbolu Savaşı esnasında Osmanlı karşıtı bir tutum takınmışlardı. 1397'de Anadolu'ya geçen I. Bayezid, Karamanoğlu Alâeddin Bey'i Akçay Savaşı'nda mağlup etti. Karaman beyi, canını kurtarmak için Konya'ya kaçıp kaleye sığınmasına rağmen yakalanarak ortadan kaldırıldı. Konya merkezli Karaman toprakları, Osmanlı egemenliğine geçti. I. Bayezid, ertesi sene askerî girişimlerini Orta ve Kuzey Anadolu'ya doğru genişleterek Canik bölgesini ve Kadı Burhaneddin'in elindeki toprakları aldı. Bu başarılarından sonra Anadolu'da Osmanlı hâkimiyetine meydan okuyacak bir güç kalmamış gibiydi. Bununla birlikte I. Bayezid, güttüğü fetih ve merkezileştirme siyasetinden menfaatleri zedelenen ve hayal kırıklığına uğrayan kitlelerin Osmanlı karşıtı bir kampta birleşmeye başlamalarının ne denli önemli olduğunu fark edemiyordu. Bu dönemde, büyüyen **Timur** tehlikesine karşı Memlük sultanıyla ittifaka gitmek akılcı bir davranış olabilirdi. Ancak I. Bayezid, 1398'de Memlükler'e ait Elbistan, Malatya, Behisni, Kâhta ve Divriği'yi ele geçirerek iki devlet arasındaki yakınlaşma ihtimalini ortadan kaldırdı.

Timur: Timurlenk ya da Aksak Timur. Çağatay devletinin başına geçtikten sonra Orta Asya ve Ortadoğu'da giriştiği kanlı seferler sonucunda kendi hanedanını tesis etmiş ünlü hükümdar (ö. 1405).

Bu arada 1394'ten beri aralıklarla devam eden İstanbul kuşatmasına daha da ağırlık verildi. II. Manuel'in 1397'de yaptığı yardım çağrısı, Fransız kralı VI. Charles nezdinde yankı buldu. Fransız kralı, geçen sene Cenova'yı ele geçirmesinin ardından Cenevizlilerin Bizans topraklarındaki ticaret kolonilerinin de doğal sahibi olmuştu. Bu sebeple İstanbul'un akıbetiyle yakından ilgileniyordu. Niğbolu Savaşı'nda esir düşüp fidyeyle kurtarılan Mareşal Boucicaud, ufak bir askerî kuvvetin başında Bizans başkentine yardım etmekle görevlendirildi. Osmanlı ablukasını aşan Fransız mareşalin kente girişi, başkent ahalisi tarafından coşkulu gösterilerle karşılandı. II. Manuel, onunla birlikte 1399 sonlarında çıktığı Avrupa gezisinde birçok batılı saray nezdinde girişimlerde bulunsada, İstanbul'u Osmanlı baskısından kurtarmaya yönelik bir sefer tertibinin kısa vadede mümkün olmadığını anladı. II. Manuel'in yokluğunda kenti muhafaza eden imparatorun yeğeni VII. Ioannes, şiddetini gittikçe artıran Osmanlı baskısı karşısında her an şehri teslim edebilirdi. I. Bayezid'in uğruna uzun yıllardır mücadele ettiği kenti almasına ramak kalmıştı; ama bu esnada doğu sınırlarında beliren düşman bir güç Osmanlı hesaplarını altüst etti.

Asya'da büyük bir devlet kurup seri fetihleriyle dikkati çeken Timur, 1399'da Doğu Anadolu'ya gelmişti. I. Bayezid'in sert idarî tedbirlerinden ötürü eski imtiyazlarını yitiren Türkmen beyliklerinin mahallî nüfuz sahibi aileleri, Timur'un huzuruna çıkıp Osmanlı genişlemesine karşı acilen bir karşı hamlede bulunulması gerektiğini dile getirdiler. Daha çok İlhanlıların doğal varisi sıfatıyla Anadolu'nun hamisi olduğunu iddia eden Timur da farklı düşünmüyordu. Ona göre Osmanlılar, İlhanlı döneminde sağlanan siyasî hiyerarşi içindeki yerlerine sadık kalarak Batı Anadolu'daki haraçgüzar uç beyliklerinden biri olmaya devam etmeliydiler. Oysaki devletinin sınırlarını diğer uç beylerinin aleyhine genişleten I. Bayezid, kurulu nizamı bozarak Timurlu Devleti'ne karşı taşıması icap eden sorumluluğu hiçe saymıştı. Esasında Timur, gazi unvanıyla İslam âleminde şöhrat sahibi olan Bayezid'in üzerine yürümekte tereddüt ediyordu. Bu yüzden ilk hamle olarak Sivas'a saldırıp kaleyi kuşatmakla yetindi. 1400 yazında teslim olan şehirde muazzam bir katliam tertip etti. Bundan sonra Osmanlı arazisinin içlerine doğru ilerlemektense, seferinin yönünü Memlüklerle doğru çevirdi. Belki de, Memlükleri yenilgiye uğratıp muhtemel bir Osmanlı-Memlük ittifakının önüne geçmek suretiyle Osmanlı kuv-

vetleriyle kapışmadan I. Bayezid'e hâkimiyetini kabul ettirebileceğini düşünüyordu. Bununla birlikte I. Bayezid'in Timur'un önünden kaçan Ahmed Celâyir ve Kara Yusuf'u himayesi altına alması bardağı taşıran son damla oldu.

Bayezid ve Timur arasındaki kaçınılmaz çarpışma, 28 Temmuz 1402 tarihinde Ankara Çubuk Ovası'nda gerçekleşti. Osmanlı sultanı, şahsına bağlı **kapıkulu** alayları dışında Türkmen beyliklerinden intikal eden süvari birlikleriyle yardıma gelen bir miktar Tatar savaşçısına komuta ediyordu. Sırp despotu Stefan Lazareviç ve Tesalya'dan gelen Ulahlar Osmanlı saflarındaydı. Savaş, bir tam gün sürdü. Timur'un ordusunda bulunan eğitimli savaş filleri, ortalığı toza dumana boğduklarından son ana değin muharebenin kimin lehine geliştiğini anlamak mümkün olmamıştı. Türkmen beylikleri arazisinden gelenler, eski efendilerinin düşman orduda yer aldığını düşünerek çarpışmalara katılmadan çekildiler. I. Bayezid, Sırp asıllı karısı ve oğullarından kaçmayı başaramayanlarla birlikte tutsak düştü; 1403 Mart'ında Akşehir'de son nefesini verinceye değin esaret hayatı yaşadı.

Ankara Savaşı, Bayezid'in saltanat yılları boyunca kazandığı her şeyi bir günde yok etti. I. Bayezid, geniş toprakların tek başkentten yönetilebileceği merkezî bir devletin altyapısını kurmaya çalışmıştı. Bu amaçla kul sistemini düzenleyip yerleştirdi; devlet kademelerine ve taşra teşkilatına yerel aileler yerine doğrudan kendisine karşı sorumlu kapıkulu mensupları atadı; **örfi hukuk** uygulamaları geliştirip kanunnameler çıkardı; İlhanlı usulüne dayalı malî düzenlemeler ve tahrir sistemini getirdi. Türkmen savaşçılığında ilham alan gaza anlayışı, bu dönemde yüksek İslamî kurum ve idealler çerçevesinde yorumlanan daha evrensel bir savaşçılık kültürüyle yer değiştirmeye başladı. Batıda giriştiği başarılı seferler, Bayezid'in Mısır'daki hilafet merkezi tarafından sultan unvanıyla şereflendirilmesine vesile olmuştu. Yıldırım Bayezid, bir uç beyliğinin hâkimi olmaktan çıkıp nispeten karmaşık idarî kurumlarıyla boy gösteren bir İslam devletinin sultanı haline gelmişti.

I. Bayezid, çok hızlı ilerlemişti. Toplumsal yapı, Osmanlı sultanının inşa etmeye çalıştığı idarî sisteme ayak uydurmakta sorun yaşadı. Bayezid'in merkeziyetçi hülyaları, yerli aristokrat zümrelerin ve uç beylerinin tepkisini çekti. İmtiyazlarını ve mülklerinden bir kısmını kaybeden Türkmen aileleri, soluğu Timur'un yanında alarak Anadolu'da Bayezid öncesi düzenin yeniden sağlanması için uğraştılar. Tekke ve derviş muhitleri, toplumun alt tabakalarının şikâyetlerini seslendirmeye başladılar. Sultanın çağdaşları, Osmanlı ordusunu Ankarada felakete sürükleyen Bayezid'in aşırı atılgan ve pervasız tabiatı olduğunu söylüyorlardı. Sonuçta Osmanlı Devleti'nin sınırları 1389'daki haline geri döndü. Türkmen beylikleri yeniden kuruldu. I. Bayezid'in hayalini kurduğu merkeziyetçi yapı bir anda paramparça olurken şartların yeniden olgunlaşması için yarım asırlık bir zaman geçmesini beklemek gerekecekti.

Kapıkulu: Başta yeniçeriler olmak üzere, doğrudan padişahın şahsına bağlı görev yapıp devlet hazinesinden maaş alan asker veya sivil hizmetlilerin tümü.

Örfî Hukuk: Osmanlı sultanlarının İslam şeriatı sınırları içinde kalmak şartıyla güncel meseleleri düzenlemek amacıyla çıkardıkları genellikle toprak idaresi ve vergilendirmeye ilişkin yasalar bütünü.

I. Bayezid'in merkezileşme politikalarının başarısızlığa uğramasının nedenlerini tartışarak değerlendiriniz.

SIRA SİZDE

FETRET DEVRİ VE OSMANLI SALTANATININ BÖLÜNMESİ (1402-1413)

I. Bayezid, hayata gözlerini yumduğunda ardında altı erkek evlat bırakmıştı. Babasıyla beraber Timur'un eline düşen küçük Musa, bu tarihte henüz on iki yaşındaydı. Bursa sarayında yaşayan Kasım ise, bu dönemde vuku bulan siyasî karışıklıklarda rol almadı. Osmanlı tahtına aday dört kardeş, Ankara Savaşı'ndan sonra oluşan şartlar gereğince Timur'a tabiiyet bağlarını sunmuşlardı. Musa, İsa ve Mehmed

Çelebiler, ilk başta büyük ağabeyleri Süleyman'ın yüksek otoritesini kabul etseler de, babalarının ölümünden sonra boşalan tahta sahip olmak için birbirleriyle mücadele girişimleri uzun sürmedi.

DİKKAT

Osmanlı tarihinde Yıldırım Bayezid'in mağlubiyeti ve vefatıyla başlayan ve onun oğulları arasında mücadeleyle geçen, karışıklıklar ve belirsizliklerle kendisini gösteren döneme genellikle "fetret devri" denir. Ancak bu adlandırma döneminde değil daha sonraki tarihçilerce ortaya atılmış bir isimlendirmedir.

Yarlık: Berat, ferman.

Yıldırım Bayezid'in büyük oğlu Süleyman Çelebi, Timur'dan Rumeli'deki Osmanlı arazisinin hükümdarı olduğunu tasdik eden bir **yarlık** almayı başarırken, Mehmed Çelebi de, Tokat ve Amasya havalisindeki hâkimiyetini aynı şekilde meşrulaştırmıştı. Osmanlı şehzadeleri, iktidar kavgasını başlıca iki şehir üzerinde yoğunlaştırdılar. Osmanlı kültürünün ve idarî geleneklerinin hâkim olduğu Bursa Anadolu tarafı için önem taşıırken, Edirne Rumeli topraklarına açılan yolların denetimi açısından öne çıkıyordu. Mücadelenin ilk mağlubu İsa Çelebi oldu. İsa Çelebi, Batı Anadolu beyleri ve Kastamonu beyi İsfendiyaş'ın desteğini almış olmasına rağmen Mehmed Çelebi'ye yenilerek Bursa'yı terk etmek zorunda kaldı. Bursa'yı ele geçiren Mehmed Çelebi, kardeşini Eskişehir'de yakalayarak ortadan kaldırdı (1403-1404).

Bununla birlikte Mehmed Çelebi, Rumeli'den gelen ağabeyi Süleyman'ın kuvvetleri karşısında tutunamayarak Bursa ve Ankara'yı kaybetti. Süleyman Çelebi'nin Rumeli ve Anadolu yakasındaki toprakların hepsine birden hâkim hale gelmesi, Osmanlı tahtında babasının halefi olacağına dair kanaatleri pekiştirdi. Bazı tarihçiler, bu nedenle kendisini padişah olarak tanıyıp *I. Süleyman* ismini vermektedirler. Tokat-Amasya hattındaki üslerine geri dönmek zorunda kalan Mehmed, kardeşi Musa'yı Karadeniz üzerinden Balkanlar'a yollayarak Süleyman Çelebi'yi arkadan sıkıştırmayı denedi. Musa, 1406'da Voyvoda Mircea'nın davetlisi olarak deniz yoluyla Eflâk'a çıktı. Musa'nın Rumeli'de giriştiği eylemler, Süleyman'ı Bursa'yı boşaltıp Edirne'ye dönmeye mecbur bıraktı. Balkanlar'da, Musa ve Süleyman Çelebiler arasındaki mücadele, 1411 başlarında, Musa'nın Edirne'yi ele geçirdikten sonra kaçan ağabeyini kısıtlayarak bertaraf etmesiyle son buldu. Bu tarihten itibaren taht mücadelesi, Bursa'daki ağabeyiyle eski anlaşmasını bozup bağımsızlığını ilan eden Musa'yla Mehmed arasında geçti. Musa Çelebi'nin, saldırgan bir gaza politikası uygulanmasına taraftar oluşu, Rumeli'deki Osmanlı vasalı Hristiyan devletlerin Musa'ya karşı bir tavır takınmasına sebep oldu. Aile haklarını korumaya alışkın uç beyleri, Musa'nın merkezî yönetim tarzından rahatsız olarak Mehmed'i desteklemeye başladılar. Buna mukabil Bizans imparatoru II. Manuel'e baba diye hitap eden Mehmed, çok daha uzlaşmacı ve dengeli bir hareket tarzına sahipti. Vasallarin ve uç beylerinin yardımını alan Mehmed Çelebi, 5 Temmuz 1413'te kardeşini Sofya yakınlarında mağlup edip Fetret devrini sona erdirdi.

Timur sayesinde eski topraklarına kavuşan Türkmen aileleri, Osmanlı şehzadelerinin 1402-1413'te sürdürdüğü iktidar kavgasının müdahil tarafları oldular. Bunlar, bir taht adayının diğerlerine karşı güçlenerek Osmanlı iktidarını yeniden canlandırmasını engellemek için bir denge siyaseti izliyorlardı. I. Murad ve I. Bayezid dönemlerinde Osmanlılara haraç ödeyen Balkan vasal devletleri, Ankara Savaşı'nın ardından bağımsızlıklarını ilan ettiler. Bizanslılar, Selanik'i geri aldı. Eflâk voyvodası Mircea ve Bizans imparatoru II. Manuel, Osmanlı iç çekişmesinde taraf olmaktan kaçınmadılar. Mircea, I. Bayezid tarafından Eflâk tahtına çıkarılan Vlad'ı devirerek

tekrar etkili bir siyasî figür olarak ortaya çıkmıştı. Bizans imparatoru, boğaz geçişlerinde söz sahibi olduğundan Rumeli ve Anadolu'daki şehzadelerin birbirlerine karşı yürüttüğü mücadelede doğal olarak ayrıcalıklı bir rol oynuyordu. Süleyman Çelebi, kardeşlerini bertaraf etmeye çalışırken çeşitli vesilelerle genç kardeşi Kasım, kız kardeşi Fatma ve oğlu Orhan'ı II. Manuel'in sarayına rehin olarak yollamıştı. II. Manuel, Süleyman'la kurduğu ilişkinin yeni durumuna dayanarak vasallık statüsünden kurtulunca I. Bayezid döneminde İstanbul'da kurulan Türk mahallesini dağıtıp cemaat için inşa edilen camiyi yıktırdı.

I. Bayezid'in ölümünden sonra Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü karmaşık durum için Bayezid'in Oğulları: 1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil isimli kitaba bakabilirsiniz (Dimitris J. Kastritsis, çev. Ayda Arel, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010).

K İ T A P

I. MEHMED VE OSMANLI İKTİDARININ DİRİLİŞİNDE UZLAŞMACI SİYASET (1413-1421)

Fetret devrinin ardından nihayet tek başına tahta çıkan I. Mehmed, Osmanlı Devleti'ni ihya etmek için saltanatı boyunca karşılıklı dengeleri ustaca gözeterek nazik ve ölçülü bir siyaset takip etti. I. Mehmed, 1413'te Edirne'de kabul ettiği Bizans, Sırbistan, Eflâk, Mora despotluğu ve Atina prensliği gibi tabi devletlerin elçilerine dostluk ve barış sözü vererek iktidarının çatışmadan mümkün olduğunca uzak kalmaya yönelik arzusunu beyan etti. Tahta sağlam şekilde yerleşen I. Mehmed'in ilk hedefi, Osmanlı hâkimiyetini yeniden tesis etmeyi istediği Anadolu oldu. 1414'te, Batı Anadolu'da menfaat sahibi Cenevizliler, Rodos şövalyeleri, Germiyan ve Menteşeoğulları ile anlaşılan I. Mehmed, **Cüneyd Bey** üzerine yürüyüp Aydın-ili topraklarını tekrar bir Osmanlı sancağı haline getirdi. Ertesi sene Karamanlılar'a karşı bir sefere çıkmayı planlayan Osmanlı sultanı, bu beyliğin hamisi kabul edilen Memlük sultanına pahalı hediyelerle birlikte bir elçi yollayarak Anadolu'daki mücadelenin bölgesel bir hal almasını engellemeye çalıştı. Karaman kuvvetlerini yenilgiye uğratan Osmanlılar (Mart 1415), Konya'yı kuşatma altına aldı. Karamanoğulları, yapılan antlaşmayla Hamid-ili (Isparta yöresi) ve Said-ili (bugün Konya'nın bir ilçesi) topraklarını Osmanlılara bırakmaya razı oldular.

Cüneyd Bey: Aydınoğullarına mensup İzmir beyi.

Osmanlı Devleti'nin I. Mehmed'in hükümrânlığı altında toparlanması, Eflâk voyvodası Mircea ve Venedik hükümetinin tepkisini çekti. Fetret devrindeki siyasî çalkantılardan istifade eden Venedik, 1402'den sonra siyasî nüfuzunu Arnavutluk, Mora ve Yunanistan'ın batı kıyılarına kadar genişletmişti. I. Mehmed, 1414'te Batı Anadolu seferine çıkarken bölgenin ileri gelen siyasî güçleriyle anlaşmalar yaptığı halde, Venedikliler Osmanlı yönetimiyle uzlaşmaya yanaşmamışlardı. Osmanlı deniz gazileri, 1415'te Ege Denizi'nde Venediklilere ait ada ve deniz üslerini vurdular. Çalı Bey kumandasındaki Gelibolu donanması **Kiklad adalarına** saldırdı. Venedik deniz kuvvetlerinin bu hamlelere karşı taarruzu gecikmedi. Venedik donanması, 29 Mayıs 1416'da tertip ettiği bir baskınla Gelibolu'daki Osmanlı gemilerini imha etti.

Kiklad adaları: Ege Denizi'nde, Yunanistan'ın güneydoğusunda yer alan ve iki yüzden fazla adadan oluşan adalar grubu.

Timurlu Şahruh, Osmanlı saltanatının güçlenerek Anadolu'daki siyasî dengeleri bozmasını istemiyordu. Timurlu sarayında tutsak bulunan Osmanlı şehzadesi Mustafa, 1415 başlarında Trabzon'a yollanarak I. Mehmed'le kardeşi arasında bir taht kavgası başlatıldı. Büyük ağabey Mustafa, deniz yoluyla vardığı Eflâk'ta Mircea tarafından karşılanıp ağırlandı. Mircea, I. Bayezid tarafından Eflâk tahtına oturtulan Vlad'ı 1397'de yenilgiye uğratıp yeniden prensliğin başına geçmişti. Mustafa'nın sahneye çıkışı, dinî motiflerle süslü toplumsal ayaklanmalarla birle-

Şeyh Bedreddin: Simavna kadısı olarak bilinen ve Fetret devrinde Musa Çelebi'ye destek veren tasavvuf şeyhi ve kazasker. Varidât isimli meşhur eserin yazarıdır.

şince I. Mehmed'in varlığını tehdit eden bir hal aldı. Taht iddiacısı Mustafa, Rumeli'deki uç beylerini kendi safına çekmekte başarısız olunca İstanbul'a sığındı. 1416 baharında Bizans imparatoru tarafından Selanik'e gönderilen Mustafa, ilk başta Makedonya sınırlarında kalan Serez'i ele geçirme başarısını gösterse de, bir kez daha yeterli sayıda taraftar bulamayıp Selanik'e dönmek zorunda kaldı. Bu arada Şeyh Bedreddin önderliğinde 1416 yazı ve sonbaharında Batı Anadolu ve Rumeli'de Deliorman'da çıkan isyanlar, doğrudan Osmanlı saltanatını hedef alan bir mahiyet arz ediyordu.

K İ T A P

Şeyh Bedreddin ve siyasî düşünceleri için Michel Balivet, Şeyh Bedreddin: Tasavvuf ve İsyân, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000 isimli kitaba bakabilirsiniz.

Eflâk hükümdarı Mircea, isyancı şeyhi desteklemek ve korumak için Deliorman'ı işgal edip Silistre'ye saldırdı. Osmanlı iktidarının merkeziyetçi doğasını kabullenmekte zorlanan kitlelerden destek gören Şeyh Bedreddin ayaklanması, en sonunda şeyhin yakalanarak Serez'de idam edilmesiyle bastırıldı. Bizans imparatoru, Şehzade Mustafa'nın Osmanlı iktidarını bölemeyeceği kesinleşince I. Mehmed'le anlaşma yoluna gitti. Osmanlı sultanı, hayatta olduğu sürece Mustafa'nın İstanbul'da hapiste alıkonulması karşılığında Bizans hazinesine yıllık 300.000 akçe (10.000 duka) ödemeyi kabul etti.

1417'deki Karaman seferi, I. Mehmed'in hastalığından ötürü veziri Bayezid Paşa tarafından gerçekleştirildi. Osmanlı sultanı, iki sene sonra Rumeli'deki Osmanlı emellerinin en büyük düşmanı Eflâk hükümdarı üzerine hareket etti. Eflâklılar, bu tarihlerde Osmanlılara meydan okuyabilen yegâne Balkan gücü olduğundan Macar kralı Sigismund'dan büyük destek görüyorlardı. Osmanlı birlikleri, Eflâk'a akınlar düzenlediler; Tuna'nın sağ kıyısında inşa edilen Rusçuk kale-si bir Osmanlı askerî üssü haline getirildi. Şahruh'un 1419'da yeni bir batı seferi hazırlığında olduğu istihbaratı, Osmanlı devlet adamlarını hayli kaygılandırdı. I. Mehmed, Timurlu hükümdarıyla yaptığı mektuplaşmalarda tam bir teslimiyet ifade ettiği halde, Şahruh'un en önemli hasımlarından biri olan Memlüklerle de iyi ilişkiler kurmayı ihmal etmedi.

Fetret devrinin acı hatıraları, Osmanlı siyaset geleneğinde köklü değişikliklere yol açmıştır. I. Mehmed, sultanlığın bir kere daha kardeş kavgasıyla karışıklıklar içine düşmesini engellemek ve çocuklarının esenliği için ölümünden önce oğlu Murad'ı kendi yerine tahta geçirmeyi istiyordu. II. Manuel'in elinde bulunan Mustafa, kardeşi Mehmed'in vefatından sonra yeniden taht iddiacısı olarak ortaya çıkabilirdi. I. Mehmed'in bunu engellemek için yaptığı plana göre, Murad Edirne'de babasının yerine tahta geçerken, Mehmed'in diğer oğlu Mustafa (Küçük) Anadolu topraklarının hükümdarı olacaktı. Bu arada Mehmed'in iki ufak oğlu Yusuf ve Mahmud, daha önceki uygulamalara uygun biçimde Bizans sarayında rehin bırakılacaklardı. Osmanlı şehzadelerini alan II. Manuel, belirli bir meblağ karşılığında Mehmed'in kardeşi Mustafa'yı (Düzmece) serbest bırakmamayı taahhüt edecekti. Ancak devletin paylaşılması anlamına gelen bu planın gerçekleşmesi mümkün görünmüyordu.

I. Mehmed, kardeş katlinin önüne geçmek için beyliğin ilk yıllarındakine benzer bir tarzda devlet idaresini hanedanın erkek üyeleri arasında paylaşırma seçeneğini hayata geçirmek istemişti. Hâlbuki I. Murad'ın saltanatından beri, iktidara geçen sultanın erkek kardeşlerini bertaraf etmesi giderek alışılmış bir önlem halini almıştı. Osmanlılarda XVII. yüzyılın başlarına değin tahta kimin hangi sırayla geçeceğini

belirleyen bir veraset hukuku yoktu. Bütün şehzadelerin taht üzerinde eşit hakları vardı; kardeşleriyle girdiği mücadeleyi kazanan şehzade ülkenin meşru hükümdarı tanınıyordu. Fetret devrinde bile, Bayezid'in oğulları, sahip oldukları toprakları yönetmekle yetinmeyip birbirlerini yok etme pahasına Osmanlı tahtını ele geçirmeye çabalamışlardı. İktidarın bölünmezliği ilkesini esas alan devlet adamları, I. Mehmed'in vasiyetini yerine getirmediler. Mehmed'in ölüm haberi son ana kadar gizlenirken Murad tek başına Bursa'da tahta çıkarıldı ve İstanbul'a hiçbir Osmanlı şehzadesi yollanmadı. Osmanlı Devleti'nin Fetret döneminde içine düştüğü siyasi kargaşa, Fatih Sultan Mehmed devrinde yazıya dökülen Teşkilat Kanunnamesi'nde "nizâm-ı âlem" için tahta geçen padişahın kardeşlerini katletmesine izin veren madenin klasik çağ Osmanlı siyaset anlayışında iyice yerleşmesine yol açtı.

I. Mehmed'in Osmanlı Devleti'ni yeniden kurarken izlediği siyaseti değerlendiriniz.

SIRA SİZDE

II. MURAD (1421-1444, 1446-1451) VE RUMELİ'DE KESİN YERLEŞME

Taht Değişikliği Krizleri

Osmanlı ricalinin I. Mehmed'in vefatının ardından Bizans elçilerine Osmanlı şehzadelerinin rehin bırakılmayacağını bildirmeleri üzerine, Limni Adası'nda bulunan Mustafa Gelibolu'ya çıkararak taht mücadelesine başladı. II. Murad yandaşları, henüz Çelebi Mehmed'in ölüm döşğinde vasiyetini hazırlamaya başladığı tarihlerde bile, Mustafa'nın öldüğü, İstanbul'da var olduğu iddia edilen Osmanlı şehzadesinin "düzmece" bir fırsatçı olduğu şayiasını yaymışlardı. Bununla birlikte Düzmece Mustafa'nın Osmanlı topraklarına gelişi, en az korkulduğu kadar etkili oldu. Anadolu beylikleri, Murad'ın hâkimiyetini tanımayı reddettiler. II. Murad'ın amcası Mustafa, gittiği yerlerde Yıldırım Bayezid'in oğlu namıyla meşru sultan kabul ediliyor; ziyaret ettiği mahallerin ahalisi tarafından Osmanlı padişahı olarak karşılanıyordu. II. Murad'ın Hamid-ili'nde yöneticilik yapan küçük kardeşi (Küçük Mustafa), amcasının taht iddiasını destekliyordu. Bayezid Paşa komutasında Rumeli'ye yollanan Osmanlı ordusu, Düzmece Mustafa'ya karşı savaşmayı reddedip saf değiştirdi. II. Murad ile amcası arasındaki taht kavgası, Bizans sarayının Düzmece Mustafa'ya yardım etmeyi kesmesi üzerine seyir değiştirdi. Düzmece Mustafa'nın, imparatora vermiş olduğu taahhüdü yerine getirmekten vazgeçip Gelibolu'yu Bizanslılara teslim etmeyi reddetmesi iki taraf arasındaki dayanışmayı sonlandırmıştı. Bu esnada II. Murad, Cenevizlilerle ittifak kurarak durumunu güçlendirdi. Edirne ve Gelibolu'yu alan Düzmece Mustafa, 1422 başlarında Anadolu'ya geçerek yeğenine meydan okudu. II. Murad'ın yanındaki devlet adamları, usta bir siyasetle Mustafa'nın ordusunu içten böldüler. Uç beylerinin açıkça Murad'ın tarafına geçmeleri, Mustafa'ya kaçmaktan başka çare bırakmadı. Ceneviz gemileriyle Rumeli'ye geçen II. Murad, Edirne'yi alarak taht mücadelesini bitirdi. Aynı yıl Anadolu'ya dönen Osmanlı sultanı, isyana katılan kardeşi diğer Mustafa'yı (Küçük) da yakalayıp idam ettirirken Anadolu beylikleriyle yeniden iyi ilişkiler kurmak için adımlar attı.

II. Murad'ın yanındaki devlet adamlarının Mustafa'ya "düzmece" lakabını takmalarının amacını tartışınız.

SIRA SİZDE

Osmanlı-Macar-Venedik Çekişmeleri ve Denge Siyaseti (1423-1437)

Bizans sarayı, II. Murad'ın önderliğinde canlanan Osmanlı gücünün Mora'da varlığını hissettirmeye başlaması üzerine 1402'de aldığı Selanik'i Venediklilere teslim etti. Osmanlı idaresi, bu devir teslimi kabul etmeyerek Venediklilere yaklaşık yedi yıl süren bir savaş açtı (1423-1430). Osmanlı tabiyetine girmeyi kabul etmeyen İzmir hâkimi Cüneyd Bey, Venedik hükümetiyle dostane ilişkiler kurarak Osmanlı karşıtı bir tavır takındı. İzmir beyi, bu uzun soluklu mücadelenin ilk yıllarında aile fertleriyle birlikte ortadan kaldırılarak Osmanlı ilerlemesinin önü açıldı. Osmanlı-Venedik savaşı, 1425'ten itibaren Mora ve Arnavutluk'ta yayıldı. Venedik donanması, 1429'da düzenlediği Gelibolu baskınıyla Osmanlı askerî gücüne önemli bir darbe indirmiş olsa da, 1430'da Selanik'i zapt eden Osmanlılar, mücadeleyi kendi menfaatleri doğrultusunda sonlandırdılar.

II. Murad devrinde Rumeli'ye yönelik gaza siyasetinde bir canlanma yaşanmıştı. Bununla beraber Osmanlı idaresi, birleşik bir haçlı ordusu tehlikesini bertaraf etmek için çok kapsamlı ve yıkıcı seferler icra etmekten kaçınıyordu. Osmanlı saltanatı, Macar kralı Sigismund'un Eflâk ve Sırp despotluğu üzerindeki nüfuzunu kırmak için kararlı bir politika izliyordu. Bilhassa 1427'de Sırp despotu Stefan Lazareviç'in ölümü, iki tahtın da gözlerini bu topraklara dikmesine sebep oldu. Stefan, despotluk tacını yeğeni Georg Brankoviç'e (Osmanlı tarihlerinde Vilk oğlu diye bilinir) bırakmıştı; ama Macarlar, aynı sene içinde Sırp arazisine girerek Belgrad'ı kuşattılar ve buraya hâkim oldular. II. Murad, dedesi Yıldırım Bayezid'in Sırp hanedanıyla olan evlilik ilişkisine göndermede bulunarak Sırp tahtının kendisine intikal etmesi gerektiğini iddia ediyordu. 1428'de, Macar ve Osmanlı kuvvetleri arasında üç yıllık bir ateşkes imzalanıncaya değin sınır boylarında karşılıklı akın ve ufak çaplı kuşatmalarla geçen bir mücadele yaşandı.

Timur'un halefi Şahruh'un varlığı, II. Murad'ı Anadolu'daki siyasî gelişmelerde yumuşak başlı bir siyaset izlemeye zorluyordu. Karamanoğulları, Osmanlı-Macar çarpışmaları devam ederken devletin doğu sınırlarına düzenledikleri saldırılarla Beyşehir ve Hamid-ili'nin zapt ettiler. Şahruh'un Anadolu'ya girme ihtimali, Memlükler ve Karakoyunlularla birlikte Osmanlı tahtını da kaygılandırdığından II. Murad bu tacizler karşısında sessiz kaldı. Rumeli sınır boylarında da, Osmanlı karşıtı bir blok vücut buluyordu. Balkanlar'daki Osmanlı genişlemesinden rahatsız olan mahallî bey ve despotlar, 1431'de Osmanlı ve Macar sarayları arasında geçerli ateşkesin bitmesinin ardından Kral Sigismund'un etrafında toplanmaya başladılar. Bu ittifaka katılanlar arasında Osmanlı şehzadesi **Davud**, Bulgar tahtı adayı, Bosna kralı Tvrtko ve Sırp despotu Georg Brankoviç yer alıyordu.

II. Murad, Anadolu'daki karışıklıklardan ötürü devletin batı hudutlarında boy gösteren tehlikeye doğrudan müdahale edemese de, bu girişim Macar kralının 1437'de ölmesiyle fazla ses getirmeden sonlandı. Bu arada 1435'te korkulan gerçekleşmiş ve Şahruh ikinci kez batıya yönelmişti. II. Murad, Timurlu kuvvetlerini asla karşısına alma taraftarı değildi. Şahruh tarafından yollanan **hilatı** kuşanarak Timurlu Devleti'nin yüksek iktidarını tanıdığını duyurdu. Osmanlı sultanı, 1437'de, Şahruh ordusunun çekilmesinden sonra Karamanoğulları üzerine sefere çıkarak Beyşehir ve Akşehir'i Osmanlı topraklarına kattı.

Davud: I. Murad'ın oğlu Savcı Bey'in en küçük oğlu. Babasına karşı başarısız bir isyan girişiminde bulunan Savcı Bey'in öldürülmesinin ardından Macaristan'a kaçtı. Şehzade Davud, II. Kosova Savaşı'nda Osmanlılara karşı savaşılan kuvvetler arasında yer alıyordu.

Hilat: Giyiniildiği takdirde bir hükümdarın üstün hâkimiyetinin kabul edildiğini simgeleyen kaftan. Osmanlı padişahlarının belirli devlet adamları, asker veya yabancı elçileri ödüllendirmek veya onurlandırmak amacıyla verdikleri kaftanlar da aynı isimle anılırdı.

Osmanlı Siyasetinde İktidar İçi İlişkiler ve Fetih Siyasetinin Dönüşü (1437-1444)

Osmanlı Devleti, XV. yüzyılın ikinci çeyreğinde siyasî ve askerî açıdan etkili bir bölgesel güç halini almıştı. Ne var ki, sanat, edebiyat ve musikiye düşkün, yeme içmeye meraklı, tasavvufi bir hayata eğimli ve barışçı bir mizaca sahip II. Murad, siyasî çekişmelerin mümkün olduğunca askerî çarpışmalar halini almadan halledilmesine taraftar biriydi. Bununla birlikte tımar bekleyen sipahi zümresinin desteğini alan Hamza Bey ve Şehabeddin Paşa gibi fetih siyasetini savunan atılğan devlet adamları 1434'te divanda çoğunluğu ele geçirdiler. Bundan üç sene sonra Sigismund'un ölümüyle Macar kraliyetinde doğan taht karmaşası, Osmanlı ricalinin Sırbistan ve Eflâk'a yönelik teşebbüslerini arttırmalarına yol açtı. II. Murad, 1439'da Osmanlı ordusunun başında Sırp despotluğunun merkezi Semendire'yi zapt etti. Eflâk prensliği, Osmanlı hâkimiyetini tanıdı. Ertesi sene Osmanlıların hedefi, Orta Avrupa'nın kapısı olarak görülen Belgrad olmasına rağmen yaklaşık altı ay süren kuşatmadan sonuç alınamadı.

1440'ta II. Murad'ın Belgrad önlerinden çekilmesi, Osmanlı askerî tarihi bakımından facialarla dolu bir dönemin başlangıcı oldu. Hünyadi Yanoş (Hunyadi János: Osmanlı tarihlerinde Yanko) komutasındaki Macar birlikleri, 1441-1442'de Osmanlı uç beylerini ve Rumeli kuvvetlerini defalarca yenilgiye uğrattılar. Macar ilerleyişini durdurmakta zorlanan Osmanlılar, Hünyadi Yanoş'un Sofya ve Niş'i almasına engel olamadılar. Edirne yoluna girip doğrudan Osmanlı başkentini tehdit eder hale gelen Macar ordusu başkomutanı, 24 Kasım 1443'te İzladi geçidinde güçlükle durdurulabildi. Hünyadi Yanoş, silahlı savaş arabalarına dayalı yeni bir harp taktiğiyle Osmanlı süvarisi karşısında seri zaferler kazanmasını bilmişti. Osmanlıların "**tabur cengi**" adını verdiği bu sistemde, üstü geleneksel savaş araç gereçlerinin yanı sıra ateşli silahlar kullanan askerlerle doldurulan arabalar, tahta paravan ve kalkanlarla sıkıca muhafaza altına alınmış oldukları halde birbirlerine zincirlererek bir müdafaa hattı oluşturuyorlardı. Osmanlı atlıları, bu yıllarda arabalardan örülü Macar savunmasını aşmakta zorluk çekmişlerdi. Haçlı dayanışma ruhunun canlandığı bu dönemde Osmanlı ordularının uğradığı müteaddit yenilgilerden cesaret alan **İskender Bey**, Arnavutluk'a giderek isyan ateşini yeniden tutuşturdu.

Karamanoğulları, batıdaki Osmanlı mağlubiyetlerini fırsat bilip eski topraklarını almak için harekete geçtiler. II. Murad, keskin bir politika değişikliği yaparak barış ve yatıştırma siyasetine dönmek zorunda kaldı. Edirne-Segedin Antlaşması, Sırp despotluğunun ihya edilerek Sırbistan topraklarının Georg Brankoviç'e bırakılmasını onaylıyordu (12 Haziran 1444). II. Murad, bu antlaşmayla Macar kralı ve Sırp despotuna bir daha Tuna nehrini aşmayacağına dair söz vermişti. Aynı sene akdedilen Yenişehir Antlaşması'yla Hamid-ili toprakları Karamanoğulları'na terk edildi. II. Murad, imzalamak zorunda kaldığı iki antlaşmayla Osmanlıların son yıllarda ele geçirdiği bütün topraklardan çekilerek sınırlarda barış halinin hâkim olmasını sağlamaya çalışıyordu.

Tabur Cengi: XV. yüzyılda Bohemyalılar tarafından geliştirilen ve silahlı arabaları birbirine zincirlemek suretiyle süvari hücumlarına karşı aşılması zor bir müdafaa sağlayan askerî taktik.

İskender Bey: Batı dünyasında George Kastrioti Scanderbeg olarak bilinen Arnavut soylusu. Bir süre Osmanlı Devleti hizmetinde bulundu. Hünyadi Yanoş'un başarılı seferleri esnasında ona katılan İskender Bey, Arnavutluk'ta Osmanlıları yirmi yıla yakın uğraştıracak büyük bir isyana önderlik etti.

"... Birbirine zincirlenmiş ve her biri toprak ve arkebüzlerle (bir tür çarklı ve anah-tarlı eski tüfek) teçhiz edilmiş araba katarlarından oluşan bu savunma düzeni, süvari hücumuna karşı koruma sağlıyordu. Bu düzen Wagenburg'un bir versiyonuydu ve Osmanlılar buna tabur cengi ya da "kamp savaşı" diyorlardı. Bu ifade, Macarca (szekér) tábor ya da "katar kampı"ndan türetilmişti ve Osmanlıların bu düzeni, 1441 ile 1444 arasında Hünyadi Yanoş'a karşı çıktıkları seferlerde Macarlardan öğrendiğini gösteriyordu. Daha sonra, 16. yüzyılın ortalarında, 1564-68 yıllarında

Macaristan imparatorluk güçlerinin kumandanlığını yapan Lazarus von Schwendi, Osmanlıların Wagenburg sistemini Macaristan karşısında çok başarılı bir biçimde kullandıklarını ve askeri başarılarını tabura borçlu olduklarını gözlemledi. ...

K İ T A P

Gábor Ágoston, “Avrupa’da Osmanlı Savaşları 1453-1826”, Top, Tüfek ve Süngü: Yeniçağda Savaş Sanatı 1453-1815, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Kitap Yayınevi 2003, s. 134.

Askerî felaketler, II. Murad aleyhine güçlü bir muhalefet blogunun oluşmasına sebep oldu. 1444, Osmanlı siyaset sahnesinde ayrışmanın bariz hatlarla görünür hale geldiği bir yıldır. Şehzade Mehmed, Murad’ın dördüncü oğlu olmasına karşın ağabeyi Amasya valisi Alâeddin Ali Çelebi’nin vefatından sonra Osmanlı tahtının tek varisi kalmıştı. Muhalefetteki fütuhatçı kesimin baskıları, II. Murad’ı çok bunalıttı; çok sevdiği büyük oğlu Alâeddin’in vefatının verdiği üzüntünün de rolüyle geride kalan tek oğlu Mehmed lehine tahttan feragat etmeyi uygun gördü. Mehmed’in babasının daveti üzerine 1444 baharında Edirne’ye gelişi, Osmanlı idaresinde Ağustos’ta Mihaliç ovasında tertip edilen resmî devir teslim törenine değin geçici bir otorite karmaşası doğurdu. Şehzade Mehmed, babasının kaymakamı sıfatıyla payitahtta kaldığı halde, II. Murad, Karamanoğulları’yla 1444 Temmuz’unda kendisiyle birlikte oğlunu da bağlayan bir antlaşma imzalayabilmişti. II. Murad, nihayet Ağustos’ta kapıkulu mensupları ve paşalar önünde tüm yetkilerini oğluna bıraktığını ilan edip Bursa’ya inzivaya çekildi.

On iki yaşında tecrübesiz bir gencin Osmanlı yönetimine geçişi, içte ve dışta Osmanlı karşıtı faaliyetleri hızlandırdı. Sırp despotluğu 1440’ta Georg Brankoviç’e iade edildi; gitgide Macar nüfuz sahasına kayan Eflâk beyi, padişahın huzuruna gelerek bizzat itaat sunma zorunluluğundan kurtuldu. Akçahisar subaşı İskender Bey, Arnavutluk’ta Osmanlı Devleti’ni uzun yıllar uğraştıracak meşhur isyanın ilk kıvılcımlarını bu tarihte çaktı. Karamanoğulları, Beyşehir, Akşehir, Seydişehir ve Oklukhisari’ni geri aldılar. Mora despotu, **Korint berzahını** aşır Osmanlı topraklarına akına başladı. II. Mehmed, aynı zamanda ciddi bir iç bunalımla karşı karşıyaydı. II. Murad, devlet idaresini veziriazamı Halil Paşa’ya havale edip gitmişti; ama genç sultanın etrafında birleşen kul asıllı devlet adamları, iktidarı ulema kökenli muteber Çandarlı ailesi mensubu Halil’den almaya azimliydiler. Rumeli beylerbeyi Şehabeddin Şahin Paşa, II. Mehmed’in lalası Nişancı İbrahim Paşa ve Zağanos Paşa, devlet idaresinde mutedil yöntemleri benimseyen sadrazamı bertaraf edip daha atılgan bir dış siyaset izleme taraftarıydılar. Bu iktidar kavgası, genç sultanın saltanat için yetersiz ve ehliyetsiz olduğunu iddia edenleri haklı çıkarak şekilde bir siyasî ve toplumsal çalkantının yaşanmasına sebep oluyordu. 1444 yazında Edirne ahalisi, kente yaklaştığı rivayet edilen haclı kuvvetlerinden kurtulmak için Anadolu’ya kaçıyorlardı. Şehirde çıkan **Hurufî** isyanı, ancak kanlı bir kıyımla bastırılabilmişti (22 Eylül 1444). Bu karışıklıklar esnasında çıkan büyük yangın, Osmanlı payitahtındaki hayatı iyice çekilmez hale getirdi.

Macar kralı, Osmanlı tahtının çocuk yaşta bir hükümdara terk edilmesinden istifade etmek için Segedin’de ettiği yemini bozarak Macar-Eflâk müttefik ordusunun başına geçti. Tuna’yı aşan Macar-Eflâk kuvvetleri, Varna’ya doğru sokulurken II. Mehmed’in “**şahinler**” hizbini yani atak bir gaza faaliyeti izlenmesini benimseyen kesimi temsil eden Zağanos ve Şehabeddin Paşalar, henüz hayli ufak bir yaşta olmasına rağmen padişahı haclı ordusunun karşısına çıkmaya teşvik ediyorlardı. Bununla beraber Osmanlı yönetiminde ciddi bir ağırlığı olan Çandarlı Halil Paşa, başvurdu-

Korint Berzahi: Mora yarımadasını Yunanistan anakarasından ayıran dar kara parçası.

Hurufilik: Fazlullah Esterâbâdî (1340-1394) tarafından kurulan sapkın bir İslam tarikatı. Yahudiliğin Kabbalılık geleneğinden etkilenen Hurufiler, Tanrı’ya ulaşmanın yegâne yolunun “kelam”ı oluşturan harflerde (çoğ. huruf) gizli rakamsal değerleri keşfetmekten geçtiğini inanıyorlardı. Hurufilik düşüncesi 1400’lerde Anadolu’da yayıldı.

Şahinler: Siyaset biliminde siyasî anlaşmazlıkları askerî müdahalelerle çözmeye taraftarı olan atılgan ve girişimci politik grupları tanımlayan bir terim.

ğu politik manevralarla II. Murad'ı inzivaya çekildiği Bursa'dan ayrılıp Osmanlı ordusunun başına geçmeye ikna etti. Osmanlı ricaline kırgın olan II. Murad, **serdar-ı ekremliği** kabul etmede epeyce tereddüt etse de, nihayet ordunun başına geçtiğinde Osmanlı ülkesinin padişahı resmen oğlu II. Mehmed'di.

Osmanlı birlikleri, 10 Kasım 1444 tarihinde vuku bulan Varna Savaşı'nın başlarında dağılma emareleri gösterdiler. Ortaçağlara özgü ağır zırhlı süvari hücumları, nispeten hafif teçhizatlı Osmanlı savaşçıları üzerinde etkili olmuştu. Osmanlılar, kalın Macar zırhlı askerlerinden oluşan engeli aşmakta zorlanıyorlardı. II. Murad, az sayıda askerle ordugâhta sıkışıp kalmış olmasına rağmen padişahın çevresinde yeniden toplanan Osmanlı askerleri kararlı bir karşı taarruzla savaşın gidişini değiştirdiler. Varna Savaşı, müdafaa mevzilerine çekilen düzenli piyade kitalarının doludizgin hücum eden atlılara karşı muharebeyi dengeledikleri anlardan biriydi.

Varna zaferi, II. Murad'a kaybettiği itibarını geri kazandırdı. Veziriazam Çandarlı Halil Paşa, ona gerçek sultan muamelesi yapıyordu. II. Mehmed taraftarları, bu tarihte Murad'ın Osmanlı başkentine girmesine müsaade etmediler; ama Manisa'ya dönen Varna'nın muzaffer komutanı burada padişah gibi yaşayıp davranmaya başlamıştı. Fütühatçı politikaların Osmanlı Devleti'nin 1444'te olduğu gibi felakete sürüklenmesinden endişe eden Çandarlı Halil Paşa, devletin ayakta kalabilmesi için saldırgan politikaları bir tarafa bırakıp bir müddet savaşıp yaşamının zarureti inanıyordu. Ulemadan gelen Çandarlı Halil ve fütühatçı paşalar arasındaki rekabet, 1444-1446 yılları arasında Osmanlı siyasetine damgasını vurdu. 1446'da bir yeniçeri isyanı tertip eden Çandarlı Halil Paşa, Edirne'nin altını üstüne getirterek II. Mehmed'in iktidarını zayıflattı (Buçuktepe olayı). Başkentteki kargaşayı bahane eden veziriazam, II. Murad'ı gizlice payitahta davet etti. Babasının geldiğinden haberdar olmayan genç sultan, yaşanan oldubitti karşısında II. Murad lehine tahttan çekilerek veliahtlığı kabul ettiğini duyurmak mecburiyetinde kaldı (Mayıs 1446). Şehabeddin ve Zağanos Paşalar, Mehmed'le birlikte Manisa'ya yollandıktan sonra "şahinler" bloğu II. Murad'ın vefatına kadar Osmanlı siyaset sahnesinden çekildi.

Serdar-ı ekrem: Sultanın bizzat katılmadığı seferlerde Osmanlı ordusunun başında bulunan en yetkili komutan, başkumandan.

II. Murad ve oğlu Mehmed arasında yaşanan taht krizi nasıl değerlendirilebilir?

SIRA SİZDE

Çandarlı Halil Paşa ve II. Mehmed'in vezirleri arasındaki fikir ayrılıkları hakkında Fetih ve Kıyamet 1453 adlı kitabın ikinci bölümünü inceleyebilirsiniz (Feridun M. Emecen, İstanbul: Timaş Yay., 2012).

DİKKAT

II. Murad, tahtına kavuşmasının ardından Mora topraklarına bir sefer düzenledi. Buradan Arnavutluk'a yönelen Osmanlı padişahı, uzun süredir Osmanlı egemenliğine direnen İskender Bey'in peşine düştü. II. Murad, Sofya'ya döndüğünde Macar askerî lideri Hünyadi Yanoş'un asi Arnavut beyiyle birleşmek üzere harekete geçtiğini haber alınca Kosova'ya çıktı. Savaş meydanı, I. Murad'ın şehit düştüğü I. Kosova çarpışmasının gerçekleştiği yerd. Macar ve Osmanlı kuvvetleri, üç gün boyunca amansız bir muharebeye tutuştular (17-20 Ekim 1448). İlk günkü çarpışmalar, tarafların birbirlerini tarttıkları ölçülü ve dengeli kapışmalar şeklinde geçti. Birinci gün başlayan karşılıklı top atışları sabaha kadar sürerken mancınık ve toplardan çıkan güller gece karanlığında bile hasım safların üzerine yollanmaya devam edilmişti. Macarlar, yine savaş arabalarını ateşli silahlarla donattıkları piyadelerle doldurarak caydırıcı bir savunma hattı kurdular. Bununla birlikte Osmanlılar da, II. Kosova Savaşı'nda "tabur cengi" taktiklerini kullanıp ordunun merkez hattını

Düstûr-ı Rûmî: Osmanlı tarzı muharebe. Temelde tabur cenginin geliştirilmesine dayanan bu muharebe sisteminde, yeniçeriler ateşli silahlarını daha etkili kullanabilmek için birbirine zincirli develer veya toplar gibi sabit müdafa hatlarının arkasına düzenli biçimde dizilirlerdi.

epeyce güçlendirmişlerdi. Osmanlı askerî düzeninde, ordunun padişahın bulunduğu orta noktası, geleneksel olarak siper ve hendeklerle çevrili, birbirine zincirli develerle korunan, kapıkulu süvarisinin dışında padişahın etrafına dizili yeniçerilerin görev yaptığı sıkıca muhafaza edilen bir yerdi. II. Murad, Kosova'da bu geleneksel müdafa yapısına hafif topraklarla takviye edilmiş arabaları ilave ederek gelecek yüzyılda doğuda **"düstûr-ı Rûmî"** adıyla anılacak olan muharebe tarzının temellerini attı. Savaşın ikinci gününde, adeta bir seyyar kaleyi andıran merkez hatlarına güvenen Osmanlılar, sert Macar süvari taarruzlarına sebatla karşılık verdiler. Bu arada kenarlarda bekleyen hafif atlılar, daha esnek bir muharebe düzeni içinde düşman saflarının düzenini bozmak için durmaksızın taciz saldırıları yapıyordu. Osmanlı süvarisinin soluk aldırmayan baskın ve hücumları, Macar birliklerini yorup yıpratarak üçüncü gün savaşı devam ettiremeyecek denli takatsiz kalmalarına yol açtı. Savaşı kaybettiğini anlayan Hünyadi Yanoş, az sayıda muhafızıyla kaçarken çok sayıda Erdel ve Macar asilzadesi Osmanlı kılıçlarına kurban gitti.

DİKKAT

Rûmî kelimesi, bilhassa XVI- XVII. yüzyıllarda, Osmanlıların doğulu komşuları tarafından eski Roma topraklarından gelen Osmanlı unsurlarını tanımlamak için kullanılıyordu. Hindistan, Orta Asya, Kuzey Afrika ve Yemen gibi uzak bölgelerde top imalatı ile uğraşan veya tüfekçi birliklerinde hizmet eden Osmanlı tebaası bunların en bilinen örnekleriydi.

K İ T A P

Bu konuda Salih Özbaran'ın Bir Osmanlı Kimliği: 14.-17. Yüzyıllarda Rûm/Rûmî Aidiyet ve İmgeleri (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004) isimli kitabında ayrıntılı bilgi bulabilirsiniz.

II. Kosova zaferi, Rumeli'de Osmanlı iktidarının yeniden kök salmasına yardımcı oldu. Sırp, bu savaşta da, 1444'te olduğu gibi Macarlara destek vermeyi reddederken Osmanlı taraftarı bir tutum sergilemişlerdi. II. Murad, 1450'de oğlu Mehmed'in refakatinde ikinci kez Arnavutluk'a sefer düzenledi. Akçahisar kuşatma altına alınmış olmasına rağmen Hünyadi Yanoş'un bir kurtarma ordusunun başında yola çıkacağı şayiası üzerine Osmanlı güçleri geri çekildi. II. Murad, ertesini senenin başında Mehmed'i Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatun'la Edirne'de tertip edilen ihtişamlı bir düğünle evlendirdikten sonra hastalanarak vefat etti (3 Şubat 1451).

II. Murad Saltanatının Doğası

II. Murad devri, dedesi Yıldırım Bayezid ve oğlu Fatih Sultan Mehmed iktidarlarının tersine Osmanlı siyasetinde barış taraftarı zümrelerin daha fazla söz sahibi olduğu bir zaman olmuştu. Bunda Murad'ın eğlenceye düşkün, tasavvuf ve musikiden zevk alan barışsever tabiatının bir rol oynadığı söylenebilir de, padişahın şahsî özelliklerinin döneminin siyaseti üzerindeki etkisi abartılmamalıdır. Esasında II. Murad, muasır kaynakların teyit ettiği üzere, Edirne merkezli devletinde muazzam bir insan gücü ve maddî zenginliğe hükmediyordu. Bununla birlikte bu kudreti kullanırken başkentte veziriazam ve kapıkulu ocakları, taşrada ise uç beylerinin gücü ve etkinliği karşısında ölçülü adımlar atmaya dikkat etmeliydi. Bu devirde Çandarlılar başta olmak üzere, ulema kökenli, geleneksel özgürlüklerini savunmada kararlı bazı Türkmen aileleri siyaset kurumunun en üst makamlarını işgal ediyorlardı. II. Murad döneminde, fütihatçı eğilimleriyle temayüz eden bazı devlet adamları divanda etkili konumlara yükselmişlerse de, uzun vadeli politikalar üretmeden yerlerini II. Mehmed öncesi Osmanlı siyasî yapısının geleneksel aktörlerine bırakmak zorunda kalmışlardı. Keza Mihaloğulları, Evrenosoğulları ve

Paşa Yiğitoğulları'nın başını çektiği uç beyleri, batıdaki sınır boylarında zengin aile emlaklerinden istifade eden yarı feodal bir hayat sürüyorlardı. Hristiyan topraklarına yaptıkları yağma ve talan seferleriyle artırdıkları aile mülklerini irsî yollarla tevarüs eden bu uç beyleri, merkezî iktidarın emir ve talimatlarını yerine getirmede her zaman istekli değillerdi. Bunlar, Osmanlı saltanatını temsil eden beylerbeylerine karşı gelmekten çekinmedikleri gibi, aile menfaatlerine daha uygun olduğuna inandıkları taht iddialarına kucak açmaktan da geri durmuyorlardı. II. Murad, bilhassa 1420'lerde güçleri doruğa çıkan uç beylerine güvenmediği halde, bunların bölgesel iktidarına ve aile güçlerine meydan okumaktansa mevcut durumu kabullenmeyi tercih etmişti.

Osmanlı ilim dünyası, II. Murad devrinde takdiri şayan bir ilerleme sergiledi. Timurlu Şahruh'un Anadolu'da hamilik iddiaları, sonuçları belirsiz bir askerî meydan okumadan ziyade kültürel bir mücadelenin başlatılmasına sebep oldu. Aralarında Molla Gürânî, Alâeddin et-Tûsî, Şerefeddin Kırîmî, Seydi Ahmed Kırîmî, Alâeddin es-Semerkandî, Seydi Ali Arabî ve Acem Sinan gibi isimlerin yer aldığı İslam âleminin önde gelen düşünce adamları Osmanlı ülkesine geldiler. Adlarından anlaşılacağı üzere Arabistan, Türkistan ve Kırım'dan gelen bu değerli ilim adamları, Osmanlı fikir hayatını daha evrensel bir anlayışla zenginleştirdiler. Bu dönemde Türkçe'ye tercüme edilen birçok Arapça ve Farsça eser, Osmanlı Türkçesinin ve bilgi birikiminin gelişmesine olumlu katkı sağladı. Türkçenin bir devlet dili olarak gelişmesinde bu faaliyetlerin önemli bir rolü olmuştur.

Zeyniyye ve Mevleviyye tarikatları, yüksek tabaka arasında hayli rağbet görüyordu. II. Murad'ın müritlerine vergi muafiyeti sağladığı Hacı Bayrâm-ı Velî tarikatı da aynı yıllarda büyük gelişme gösterdi. Bayramiyye mensubu Yazıcızâde ailesinden Mehmed'in yazdığı *Muhammediyye*, II. Murad devrinde revaçta olan tasavvufî akımları temsil ederken Yazıcızâde Ali tarafından kaleme alınıp padişaha atfedilen Selçuknâme ise, Osmanoğullarını Oğuz geleneğinden gelen bir tarih anlayışı içinde takdim ediyordu. Türkçe nesrinin güzide örneklerinden biri olan bu eser, II. Murad devrinde yazılan diğer tarih eserleriyle birlikte siyasî açıdan oldukça pratik bir amaca hizmet ediyordu. Osmanlı münevverleri, yaptıkları neşriyatla Kayı boyunun önceliğini vurgulayıp eski Oğuz ananesine göndermede bulunarak Anadolu'da Osmanlı hâkimiyetinin doğal ve meşru bir gelişme olduğunu kanıtlamaya uğraşıyorlardı. Bu çaba, bilhassa Timurlu Devleti'nin siyasî ve askerî heybetini koruduğu yıllarda bir hayli anlamlıydı. Bu tarihçilik geleneği, XV-XVI. yüzyıl Osmanlı kroniklerine sirayet ederek Oğuz-Türkmen geleneğine bağlılık düşüncesinin yerleşmesine ve Türkçenin edebî bir dil olarak güçlenmesine hizmet etti. Üstelik hanedanın kendisi de bu eski Oğuz-Türkmen hatıralarını açık bir şekilde benimsemede mahzur görmedi. Bu durum Osmanlı kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturdu.

Özet

Osmanlı tarihinde ilk imparatorluk kurma teşebbüsünü açıklamak.

Osmanlı Devleti'ni bir imparatorluk haline getirmeye çalışan ilk Osmanlı hükümdarı I. Bayezid olmuştur. Yıldırım Bayezid, bu amaçla saltanat yılları boyunca sayısız seferlere çıkıp devletin sınırlarını genişletmeye çalıştı. Batı Anadolu Türkmen beyliklerini doğrudan Osmanlı idaresi altına almaya gayret etti. I. Bayezid'in gayesi, daha sıkı şekilde hayata geçirmeye çalıştığı kul sistemi aracılığıyla Osmanlı topraklarının tamamını tek merkezden yönetilebilir hale getirmektir. Ele geçirdiği topraklarda tahrir işlemi uygulattı; bu arazilerin vergi gelirlerini devlet hazinesine aktararak merkezîyetçi yapıyı kuvvetlendirmek istedi. I. Bayezid'in girişimleri, çağdaşı sosyal gruplar tarafından hoş karşılanmadı. Anadolu ve Balkanlar'da Osmanlı büyümesine karşı ittifaklar oluşurken, Osmanlı sultanı, içeride de şiddetli bir muhalefetle karşılaştı. 1402 Ankara Savaşı, I. Bayezid'in sahip olduğu her şeyi bir anda yitirmesine sebep olarak Osmanlı tarihindeki ilk imparatorluk teşebbüsünü boşa çıkardı.

I. Bayezid ve Anadolu Türkmen beyleri arasındaki siyasî çekişmenin nedenlerini tartışmak.

Yıldırım Bayezid, 1389-1390 kışında Batı Anadolu'da sefere çıkarak Saruhan, Aydın, Menteşe, Hamid ve Germiyanogulları topraklarını Osmanlı idaresine bağladı. Osmanlı sultanı, bu bölgelerin yönetimini eski Türkmen ailelerinin yerine doğrudan Osmanlı başkentinden tayin edilen şahsiyetlere bıraktı. Saruhan, Aydın, Menteşe, Hamid ve Germiyan illeri, aynı isimleri muhafaza ederek birer Osmanlı sancağına çevrildiler. Bu durumu kabul etmeyen Türkmen beyleri, Timur'un himayesinde I. Bayezid'e karşı birlik oluşturdular. Bunlar, Ankara Savaşı'nda Timur'un ordusunda Osmanlılara karşı savaş-tıkları gibi, Osmanlı ordusunda yer alan bazı Türkmen grupları kendi saflarına çekmişlerdi.

Osmanlı tarihinde Fetret devri kavramını açıklamak.

Fetret devri, 1402 Ankara Savaşı'ndan 1413'te I. Mehmed'in Osmanlı tahtına tek başına oturması arasında geçen taht mücadeleleri ve iç karışıklıklarla dolu döneme verilen isimdir. Bu dönemde I. Bayezid'in dört oğlu, kardeşlerini ortadan kaldırıp Osmanlı tahtını ele geçirebilmek için kıyasıya bir mücadeleye tutuştular. En büyük kardeş Süleyman Çelebi, Rumeli tarafında hükümdarlığını ilan ettiği halde, Mehmed, Musa ve İsa Çelebiler, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde hüküm sürmeye başladılar. Taht mücadelesi, başlangıçta Süleyman Çelebi'nin lehine gelişecek gibi görünüyordu. Bununla birlikte Mehmed Çelebi, ağabeyini mağlup etmeyi başarıp üstünlüğü ele geçirdi. Bundan sonra Musa Çelebi, Rumeli'de yeni bir mücadeleye başlamış olsa da, Mehmed Çelebi, 1413'te Musa'yı da ortadan kaldırarak Fetret devrini sona erdirdi. Bu devirde, I. Bayezid saltanatında Osmanlı hâkimiyetine girmiş Anadolu Türkmen beylikleri yeniden kuruldu. Osmanlılar, Rumeli'de önemli toprak kayıpları yaşadılar. Bu kargaşa ve istikrarsızlık dönemi, Osmanlılara neredeyse elli yıllık bir gecikmeye mal oldu.

XV. yüzyılda Osmanlı askerî teşkilatının etkilendiği unsurlar ve Osmanlıların askerî tarihe katkılarını açıklamak.

Macar askerî lider Hünyadi Yanoş, 1440-1443 yılları arasında Rumeli'deki Osmanlı kuvvetlerini üst üste yenilgiye uğrattı. Sofya ve Niş'i alan Macar ordusunun ilerleyişi, 1443 Ekim'inde güçlkle durdurulabilmişti. Hünyadi Yanoş, bu zaferlerinde zincirlerle birbirine bağladığı savaş arabalarının üstün müdafaa gücünden epeyce yararlanmıştı. Bu arabalar, tüfekçiler de dâhil olmak üzere, her cinsten asker ve silahla donatılarak aşılması zor savunma hatları oluşturuyorlardı. Osmanlılar, "tabur cengi" adını verdikleri bu sistemi geliştirip askerî teşkilatlarına uyarladılar. Osmanlı ordusu, 17-20 Ekim 1448 tarihlerinde gerçekleşen II. Kosova Savaşı'nda bu muharebe tarzını başarıyla uygulamıştı. "Düstûr-ı Rûmî", yani Osmanlı tarzı olarak anılmaya başlanan bu savaşma usulü, ertesi yüzyılda doğulu milletler arasında yaygınlaştı.

II. Murad ve II. Mehmed arasında yaşanan taht gerilimini Osmanlı siyaset geleneği açısından değerlendirmek.

1440'tan sonra yaşanan askerî yenilgiler, Osmanlı ülkesinde II. Murad'a karşı bir tepkinin doğmasına yol açtı. II. Murad'ın barışçı dış siyasetinden memnun olmayan zümreler, saldırgan bir politikaya geçilmesini talep ediyorlardı. II. Murad, 1444 Ağustos'unda baskılar karşısında yetkilerini oğluna devredip Bursa'da inzivaya çekildi. Kul asıllı devlet adamları Şehabeddin Şahin Paşa, İbrahim Paşa ve Zağanos Paşa, II. Murad devrinin en güçlü adamı Çandarlı Halil Paşa'yı devirip Osmanlı siyasetinde söz sahibi olmak istiyorlardı. Türk asıllı bir ulema ailesinden gelen Halil Paşa, genç Mehmed'in etrafında kenetlenen fetih siyaseti taraftarı paşaların hatalı kararlarla Osmanlı askerî gücünü yok etmelerinden korkuyordu. Bu sebeple, bir yolunu bulup II. Murad'ı yeniden tahta geçirmek niyetindeydi. Nihayet, Çandarlı Halil Paşa, 1444-1446 arasında süren iki yıllık bir iktidar çekişmesinden sonra rakiplerini alt etti ve II. Murad yeniden Osmanlı padişahı oldu.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi I. Bayezid döneminde Osmanlılar ve Bizans arasında askerî mücadele konusu **olmamıştır**?

- a. İstanbul
- b. Erdel
- c. Argos
- d. Selanik
- e. Tesalya

2. Aşağıdakilerden hangisi Niğbolu Savaşı'nda yer **almamıştır**?

- a. Burgonyalı Jean de Nevers
- b. Yıldırım Bayezid
- c. Sırp prensi Stefan Lazareviç
- d. Hünyadi Yanoş
- e. Macar kralı Sigismund

3. I. Bayezid'in 1399 yılında İstanbul kuşatmasını kaldırmasında aşağıdakilerden hangisi daha etkili olmuştur?

- a. Bizans imparatoru II. Manuel'in Avrupa saraylarına yaptığı ziyaretler
- b. Fransız mareşali Boucicaut komutasında şehre gelen yardım birliği
- c. VII. İoannes'in İstanbul'u kararlıkla savunması
- d. Timur'un Anadolu'ya girişi
- e. Fransız kralı VI. Charles ve II. Manuel arasındaki sıcak ilişkiler

4. Aşağıda isimlerden hangisi I. Bayezid'in oğlu olmasına rağmen Fetret devrindeki taht mücadelelerine **katılmamıştır**?

- a. Musa Çelebi
- b. Süleyman Çelebi
- c. İsa Çelebi
- d. Mehmed Çelebi
- e. Kasım Çelebi

5. Aşağıdakilerden hangisi I. Mehmed'in Osmanlı Devleti'ni canlandırırken karşılaştığı sorunlardan biri **değildir**?

- a. Şehzade Mustafa'nın taht iddiası
- b. Mora despotluğu
- c. Şeyh Bedreddin isyanı.
- d. Venedikliler
- e. Eflâk voyvodalarının faaliyetleri

6. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı devlet adamlarının I. Mehmed'in vasiyetini yerine getirmeyip II. Murad'ı tek başına tahta geçirmelerinin sebebidir?

- a. Kardeş katlinin önüne geçmek
- b. Osmanlı veraset hukuku
- c. İktidarın bölünmesini engellemek
- d. Yabancı devletlerin tepkisini çekmemek
- e. II. Manuel'le iyi ilişkiler kurmak

7. Aşağıdakilerden hangisi Düzmece Mustafa isyanında II. Murad'ın tahtta kalmasına yardımcı **olmamıştır**?

- a. Mustafa'nın I. Bayezid'in oğlu olması
- b. II. Murad'ın Cenevizlilerle ittifak kurması
- c. II. Murad'a hizmet eden devlet adamlarının becerisi
- d. Mustafa'nın Gelibolu'yu Bizanslılara teslim etmekten vazgeçmesi
- e. Uç beylerinin saf değiştirmesi

8. Aşağıdakilerden hangisi 1444 yılında II. Murad'ı uzlaşmacı bir siyaset izlemeye zorlayan sebeplerden biri **değildir**?

- a. 1439 Belgrad kuşatması
- b. 1441-42 yıllarında Rumeli kuvvetlerinin Macarlar karşısındaki yenilgileri
- c. Hünyadi Yanoş'un Sofya ve Niş'i alması
- d. Karamanoğulları'nın faaliyetleri
- e. 24 Kasım 1443 İzladi Savaşı

9. Aşağıdakilerden hangisi II. Mehmed'in 1444-1446 arasındaki ilk saltanatı esnasında karşılaştığı iç sorunlardan biri **değildir**?

- a. Edirne'deki Hurufî ayaklanması
- b. Edirne yangını
- c. II. Murad'ın Bursa'da inzivaya çekilmesi
- d. Çandarlı Halil Paşa'nın II. Murad'ı yeniden tahta geçirmek istemesi
- e. Buçuktepe olayı

10. II. Murad devri ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- a. Kul asıllı devlet adamları önemli makamlara getirildiler.
- b. Çandarlı ailesi Osmanlı idaresinde büyük bir etkiye sahipti.
- c. Batı sınırındaki uç beyleri, merkezden nispeten bağımsız bir hayat sürüyorlardı.
- d. Osmanlı Türkçesi edebî bir dil olarak güçlendi.
- e. Osmanlı tarihçiliğinde Oğuz-Türkmen geleneği önemli bir yer edindi.

Okuma Parçası

“... Osmanlılar “tek varisilik”e verdikleri öneme rağmen, veraset uygulamalarını Türk-Moğol usulleriyle paylaştıkları bir ortak temel vardı: bu da devletin başına kimin geçeceğine ilişkin önceden bir belirleme yapılmaması ve devleti yönetebilme yeteneğinin hem devlet işlerinde hem de savaş alanında kazandığı başarıyla kendini belli eden birinde aranmasıydı. İç Asya’nın öncü tarihçilerinden olan Joseph Fletcher Türk-Moğol İmparatorluklarındaki tahta intikal usullerini Osmanlı usulleriyle karşılaştırdığı bir makalesinde İç Asya’daki ardılık ilkesini tanımlamak için “fitri yetenek” terimini kullanmıştır: buna göre İmparatorluğun mutlak yönetimi önceden belirlenmiş şekilde babadan oğula geçmiyor ama yönetimdeki hanedanın en yetenekli üyesine gidiyordu. Fletcher’e göre, bu düzeneğe içkin olan sorun, bu konuma getirilecek nitelikteki kişinin nasıl belirleneceğidir: çünkü ölen hükümdarın bütün yakın erkek akrabalarından her biri genellikle oğulları seçilme şansına aynı derecede sahiptir ve her biri tipik bir şekilde İmparatorluğun içindeki aşiret ve hizipler tarafından desteklenmektedir. Hanedanda ardılık sorununu çözecek açık seçik bir düzeneğin olmamasından ötürü, iktidar yarışı çoğu zaman adaylar ve onların destekçileri arasında kanlı savaşlara yol açıyordu ve bu yarışı kazanan kişi aslında rakiplerini ortadan kaldırmayı başararak herkesin kendisine biat etmesini sağlayan ve böylece imparatorluğu yenileyen kişiydi.

Fletcher’e bakılırsa, yeni Ulu Han, sadece yeni bir hükümdar değil, aynı zamanda yeni bir rejimin temsilcisiydi çünkü onu tahta taşıyan hiziplere bağlıydı. Bu ardılık mücadelelerinin sonunda kazanan açıkça belli olmuyor, onun yerine imparatorlukta bir parçalanma başlıyordu. Fletcher bu paradigmayı Osmanlı İmparatorluğunun ortaya çıkışına uygulamak ister ve Osmanlıları, Türk-Moğol aşiret sisteminin dayatıldığı bir tarım imparatorluğu olarak görür: Fletcher imparatorluğun aşiretlere ve yağmaya dayalı bir düzenden, vergiye dayalı yerleşik bir düzene geçişinde üç evre görür. Bu evrelerin en birincisi, siyasette başlıca belirleyicinin aşiretler olduğu iç savaş dönemidir: Fletcher’e göre, Osmanlılar 1403 ile 1423 arasında “enerjilerinin çoğunu göçerler tarzında taht veraseti kavgalarına harcamışlardır. ...”

Kaynak: (Dimitris J. Kastritsis, **Bayezid’in Oğulları: 1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil**, Çev. Ayda Arel, İstanbul: Kitap Yayınevi, s. 207).

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. b	Yanıtınız yanlış ise “I. Bayezid’in Batı Siyaseti” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. d	Yanıtınız yanlış ise “I. Bayezid’in Batı Siyaseti” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. d	Yanıtınız yanlış ise “Gücünün Doruğunda ve Felaketin Eşiğinde Bir Osmanlı Sultanı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. e	Yanıtınız yanlış ise “Fetret Devri ve Osmanlı Saltanatının Bölünmesi (1402-1413)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. b	Yanıtınız yanlış ise “I. Mehmed ve Osmanlı İktidarının Dirilişinde Uzlaşmacı Siyaset (1413-1421)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. c	Yanıtınız yanlış ise “I. Mehmed ve Osmanlı İktidarının Dirilişinde Uzlaşmacı Siyaset (1413-1421)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. a	Yanıtınız yanlış ise “Taht Değişikliği Krizleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. e	Yanıtınız yanlış ise “Osmanlı Siyasetinde İktidar İç İlişkiler ve Fetih Siyasetinin Dönüşü (1437-1444)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. c	Yanıtınız yanlış ise “Osmanlı Siyasetinde İktidar İç İlişkiler ve Fetih Siyasetinin Dönüşü (1437-1444)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. a	Yanıtınız yanlış ise “II. Murad Saltanatının Doğası” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Bu tarihlerde geniş toprak parçalarını tek merkezden yönetmek zordu. Bu sebeple devletler, ele geçirdikleri yerleri genellikle eski sahiplerine veya yine bölgenin ileri gelenlerinden bir başkasına bırakarak kendilerine bağlı yönetimler kuruyorlardı. Bu hükümdarlara haraçgüzar adı veriliyordu. I. Bayezid, 1395’te Kral Şişman’ı öldürtükten sonra Bulgar tahtına yeni bir Bulgar soylusu bırakmayı reddederek önemli bir adım attı. Bulgaristan, doğrudan Osmanlı başkentine bağlı bir statü kazandı.

Sıra Sizde 2

Yıldırım Bayezid, geniş arazilerin bir başkentten yönetildiği merkeziyetçi bir devlet kurmak istiyordu. Bu amaçla düzenli bir fetih siyaseti izledi. Bununla birlikte Osmanlıların hızla sınırlarını genişletmesi, Anadolu ve Rumeli’de I. Bayezid’e düşman ittifakların kurulmasına yol açtı. Ayrıca I. Bayezid’in Osmanlı topraklarında mer-

keziyetçi politikalar izlemesi, köklü Türkmen ailelerinin ve derviş muhitlerinin tepkisini çekiyordu. Anadolu'dan kaçan birçok bey, Timur'a sığınarak Osmanlı karşıtı güçlere katıldı. Osmanlı sultanı, dışta büyüyen askerî tehlikeleri ve içte doğan huzursuzluğu fark etmekte geç kaldı, ya da bunları gerektiği kadar önemsemedi.

Sıra Sizde 3

I. Mehmed, Osmanlı tahtına geçtiğinde devletin pek sağlam bir durumda olmadığını biliyordu. Saltanatı boyunca uzlaşmacı ve dengeli bir siyaset izledi. Osmanlı ordusunu sonu belirsiz maceralara sürüklemekten kaçındı. Timurlu Şahruh'un üstün hâkimiyetini kabul etti. Aynı anda birden fazla düşmanı karşısına almamaya dikkat ederek askerî çarpışmaları mümkün olduğunca kısa sürede bitirmeye çalıştı.

Sıra Sizde 4

Osmanlılarda ölen sultanın ardından tahta kimin geçeceğini belirleyen bir veraset hukuku yoktu. Şehzadelerin tahtta eşit haklara sahip olduğuna inanılıyor; taht mücadelesini kazanan kardeşin devletin başına geçmesinin meşru olduğu düşünülüyordu. II. Murad'ın çevresindeki devlet adamları, Murad'ın saltanata geçişini kesinleştirmek için Mustafa'nın çoktan ölmüş olduğu propagandasını yaptılar. Bu kişiler, o an İstanbul'da bulunan taht iddiasısının "düzmece" bir şahsiyet olduğunu söylüyorlardı. Bu propaganda, aileden olmayan birinin Osmanlı tahtına geçmesi hoş karşılanmayacağından II. Murad'ın işine yarayacaktı.

Sıra Sizde 5

II. Murad, kendini hem Rumeli'de hem Anadolu'da ölçülü bir siyaset izlemek zorunda hissediyordu. Batı sınırlarında girişilecek seferler, birleşik bir haçlı ordusunu Osmanlı topraklarına çekebilirdi. Anadolu'da ise Timurlu Devleti'nin varlığı hala etkisini hissettiriyordu. II. Murad, bu sebeple Karamanoğulları'nın Osmanlı sınırlarına yaptığı baskınları bile görmezden gelmek zorunda kalmıştı. Osmanlı sultanı, 1435'de Timurlu Şahruh'un yolladığı hilati giyerek onun yüksek hâkimiyetini tanıdığını duyurmuştu.

Sıra Sizde 6

Osmanlı ordularının 1440'lı yılların başında uğradığı yenilgiler, ülke içinde II. Murad'a yönelik güçlü bir muhalefetin doğmasına yol açtı. Tepkilerin odağındaki bir başka isim, II. Murad'ın büyük yetkiler vererek Osmanlı idaresini emanet ettiği Çandarlı Halil Paşa idi. Şehza-

de Mehmed'in etrafında kenetlenen Şehabeddin Şahin Paşa, İbrahim Paşa ve Zağanos Paşa gibi kul asıllı devlet adamları, Türk kökenli bir ulema ailesi olan Çandarlıları iktidardan indirmek istiyorlardı. Bunlar, Halil Paşa'nın savunduğu uzlaşma siyasetine karşı çıkıp İstanbul'un fethi başta olmak üzere daha saldırgan bir dış politika izlenmesi gerektiğini iddia ediyorlardı. "Şahinler", 1444'te II. Mehmed'i tahta geçirmeyi başarsalar da, II. Murad iki sene sonra yeniden tahta kavuştu. Bu çekişme, 1453'te İstanbul'un fethinin hemen ardından Çandarlı Halil Paşa'nın azledilmesiyle sonlanmıştı.

Yararlanılan Kaynaklar

- Agoston, G. (2003), "Avrupa'da Osmanlı Savaşları 1453-1826", **Top, Tüfek ve Süngü: Yeniçağ'da Savaş Sanatı 1453-1815**, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Kitap Yayınevi, s. 128-153.
- Emecen, F. M. (2010), **Osmanlı Klasik Çağında Savaş**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Emecen, F. M. (2012), **Fetih ve Kıyamet 1453**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- İnalcık, H. (2003), **Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Çağ (1300-1600)**, Çev. Ruşen Sezer, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnalcık, H. (2009), **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar: Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnalcık, H. (2010), **Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları, 1302-1481**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Kastritsis, D. J. (2010), **Bayezid'in Oğulları: 1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil**, Çev. Ayda Arel, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nicol, D. M. (1999), **Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)**, Çev. Bilge Umar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Özbaran, S. (2004), **Bir Osmanlı Kimliği: 14.-17. Yüzyıllarda Rûm/Rûmî Aidiyet ve İmgeleri**, İstanbul: Kitap Yayınevi.

4

Amaçlarımız

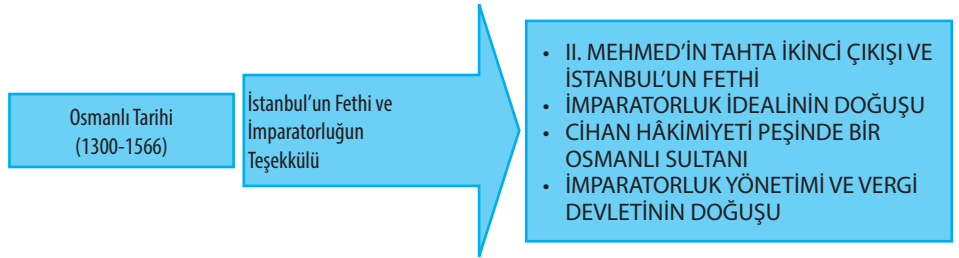
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- İstanbul'un fethinin Osmanlı Devleti'nin bir dünya gücü haline gelmesinde taşıdığı önemi açıklayabilecek,
- II. Mehmed'in imparatorluk idealinin özelliklerini açıklayabilecek,
- II. Mehmed döneminde izlenen askerî politikaların arka planını tahlil edebilecek,
- II. Mehmed'in Karadeniz siyasetini belirleyen etkenleri değerlendirebilecek,
- II. Mehmed'in geliştirdiği yönetim modelinin imparatorlukta yarattığı etkileri değerlendirebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- İstanbul Kuşatması
- İmparatorluk Düşüncesi
- İskân ve Nüfus Politikaları
- Venedikliler
- Akkoyunlu Uzun Hasan
- Karadeniz

İçindekiler

İstanbul'un Fethi ve İmparatorluğun Teşekkülü

II. MEHMED'İN TAHTA İKİNCİ ÇIKIŞI VE İSTANBUL'UN FETHİ

30 Mart 1432'de Edirne'de dünyaya gelen II. Mehmed, çocukluğundan itibaren Osmanlı iktidarı etrafında dönen siyasî çalkantıların ortasında yer alıyordu. Henüz çocuk yaştayken Osmanlı tahtının tek varisi haline gelmesi, II. Murad saltanatından memnun olmayan fütühatçı devlet adamlarının şehzadenin çevresinde birleşmesine yol açmıştı. II. Murad, 1443-1444 yıllarında, batı cephesinde uğradığı seri yenilgilerin ardından tahtını on iki yaşındaki oğluna terk etmek mecburiyetinde kalmıştı. II. Mehmed'in 1444-1446 seneleri arasındaki ilk hükümdarlık tecrübesi, iç ve dış karışıklıklarla dolu bir başarısızlık dönemi oldu. 1446 baharında Osmanlı başkentinde patlak veren yeniçeri ayaklanması, bazı isyancıların İstanbul'da yaşayan Orhan Çelebi'nin hükümdarlığını kabul ettiklerini duyurmalarıyla II. Mehmed'in taht üzerindeki meşruiyetini sorgulanır hale getirdi. Veziriazam Çandarlı Halil Paşa'nın gizlice Edirne'ye davet ettiği II. Murad, yeniçerilerin desteğiyle yeniden tahta otururken Zağanos ve Şehabeddin Paşaların refakatindeki II. Mehmed Manisa sarayına geri yollandı. Bu taht krizi, kendisine atılganlık ve savaşıyla dedesi Yıldırım Bayezid'i örnek alan genç Mehmed'i derinden etkilemiş olmalıdır. II. Mehmed, 18 Şubat 1451'de, Manisa'da, babasının vefatı üzerine Osmanlı tahtına ikinci kez oturacağı güne kadar yönetim üzerinde Çandarlı nüfuzunu kırmak, yeniçerileri sultanın otoritesine boyun eğdirmek ve atılgan bir gaza siyasetiyle İstanbul'u fethetmek fikirlerini olgunlaştırdı.

II. Mehmed, Osmanlı payitahtına döndüğünde on dokuz yaşındaydı. İlk hükümdarlığında devletin içine düştüğü perişan hali hatırlayanlar, Osmanlı iktidarına esash bir darbe indirmek için müsait zamanın geldiğine inanıyorlardı. Karamanoğlu İbrahim Bey, Hamid-ili'nde bazı kaleleri ele geçirdi. Karamanoğulları'nın desteğini alan yerel hanedanlar, Germiyan, Aydın ve Menteşe arazilerinde yeniden egemenliklerini ilan etme teşebbüsünde bulundular. II. Mehmed, yeniçerilerle dayanışma halindeki Çandarlı Halil Paşa'yı bu nazik durumda azletmeye cesaret edemedi. Bununla birlikte İshak Paşa'yı Anadolu beylerbeyliğine getirdi; Şehabeddin Paşa'yı ikinci vezirliğe yükseltti; Sarıca Paşa ve Zağanos Paşa'yı divan üyeleri arasına aldı. Böylece devlet yönetiminde Çandarlı Halil'e karşı kendine bağlı bir denge unsuru yaratmış oluyordu. Anadolu'daki karışıklık, Osmanlı sarayını Georg Brankoviç'in yeniden Sırp despotluğunun başına geçmesi karşısında sessiz kalmaya zorladı. Bizanslılar, rehin olarak ellerinde bulunan Şehzade Or-

han Çelebi'yi serbest bırakmakla tehdit ederek Osmanlı idaresinden yıllık 300.000 akçe ve Çorlu'ya kadar olan toprakların idaresini koparmayı başardılar. II. Mehmed, 1451'de Karamanoğulları üzerine sefere çıksa da, Bizans tehditlerinin iyice artmasıyla Alaiye (Alanya) kalesini Anadolu'daki en büyük rakibine bırakarak geri dönmek mecburiyetinde kaldı. Yeniçeriler, Edirne'ye dönüş yolunda bahşiş bahanesiyle ayaklandılar. Osmanlı sultanı, Çandarlı Halil'in adamlarından biri olan yeniçeri ağası Kurtçu Doğan'ı görevden almakla yetinerek isyanı geçiştirmekle beraber başkentte kapıkulu ocakları mensupları arasında kanlı bir temizlik harekâtı başlattı.

II. Mehmed ve devlet adamları, İstanbul'un fethini en öncelikli hedef olarak masaya yatırdılar. II. Mehmed'in tahta geçer geçmez, Osmanlı memleketinin neredeyse tam da merkezinde kalmış olan Bizans'ın ortadan kaldırılmasının bir gaza vazifesi olduğunu söylediği rivayet ediliyordu. Yeni Osmanlı hükümdarına göre, İstanbul, taht iddiası Osmanlı şehzadeleri ve Osmanlılara karşı haçlı seferi çağrısında bulunanlara ev sahipliği yaptığı sürece devletin güvenliğini tam manasıyla temin etmek mümkün olamazdı. Üstelik Bizans sarayının vaktiyle Selanik'i Venediklilere terk etmesinde olduğu gibi, İstanbul'un bir batı gücüne bırakılması durumunda, II. Mehmed'in hayallerini süsleyen "Osmanlı İmparatorluğu" bir merkezden yoksun kalacağı için daha doğmadan ölme tehlikesiyle karşı karşıya kalırdı. Bu amaçla Zağanos Paşa, 1452 başlarında Anadoluhisarı'nı güçlendirdi. Aynı yılın Ağustos'unda tamamlanan Rumeli (Boğazkesen) Hisarı, Karadeniz'le Bizans'ın iase ve ikmal bağlantısını kesip şehre dışarıdan gelen askerî yardımları engelleyecekti. II. Mehmed, Avrupa yakasında inşa edilen hisarın tamamlanmasından sonra Bizans imparatoru XI. Konstantinden kenti teslim etmesini talep ederek savaş ilan etti.

Savaş ilanı, Osmanlı devlet idaresinde halen belirli bir ağırlığı olan veziriazam Çandarlı Halil Paşa açısından belirsizliklerle dolu bir dönemi başlatıyordu. İstanbul'un alınması, II. Mehmed'in arzuladığı gibi, padişahla birlikte yeni kuşak Osmanlı ricalinin mutlak iktidarını tesis edeceğinden devlet üzerinde söz söyleme hakkı kalmayacaktı. Bununla birlikte Çandarlı Halil, İstanbul'un hedeflenmesi dolayısıyla birleşik yeni bir haçlı kuvvetini Osmanlıların üzerine çekmenin akıllıca olmayacağına inanıyordu. Kuşatmanın başarısızlıkla neticelenmesi, ihtiyar ve tecrübeli vezirin 1440'lı yılların başında bizzat şahitlik ettiği gibi, Osmanlı saltanatının sarsılmasına yol açabilirdi. Öte taraftan, bazı uç beyleri, İstanbul'un fethedilip devlet merkezinin buraya taşınması durumunda, Edirne merkezli gaza ve akın faaliyetlerinin son bulacağını ve Osmanlı Devleti'nin dört tarafı sularla çevrili başkentinden ötürü denizciliğe kayacağı endişesini dile getiriyorlardı. Gaza/tasavvuf geleneğinden gelen kalabalık halk kitleleri arasında, İstanbul'un fethinin kıyamet alametlerinden biri olduğuna dair kuvvetli bir inanç bile vardı. Bizans söylenceleri, ortaçağ İslam tarihçi ve coğrafyacılarının kent hakkında anlattıkları ve bazı **hadis**lerde kıyametin kopmasıyla şehrin alınması arasında kurulan bağlantıdan etkilenen birçok insan, İstanbul'u fethetmenin uğursuzluk ve yıkım getireceğine inanıyordu. Tabii ki, bambaşka gerekçelerle kuşatmaya karşı çıkanların halk arasında yayılan bu gibi rivayetlerin daha gür bir sesle dillendirilmesini teşvik ettikleri iddia edilebilir. Halil Paşa, II. Mehmed'i fetih tasarısından vazgeçirmek için çeşitli ihtiyatlı fikirler ortaya attı; ama Edirne'de toplanan **meşveret meclisinde**, padişah tarafından desteklenen Zağanos ve Şehabeddin Paşa'nın ısrarlı tutumları galip geldi.

Hadis: Hz. Muhammed'in söz ve davranışları ve bunu inceleyen İslamî bilim dalı. Hadisler, haberi aktaran kişinin güvenilirliği veya haberi aktaran kişi sayısı gibi çok sayıda farklı ölçüte göre değerlendirilip sıhhat ve gerçekliğine göre farklı isimler altında kategorileştirilirler.

Meşveret Meclisi: Devleti ilgilendiren önemli meseleleri tartışmak için önde gelen devlet ricalinin katılımıyla gerçekleştirilen toplantı.

Şehir, esas itibarıyla, bölgede ticarî menfaatleri bulunan Latinlerce savunulacaktı. XI. Konstantin, kuşatmanın yaklaştığı günlerde, içine düştüğü çaresizlikten ötürü, 1439'da alınan Katolik ve Ortodoks kiliselerinin birleşme kararını onayladığını papaya duyurmuştu. Ortodoks kilisesinin Vatikan'a bağlanacağı haberleri, **Georgios Scholarios** önderliğinde birleşen Rum ahalinin tepkisini çekti. Yine de, 30.000 kişiyi bulan kent halkı, kuşatma müddetince müdafaaya çeşitli yollarla yardım etmişti. Birleşme taahhüdü karşılığında Kardinal Isidore komutasındaki ufak bir Napoli okçu birliği, İstanbul'un müdafaasına katılmak üzere kente geldi. Bununla birlikte 1453 Ocak'ında 700 kişilik bir kıtanın başında İstanbul'a gelen İtalyan **condottiero** Giovanni Guistiniani-Longo, kuşatma boyunca çok daha etkili bir rol oynayacaktı. İstanbul surlarında Osmanlı kuşatma ordusunu bekleyenlerin sayısı, Latin askerî birliklerin katkısıyla 8000-9000 profesyonel savaşıya ulaşmıştı. Herhalde kuşatmanın en ilginç hadiselerinden biri, Osmanoğulları ailesine mensup Orhan Çelebi'nin kendine bağlı ufak bir Türk birliğinin başında olduğu halde şehri savunanlar arasında yer almasıydı. Buna karşın II. Mehmed, en fazla yarısı muharıplerden oluşan 70-80.000 kişilik bir orduyla Edirne'den hareket etti. Ordunun kalan kısmını teşkil eden geri hizmet kıtaları, topların çekilmesi, ordugâh inşası, ordu pazarının tanzimi gibi muharebe dışı hizmetleri yerine getiriyorlardı. Bunlar arasında Sırp despotu tarafından yollanan 1500 kişilik madenci grubu (lağımıcı), şehir duvarlarının temel-lerine inen tüneller kazma işinde önemli bir hizmet görmüşlerdi.

İstanbul kuşatması, 6 Nisan 1453 tarihinde Macar top ustası Urban tarafından dökülen devasa toptan yapılan atışla başladı. Bu top, kuşatma esnasında yaptığı fiilî yıkımdan çok kent içinde sıkışan Rum ahalinin maneviyatını bozmada etkili bir araç olmuştu. II. Mehmed, 11 Nisan'da çeşitli **kalibre**lerde toplardan oluşturduğu **bataryaları** İstanbul surlarına yaklaştırarak etkili bir bombardmana başladı. Ertesi gün çoğunluğu Gelibolu ve Boğaz'ın gizli koylarında inşa edilmiş 145 teknelik Osmanlı donanması, Haliç'in ağzını koruyan zincire başarısız bir saldırı düzenledi. İlk toplu taarruz, 18 Nisan günü gerçekleşti. Osmanlılar, dört bir koldan surlara hücum ederken yürüyen kuleler de kullandılar. Bu hareketli kuleler, duvarlara tırmanmaya yarayan platform işlevi gördükleri gibi, esasında, surların önündeki hendegi doldurmaya çalışan Osmanlı savaşıncılarının gözlerden uzakta kalmasını sağlıyorlardı. Genel taarruzun başarısızlıkla sonuçlanması, Osmanlı ordugâhındaki havayı olumsuz etkiledi. Üstelik 20 Nisan'da, üç Ceneviz ve bir Bizans gemisinin rüzgârın da yardımıyla Haliç önlerindeki Osmanlı ablukasını yarıp kent müdafilerine yardım ulaştırması, ordugâhta kuşatmanın kaldırılmasına taraftar olanların seslerini yükseltmelerine yol açtı. Bu zorlu günlerde padişahın yanında bulunan Akşemseddin'in kuşatmanın sürdürülmesinde önemli bir payı vardır. O dönemden kalma bugüne ulaşan tek belge olan mektubunda, II. Mehmed'i ikaz edip manevi bakımdan destekleyerek kuşatmanın devam etmesi gerektiğini yazıyordu. II. Mehmed, ordudaki yılmnlığı bertaraf etmek için Beşiktaş-Kabataş arasında kalan ufak koydan Kasımpaşa'ya uzanan vadide veya Eyüp karşısına uzanan kesimde bir süredir hazırlanan özel bir yol aracılığıyla altmış gemiyi karadan yürüttü. Bu hamle, Urban'ın döktüğü devasa topun yarattığı etki gibi, gerçek askerî etkinliğinden ziyade kent müdafileri ve halkı üzerinde bıraktığı psikolojik etki bakımından önemliydi. Osmanlı gemilerinin 22 Nisan sabahında Haliç'e indirilmesi, şehre yardıma gelen Ceneviz gemilerinin doğurduğu iyimser havayı dağıtarak Bizans halkını büyük bir umutsuzluğa sürükledi. 28 Nisan'da Venedikli amiral Giocomo Coco, Osmanlı teknelerini yakma niyetiyle giriştiği saldırıda başarısız olup gemisiyle Haliç sularına gömüldü. Bizans imparatoru XI. Konstantin, Mayıs başında bazı Rum soyluların

Georgios Scholarios:

1454-1464 yılları arasında Ortodoks Patrikliği yapan filozof ve ilahiyatçı. Scholarios, Latin ve Ortodoks kiliselerinin birleşmesine karşı çıkıyordu. II. Mehmed, Rum ahalinin batı güçleriyle ittifak haline geçmesini önlemek için büyük saygı gösterdiği Scholarios'u İstanbul'da yeniden kurduğu Ortodoks patrikliğinin başına geçirdi.

Condottiero:

Ortaçağda savaşçılık ve askerî tecrübeleriyle tanınan özellikle İtalyan asıllı ücretli askerî bölük reisi. Çoğ. condottieri.

Kalibre:

Top ve tüfek gibi ateşli silahlarda namlu ağzının genişliği, çap.

Batarya:

Belirli sayı ve büyüklükte topun bir araya gelerek oluşturduğu topçu bölüğü.

Lağım: Kale duvarlarını yıkmak veya düşmanın savunma hattına zarar vermek amacıyla açılan yer altı tüneli. Toprağın altından ilerletilen bu dar yollar, uygun bir noktada barut dolu fiçılarla doldurulup patlatılıyordu.

kenti terk etmesi yönündeki çağrılarına aldırış etmeyerek son ana değin İstanbul'u savunacağını duyurdu. II. Mehmed, 6 Mayıs'ta, Topkapı ve Edirnekapı arasında kalan surlara yaklaşık 30.000 kişinin katıldığı toplu taarruzlar gerçekleştirdi. Bu hücumu takip eden hafta boyunca Osmanlı topları kent surlarını amansız bir ateşe tuttular. Rum ahali, top güllerinin duvarlarda açtığı gedikleri kapamak için canla başla çalışıyor; surların yıkılan kısımlarını yere sapladıkları tahta kazıklar başta olmak üzere, ellerine geçen her türlü materyalle dolduruyordu. Osmanlı ordusunda hizmet veren Sırp madenciler, 16 Mayıs'ta Edirnekapı surlarının temellerine inen **lağım**lar açmaya teşebbüs ettiler. Ne var ki, bu yer altı tünelleri kenti savunanlar tarafından fark edilip açılan karşı tünellerle imha edildi.

26 Mayıs'ta Osmanlı karargâhına gelen bir Macar elçisi, kuşatmanın kaldırılmaması durumunda bir haçlı ordusunun yola çıkacağı tehdidinde bulundu. II. Mehmed, bu tehdidi ciddiye almamasına rağmen ertesi gün Osmanlı ordusunda birleşik bir haçlı kuvvetinin İstanbul'a yaklaştığı şayiisi dilden dile dolaşmaya başlamıştı. İstanbul kuşatması, neredeyse elli gündür devam ediyordu ve Osmanlı birlikleri arasındaki huzursuzluk had safhadaydı. Zafer umudunu yitiren bazı kesimler, II. Mehmed'i devletin maddî ve insanî kaynaklarını boş yere heba etmekle suçluyorlardı. Macarların harekete geçtiği haberleri, ordunun maneviyatını iyice bozmuştu. Çandarlı Halil Paşa ve taraftarları, ordugâhta hâkim olan olumsuz havadan güç alarak yeni bir harp meclisi toplanmasını talep ettiler. Kuşatmanın sonlandırılmasını isteyenlerle son bir genel taarruzda ısrar edenler arasında ateşli tartışmalar yaşandı. En sonunda, bir kez daha II. Mehmed'in desteğini alan Zağanos Paşa, nihai saldırının gününü tayin etmekle görevlendirildi.

II. Mehmed, şehrin fethedildiğini görmek için en fazla çaba harcayan isimlerden biriydi. 29 Mayıs'ta yapılmasına karar verilen son hücum öncesinde dolaştığı kuşatma hattında karşılaştığı askerler ve komutanlarla konuşup onları yüreklendiren ve şevke getiren sözler söyledi. Askerlerin savaşma azmini artırmak için kentin İslam hukuku gereğince üç gün yağma edilebileceği duyuruldu. Öte taraftan, XI. Konstantin, şehir surlarını gezip müdafilerin moralini yüksek tutmaya çalışıyor; kentte birbiri ardına dinî merasimler tertip ediliyor; savunma yerlerini bırakıp kaçanları engellemek için sert tedbirler alınıyordu. Osmanlılar, gündeğümüyle birlikte üç dalga halinde hücum ettiler. İstanbul kuşatmasının simge isimlerinden Giovanni Guistiniani-Longo'nun ağır yaralanması, kentin fethine giden yolu açtı. Topkapı surları ve burada bulunan yüksek kule, ağır topçu ateşi ve başarılı lağım faaliyetleri sonucu kulenin altına yerleştirilen barut fiçılarının ateşe verilmesiyle yıkıldı. XI. Konstantin, refakatindeki askerlerle Yedikule civarında bir miktar azap tarafından sıkıştırılarak öldürüldü. Fatih unvanını alan II. Mehmed, muzaffer bir edayla Ayasofya kilisesinin kubbesine tırmanarak şehirde olan bitenlere göz gezdirdi. Şehir halkına can ve mal güvenliği temin eden Fatih Sultan Mehmed, kentin mümkün olduğunca zarar görmeden Osmanlı hâkimiyetine geçmesine özen gösterdi. Çandarlı Halil Paşa, fethin ertesi günü veziriazamlıktan azledilerek yerine Zağanos Paşa getirildi.

SIRA SİZDE

İstanbul kuşatmasının tahmin edilenden daha uzun sürmesinin ne gibi sorunlara yol açtığını tartışınız.

İMPARATORLUK İDEALİNİN DOĞUŞU

Fatih Sultan Mehmed, şehri alan askerlerine üç günlük yağma izni vermiş olmasına rağmen yağma faaliyetlerini zabitler aracılığıyla ikinci günde durdurdu. İstanbul'u kuracağı imparatorluğun merkezi yapmak istiyordu. Bu sebeple,

1204'teki **IV. Haçlı Seferi**'nden sonra gerilemeye başlamış kente eski ihtişamını kazandırmayı arzuluyordu. Bu maksatla, fetihten sonra bir kısmının fidyelerini bizzat ödeyerek kent sakinlerini yerlerinde tutmayı denedi. Ayasofya gibi abidevî eserlerin zarar görmemesi için özel önlemler aldı. Bir imparatorluk merkezi oluşturmak için kentin kalabalık bir nüfusla iskân edilmesi gerekiyordu. II. Mehmed, bu amaçla İstanbul'a yerleşmek isteyenlere vergi muafiyeti tanınacağını duyurarak şehre göçü teşvik etti. Ne var ki, nüfusu fetihten önce 40.000'e kadar düşmüş olduğu söylenen kent, çok sayıda metruk ve harabe mahalleye sahip sokaklarında vebanın kol gezdiği bir yer haline gelmişti. Gönüllü göçlerin yeterli gelmeyeceğinin anlaşılması üzerine, Foça, Argos, Amasra, Trabzon, Mora, Taşoz ve Semendirek adaları, Midilli, Eğriboz ve Kefe'den Rumlar ve İtalyan Yahudileri İstanbul'a nakledildi. Konya, Aksaray, Larende ve Ereğli'den sürgün yoluyla kaldırılan Türkmen kitleleri şehre yerleştirildi. II. Mehmed, yine de, hükümrânlığı yıllarında İstanbul'un büyük bir dünya şehrine dönüştüğünü göremeyecekti. Bununla birlikte II. Bayezid devrinde, bir ticaret ve kültür merkezi olarak gelişen şehir, Kanunî Sultan Süleyman saltanatında dünyanın en büyük kentlerinden biri olacaktı.

II. Mehmed'in zihninde şekillenen evrensel egemenlik fikri üç kaynaktan besleniyordu. Bunlardan ikisi, kendinden önce gelen Osmanlı hükümdarlarınca da kısmen kullanılmıştı. II. Mehmed, özellikle dedesi Yıldırım Bayezid gibi, İslamî kavramlara dayanıp *gazi* sıfatını üstlenerek kazandığı zaferlerin ona evrensel bir otorite bahsettiğini ileri sürüyordu. İstanbul kuşatmasının tehlikelerini ileri sürenlere karşı, kenti almanın dinî bir mecburiyet olduğunu söylemekten geri durmamıştı. İkincisi, II. Murad saltanatından hatırlanacağı üzere, Osmanlılar, beyliğin kurucusu Osman Gazi'nin Oğuz Han'ın büyük oğlunun soyundan gelen Kayılar mensup olduğunu iddia ediyorlardı. Osmanlı anlayışına göre, Oğuz töresinde, Kayı boyundan bir hükümdar varken başka boylardan birisinin çıkıp Türkmenler üzerinde hak iddia etmesi mümkün değildi. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un fethi sayesinde, bu iki egemenlik iddiasına bir yenisini ekledi. II. Mehmed, İstanbul'un sahibi olarak Roma imparatorlarının meşru varisi olduğunu söylüyordu. Dönemin Osmanlı tarihçileri, eserlerinde Fatih için **Rum kayseri** (*Roma imparatoru*) nitelemesini kullanmaktan çekinmemişlerdi. II. Mehmed'in amacı, bu kez bambaşka bir dinin temsilcileri aracılığıyla yeni bir Roma İmparatorluğu'nun kurulduğunu ilan etmektir. Manisa'daki şehzadelik yıllarından beri, İtalyan ve Rum nedimlerine antik tarihleri okutturup dinliyordu.

Fatih Sultan Mehmed, fethin ardından huzuruna çağırdığı Georgios Scholarios'a Ortodoks patrikliğini ihya etme görevini verdi. Kiliselerinin birleşmesine karşı çıkmasıyla tanınan Scholarios, II. Mehmed'in himayesinde kurulan İstanbul merkezli Ortodoks patrikliği vasıtasıyla Rumların **Vatikan**'ın nüfuzuna karşı Osmanlı payitahtına bağlanmalarında aracı rolü oynadı. Fatih, aynı gayeyle İstanbul'da Ermeni patrikhanesi açtırdı. İstanbul'u yeniden kozmopolit bir kent haline getirmeyi amaçlayan bu hamleler, aynı zamanda çok milletli bir imparatorluğun kuruluşunu müjdeliyordu. İstanbul fâtih, yani II. Mehmed, sınırsız güç sahibi mutlak bir hükümdar olmak istiyordu. Bu amaçla İran, İslam, Türk ve Roma hükümdarlık geleneklerini şahsında birleştirip klasik Osmanlı padişahına hayat vermişti.

II. Mehmed, imparatorluğa hayat verme uğraşında, genç yaşlarda saraya alınan Rum soyluların çocuklarına devlet kademelerinde yer verdi. Rum Mehmed Paşa, Has Murad Paşa ve kardeşi Mesih Paşa, bunların en meşhurlarıdır. Keza Akşemseddin, Molla Gürani ve Molla Hüsrev gibi II. Mehmed üzerinde manevî etkisi olan Osmanlı âlimleri, en başından itibaren genç padişahı ve komutanlarını büyük bir

IV. Haçlı Seferi: Kutsal Roma İmparatorluğu, Venedik ve Fransız prensliklerinin öncülüğünde gerçekleştirilen haçlı seferlerinin dördüncüsü. Bu sefer esnasında 1204'te İstanbul'a giren haçlılar kentte büyük bir katliam ve yağma gerçekleştirdiler.

Rum kayseri ya da kayser-i

Rum: Latin kökenli bir sözcük olan kayser, imparator kelimesinin eş anlamlısıdır. Unvan, meşhur Romalı general, devlet adamı ve yazar Gaius Julius Caesar (Sezar)'ın isminden türetilmiştir. Tarihte Roma imparatorlarından sonra bu unvanı daha çok Alman ve Avusturya hükümdarları kullanmıştır.

Vatikan: Katolik kilisesinin dünya çapında işleyişinden sorumlu, temsili başkanlığını Papa'nın yerine getirdiği, piskopos ve kardinallerden oluşan Roma merkezli idari/dini yapı.

gaza olarak gördükleri İstanbul'un fethi hususunda destekleyerek merkeziyetçi devlete giden yolun inşasında rol almışlardı. II. Mehmed, batıya kaçtıktan sonra geri dönen Georgios Trapezuntios, padişaha atfen bir Osmanlı tarihi yazan Kritovoulos ve Trabzonlu meşhur âlim Amirutzes gibi Rum bilginlerini sarayında istihdam etti, böylece Osmanlı entelektüel birikimini yeni unsurlarla harmanlayarak zenginleştirmeye çalıştı.

II. Mehmed, eski Roma'nın başkentinin yeni hâkimi olarak Bizans İmparatorluğu'na ait olan mülk ve arazilerin tamamı üzerinde hak sahibi olduğunu ileri sürüyordu. Fatih'in bu anlayışı, kimilerince tek cihanda bütün inanç ve milletleri kucaklayan tek hükümdar olma arzusu olarak yorumlanmıştır. 1456'da Amirutze'ye çizdirdiği dünya haritası, II. Mehmed'in sahip olduğu imparatorluk vizyonunu gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. Fatih Sultan Mehmed, yirmi beş yılı aşkın saltanatında eski Bizans topraklarını kendi iktidarı altında birleştirmeye çalıştığı gibi, kayserlik iddiasıyla ortaya çıkabilecek eski Bizans ailelerini de ortadan kaldırmıştır. II. Mehmed, 1481'de öldüğünde, ardında Osmanlı Devleti'nin asırlar boyunca süren temel teşkilat yapısını bırakmış ve kadim Roma topraklarında İslamî kültür ve değerlerin yerleşmesine giden yolu açmıştır.

SIRA SİZDE

II. Mehmed'in sahip olduğu imparatorluk düşüncesinin özellikleri nelerdir?

CIHAN HÂKİMİYETİ PEŞİNDE BİR OSMANLI SULTANI

II. Mehmed ve Sırp Tahtı Meselesi

İstanbul'un fethi, batı kamuoyunda büyük bir infiale yol açtı. Papa V. Niccolo, Osmanlı karşıtı bir haçlı birliğin kurulması için kolları sıvadı. II. Mehmed, haçlı ittifakını içten delebilmek amacıyla Venedik Cumhuriyeti'yle bir ticaret antlaşması imzaladı (18 Nisan 1454). Doğu Akdeniz'deki ticarî menfaatlerini düşünen Venedik hükümeti, Papa riyasetinde toplanan haçlı toplantılarına katılmaktan kaçındı. Bu örneği takip eden Ege'deki Ceneviz kolonileri, belirli bir miktar haraç ödemek şartıyla ticarî faaliyetlerine devam etme izni aldılar. II. Mehmed, batı ticaretinden elde edilen kazancın devlet hazinesi bakımından önemini takdir ediyordu. Bir tek, doğrudan Papalığa bağlı Rodos şövalyeleri, Osmanlılarla anlaşmayı reddettiler. Hamza Bey, 1454'te, adaya bir sefer düzenlemesine rağmen başarılı olamadı.

II. Mehmed, Sırp despotu Georg Brankoviç'e yolladığı ultiimatomda, eski Sırp prensi Lazar'ın memleketi Morava vadisinin irsen kendisine ait olduğunu duyurdu. II. Mehmed, despota yalnızca babasının mülkü olan Vulk-ili'nin bırakılabileceğini haber veriyordu. Osmanlı ordusu, 1454'te Morava vadisine girdi. Osmanlıların geri çekilmesinden sonra Macarlar Vidin-Niş bölgesinden, Sırlar ise Kosova'dan karşı saldırıya geçtiler. Fatih Sultan Mehmed, 1455 yılında yaptığı ikinci seferde Güney Sırbistan'a girerek despotu himayesi altına almaya muvaffak oldu. Veziriazam Mahmud Paşa, kardeşi Mihail Angeloviç vasıtasıyla Sırp soyluların Osmanlı tarafına çekilmesinde öncü bir rol oynadı. Macar krallığının Sırp topraklarını Katolikleştirme çabalarından şikâyetçi kitleler, Osmanlı yandaşı bir hizip oluşturdu. II. Mehmed, yine de, Sırlar ve Macarlar arasındaki işbirliğinin engellenebilmesi için Belgrad'ın alınmasının şart olduğunu biliyordu. Osmanlı ordusu, 1456 Belgrad kuşatmasında, Macar kuvvetleri önünde esaslı bir yenilgiye uğradı. Bu savaşta II. Mehmed, bozguna önlemek için ileri atıldığında alnından yaralanmıştı. 1458'in hemen başında Sırp tahtının boş kalması, Macar ve Osmanlı saraylarını bir kez daha karşı karşıya getirdi. Aynı tarihlerde, Morada Venediklilerin desteklediği Thomas'ın despotluk

koltuğuna geçmesi ve İskender Bey'in Arnavutluk'ta Evrenosoğlu İsa Bey'i yenilgiye uğratması, Osmanlı kuvvetlerinin üçe bölünmesine yol açtı. II. Mehmed, Mora'ya giderken yeni birliklerle donattığı İsa Bey'i Arnavutluk'a yolladı. Mahmud Paşa, Sırbistan meselesiyle ilgilenmek üzere bölgeye gitti. Sırlar, Güvercinlik başta olmak üzere birçok kaleyi Osmanlı güçlerine teslim ettiler. II. Mehmed, Mora seferinin dönüşünde Üsküp'te veziriazamıyla buluştu. Macar kralı Matthias Corvinus, kışın Osmanlı askerlerinin dağılacağını tahmin ederek Tuna'nın öte yakasında bekliyordu. Bununla birlikte Fatih Sultan Mehmed, yerleşik adetlerin aksine Üsküp'ten ayrılmadı ve 1458 kışında saldırıya geçen Macar kuvvetlerini geri püskürttü. Ertesi yaz Sofya'ya gelen II. Mehmed, burada Sırlardan Semendire kalesinin anahtarlarını teslim aldı. Sırbistan, doğrudan Osmanlı egemenliği altına girmiş oldu (1459).

1463-1479 Osmanlı-Venedik Savaşları

İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı ve Venedik yönetimleri arasında tesis edilen karşılıklı anlaşma, II. Mehmed'in Balkan topraklarında izlediği genişleme siyasetine bağlı olarak zedelenmeye başladı. Fatih Sultan Mehmed, Mora despotluğuna Venedik yanlısı Thomas'ın geçmesini kabul etmeyerek 1458'de bölgeye bir sefer düzenlemişti. II. Mehmed, bu sefer sayesinde Mora sahilindeki kaleleri zapt etmesine karşın Venedik'e ait olan Modon, Koron, Anabolu ve Argos gibi kuvvetli kalelere dokunmamıştı. Fatih, 1461'de Eflâk'a sefer düzenledi. Eflâk hâkimi **III. Vlad Drakul**, Macar kralıyla işbirliği yaparak Osmanlı güçlerinin geri çekilmesinden sonra Tuna üzerindeki Osmanlı kalelerine saldırdı. II. Mehmed, 1462 yazında bölgeye yeniden gelerek Eflâk tahtını Vlad'ın kardeşi Radu'ya bıraktı. Bu müdahale, Macar krallığı tarafından hoş karşılanmadı. Fatih Mehmed, aynı sene Midilli'yi alarak adanın eski Bizans hanedanına mensup hâkimi Niccolo Gattilusio'yu idam ettirdi (Eylül 1462). Venedikliler, Midilli'nin Osmanlıların eline geçişini, Ege Denizi'ndeki varlıklarına bir tehdit olarak algıladılar. Nihayet, kentin Rum ahalisinin Argos kalesinin kapılarını Osmanlılara açması, Venedik hükümetini savaş ilanı kararı almaya sürükledi (28 Temmuz 1463). Bu arada Sırp despotluk tahtı üzerinde hak iddia eden Bosna kralı, Macarlarla kurduğu ittifak ilişkisine dayanarak memleketinde bazı kalelere Macar birliklerini davet etti. II. Mehmed, Osmanlı genişlemesinin önüne set çekme amacını taşıyan bu işbirliğine Bosna'yı fethederek karşılık verdi (1463). Papa'nın arabuluculuğunda Venedik hükümeti ve Macar krallığı arasında Osmanlılara karşı bir ittifak antlaşması imzalandı.

Müttefikler, 1463 sonbaharında saldırıya geçtiler. Mora'da birçok kent, Osmanlı yönetimine başkaldırarak Venediklilerle birleşti. Venedik kuvvetleri, Osmanlı Devleti'yle uzun süredir bir çekişme konusu olan Argos'u ele geçirip kadim **Hexamilion** (Kemre) duvarını yeniden yükselttiler. Venedik hücumu, ilk anda Osmanlıları Mora yarımadasından tamamen atmayı başarmış görünüyordu. Aynı vakitlerde harekete geçen Macar birlikleri, Bosna krallığının geleneksel taht merkezi Yayça'yı zapt ettiler (16 Aralık 1463). Venedik donanması, Çanakkale önlerine gelerek boğazı kapattı. II. Mehmed, bu tarihte henüz Venedik deniz gücüyle baş edemeyeceğini biliyordu. 1463-64 kışında Çanakkale Boğazı'nın iki yakasında Sultâniye ve Kilitbahir hisarlarını inşa ettirerek Venedik gemilerinin İstanbul'a doğru ilerleme ihtimalini ortadan kaldırdı. Veziriazam Mahmud Paşa, Mora'da kazandığı zaferlerle yarımada'yı tekrar Osmanlı denetimine geçirdi. II. Mehmed, 1464 baharında Bosna'ya girerek Yayça'yı muhasara altına almasına rağmen başarılı olamadı. Mahmud Paşa idaresindeki kuvvetler, Fatih'in dönüşünden sonra Macar kralını Bosna'dan çıkarmaya muvaffak oldular. Osmanlılar, savaşın açılış yıllarında müttefik hamlelerini başarıyla savuşturmuşlardı.

III. Vlad Drakul: 1456-1462 yıllarında üç kez tahta çıkan Eflâk hükümdarı. Kont Drakula ve Kazıklı Voyvoda olarak da bilinir. Tutsaklara uyguladığı işkence ve infaz yöntemlerinden ötürü Kazıklı Voyvoda ismini almıştır. İrlandalı yazar Bram Stoker, 1897 tarihli dünyaca ünlü Dracula romanında Vlad Drakul'un tarihi kişiliğinden esinlenmiştir.

Hexamilion: Mora yarımadası ve Yunanistan ana karasını birbirine bağlayan tek geçit yeri olan Korint kıstağındaki savunma duvarı. Kelime anlamı, Yunanca altı mil demektir. 15. yüzyılın başlarındaki karışıklar sırasında Hexamilion duvarı yeniden askeri amaçlarla kullanılmaya başlandı.

1465'te başlayan barış görüşmeleri, Bosna arazisinin kime ait olacağı hususunda yaşanan belirsizlikten ötürü kesintiye uğradı. II. Mehmed, müttefiklerle dayanışma içinde olan İskender Bey'i ortadan kaldırmak için Arnavutluk'a yürüdü (1466 baharı). İskender Bey, Venediklilerden aldığı askeri yardımla bölgedeki Osmanlı beylerini dize getirmeyi başarmıştı. İsyancı lider, Fatih'in gelişiyile Arnavutluk'un kuzeyindeki dağlık araziye sığındı. Bölgeyi daha sıkı denetleme arzusunda olan II. Mehmed, memleketin ortasına kuvvetli İlbasan kalesini inşa ettirdi. Ne var ki, seri zaferlerine devam eden İskender Bey'in İlbasan'ı kuşatması, 1467'de ikinci Arnavutluk seferini zorunlu kıldı. Arnavutluk, Osmanlı-Venedik mücadelesinin belli başlı kapışma alanlarından biri haline geldi.

SIRA SİZDE

4

Arnavutluk'taki İskender Bey isyanının uzun yıllar boyunca bastırılmamasının sebepleri neler olabilir?

II. Mehmed, Orta Anadolu'daki nüfuz mücadelesinin kızıştığı 1468 yılı boyunca Venedik ve Macar yönetimlerini barış müzakereleriyle elinden geldiğince oyalamaya çalıştı. Ertesi sene Eğriboz'dan yelken açan Venedik donanması, Rumeli sahillerini vurdu; Limni ve İmroz'u aldı; zengin bir ticaret merkezi olan Enez'i yaktı; Yeni Foça'yı yağmaladı ve Mora'da Vostitsa kalesini alıp sağlamlaştırdı. Fatih, 1470'te karşı taarruza geçip karadan Eğriboz karşısına geldi. Osmanlı güçleri, anakarayla adayı birbirine bağlayan bir köprü inşa ederek Eğriboz'a geçmeye başladılar. Bu arada Gelibolu valisi Mahmud Paşa komutasındaki Osmanlı donanması, Venedik gemilerini kıyıdan uzak tutarak harekâtı destekliyordu. Eğriboz kalesi, amansız bir hücumla ele geçirildi (11 Temmuz 1470).

II. Mehmed, Osmanlı ordusunun Anadolu'ya gittiği esnada, Eğriboz'un kaybindan ötürü ortak bir haçlı müdahalesinin oluşmasını engellemek için Venedik'le yeniden barış görüşmelerine başladı. Bununla birlikte Fatih'in barış imzalanması için öne sürdüğü talepler, Venedik senatosunca kabul edilmediğinden müzakereler bir kere daha akamete uğradı (Mart 1472). 1473 Akkoyunlu seferi esnasında Osmanlı idaresinde ilginç bir kriz yaşandı. II. Mehmed'in Uzun Hasan'la meşgul olduğu günlerde, Venedik donanmasının İstanbul'u hedef alan bir deniz seferine girişeceği istihbaratının alınması üzerine Edirne'ye İshak Paşa ve Şehzade Cem, İstanbul'a ise Karıştıran Süleyman Bey ve Nasuh Bey kaymakam tayin edilmişlerdi. Surlarının bir Venedik saldırısına karşı tahkim edildiği ve gergin bir bekleyişin hüküm sürdüğü başkente, Osmanlı ordusunun doğuda ağır bir hezimete uğradığı yolunda asılsız bir bilgi ulaştı. Bunun üzerine Süleyman Bey, Edirne'deki Sultan Cem'e haber yollayarak Osmanlı saltanatının selameti açısından babasının hükümdarlık yetkilerini devralmasını önerdi. II. Mehmed, İstanbul'a döndüğünde ilk iş olarak Süleyman ve Nasuh beyleri idam ettirdi.

Osmanlılar, 1474'te müttefiklere iki koldan saldırıya geçtiler. Mihaloğlu Ali Bey, kışın Varat'a kadar uzanan Macar arazisini tahrip etmeyi amaçlayan bir akın tertip etti. Öte taraftan Rumeli valisi Hadım Süleyman Paşa, Arnavutluk'un en büyük kalesi İşkodra'yı bir buçuk aya yakın bir süre kuşatma altında tutmasına rağmen alamadı (15 Temmuz-28 Ağustos 1474). Macar kralı, II. Mehmed'in bölgedeki Osmanlı egemenliğini kuvvetlendirmek için Tuna üzerinde yaptırdığı Böğürdelen kalesini alarak cevap verdi (15 Şubat 1476). Fatih'in Boğdan seferiyle meşgul olmasından istifade etmek isteyen kral, ordusunu Semendire'ye doğru ilerletti. Osmanlı sultanı, askerlerinin yorgunluğuna aldırış etmeksizin kış ortasında Semendire önlerine yetişip Macar tehlikesini savuşturdu. Süleyman Paşa, güneyde Venedik'e ait

İnebahtı (Lepanto) kalesini kuşatsa da, denizden ikmal edilen kent Osmanlı hücumlarına dayandı (1477). Bu tarihlerde sınır boylarında hüküm süren akıncı aileler ve Osmanlı idarecileri, Venedik arazisine yönelik giriştikleri yıkıcı yağma ve çapul seferleriyle Venedik hükümetinin savaşı devam ettirebilme iradesine önemli darbeler indirdiler. Evrenosoğlu Ahmed Bey, Arnavutluk'ta Akçahisar (Kruya) kalesini çember içine alarak dünyayla bağlantısını koparıırken, Bosna beyi İskender Paşa, emrindeki birlikleri Kuzey İtalya topraklarına soktu. Osmanlı atlıları, Venedik önlerine kadar inerek kenti çevreleyen bereketli ovayı altüst ettiler. Ertesi yıl Osmanlı akınları Friuli'yi vurdu (1478). Turahanoğlu Ömer Bey, 1478-79'da Mora'da Venediklilere ait olan yerleşimlere saldırılar düzenledi. Fatih, 1478 baharında bizzat çıktığı Arnavutluk seferinde, Akçahisar'ı teslim almasına karşın (16 Haziran) çetin bir arazide kurulu epeyce müstahkem bir kale olan İşkodra'yı almayı Osmanlı topçusunun şiddetli hücumlarına rağmen başaramadı.

Osmanlılar ve Venediklileri on altı senedir yorucu ve tüketici bir çatışma haline mahkûm eden harp, 25 Ocak 1479 tarihinde akdedilen bir antlaşmayla resmen sonlandırıldı. Venedik hükümeti, Akçahisar, Limni ve Eğriboz adaları ve Mora'daki Manya bölgesiyle birlikte, Fatih'in çekilmesinden sonra Evrenosoğlu Ahmed Bey tarafından abluka altında tutulan İşkodra'yı Osmanlı güçlerine terk etmeyi kabul etti. II. Mehmed, bunun karşılığında savaş süresince Arnavutluk, Dalmaçya ve Mora'da ele geçirdiği diğer yerleri iade ediyordu. Senato, aynı zamanda Osmanlı hazinesine senelik 10.000 altın haraç ödemeyi taahhüt etmişti. Venedik tacirleri, Osmanlı sularında serbestçe ticaret yapabilecekler; İstanbul'da ikamet edecek **baylo (bailo)**, Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren Venedik tebaasının hukukî işlerinde resmî yetkili vazifesi görecekti. Modon, Koron ve İnebahtı gibi belli başlı kaleler hala Venediklilerin elindeydi; ama II. Mehmed, bu devlete karşı yürüttüğü mücadeleler sonunda Ege Denizi'nde mutlak bir hâkimiyet kurmayı başarmıştı.

Baylo (Bailo): Osmanlı İmparatorluğu ve Venedik Cumhuriyeti arasındaki siyasi ve ticari ilişkilerin sorunsuzca yürütmesini sağlamakla görevli İstanbul'da ikamet eden Venedik elçisi.

Orta Anadolu'da Güç Mücadelesi ve Uzun Hasan'la Savaş

II. Mehmed'in Anadolu'ya yönelik siyaseti, dedesi Yıldırım Bayezid döneminde olduğu gibi, **tavâif-i mülûku** ortadan kaldırıp Anadolu Türkmen beyliklerini Osmanlı başkentinden yönetilen sancaklara dönüştürmeyi öngörüyordu. Kadim Roma'nın başkentinin yeni efendisi Fatih, Anadolu'da eskiden Bizans İmparatorluğu'na ait olan toprakları kendi egemenliği altında birleştirmeyi hayal ediyordu. Bu anlayış, 1461'den sonra Anadolu üzerinde siyasî menfaatlere sahip Memlûklerle Osmanlı Devleti'nin arasının açılmasına yol açtı. Esasında II. Mehmed'in İstanbul'u almasının ardından Memlûk sarayıyla yürüttüğü diplomatik yazışmalarda gazi unvanını belirgin hatlarla öne çıkarması, Osmanlı-Memlûk ilişkilerinde belli belirsiz bir kopuşa işaret ediyordu. II. Mehmed, 1458'de Hicaz suyuollarının bakımsızlığını ileri sürerek hacıların yol boyunca rahat etmesini sağlamak amacıyla bölgeye tamirci ustalar yollamaya kalkıştı. Bu girişim, hac yolları ve İslam'ın mukaddes yerlerinin koruyucu sıfatını haiz Memlûkler tarafından siyasî bir müdahale ve kışkırtma olarak algılanarak hoş karşılanmadı. Bu, bir anlamda iki devlet arasında soğuk savaşın başlangıcı oldu. Memlûk sultanı, Akkoyunlular, Karaman ve Dulkadiroğulları'nı himayesi altında görüyordu. Fatih'in Trabzon'u alışı (1461) Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın nüfuz sahasına bir müdahale olarak kabul eden Memlûk sultanı Seyfeddin Aynal, diplomatik teamüllere aykırı olarak Osmanlı padişahını tebrik etmedi. Uzun Hasan'ın annesi, Trabzon kuşatması yüzünden yaşanan siyasî buhranı çözmek amacıyla Fatih'e şahsen müracaat etmiş olsa da, Osmanlı sultanı kibar bir üslupla bu kenti almadan dönmeyeceğini beyan etmişti. Trabzon hâkimleri,

Tavâif-i mülûk: İslam tarihinde, Endülüs'te (İspanya) Abbasi İmparatorluğu ve Anadolu'da Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra ortaya çıkan Müslüman şehir ve bölge beyliklerini tanımlamak için kullanılan bir tabir.

Komnenos: 1081-1185 arasında hüküm sürmüş Bizans hanedanı. 1204 IV. Haçlı Seferi'nde İstanbul'dan kaçan Komnenos ailesi, Trabzon'da bir Rum İmparatorluğu kurmuştu.

Komnenos ailesine mensup oldukları için II. Mehmed bunların ortadan kaldırılmasını *imparatorluğunun* inşası yolunda önemli bir basamak addediyordu. II. Mehmed, Aynal'dan sonra Memlûk sultanı olan Hoşkadem'in tahta cülusunda sessiz kalarak diplomatik savaşa devam etti. 1463'te, Memlûk sultanına Hristiyanlara karşı kazandığı zaferleri anlattığı bir mektup yollayan II. Mehmed, mektupta Hoşkadem'le kendisini eşit seviyede takdim ettiği gibi, elçisine de Memlûk sultanı karşısında yer öpmemesi talimatını vermişti. Nihayet, 1465'te kızışan Karamanoğulları meselesi, Osmanlı ve Memlûk sarayları arasındaki münasebetleri iyice bozdu.

Karamanoğlu İbrahim Bey'in ölümü (1464), Orta Anadolu'da üç büyük devletin katılımıyla amansız bir iktidar mücadelesi başlattı. Veliyaht tayin edilen İshak Bey, Silifke ve Taş-ili'nde tahta çıktığı halde, onun hükümdarlığını kabul etmeyen Pir Ahmed ve kardeşleri Konya'da hâkimiyet tesis ettiler. Pir Ahmed, II. Mehmed'in halasının oğluydu. Beyliğin tamamını ele geçirme mücadelesinde, İshak Bey Uzun Hasan'a müracaat ederken Pir Ahmed Fatih'e yanaştı. Akkoyunlu hükümdarı, 1464'te Anadolu'ya girerek Dulkadiroğlu Arslan Bey'i yenip Karaman ülkesine doğru ilerledi. Pir Ahmed ve kardeşlerinin elindeki toprakları zapt eden Uzun Hasan, İshak Bey'i Karamanoğulları'nın tek hükümdarı olarak bırakıp geri çekildi. Pir Ahmed ve kardeşleri, siyasi destek bulabilmek amacıyla Osmanlı sarayına sığındılar. İshak Bey, buna karşı Memlûk sultanı Hoşkadem adına hutbe okutarak Osmanlı karşıtı bir tutum sergiledi. Bu arada II. Mehmed, Dulkadiroğlu Arslan Bey'le gizlice anlaşarak Memlûkleri kuzeyden sıkıştırmaya çalışıyordu. Hoşkadem, iki hükümdar arasındaki yakınlaşmadan haberdar olduğunda Arslan Bey'i öldürttü (1465). Memlûk sultanı, Dulkadirli tahtına Şahbudak'ı getirirse de, Fatih, bu değişikliği kabul etmeyerek bir bağımlılık sözleşmesi imzalattığı Şehsuvar'ın hükümdarlığını tanıdığını duyurdu. Pir Ahmed, yanına aldığı Osmanlı kuvvetleriyle İshak'ın üzerine yürüyüp Silifke kalesi dışında kalan bütün Karaman topraklarını ele geçirdi (Haziran 1465). Uzun Hasan'ın yanına kaçan İshak Bey, birkaç ay sonra burada öldü.

Uzun Hasan'ın 1465 seferi, Osmanlı-Memlûk ilişkilerini bir nebze yumuşatmıştı. Bununla birlikte Osmanlı yandaşı Şehsuvar Bey'in 1467'de Dulkadirli tahtının tek hâkimi haline gelişi, iki devlet arasındaki gerilimi yeniden tırmandırdı. Şehsuvar Bey, II. Mehmed'den aldığı destekle Memlûk karşıtı bir siyaset izliyordu. Bu esnada Karaman tahtına sağlamca yerleşen Pir Ahmed, Osmanlı sarayına verdiği bağımlılık sözlerini hiçe sayarak başına buyruk davranmaya başlamıştı. 1468 baharında Afyon'a gelen Fatih, tâbîlik şartları gereği Pir Ahmed ve Şehsuvar Bey'den Osmanlı ordugâhına gelmelerini talep etti. Pir Ahmed'in ret cevabı, Osmanlı güçlerini Karaman ülkesinin içlerine doğru çekti. Konya'yı zapt eden Mahmud Paşa'nın askerleri, kaçan Karamanlı birliklerinin peşinden Memlûk sınırını aşıp Çukurova içlerine kadar takip ettiler. II. Mehmed, Manisa'dan getirttiği Şehzade Mustafa'yı Konya valisi tayin ederek Karamanoğulları Devleti'ni kesin olarak sonlandırmayı denedi (1468). Ne var ki, Karaman meselesi, Fatih'in beklentilerinin aksine milletlerarası bir sorun haline gelerek Osmanlıların başını uzun yıllar ağrıtan karmaşık bir hal alacaktı.

SIRA SİZDE

5

II. Mehmed devrinde Osmanlı-Memlûk çekişmesi hangi diplomatik ve askerî vasıtalar kullanılarak sürdürülmüştür?

Pir Ahmed, Osmanlı ordusu bölgeden çekilir çekilmez, üs edindiği Larende'den kaybettiği toprakları geri almak için harekete geçti. Karamanoğulları, 1469'da Ereğli, Aksaray, Develi ve Niğde'yi zapt ederek Konya'daki Osmanlı mahallî kuvvetlerini

zor bir duruma soktular. Karamanoğlu Kasım Bey, 1470'de Fatih'in Eğriboz seferiyle meşgul olmasını fırsat bilerek Ankara'ya kadar uzanan bir yağma seferi tertip etti. Osmanlı yönetimi, bunu izleyen iki yılda, Karamanlıların askeri gücünü bütünüyle kırmayı amaçlayan seferlerle karşılık verdi. 1471 baharında veziriazam İshak Paşa, Larende ve Niğde'yi aldı. Aynı tarihte Alanya'yı alan Gedik Ahmed Paşa, Karamanlıları güneyde Akdeniz sahilinden sıkıştırmaya başladı. Ahmed Paşa, ertesi sene askeri girişimlerini kıyıda dağlık araziye doğru kaydırarak Pir Ahmed'in askeri kuvvetlerine sığınak vazifesi gören sarp hisarları ele geçirdi.

Karamanoğlu Kasım Bey ve Pir Ahmed, Osmanlı gücüyle baş edemeyeceklerini anlayınca Uzun Hasan'dan yardım istediler. Anadolu'daki beylerin hamisi olduğunu iddia eden Akkoyunlu hükümdarı, Tebriz tahtının sahibi sıfatıyla Timur'a benzetiliyordu. Anadolu'dan kaçan İsfendiyar, Germiyan, Dulkadır ve İnaloğlu gibi beyler Uzun Hasan'ın yanında toplanmışlardı. Uzun Hasan, Osmanlılarla yapacağı kesin sonuçlu bir savaş için hasmını dört bir koldan sarmaya uğraşıyordu. 1471'de Venedik'e giden dört Akkoyunlu elçisi, Venedik hükümetiyle Osmanlılara karşı askeri işbirliği yapılmasının yollarını görüştü. Venedikliler, Uzun Hasan'ın Osmanlı sultanını yenilgiye uğratıp Anadolu sahillerine kale inşa etmesini yasaklayabileceğini ve Karadeniz'in Venedik ticaret gemilerine açtırılabileceğini umuyorlardı. Ayrıca Mora, Midilli, Eğriboz ve Argos'un kendilerine iadesini istiyorlardı. Buna karşılık Venediklilerin Karaman sahillerine çıkaracakları ateşli silahlarla donanmış kıtalar Akkoyunlu ordusuyla birleşecekti. Müttefikler, 1472 baharında harekete geçtiler. Uzun Hasan, İsfendiyaroğlu Kızıl Ahmed Bey ve Karamanoğullarını temin ettiği birliklerin başında Orta Anadolu'ya yolladı. Bunlar, Tokat'a bir baskın yapıp şehri merhametsizce talan ettikten sonra Uzun Hasan'ın yeğeni Yusufca Mirza'nın komutasına girdiler. Yusufca Mirza, emrindeki kuvvetlerle Konya'ya geldi. Osmanlılar, ilk başta Bursa'yı savunmak üzere ricat etseler de, Beyşehir yakınlarında karşılaştıkları Akkoyunlular'ı bozguna uğratıp Yusufca Mirza'yı esir aldılar.

Öbür yandan, birleşik bir Hristiyan donanması 1472 yazından itibaren Akdeniz kıyılarına baskınlar düzenledi. Antalya (Ağustos) ve İzmir (Eylül), feci şekilde yakılıp yıkıldı. Haçlı donanması, 1473 baharında Karamanoğlu Kasım'la birlikte hareket ederek Gorigos, Sığın ve Silifke kalelerinin Osmanlıların elinden alınmasında yardımcı oldu. Uzun Hasan, güney kıyılarına inerek bu kuvvetlerle birleşme niyetindeydi. Bununla birlikte II. Mehmed, Rumeli akıncılarını kışın Sivas'a yollayıp baharda bizzat Erzincan'a doğru yola çıkarak Akkoyunlu-Venedik güçlerinin birleşmesini engelledi.

Fatih, Uzun Hasan'ı kesin sonuçlu bir meydan muharebesine zorlayarak düğümü bir defada çözmek istiyordu. Buna karşın Akkoyunlu hükümdarı, Osmanlı kuvvetlerinin ana üslerinden çok uzaklaşmış olduklarını bildiğinden yıpratma savaşına taraftardı. Rumeli valisi Has Murad Paşa, Erzincan-Tercan arasında Fırat'ı geçmeye uğraşırken Uzun Hasan birliklerinin baskınına uğradı; Osmanlı öncü kuvvetleri ağır bir yenilgi alırken o da hayatını kaybetti. Uzun Hasan, en sonunda Otlukbeli'nde bir meydan savaşını kabul ettiğinde Osmanlı ordusunda yalnızca sekiz günlük yiyecek kalmıştı (11 Ağustos 1473). Şehzade Mustafa komutasındaki Anadolu azapları, etkili bir saldırı tertiplediler. Uzun Hasan'ın oğlu Zeynel'in ölümü, muharebenin seyrini tamamen Osmanlıların lehine çevirdi; padişahın etrafında bulunan kapıkulu birliklerinin savaşa girmesine gerek bile kalmadı. Uzun Hasan kaçtı. Yolladığı elçiyle, bir daha Osmanlı topraklarına tecavüz etmeyeceği sözüyle birlikte barış imzaladı. Bu zafer, Anadolu'da Osmanlı siyasî gücünü pekiştirirken batılı kuvvetlerin Osmanlıları yenilgiye uğratma hayallerinin de sonu

olmuştu. Fatih, 1478'de Uzun Hasan'ın ölümünden sonra Trabzon civarındaki fetihlerini tamamlayarak Fırat nehrinin doğu yakasında koşulsuz bir Osmanlı hâkimiyeti kurdu.

II. Mehmed'in Karadeniz Siyaseti

Fatih'in Karadeniz'e yönelik politikaları, İstanbul'u bir imparatorluk başkenti haline getirme çalışmalarıyla yakından ilgilidir. Bu şehre sahip olan hükümdar, doğal olarak Karadeniz'e giriş çıkışları denetleyebilme imkânına sahip oluyordu. Ne var ki, Bizans İmparatorluğu, şaşaalı devirlerinde yapabildiğinin aksine, son asırlarda ticarî olarak İtalyan kent devletlerine bağımlı hale geldikçe boğazlar üzerindeki egemenliği sözde kalmıştı. Karadeniz bölgesinin kaynaklarının tek elde toplanması, II. Mehmed'in de farkında olduğu üzere, İstanbul'u eski ihtişamlı günlerine döndürebilmek için elzemdi. Ancak kuzeyden ucuz fiyata sağlanacak bol miktarda buğday, et ve tuz sayesinde İstanbul'da kalabalık bir nüfusu besleyebilmek mümkündü. Fatih, bu amaçla Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlere boyun eğdirerek bölgenin en büyük siyasî gücü haline gelmeyi denedi. Bu arada Karadeniz ticaretinde etkili Latin kolonilerini sıkıca denetim altına alarak Bizans döneminde elde ettikleri imtiyazları zaman içinde ortadan kaldırmaya çalıştı. Sonuçta Karadeniz, Fatih'in hayal ettiği gibi, yabancı devletlerin ticaretine büyük ölçüde kapalı bir Osmanlı iç denizi haline gelecektir.

II. Mehmed, 1454 yazında donanmasını Karadeniz'e yolladı. Kırım hanı I. Hacı Giray'la buluşan Osmanlı güçleri, Karadeniz'deki Ceneviz kolonilerinin merkezi Kefe'ye karşı ortaklaşa bir harekât düzenlediler. Cenevizliler, ticarî faaliyetlerini sürdürebilmek için Osmanlılara ve Kırım hanına haraç ödemeyi kabul ettiler. Fatih, 1456'da Cenevizlilerin elinden Amasra'yı aldı. 1461'de Sinop ve Trabzon Osmanlı idaresine geçti.

Karadeniz hâkimiyeti yolunda II. Mehmed'in en büyük rakibi, Litvanya-Lehistan'da hüküm süren **Yagellon** hanedanıydı. Doğu Avrupa'nın en güçlü devletinin başında bulunan Yagellonlar, Kırım ve Boğdan'da nüfuzlarını artırarak Karadeniz'in kuzey sahillerinde etkili olmak istiyorlardı. Esasında, Osmanlıların Kırım'a kalıcı bir şekilde yerleşme arzusu, bölgedeki siyasî aktörlerin kuşkusunu çekiyordu. Kırım hanı, Yakub Bey komutasındaki Osmanlı gemilerinin 1469'da Kefe'ye saldırısını Fatih'e yolladığı bir mektupla protesto etti. Ne var ki, Yagellonların Kırım hanına karşı Altın Orda Devleti ile ittifak kurması, Kırımlıları ister istemez Osmanlı sultanına yaklaştırdı. Bu arada Boğdan voyvodası Stefan, Yagellonlara bağımlı hale gelmiş ve 1455'ten beri Osmanlı sarayına ödediği haracı yollamayı kesmişti. Boğdan voyvodası, Osmanlı yandaşı Eflâk beyi Radu'yu tahtından uzaklaştırıp Kili ve İbrail'i aldı. Bunun üzerine Rumeli beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa, Boğdan'a girerek voyvodayı dize getirmeye çalıştıysa da bozguna uğradı (Ocak 1475).

Fatih'in beklediği fırsat, aynı sene Kırım'da ortaya çıktı. Eminek Mirza ve Mengli Giray arasında baş gösteren taht mücadelesi, Boğdan beyiyle birlikte Osmanlı kuvvetlerinin de bölgeye müdahale etmesine yol açtı. Mengli Giray, Cenevizlilerin yanına sığındı. Veziriazam Gedik Ahmed Paşa, dört günlük bir kuşatmadan sonra Kefe'yi teslim aldı (6 Haziran 1475). Ahmed Paşa, Azak'ı ve Kırım sahillerindeki Ceneviz kolonilerini ele geçirdi. Boğdan voyvodasına bağlı kuvvetlerce savunulan Mengüp kalesini aldı. Mengli Giray, Suğdak'ta Cenevizlilerin elinden kurtarıldıktan sonra Osmanlı egemenliğini kabul ettiğini gösteren bir belge imzalayarak Kırım tahtına oturdu.

Yagellonlar: XIV-XVI. yüzyıllar arasında çeşitli zamanlarda Litvanya, Lehistan, Macaristan ve Bohemya krallıklarını yöneten Litvanya kökenli hanedan.

Tek Cihan Tek Hükümdar: Fatih'in Roma'yı İstila Planı

II. Mehmed, hayatının son yıllarında siyasî anlamları bakımından saltanatının en iddialı seferlerini düzenledi. Venedik cumhuriyeti ve Napoli ve Milano krallıkları arasında yaşanan rekabet, İtalya istilası için uygun bir siyasî ortam yaratıyordu. Gedik Ahmed Paşa, 1479'da Ayamavra, Kefalonya ve Zenta adalarını alarak Adriyatik Denizi'ne girdi. Ertesi sene Mesih Paşa idaresinde yola çıkan Osmanlı donanması Rodos'u kuşattı (23 Mayıs 1480). Ne var ki, üç ay süren Osmanlı hücumları, Rodos kalesinin dayanıklı surlarına aşmayı başaramayınca ağır kayıplar veren Osmanlı ordusu geri çekilmek zorunda kaldı. Bu arada Venedik, Osmanlı idaresini Napoli krallığına karşı kışkırtıyordu. Avlonya'dan hareket eden Gedik Ahmed Paşa, İtalya yarımadasının güney ucunda yer alan Otranto'yu zapt etti. Bu çıkarma seferine 132 gemi ve yaklaşık 18.000 asker katılmıştı. Osmanlı veziriazamı, Otranto'yu üs haline getirip Güney İtalya'ya akınlar yapmaya başladı. 1480 seferi, birçoklarına göre Roma'nın fethi için ilk basamaktı. Fatih Sultan Mehmed'in, Roma şehriyle birlikte Katolik inancının kalbi sayılan Vatikan'ı ele geçirip tek tanrılı dinlerin tamamını kendi hâkimiyeti altında birleştirmeyi istediği söyleniyordu. Bununla birlikte taze birlikler toplayıp dönmek amacıyla Rumeli'ye geçen Ahmed Paşa, Fatih'in ölüm haberini aldıktan sonra bir daha İtalya'ya dönemedi. Otranto kalesinde mahsur kalan Osmanlı muhafızları, dışarıdan hiçbir askerî yardım almamalarına karşın dört buçuk ay direndiler. Napoli birlikleri, Osmanlıların kaleyi aldıktan sonra daha kalın ve alçak şekilde yeni baştan inşa ettikleri ve önlerine yığdıkları toprak siperlerle top ateşine karşı daha dayanıklı hale getirdikleri Otranto surlarını aşmakta büyük güçlük çektiler. Osmanlı askerleri, bu müdafaada dünya askerî tarihinde ilk örnekleri görülen bazı savunma tedbirleri geliştirmişlerdi. Otranto garnizonu, Osmanlı topraklarından yardım gelme ihtimalinin kalmadığını görünce 10 Eylül 1481'de diplomatik anlaşma yoluyla teslim oldu. Rodos ve Otranto seferleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun küresel bir siyasî güç haline gelmesi yolunda atılan en gösterişli adımlar olmakla birlikte, sonuçları itibarıyla Osmanlı hazinesi ve askerî gücüne ağır darbeler indiren faydasız teşebbüsler olarak kaldılar.

İMPARATORLUK YÖNETİMİ VE VERGİ DEVLETİNİN DOĞUŞU

Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un bir imparatorluk başkenti haline gelmesi ve ele geçirilen toprakların muhafazası için ilave askerî kuvvetler oluşturulması konularında özel bir hassasiyet gösteriyordu. İstanbul'un ihyası için girişilen imar faaliyetleri, vakıf kurumlarınca malî açıdan desteklenen inşaatlarla el ele gidiyordu. İnsanları kente çekmek için yollar açılıp köprüler yapılıyor; daha kalabalık bir nüfusu şehirde tutabilmek adına su kemerleri yükseltiliyordu. Yapımına 1455 kışında başlanan Büyük Bedesten (Kapalıçarşı), İstanbul'u önemli bir ticaret merkezi haline getirme amacını taşıyordu. Fatih, Osmanlı ailesinin imparatorluğun şanına yaraşır bir idare merkezine kavuşması için Topkapı Sarayı'nın ilk inşasını saltanatı döneminde başlatmıştı. II. Mehmed, 1451'deki yeniçeri isyanından sonra kapıkulu ocaklarını baştan düzenleyerek bu teşkilatın mensuplarını doğrudan şahsına bağlı bir hassa ordusu haline sokmaya çalıştı. Sarayda hizmetli avcı bölükleri arasından **sekban** bölükleri teşkil edilerek yeniçeriler arasına yerleştirildi. Yeniçeri ağaları ve kumandanları, sekbanlar arasından seçilmeye başlandı. Yeniçerilerin mevcudu, iki katına çıkarılarak 10.000 kişilik bir merkezî piyade gücü yaratıldı. Bu askerlerin bir kısmı, zapt edilen kalelere garnizon tayin edilerek başkent dışında hizmet edi-

Hassa Ordusu: II.

Meşrutiyet'in ilanına kadar Osmanlılarda doğrudan padişaha bağlı ve sarayı korumakla mükellef merkezî orduya verilen isim.

Sekban: I. Murad devrinde padişahlara av seferlerinde eşlik etmeleri amacıyla özel bir ocakta toplanmış saray hizmetlileri. 1451'e kadar yeniçerilerden ayrı olan sekbanlar, bu tarihte kapıkulu ocaklarının bir parçası haline geldiler.

yorlardı. Kale garnizonları, eyaletlerdeki yöneticilerden emir almayıp doğrudan merkezin talimatlarına uyduklarından uç beyleri eski nüfuzlarını yitirip sıradan sancak beyleri konumuna inmeye başladılar. II. Mehmed, genişleme siyasetinin bir parçası olarak stratejik gerekçelerle kale ve hisarlar inşa ettiriyordu. Tuna üzerinde Böğürdelen ve Arnavutluk'ta İlbasan kaleleri, Çanakkale boğazını koruyan iki hisar ve 1478 seferinde İşkodra'ya yardım gelmesini engellemek için Bojana nehrinin girişine inşa edilen iki hisar, bu tür yapıların bazılarıydı.

II. Mehmed, imparatorluğunu inşa etme sürecinde ihtiyaç duyduğu malî kaynakları bir araya getirebilmek için sıkı bir para politikası takip etmeye başlayıp vergileri artırdı. Esasında yeni akçe darbı, padişah cüluslarına mahsus bir durum olduğu halde, Fatih, 1451'de tahta geçişinde yaptığından ayrı 1460, 1470, 1475 ve 1481 tarihlerinde tedavüle yeni akçeler sokarak eskileri **darphane** adına toplattırdı. Bir öncekilere göre daha düşük gümüş oranına sahip akçelerin basılması, aslında servetin vergilendirilmesi uygulamasına dönüşmüştü. II. Mehmed, neredeyse her sene çıkılan seferlerde askeri cephede tutabilmek için reayanın ödediği **çift resminin** miktarını büyük oranda yükseltti. Tımarlı sipahi sayısını artırabilmek amacıyla mülk veya vakıf adıyla devlet hazinesinden çıkan arazileri denetletip binlerce köy ve mezrayı yeniden tımar toprağına çevirdi. Vakıf ve mülk toprakların devletleştirilmesi, en çok ulema sınıfını, şeyhleri ve köklü Türk-Müslüman ailelerini etkilemişti. Yine, 1471-72'de, Rum Mehmed Paşa'nın sadrazamlığında kalıcı hale getirilen İstanbul'daki emlak kiralari, hazineye yılda 100.000 akçe gibi muazzam bir gelir sağlasa da, gizli ve açık şikâyet konusu olmuştu.

Fatih'in devlet teşkilatının kaidelerini ve toplumsal yapının yerleşik kurallarını değiştirmeye yönelik reformları, toplumun bazı kesimlerinde tepki doğurdu. Askerler, sonu gelmez seferlerin bedenlerini tüketen yoruculuğundan şikâyet ediyor; eski devirlerin imtiyazlı aileleri, devletin mülklerine el koymasından sızlanıyorlardı. Bu arada ilmiye sınıfı içinde bir zümre, Fatih'in reformlarına karşı cephe aldı. II. Mehmed, imparator sıfatıyla kendini ulvî bir statüye çıkararak iktidarını soyutlaştırıyordu. Cemaatle namaz kılan ve saray kapısı önünde halkın sorunlarını dinleyen babasının aksine, camilerde hünkâr mahfili uygulamasına geçerek halk ve ulemanın önünde, onlardan ayrı namaz kılmaya başlamıştı. Padişahın yüzüne bakarak hitap etme ayrıcalığı çok az insana tanınır olmuştu; Fatih, divan toplantılarına katılmıyor, inşa ettirdiği **arz odasında** yalnızca belli başlı devlet erkânıyla görüşüyordu. Vezir ailesi Çandarlıları alt ettikten sonra, Karamanî Mehmed hariç, bütün veziriazamlarını kulları arasından seçti. Sadrazamın yetkileri artırılırken ulema ve kazaskerlerin siyaset üzerindeki ağırlıkları azaltıldı. Bir keresinde, Molla Gürani, sadrazama danışmadan ilmiye atamaları yaptığı için istifaya zorlanmıştı. Babasıyla arası açık olan Amasya valisi Şehzade Bayezid, Karamanî Mehmed Paşa sadaretinde uygulamaya konulan toprak reformunu yönettiği topraklarda uygulamayacağını duyurup bir hayli taraftar toplamıştı. Şehzade Bayezid'in bu tutumu, babasının vefatından sonra başlayan taht mücadelesinde, Fatih'in başlattığı reformları devam ettirme düşüncesinde olan kardeşi Cem'e karşı büyük bir kamuoyu desteği kazanmasını sağladı. II. Bayezid, tahta cülus etmeden evvel saltanatı boyunca bir kereden fazla akçe çıkarmayacağı sözünü bile vermişti.

II. Mehmed, ilan ettiği Teşkilat Kanunnamesi'yle devlet görevlilerinin hiyerarşik durumlarını ve teşrifatla ilgili kaideleri yazılı hale getirdi. Osmanlı hukuk sisteminde İslam şeriatı esas kabul ediliyordu. Bununla birlikte XVII. yüzyılın başlarına değin, padişahın kanun koyma yetkisi olduğu inancı Osmanlı toplumunda genel kabul görmüştü. Fatih, Türk ve Moğol hakanları ya da Bizans imparatorla-

Darphane: Devlet adına para basılan yer.

Çift Resmi: Bir çiftlik miktarı toprak işleyen köylüden senede bir defa alınan arazi vergisi.

Arz Odası: Divan toplantılarından sonra sadrazam ve divan üyelerinin alınan kararları belirtmek üzere padişah huzuruna kabul edildikleri oda.

rının egemenlik haklarının meşru bir uzantısı olarak yasa, töre ve kanunnameler çıkarmaları örneğini izledi. Teşkilat Kanunnamesi, nizam-ı âlem için kardeş katlini caiz görüyordu. Fatih, tahta geçtiğinde aynı gerekçeyle küçük kardeşi Ahmed'i boğdurmuştu. Osmanlı veraset geleneğinde tahta kimin hangi sırayla geçeceğini belirleyen bir ilke yoktu. Türk geleneğine göre, bunu kut, yani Tanrı'nın iradesi belirlerdi. Bu nedenle veliaht tayin etmek ilahî iradeye saygısızlık kabul edilirdi. Taht mücadeleleri, bilhassa Fetret devrinde Osmanlı Devleti'ni parçalanmanın eşine getirmiş olduğundan taht mücadelesini kazanan şehzadenin iktidarın bölünmezliği ilkesinden hareketle kardeşlerini ortadan kaldırması yerleşik bir uygulama halini aldı. Osmanlı kamuoyu, XVI. yüzyılın sonlarında **ekberiyyet** usulü hâkim düşünce olana değin, Fatih'in kanunnameyle yazılı hale getirdiği kardeş katlini gerekli bir tedbir olarak kabul etmişti.

Ekberiyyet: I. Ahmed döneminde yürürlüğe giren ve padişahın ölümü veya azli nedeniyle tahtın boşalması durumunda yeni hükümdarın hanedanın yaşça en büyük üyesinden seçilmesini öngören veraset kanunu.

Özet

İstanbul'un fethinin Osmanlı Devleti'ni bir dünya gücü haline getirmesindeki taşıdığı önemi açıklamak.

İstanbul, coğrafi konumu itibarıyla Osmanlıların Rumeli ve Anadolu'daki topraklarının tam ortasında yer alıyordu. II. Mehmed'e göre, Bizans payitahtının iç karışıklık çıkarmak için taht iddiası Osmanlı şehzadelerine kucak açması ve hacı seferlerini teşvik etmesi gibi etkenler bir yana, sadece Osmanlı topraklarının bir bütün haline getirilmesi için bile bu kentin alınması şarttı. Bu suretle II. Mehmed, hayalini kurduğu büyük imparatorluk için doğal bir merkez elde etmiş olacaktı. İstanbul, Konstantinopolis namıyla eski Roma İmparatorluğu'nun başkentiydi. Fatih Sultan Mehmed, bu kenti zapt ettikten sonra Rum kayseri olduğunu ilan edip kadim Roma topraklarının tamamının kendisine ait olması gerektiği propagandasını yaptı. Bu çağrı, batı krallıklarının Katolikleştirme çabalarından rahatsız olan Ortodoks/Slav kitlelerin bir kısmında olumlu bir yankı bularak Osmanlıların siyasî gücünü artırdı. Ayrıca Fatih, İstanbul'un fethiyle Osmanlı yönetiminde büyük ağırlığı olan Çandarlı ailesini bertaraf ederek kendisine daha bağımlı kullara dayanan mutlak bir idare biçimine geçme fırsatı yakaladı.

II. Mehmed'in imparatorluk idealinin özelliklerini açıklamak.

Fatih Sultan Mehmed, İstanbul merkezli, çeşitli dil ve dinlere sahip insanların bir arada yaşadığı ve tek başkentten yönetilen bir cihan devleti kurmak istiyordu. Bu sebeple, İstanbul'a geçmiş asırlardaki ihtişamını geri kazandırmak için büyük çaba harcadı. Kenti kalabalık bir nüfusla iskân etmeye gayret ettiği gibi, ticaret hayatını canlandırmak için zengin kamu binalarının inşasına öncelik verdi. II. Mehmed, hayalini kurduğu dünya devletinin göz kamaştırıcı başkentinde mutlak bir otoriteye sahip olmak arzusundaydı. Bu uğurda, evrensel bir egemenlik fikrinin haklılığını izah ederken başlıca üç kaynağa dayanıyordu. Fatih, bir mücahit/gazi olarak kazandığı zaferlerle İslam dünyasının liderliğini hak ediyor; Oğuz Han'ın soyundan gelen Kayı boyuna mensup olmasıyla Türkmen dünyasında rakipsiz olduğunu söylü-

yor ve nihayet İstanbul'un sahibi olarak sonuncu Roma imparatoru olduğunu ilan ediyordu. Bu vasıflarına uygun olarak Ortodoksluğu himayesine aldığı gibi, İstanbul'da Katolikler hariç diğer din mensupları için açtığı yönetim merkezleriyle çok milletli bir imparatorluğa giden yolu açmıştı.

II. Mehmed dönemi askeri politikaların arka planı değerlendirmek.

Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u alıp Roma imparatorlarının varisi olduğunu ilan ettikten sonra yıktığı Bizans İmparatorluğu'nun eskiden sahip olduğu tüm toprakları yeniden tek bir yönetim altında birleştirmeye çalıştı. II. Mehmed'in terip ettiği seferlerin yönleri ve ele geçirmek uğruna mücadele verdiği topraklar bir harita üzerinde işaretlendiğinde, Fatih'in genişleme siyaseti ile eski Bizans sınırları arasındaki şaşırtıcı benzerlik fark edilebilir. II. Mehmed, Rum kayseri/Roma imparatoru unvanını kimseyle paylaşma niyetinde olmadığından Bizans tahtında hak iddia etme ihtimali bulunan soyluları bertaraf etti. 1461'de Trabzon'u ele geçirdiğinde, kentin Komnenos ailesine mensup hâkimlerini, ertesi sene Bizans hanedanlarının soyundan gelen Midilli hâkimi Niccolo Gattilusio'yu ortadan kaldırdı.

II. Mehmed'in Karadeniz siyasetini belirleyen etkenleri değerlendirmek.

İstanbul, kurulu olduğu coğrafi konum itibarıyla Karadeniz'e giriş çıkışların rahatlıkla denetlenebildiği bir şehir olma özelliğine sahiptir. II. Mehmed, imparatorluğun merkezi olarak yeni baştan inşa etmek istediği kentin bu avantajından istifade ederek Karadeniz'i bir Osmanlı iç denizi haline getirmek için uğraştı. Bu şekilde, Bizans'ın ihtişamlı günlerinde olduğu gibi, Karadeniz kıyılarından İstanbul'a ucuz fiyata temin edilecek et, tuz ve buğday sayesinde kentte kalabalık bir nüfusu beslemek mümkün olabilirdi. II. Mehmed, Kırım başta olmak üzere, Karadeniz'deki Ceneviz ticaret kolonilerini ortadan kaldırıp bölgede bir ticaret tekeli oluşturmak istedi. Trabzon Rum İmparatorluğu ve Boğdan voyvodalığı üzerine tertip edilen seferler de, bir bakıma aynı amaca hizmet ederek Karadeniz'de Osmanlı hâkimiyetini güçlendirmişti.

II. Mehmed'in geliştirdiği yönetim modelinin imparatorlukta yarattığı etkileri değerlendirmek.

Fatih Sultan Mehmed'in tesis ettiği yönetim modeli, Osmanlıların bir dünya gücü haline dönüşmesine giden yolu açan reformları ihtiva ettiği halde, bu dönemde yaşanan hızlı değişim herkesi aynı derece memnun etmemişti. II. Mehmed, giriştiği kapsamlı fetih ve inşaa faaliyetleri için büyük miktarlarda malî kaynaklara ihtiyaç duyuyordu. Bu maksatla vergilerin yükseltilmesi, devlet hazinesine en çok vergi ödeyen tabaka olan reayayı zor duruma düşürdü. Fatih'in devlet gelirlerini artırmak için sıkça yeni sikkeler bastırması ve İstanbul'daki emlak sahiplerinden kira talep etmesi, başka bazı şikâyetlere sebep olmuştu. Bununla birlikte Fatih reformlarına en kuvvetli muhalefet, ellerindeki vakıf ve mülk toprakları devletleştirilen ulema sınıfı, şeyhler ve köklü Türk ailelerinden geldi. Bunlar, Fatih'in ölümünden sonra tahta babasının izinden gitmeye niyetli Şehzade Cem'in yerine II. Bayezid'in getirilmesinde önemli rol oynayacaklardır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi İstanbul'un fethini zorlaştıran etkenlerden biri **değildir**?

- Çandarlı Halil Paşa'nın ihtiyatlı tutumu
- Osmanlı halkı arasında kentle ilgili dolaşan efsaneler
- Uç beylerinin muhalefeti
- Zağanos ve Şehabeddin paşaların Osmanlı divanındaki etkinlikleri
- Kent savunmasına katılan İtalyan ücretli birlikler

2. Aşağıdakilerden hangisi İstanbul kuşatmasında kullanılan savaş araç gereçlerinden biri **değildir**?

- Top
- Yürüyen kule
- Füze
- Barut
- Ok ve yay

3. Aşağıdakilerden hangisi II. Mehmed'in İstanbul'u bir imparatorluk başkenti haline getirmek için attığı adımlardan biri **değildir**?

- Kentin büyük mimarî yapılarını koruma altına alması
- Ortodoks ve Ermeni patrikhanelerinin açılması
- Zorunlu göçlerle kente nüfus nakledilmesi
- Rum âlimi Amirutze'se bir dünya haritası çizdirmesi
- Şehre yerleşmek isteyenlere vergi muafiyeti tanıncasının duyurulması

4. Aşağıdakilerden hangisinin Fatih Sultan Mehmed'in imparatorluk anlayışını şekillendiren etkenlerden biri **değildir**?

- İslamî gaza anlayışı
- İstanbul'un fethi
- Oğuz-Kayı boyu geleneği
- Roma imparatorluk geleneği
- Hristiyanlık inancı

5. Sırbistan'ın Osmanlı hâkimiyetine geçişi hangi kentin II. Mehmed'e teslimiyle gerçekleşmiştir?

- Sofya
- Morava
- Semendire
- Argos
- Niş

6. II. Mehmed'i 1463'te Bosna'ya bir sefer düzenlemeye sevk eden en önemli etken aşağıdakilerden hangisidir?

- Bosna kralının Macar askerlerini ülkesine davet etmesi
- Bosna topraklarının Osmanlı genişleme hattı üzerinde yer alması
- Bosna payitahtı Yayça'nın stratejik önemi
- Bosna'da hüküm süren dinî karışıklık
- Bosna'da bir eyalet/beylerbeylik kurma arzusu

7. Aşağıdakilerden hangisi 25 Ocak 1479 tarihinde Osmanlılar ve Venedikliler arasında imzalanan barış antlaşmasının sonuçlarından biri **değildir**?

- Akçahisar ve İşkodra'nın Osmanlılara terk edilmesi
- Venediklilerin senelik 10.000 altın haraç ödemesi
- Venediklilerin İstanbul'da bir baylo bulundurma hakkı elde etmesi
- Ege Denizi'nde Osmanlı denetiminin artması
- II. Mehmed'in Uzun Hasan meselesini halletmek için harekete geçmesi

8. Aşağıdaki gelişmelerden hangisi II. Mehmed ve Uzun Hasan'ı karşı karşıya getiren nedenlerinden biri **değildir**?

- Orta Anadolu'da güç mücadelesi
- Osmanlı ve Memlük sarayları arasındaki diplomatik çekişme
- Uzun Hasan'ın Anadolu beylerince Timur'a benzetilmesi
- Karamanoğlu Kasım Bey ve Pir Ahmed'in Uzun Hasan'dan yardım istemeleri
- II. Mehmed'in Trabzon'u alması

9. Uzun vadeli sonuçları bakımından değerlendirildiğinde II. Mehmed'in izlediği Karadeniz politikasının Osmanlı İmparatorluğu'na **en büyük** katkısı aşağıdakilerden hangisidir?

- Karadeniz'deki Latin kolonilerinin ortadan kaldırılması
- Karadeniz'in yabancı devletlerin ticaretine sınırlandırılması
- Kırım Hanlığı'nın Osmanlı nüfuzuna girmesi
- Kefe'nin zaptı
- Boğdan voyvodasının Osmanlılara haraç ödemeyi kabul etmesi

10. Aşağıdakilerden hangisinin II. Mehmed döneminde doğan iç tepkinin sebeplerinden biri **değildir**?

- a. Kardeş katlinin yasalaştırılması
- b. Sıkça sikke darp edilmesi
- c. Vergi miktarlarının artışı
- d. Vakıf ve mülk topraklarının devletleştirilmesi
- e. Devşirme kökenli kulların devletin üst makamlarına getirilmesi

Okuma Parçası

“Fetihten sonra şehir hakkındaki olumsuz kanaatlerin siyasi rekabetin de etkisiyle sürmekte olduğu açıktır. Bu rekabet bir başkent rekabeti, yani Edirne-İstanbul çekişmesi olmaktan öte muhtemelen daha farklı tonlar taşımaktadır. Serhat boylarındaki grupların imparatorluğun merkezileşmesine karşı çıktıklarını açık şekilde dile getirdiklerini bildiren bir anekdot, 1470’lerde padişahın Akkoyunlular üzerine yaptığı sefer sırasında, Cem Sultan namına kaleme alınmış Saltuknâme’de bulunur. Eserin müellifi Ebulhayr-ı Rumî, İstanbul üzerine yürüme kararı alan II. Mehmed’e bazı beylerin bu hareketin zorluğundan bahsederken, fethi düşünülen şehrin uğursuz bir yer olduğunu, şeytan dünyaya indiğinde ayağını ilk defa buraya bastığını, bu şekilde lânetlenmiş olmakla her devirde yıkılacağını, rivâyete göre zina, livata ve fesadın eksik olmayacağını, yerden kara sular çıkacağını, bunun alâmetinin zelzeleler olduğunu, veba yatağının bu şehrin altında bulunduğunu, bütün bunların da peygamberin hadisiyle bilindiğini, ayrıca kıtlığın eksik olmayacağını, huzur ve sükûnet sağlanamayacağını bildirdiklerini yazar. Ayrıca beylerin, şayet padişah kararından dönmez de bütün bunlara rağmen şehri alırsa, bu durumda sadece Ayasofya ve çevresine duvar çekip geri kalan bütün şehri yerle bir etmesi gerektiğini ve imar etmeye de uğraşmamasını, çünkü zaten yıkılacağını söylediklerini ekler. Bunları dinleyen padişah ise şu cevabı vermiştir:

Hele feth olsun nihayet biz yıkarız”.

Kaynak: Feridun M. Emecen, Fetih ve Kıyamet 1453: İstanbul’un Fethi ve Kıyamet Senaryoları, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012, s. 55-56.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d	Yanıtınız yanlış ise “II. Mehmed’in Tahta İkinci Çıkışı ve İstanbul’un Fethi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. c	Yanıtınız yanlış ise “II. Mehmed’in Tahta İkinci Çıkışı ve İstanbul’un Fethi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. d	Yanıtınız yanlış ise “İmparatorluk İdealinin Doğuşu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. e	Yanıtınız yanlış ise “İmparatorluk İdealinin Doğuşu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. c	Yanıtınız yanlış ise “II. Mehmed ve Sırp Tahtı Meselesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. a	Yanıtınız yanlış ise “1463-1479 Osmanlı-Venedik Savaşları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız yanlış ise “1463-1479 Osmanlı-Venedik Savaşları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. b	Yanıtınız yanlış ise “Orta Anadolu’da Güç Mücadelesi ve Uzun Hasan’la Savaş” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. b	Yanıtınız yanlış ise “II. Mehmed’in Karadeniz Siyaseti” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. a	Yanıtınız yanlış ise “İmparatorluk Yönetimi ve Vergi Devletin Doğuşu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

İstanbul kuşatması, doğurabileceği siyasî ve askerî sonuçlar bakımından Osmanlıların o tarihe kadar giriştikleri en kapsamlı ve iddialı askerî teşebbüstü. Kuşatmanın başarısızlıkla neticelenmesinin sakıncalarından çekinen Çandarlı Halil Paşa, merkezî idare üzerindeki ağırlığını kullanarak II. Mehmed’i daha ihtiyatlı ve mutedil bir siyaset izlemeye teşvik ediyordu. Halil Paşa, kentin alınması durumunda ise, genç hükümdarın etrafında kenetlenen kul asıllı devlet adamlarının kendi iktidarını sonlandıracağını farkındaydı. Buna ilaveten gaza geleneğinden gelen uç beyleri, Osmanlı Devleti’nin merkezinin Edirne’den İstanbul’a taşınması halinde, devletin niteliğinin değişerek Osmanlıların denizciliğe kaymasından endişe ediyorlardı. Ayrıca halk arasında İstanbul’un zaptının kıyamet alametlerinden biri olduğuna dair duyulan inanç, Fatih’in arkasındaki halk desteğinin azalması ihtimalini doğurabilirdi.

Sıra Sizde 2

İstanbul, kırk dokuz gün süren uzun ve çileli bir kuşatmanın ardından güçlükle fethedilebildi. Kuşatmanın uzaması, kentin alınma ümitlerini düşürdüğünden Osmanlı askerleri arasında yılgınlık yaratmıştı. 26 Mayıs’ta gelen Macar elçisinin kuşatmanın kaldırılmaması durumunda kalabalık bir Macar ordusunun harekete geçeceği tehdidinde bulunması, Osmanlı ordugâhındaki olumsuz havayı iyice ağırlaştırdı. Çandarlı Halil Paşa’nın başını çektiği hizip, bu ortamdan yararlanarak toplanılan savaş meclisinde kuşatmanın kaldırılması talebinde bulundular. Bu toplantıda bir kez daha II. Mehmed’in desteğini almayı başaran Zağanos Paşa, son hücumun gününü tayin etmekle görevlendirilmişti.

Sıra Sizde 3

II. Mehmed, sınırsız iktidara sahip mutlak bir hükümdar olmak istiyordu. Öne sürdüğü evrensel egemenlik fikri, birbirinden ayrı üç farklı kaynaktan besleniyordu. Bunlardan ikisi, kısmen de olsa, kendinden önceki Osmanlı sultanlarının dile getirmiş olduğu iddialardı. Fatih, Yıldırım Bayezid gibi, Osmanlı Devleti’nin sınırlarını genişletmek için yapılan savaşların cihat/gaza gereği olduğunu savunuyor; bu uğurda giriştiği başarılı seferlerin kendisine üstün bir otorite bahsettiğini söylüyordu. İkincisi, Kayı boyuna mensup Osmanogulları, Oğuz töresine göre diğer Türkmen boylarının üstünde yer aldığından bunlar üzerinde hâkimiyet kurması kadar doğal bir şey olamazdı. II. Mehmed, İstanbul’u aldıktan sonra bu iki argümana bir yenisini ekleyerek Rum kayseri/Roma imparatoru olduğunu iddia etmişti. Buna göre, Bizans’tan artakalan bütün toprakların kendisine ait olduğunu ilan ettiği gibi, bilhassa Balkanlar’da yaşayan Ortodoks/Slav halklarını himayesine alarak çok dinli ve çok milletli bir imparatorluk kurmak istemişti.

Sıra Sizde 4

1440'ların başında Arnavutluk'ta patlak veren İskender Bey isyanı, Osmanlı Devleti'ni yirmi yıldan fazla bir süre meşgul etti. Osmanlı askerî güçlerinin bu ayaklanmayı bastırmada yetersiz kalmasının başlıca iki nedeni vardı. Birincisi, İskender Bey, Osmanlı kuvvetlerinin bölgeye düzenlediği seferlerde, hayli dağlık bir ülke olan Arnavutluk'un yüksek kısımlarına sığınıyor; Osmanlı askerlerinin geri çekilmesinden sonra faaliyetlerine devam ediyordu. İkincisi, Arnavutluk, Venedik'e yakın bir yerde bulunduğundan İskender Bey'in Osmanlılara karşı mücadelesinde doğrudan yardım alabilme imkânı vardı.

Sıra Sizde 5

II. Mehmed'in Orta Anadolu'da etkinliğini artırmaya çalışması, özellikle 1461'den sonra Osmanlı ve Memlük saraylarını karşı karşıya getirdi. Bununla birlikte Osmanlılar ve Memlükler arasındaki çekişme, II. Bayezid dönemine kadar açık bir askerî mücadeleye dönüşmeyecektir. Bunun yerine iki saray da, birbirlerine karşı diplomatik yollardan üstü kapalı bir mücadele yürüttüler. Fatih Sultan Mehmed, Memlük sarayına yolladığı mektuplarda gazi sıfatını ısrarla vurgularken elçilerine Memlük sultanı karşısında yer öpmemesi talimatını veriyordu. Dahası, Hicaz suyollarının bakımsızlığını öne sürerek bölgeye ustalar yollamaya kalkışması, Memlükler tarafından iyi niyetli bir girişim kabul edilmemişti. Memlük sultanı Aynal ise, Trabzon'un 1461'de Osmanlıların eline geçişini tebrik etmeyerek Fatih'in Anadolu'daki fetihlerini onaylamadığını duyurmuş oldu. Bunun haricinde Osmanlı ve Memlük hükümdarları, 1465'ten sonra Karamanoğulları ve Dulkadroğulları arasında yaşanan taht kavgalarına müdahil olarak bu bölgelerde nüfuz tesis etmeye çalıştılar.

Sıra Sizde 6

Karadeniz'in yabancı ticaretine kapatılması, Osmanlı Devleti'nin muazzam kaynaklara hükmeden bir dünya gücü haline gelmesinde en önemli etkenlerden biridir. II. Mehmed, bu amaçla bölgedeki Ceneviz kolonilerini ortadan kaldırıp Karadeniz'e kıyısı bulunan devletler üzerine seferler düzenlemek suretiyle burayı bir iç deniz haline getirmeyi denedi. Fatih'in başlattığı proje, hallefleri tarafından sürdürülerek Karadeniz gerçekten de bir Osmanlı gölü şeklini alacaktır. Karadeniz artalanından gelen bol miktarda buğday, tuz ve et, XVI. yüzyılda İstanbul'un muazzam sayıda insana ev sahipliği yapan bir imparatorluk başkentine dönüşmesini sağladı.

Yararlanılan Kaynaklar

- Babinger, F. (2010), **Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı**, 7. bs., İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar.
- Emecen, F. M. (2009), "Fatih Sultan Mehmed ve Etrafındaki Dünya: Osmanlı Devleti'nin Doğu Komşuları", **Osmanlı Klasik Çağında Siyaset**, İstanbul: Timaş Yayınları, s. 121-143.
- Emecen, F. M. (2012), **Fetih ve Kıyamet 1453**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- İnalcık, H. (1993), "Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfî-Sultanî Hukuk ve Fâtih'in Kanûnları", **Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi**, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İnalcık, H. (2009), **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar: Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnalcık, H. (2010), **Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları, 1302-1481**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Özcan, A. (haz.) (2003), **Kanunnâme-i Âl-i Osman (Tahlil ve Karşılaştırmalı Metin)**, İstanbul: Kitabevi.
- Tansel, S. (1999), **Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti**, 3. bs., Ankara: Türk Tarih Kurumu.

5

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- II. Mehmed dönemine olan tepkilerin mahiyetini açıklayabilecek,
- Osmanlı Devleti'nin kuzey siyasetini değerlendirebilecek,
- Osmanlı-Venedik mücadelelerini tartışabilecek,
- Anadolu'daki yeni dini/siyasi gelişmeleri tartışabilecek,
- II. Bayezid devrini Osmanlı Devleti'nin yeniden yapılanma süreci olarak değerlendirebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- II. Bayezid
- Cem Sultan
- Osmanlı-Venedik Savaşları
- Memlükler
- Taht Mücadeleleri
- Yeniden Yapılanma

İçindekiler

Osmanlı Klasik Çağının Doğuşu ve Yapılanma Süreci

II. BAYEZİD'İN TAHTA GEÇİŞ SÜRECİ VE İÇ KARIŞIKLIKLAR

II. Mehmed'in saltanatının son dönemlerinde devlet işleri tamamen veziriazam Karamani Mehmed Paşa'nın elindeydi; Karamani Mehmed Paşa toprak siyasetinden ve yeni vergilerden sorumluydu. Bu anlamda gerçekleştirilen mali uygulamalardan rahatsızlık duyanlar, yeni vergilerin ve alınan bazı sert tedbirlerin onun tarafından padişaha kabul ettirildiğini düşünmekteydiler. Öte yandan onun devlet idaresinde de kul asıllı kimseleri iktidardan uzaklaştırdığı; Osmanlı Devleti'nin en büyük idari organı olan divan-ı hümayuna ulema ve katip sınıfından kimseleri vezir olarak soktuğu kanaati hakimdi. Bu durum ise devlet katında ciddi bir gerginliğe sebep olmuştu. İshak Paşa ve Gedik Ahmed Paşa gibi kul asıllı vezirler, Karamani Mehmed Paşa'ya karşı bir nefret beslemekteydiler. II. Mehmed 3 Mayıs 1481 tarihinde vefat ettiğinde bu iki grup arasındaki mücadele İstanbul'da meydana gelen bir isyanla birlikte büyük bir hesaplaşmaya dönüşmekte gecikmedi.

Babalarının ölümünde II. Mehmed'in iki oğlundan büyük olanı şehzade Bayezid Amasya'da, küçük olanı şehzade Cem ise Konya'da sancak beyi olarak bulunuyordu. Karamani Mehmed Paşa'nın da dahil olduğu ileri gelen vezirler, Babüssaade kapıcılarından Mustafa Çavuş'u derhal Amasya'ya Bayezid'in yanına gönderip İstanbul'a davet etti. Bununla birlikte kaynaklarda Karamani Mehmed Paşa'nın el altından Cem Sultan'a da haber gönderip İstanbul'a davet ettiği yazılmaktadır. Bunda Karamani Mehmed Paşa'nın kendisinin de taraftar olduğu reformları sürdürecektir isim olarak Şehzade Cem'i görmesi ve II. Mehmed'in de vefatından önce, kendisinden sonra tahta geçecek isim olarak Cem'i tercih ettiğine dair çıkarılan haberler önemli rol oynamıştı. Fakat Bayezid'in büyük oğul oluşu onu avantajlı kılmaktaydı; ayrıca Osmanlı saltanat sisteminde tahta geçecek bir varisin önceden tespiti diye bir uygulama yoktu. Verasetin güçlü olan şehzadeye ait olduğu bir rejimde babaların yerlerine aday göstermeleri herhangi bir anlam taşımıyordu. II. Mehmed'in sağlığında Amasya, onun yaptığı reformlara muhalif olan isimlerin bir sığınağı haline gelmişti. Yani II. Bayezid daha şehzade iken yanına babasının reformlarından dolayı mağdur olmuş muhalifleri toplamış bulunuyordu. Bu da zaten daha sonra taht etrafında çıkacak bir çatışmanın da habercisi niteliğindeydi.

Şehzadelere gönderilen haberciler yola çıktığında İstanbul muhafızı İshak Paşa el altından İstanbul'da padişahın öldüğünü duyurdu ve bu durum ciddi karışıklıklara neden oldu. Bayezid'in damatları **Hersekzade Ahmed Paşa** ve Anadolu bey-

Hersekzade Ahmed Paşa:

Hersekli soylu bir aileye mensup olan Ahmed Paşa, II. Mehmed zamanında şehzade Bayezid'in kızı Hundi Hatun ile evlenerek saraya damat olmuştur; 1497-1515 yılları arasında toplam beş kez sadrazamlık makamına getirilmiştir.

İerbeyi Sinan Paşa, yeniçeri ağaları Kasım ve Rüstem ağalar ile İshak Paşa yukarıda değinilen nefretin bir yansıması olarak Karamani Mehmed Paşa aleyhine yeniçerileri tahrik ettiler. Bu gelişme üzerine yeniçeriler ayaklanarak İstanbul'da ortamı Bayezid'in lehine çevirdiler. Bayezid'in sultan olması için nümayiş yapan yeniçeriler Karamani Mehmed Paşa'nın evini basıp onu katlettiler. Bununla da yetinmeyip ticaret yerlerine yönelik bazı yağma hareketlerinde bulundular. Osmanlı tarihçisi Neşri'ye göre bu yağma hareketleri on altı gün sürmüştür. Sonunda yeniçeriler İshak Paşa tarafından sakinleştirilirken, o esnada İstanbul'da bulunan Bayezid'in oğlu Korkut babasına vekaleten tahta geçirildi.

7 Mayıs 1481'de Mustafa Çavuş'tan babasının ölüm haberini ve İstanbul'a davet mektubunu alan Şehzade Bayezid, üç gün süren bir hazırlığın ardından lalası Ayas Bey, Hamzabeyoğlu Mustafa Paşa ve oldukça kalabalık bir maiyet ve 4000 atlı askerle dokuz gün süren bir seyahatin ardından Üsküdar'a ulaştı. Henüz saraya girmeden önce yeniçeriler tarafından önü kesilen Bayezid, onlara İstanbul'da ortaya çıkan karışıklıklar dolayısıyla mesul tutulmayacakları garantisini verdi. Öte yandan yine İshak Paşa'nın yeniçerileri bir kez daha tahriki ve onların talepleri üzerine İshak Paşa ile siyasi bir rekabeti olan Hamzabeyoğlu Mustafa Paşa'yı da geri göndertti. Bu karışık ortamda yeni padişah 21 Mayıs 1481 tarihinde saraya girebildi.

22 Mayıs 1481'de toplanan divanda oğlu Korkut'tan saltanatı resmen teslim alan yeni sultanın yapmış olduğu ilk iş, babasının artık bozulmaya yüz tutmuş olan naaşını törenle defnettirmek olmuştur. Ayrıca dönemin tarihçilerinden İbn Kemal'e göre, yeniçeriler ve kapıkulu askerine, tahta çıkışı münasebetiyle **cülus bahşişi** dağıttırılmış ve onların maaşlarında artırıma gitmiştir. Hatta yine bu vesileyle yeniçerilerin çoğu atlı bölüklere dağıtılmış, II. Mehmed tarafından bozulan bazı vakıflar sahiplerine iade edilmiş ve vezirlere istedikleri yerler temlik edilmiştir.

Cülus Bahşişi: Tahta çıkan yeni hükümdar tarafından askerlerle memurlara verilen paralar için kullanılan bir tabirdir. Osmanlıların diğer İslam devletlerinden tevarüs ettiği bu gelenek ilerleyen dönemlerde bir zorunluluk haline dönüşmüş ve bu yüzden birçok problemler ortaya çıkmıştır.

SIRA SİZDE

II. Mehmed'in ölümü üzerine İstanbul'da yaşanan gelişmeleri değerlendiriniz?

CEM SULTAN OLAYI

II. Bayezid'in saltanatının başlangıcında karşı karşıya kaldığı en önemli olay Cem Sultan'ın tahtı ele geçirme teşebbüsleridir. Babasının kendisine olan meylini bilen Cem Sultan, İstanbul'daki yandaşları tarafından babasının vefatı üzerine acele ile İstanbul'a çağırılmıştı. Fakat en büyük destekçisi olan Karamani Mehmed Paşa'nın yeniçeriler tarafından öldürülmesi kendisi için önemli bir güç kaybı oldu. Babasının ölüm haberini alan Cem Sultan, 8 Mayıs 1481 tarihinde Konya'dan Bursa'ya doğru harekete geçti. Esasen İstanbul'a, ağabeyi Bayezid'den daha yakın bir numda bulunmasına rağmen, özellikle İshak Paşa'nın etkili siyaseti dolayısıyla ağır hareket etmek zorunda kalmış ve önemli bir istihbarat eksikliği yaşamıştı. Bayezid ise, kardeşinin Bursa'ya geçme ihtimaline karşı, Saruhan sancakbeyi olan oğlu Abdullah'a haber yollamış ve Bursa'ya gidip orada beklemesini istemişti. Ayrıca o tarihte Avlonya'da bulunan ve **Otranto**'daki kuvvetlerine yardım yollamaya çalışan Gedik Ahmed Paşa'yı geri çağırdı. Bursa'daki kuvvetleri takviye etmek için de 2000 yeniçeri yollamıştı. Bursa yakınlarında çıkan ilk çatışmada Bayezid'in kuvvetleri, Cem Sultan karşısında mağlup oldu.

Saltanatının daha ilk günlerinde yaşanan bu başarısızlık, II. Bayezid'in bizzat harekete geçmesine neden oldu. Yenişehir ovasında kardeşi Cem'le yapmış olduğu savaş onun bizzat yönettiği ilk savaştı. Her ne kadar Cem'in savaştan önce II. Bayezid'e bir heyet yolladığı, bu heyet aracılığıyla devletin ikiye bölünmesini ve Anadolu tarafının sultanlığının kendisine verilmesini istediği yolunda rivayetler

Otranto: İtalya'nın güneydoğusundaki Puglia bölgesinde, bir Osmanlı toprağı olan Avlonya'nın tam karşısında yer alan Ortaçağ şehridir. 1480 yılında Gedik Ahmed Paşa tarafından ele geçirilmiştir. Ertesi sene II. Mehmed'in ölümü üzerine İtalya'ya yapılması planlanan sefer yapılamamış ve Hristiyan kuvvetlerince Otranto'nun kuşatılması üzerine oradaki birlikler yapılan anlaşma uyarınca Arnautluk'a çekilmişlerdir.

çıkılmışsa da böyle bir teklifin yapılmış olma ihtimali oldukça zayıf görünmektedir. Kaynaklarda atıf yapılan bu teklifi, aslında Cem Sultan'ın ağabeyinin saltanatını kabul etmek karşılığında Anadolu taraflarında serbest hareket edebileceği bir idari bölge talep etmesi şeklinde değerlendirmek daha doğrudur.

20 Haziran 1481 tarihindeki bu savaştan hemen önce, Avlonya'dan geri çağrılan Gedik Ahmed Paşa İznik'te II. Bayezid tarafından huzura kabul edilmiştir. II. Bayezid'in bundan kastının öteden beri arasının açık olduğu Otranto fatihi Gedik Ahmed Paşa'nın asker üzerindeki nüfuzundan faydalanmak olduğu aşikardır.

Yenişehir ovasında yapılan savaşı kaybeden Cem Sultan, yanındaki çok az sayıdaki askerle savaş alanından kaçarak Konya'ya doğru ilerledi. Gedik Ahmed Paşa idaresindeki bir birlik ise onları takip etti. Fakat ne Gedik Ahmed Paşa, ne de Cem Sultan'ın gideceği yolları kesmesi için haber gönderilen **Dulkadıroğlu** Alaüddevle Bey onu bulabildiler. Cem Sultan da önce Adana'ya, oradan da Halebe geçerek Memlük Sultanlığı'na sığındı. Bu durum II. Bayezid için sadece geçici bir rahatlama sağladı.

II. Bayezid İstanbul'a döndükten sonra yeniden bir sefere çıkma mecburiyeti hasıl oldu. Memlüklere sığınan Cem Sultan, bu süre zarfında Hacca gidip geldikten sonra Karaman'daki taraftarlarının ve bazı Osmanlı ümerasının da tahrikiyle beraberindeki yaklaşık 20.000 askerle 19 Mayıs 1482'de Anadolu'ya girerek Konya'ya doğru yöneldi. Gedik Ahmed Paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri ile karşılaşan Cem Sultan, bu orduyu dağıttıktan sonra kendisiyle birlikte hareket eden Karamanoğlu Kasım Bey'le beraber Konya'yı kuşattı. Bu kuşatma üzerine II. Bayezid Anadolu'ya yeni bir sefer daha düzenledi. Konya'ya doğru hareket eden II. Bayezid, Cem'in bu esnada Ankara'yı kuşattığını öğrenerek oraya doğru yöneldi. Cem'i orada bulamayınca Mogan gölü (Ankara-Gölbaşı) kenarında konakladı ve onun takibi için İskender Paşa'yı görevlendirdi; kendisi ise Larende'ye geçti. Bu esnada İskender Paşa ve Alaüddevle Bey, Cem Sultan'ın izine rastlayamadıklarından gelip padişaha katıldılar.

II. Bayezid bir yandan bu faaliyetlere devam ederken, diğer yandan da diplomatik sahada mücadelesine devam etti. Cem Sultan'a elçiler gönderdiyse de yapılan müzakerelerden iki taraf da tatmin olmadı. Bunun üzerine Hersekzade Ahmed Paşa Cem Sultan üzerine hareket etti. Her ne kadar iki taraf arasında bir çatışma vuku bulmasa da, Cem Sultan bu baskılar karşısında dayanamayarak Temmuz ayında **Rodos Şövalyeleri**'ne sığındı.

Cem Sultan'ın Rodos Şövalyelerine sığınması II. Bayezid devrinde yeni bir safhanın başlangıcı oldu. Önce yeniçeriler üzerinde büyük bir nüfuzu olan Gedik Ahmed Paşa, Cem Sultan taraftarı olduğu gerekçesiyle idam edildi; daha sonra ise onun kayınpederi olup II. Bayezid'in tahta geçiş sürecinde öne çıkan İshak Paşa emekliye ayrıldı. Böylece yeni sultan tam anlamıyla iktidar olmayı başardı.

Osmanlı Devleti Cem Sultan'ı muhafaza etmeleri karşılığında Rodos'la diplomatik ilişkiler tesis edip onlara bir takım tavizler vererek bir antlaşma imzaladı. Cem Sultan daha sonra Fransa'ya, oradan Roma'ya geçti. Uzunca yıllar süren diplomatik faaliyetler, ne II. Bayezid'in istediği gibi neticelendi, ne de Cem Sultan'ın bir gün Osmanlı tahtına oturma hayalini gerçekleştirecek şekilde sonuç verdi. Bayezid bu nazik dönemde ustaca bir dış politika yürüttü. Ayrıca gizli bir istihbarat ağı da kurdu. Papa'ya her yıl Cem Sultan için yüklü paralar gönderdi. Cem Sultan dolayısıyla Avrupadaki güçlü devletlerin gündemi de değişmişti. Fransızlar ve Macarlar onun şahsında Osmanlı Devleti aleyhine yeni planlar yapacakları bir fırsatı yakalamışlardı. Fakat II. Bayezid'in ustaca uyguladığı dış siyaset, Cem'in de bu emellere

Dulkadıroğulları: Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışının ardından kurulan beyliklerdendir. XIV. yüzyılın ilk yarısında Elbistan merkezli olarak kurulan beyliğin nüfuz alanı Kırşehir-Musul hattına ulaşmıştır. Anadolu'da Osmanlı Devleti'nin yayılması ile birlikte Memlüklere Osmanlılar arasında tampon bir bölgeye dönüşmüştür.

Rodos Şövalyeleri: St. Jean, Hospitalier ya da Malta Şövalyeleri olarak da bilinirler. Çeşitli milletlere mensupturlar. 1310-1522 yılları arasında Rodos'da hüküm sürmüşlerdir. Rodos'un Osmanlılarca fethi üzerine (1522) varlıklarını Malta'da devam ettirmişlerdir. Döneminin en önemli deniz güçlerinden birine sahip olan bu şövalye tarikatı, günümüzde hala varlığını sürdüren şövalye tarikatlarından en eskisidir. Kuruluşu 1050 civarına tarihlenir.

alet olmama yönündeki ciddi temayülü söz konusu niyetleri boşa çıkardı. On üç yıl süren bir sürgün hayatının ardından Cem Sultan, 25 Şubat 1495'te Napoli'de öldü.

K İ T A P

Cem Sultan'ın Avrupa'daki durumu ve Papalık ile olan ilişkiler için Pfeffermann, H. *Rönesans Papalarının Türklerle İşbirliği*, çev. K. Beydilli, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s. 77-112'yi okuyunuz.

Cem'in ölümü Osmanlı tarihinde önemli bir safhanın da sonu oldu. Bu tarihe kadar olan dönemde II. Bayezid dış politikada itidalli davranmak durumundaydı; ona karşı Cem Sultan kozunun kullanılabileceğini çok iyi bildiği için diplomasi-nin bütün imkanlarından faydalanarak kendisine ve Osmanlı Devleti'ne yönelik bir taarruzun önüne geçmeyi başardı. Bununla birlikte, bu süre zarfında babasından kendisine tevarüs eden birçok iç sorunla yüzleşmek zorunda kaldı. Bu tarihten sonra da dış politikada daha atak bir siyaset izlemeye başladı.

SIRA SİZDE

II. Bayezid ile Cem Sultan arasındaki mücadelenin sonuçlarını ve Osmanlı dış politikasına yansımalarını değerlendiriniz?

BOĞDAN MESELESİNİN HALLİ

II. Bayezid'in merkezdeki çalkantıları yatıştırmak ve bu çalkantıların en büyük müsebbiplerinden olan yeniçerileri meşgul etmek için sınır ötesi bir harekate ihtiyacı vardı. O dönemde yeniden patlak veren Boğdan (bugünkü Moldova) hadisesi, sultanı ordusunun başında bizzat sefere çıkmaya yöneltti. Babası II. Mehmed döneminde pek de başarılı olunamayan bir coğrafyaya yönelik olarak düzenlenecek olan bir sefer yeniçeriler tarafından oldukça sevilen ve bir kahraman mertebesine yükseltilen Gedik Ahmed Paşa'nın ortadan kaldırılmasının yarattığı memnuniyetsizliği de giderebilecek nitelikteydi.

II. Mehmed zamanında Eflak (Bugünkü Romanya) ve Boğdan'da Osmanlı idaresi tesis edilmiş ve Eflak gibi Boğdan da Osmanlı haraçgüzarı olmuştu. Fakat Boğdan voyvodası **Ştefan cel Mare**, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumdan istifade ile Eflak sınırını aşarak 8 Temmuz 1481'de Bükreşe girmiş, daha sonra da Tuna'yı geçmek suretiyle Osmanlı topraklarına tecavüz etmişti. Onun Eflak'a da sahip olarak kuzeyden Karadeniz limanlarına inen önemli ticaret yolunun geçtiği bu kesimde güçlü bir konuma gelmesi, Osmanlılar tarafından kabul edilebilir bir durum değildi. Bunun üzerine II. Bayezid bir yandan sefer hazırlıklarına başlarken, diğer yandan **Mihaloğlu** Ali Bey ve kardeşi İskender Bey gibi akıncılar Boğdan topraklarına akınlar düzenleyerek bir savaş için gerekli zemini oluşturmaya çalışıyorlardı. Bayezid, Macar krallığından gelebilecek bir tehlikeyi de hesaplayarak Macar sınırındaki ve Morava nehri üzerindeki kaleleri sağlamlaştırdı. 1 Mayıs 1484 tarihinde de haracını göndermeyip isyan eden Boğdan üzerine sefer ilan etti.

Sultanın bizzat kendi idaresindeki kara ordusu 27 Haziran 1484'te İsakça iskelesinden Tuna'yı geçerek Eflak askerleriyle buluşmuştur. Boğdan birlikleri ortada görünmeyince, ordu Tuna ağzında oldukça kilit bir noktada bulunan Kili'ye yönelmiş ve kale kuşatılmıştır (6 Temmuz 1484). Yoğun topçu ateşinin neticesinde kale 15 Temmuz'da teslim olmuştur. Burası II. Bayezid'in bizzat fethettiği ilk yerdir. Padişah buranın ardından önemli bir ticaret merkezi olan ve karadan ve denizden surlarla çevrili Akkırman'a yönelmiş ve burayı kuşatmıştır. Bu kale de 3 Ağustos tarihinde eman ile yani karşılıklı anlaşma şartları sonucunda teslim olmuştur. Buradaki kale halkının bir kısmı İstanbul'a ve Biga'ya sürgün edilmiştir. Bayezid'in bu

Ştefan cel Mare: (1433-1504) III. Ştefan olarak da bilinir. Boğdan tarihinin en önemli siyasi figürlerinden olan Ştefan cel Mare, Muşat hanedanının bir üyesi olarak Boğdan'ı 1457'den 1504'e kadar yönetmiştir. Yapmış olduğu kırk sekiz savaştan kırk altısında galip geldiği rivayet edildiği için, Romen tarihinde önemli bir kahraman olarak kabul edilir.

Mihaloğulları: Osman Gazi dönemi siyasi figürlerinden Harmankaya tekfurı Köse Miha'l'in soyundan gelen bir akıncı ailesi. Özellikle Osmanlı Devleti'nin ilk asırlarında aktif rol üstlenen bu aile, iki koldan günümüze kadar ulaşmıştır.

seferi zaferle neticelenirken, bu zaferle iktidarı daha da pekişmiştir. Kili ve Akkirman gibi kuzey ülkelerinin Akdeniz’le olan ticaretlerinde önemli olan iki antrepunun doğrudan Osmanlılar eline geçmesi iktisadi olarak da kazanılan önemli bir başarıdır. II. Bayezid’in sefere çıkarken Edirne’de temellerini attırdığı imaret de bu zaferin bir nişanesi olmuştur.

II. Bayezid, Edirne’ye dönüşünde Fas’tan, Akkoyunlular’dan, Hazar denizi kıyılarındaki Şirvan şahından ve Macaristan’dan cülus tebriki için gelen elçileri kabul etmiştir. Lakin bu tarihte doğuda bir takım karışıklıklar çıkmış, Dulkadırlılar meselesinde Osmanlılar ve Memlükler karşı karşıya gelmiştir. Bunu fırsat bilen Ştefan Boğdan’daki kayıplarını telafiye çabalamıştır. Bayezid’in Ştefan üzerine **Hadım Ali Paşa**’yı göndermesi ve onun da 19 Eylül 1485’te Boğdan’ın merkezi olan Suceava’ya kadar girmesi ile Ştefan’a geri adım attırılmış, o da iki yıldır ödemediği haracını ödeyerek Osmanlı hakimiyetini yeniden tanımıştır.

Bu arada Osmanlıların 1490 tarihinde bir anlaşma imzaladıkları Lehistan kralı **IV. Kazimir**’in (Kazimierz Jagielloczyk) ölümü ve yerine **I. Albert**’in (Jan Olbracht) geçişi üzerine her iki taraf arasındaki barış üç yıllığına yenilenmiştir (1493). Fakat sonra kuzeyde yeniden hareketlilik başladı ve Lehliler Boğdan’ı işgal etmeye teşebbüs etti (1497). Bunun üzerine Osmanlı kuvvetleri Boğdan’a girmiş olan Leh kuvvetlerini geri püskürttü. Osmanlılara vasal statüsünde olan voyvoda Ştefan’ın kuvvetleri de destek veriyordu. Bu birlikler Lehistan içlerine Leibach’a kadar ilerledi (Mayıs 1498). Ardından da Silistre sancak beyi Malkoçoğlu Bali Bey komutasındaki akıncılar Lehistan’a iki büyük akın daha düzenledi ve Lehlilere büyük zararlar verdirdi. Bu durum Lehistan’ı Osmanlı Devleti ile barışa zorlamakta gecikmedi.

Hadım Ali Paşa: II. Bayezid döneminde Karaman Beylerbeyi olarak atanmış daha sonra ise iki kez vezirlik makamına geçmiştir. Şahkulu Baba Tekeli İsyanı’nı bastırmaya çalışırken yapılan bir muharebede yaralanarak vefat etmiştir.

IV. Kazimir: XV. Yüzyılın sonunda Livanya, Bohemya, Polonya ve Macaristan’da hüküm süren Jagiellonowie hanedanına mensup Polonya kralıdır. 1440’da Litvanya büyük dukası olmuş ve 1447’den ölüm tarihi olan 1492’ye kadar Polonya tahtında bulunmuştur.

I. Albert: IV. Kazimir’in oğludur. 1492-1501 yılları arasında Polonya tahtına oturmuş, babasının aksine Osmanlılara yönelik olan saldırgan bir tutum sergilemiştir.

II. Bayezid’in Boğdan seferini hazırlayan iç ve dış faktörler nelerdir?

SIRA SİZDE

ÇUKUROVA’DA NÜFUZ MÜCADELESİ

II. Bayezid Cem olayı dolayısıyla Batı’ya karşı itidalli bir politika takip ederken birçok nedenden ötürü Osmanlı Memlük ilişkileri iyice bozulmuştu. Her ne kadar II. Mehmed döneminin başında arada dostane ilişkiler olsa da özellikle Cem Sultan olayında Memlüklerin tutumu ve Dulkadıroğulları üzerindeki nüfuz mücadeleleri iki taraf arasındaki ilişkileri yeniden germiştir. Eylül 1484’te Dulkadıroğlu Alaüddevle’nin yanındaki Osmanlı kuvvetleri ile birlikte Memlüklere karşı Elbistan’da kazanmış olduğu zafer yeni problemlerin başlangıcı oldu. Bu esnada gelen bir Memlük elçilik heyeti Bayezid’in tahta çıkışını tebrik ve Osmanlı Devleti’nin elinde olan topraklardaki hükümranlığını tasdik etmekteydi. Ayrıca **halife** tarafından gönderilen bir sultanlık menşuruyla iki taraf arasındaki husumetin sona ermesini arzuladığını belirtiyordu. Bu husus, Osmanlı Devleti üzerinde Memlük vesa-yetini kabul etmek anlamına geleceğinden II. Bayezid tarafından hoş karşılanmadı ve özellikle de Hindistan’dan cülus tebriki için gönderilen heyetin yanındaki hediyelerin Memlükler tarafından gaspı özürlerinin samimi olmadığını ortaya koydu.

Memlük elçisi ülkesine dönmeden önce, Karaman beylerbeyi Karagöz Paşa idaresindeki bir ordu Adana ve Tarsus’u Memlüklerin elinden aldı ve Çukurova’da yeni bir mücadele başladı. 1486’da Osmanlı birlikleri Memlükler karşısında mağ-lup oldu ve daha önce ele geçirdikleri yerler kaybedildi. II. Bayezid, Memlüklerin üzerine bu defa Hersekzade Ahmed Paşa’yı gönderdiyse de o da başarısız olup esir düştü. Bu başarısızlıklar II Bayezid’i orduda bir takım reformlar yapmaya, hafif ateşli silahlarla mücehhez kuvvetler oluşturmaya ve donanmayı takviye etmeye

Halife: O sıralarda Abbasilerin soyundan gelen halifeler, Memlük sultanlığının kontrolü altında bulunuyordu.

itti. 1488'de Hadım Ali Paşa idaresindeki Osmanlı ordusu 16 Ağustos'da karşılaştığı Memlük ordusu karşısında tutunamayıp mağlup oldu. Adana elden çıktı ve Memlükler Kayseri'ye kadar ilerlemeyi başardılar. II. Bayezid bu gelişmeler üzerine bizzat bir sefer niyeti izhar etse de, dönemin önde gelen devlet adamları ve ulemanın itirazıyla bu olay gerçekleşmedi. Memlük Sultanı'nın içerideki bir takım karışıklıklar nedeniyle barış arzusunda olması ve gönderdiği elçi ile özür dilemesi üzerine, iki taraf arasında statükoyu korumak şartıyla 1491 senesinde bir antlaşma imzalandı.

Çukurova üzerindeki bu mücadele dolayısıyla Osmanlı Devleti bir prestij kaybına uğradığı gibi, bu durum padişahın otoritesi üzerinde de sarsıcı etkiler doğurdu. Bu başarısızlık dolayısıyla özellikle Karaman bölgesinde bir takım karışıklıklar ortaya çıktı; II. Bayezid'in padişahlığının başından itibaren bölgede huzursuzluk çıkaran ve Osmanlı otoritesine başkaldıran Turgutlu ve Varsak aşiretleri ile Karamanoğulları'na bağlı gruplar ve aşiretlerle yapılan mücadele, Karamanoğulları'nın son varisi kabul edilen Mustafa Bey'in kaçarak Memlüklere sığınması ile neticelendi. Bundan sonra Karamanoğulları problemi tamamen çözülürken, Turgutlu ve Varsak aşiretlerinin yol açtığı karışıklıklar geçici de olsa yatıştırıldı.

Bundan sonraki dönemde Osmanlılar ve Memlükler arasında zaman zaman gerginlikler ve küçük çaplı çatışmalar olsa da, İran'da ortaya çıkan Safevilerin oluşturduğu tehlike, iki tarafı birbirine yaklaştırmıştır. Safevilerin kurucusu Şah İsmail'in Osmanlılara karşı birleşme tekliflerine olumsuz cevap veren Memlükler ile Osmanlılar arasındaki ilişkiler o kadar düzelmisti ki, Osmanlılar Memlüklere silah yardımıyla dahi bulunmuşlardı. Hiç umulmadık bir yönden, yani Hint denizi ve Kızıldeniz'den yaklaşan Portekiz tehlikesi de Osmanlıların Memlüklere destek olmasına neden olmuştu.

II. Bayezid döneminde Memlüklerle yapılan bu mücadele, netice itibariyle sonuçsuz kalmış ve gerçek bir hesaplaşma Yavuz Sultan Selim dönemine intikal etmiştir. II. Bayezid zamanındaki mücadele esnasında iki taraftan da ciddi can ve mal kaybı olmuştur; ancak Osmanlı baskısına rağmen Çukurova üzerindeki Memlük hakimiyeti devam etmiştir. II. Bayezid, özellikle Cem Sultan hadisesi dolayısıyla Batı'dan gelebilecek tehlikelere karşı bütün kuvvetleri ile bu soruna yönelememiştir. Yine aynı şekilde Osmanlı askerinin kendileri gibi Müslüman bir unsur karşısında aynı iştiaqla savaşmadıkları da iddia edilebilir. Üstelik Osmanlı ulemasının da iki Sünni devletin birbiriyle çarpışmasına şiddetle karşı oldukları bilinmektedir.

Padişah, Memlüklerle yapılan savaşlar boyunca İstanbul'da bulunduğu kadar Edirne'de de ikamet etti. İstanbul 1488 senesi sonunda büyük bir depreme sahne olmuştu; bunun üzerine II. Bayezid de Edirne'ye gitti. Buradayken üç kızını evlendirdi, iki oğlunun da sünnet merasimini icra ettirdi. Bu vesilelerle Edirne büyük şenliklere sahne oldu. 1490 Temmuz'unda padişah İstanbul'a döndüğünde bu sefer **At Meydanı**'nda bulunan **Güngörmez Kilisesi**'nde yer alan barut deposuna yıldırım isabet etmiş, bundan kaynaklanan patlama ve yıkımlar dolayısıyla dönemin kaynaklarına göre 4000-5000 kişi hayatını kaybetmişti. Bu gelişme üzerine yeniden Edirne'ye gitmiş, orada günlerini geçirirken bir yandan da Batı'dan gelen elçilerle görüşmüştü. Memlüklerle antlaşma yapar yapmaz da dikkatini Batı'daki yeni gelişmelere vermişti.

At Meydanı: Bugünkü Sultan Ahmet Meydanı. Bizans döneminde at binenlerin meydanı olarak bilinen Hipodrom, Osmanlı döneminde buna nispetle At Meydanı olarak anılmıştır. Osmanlı tarihinin oldukça önemli tören, şenlik ve ihtilallerine ev sahipliği yapmıştır.

Güngörmez Kilisesi: 876-880 yılları arasında Bizans İmparatorluğu'ndaki Makedon hanedanının kurucusu I. Basileios tarafından inşa ettirilmiştir. Ayasofya'nın ardından inşa ettirilen ikinci anıtsal yapı olması hasebiyle Nea Ekklesia (yeni kilise) olarak anılır.

ARNAVUTLUK HADİSELERİ VE MACARİSTAN'A YÖNELİK POLİTİKA

1490 yılında Macar kralı **Matthias**'ın (**Hunyadi Mátyás/ Mátyás Corvinus**) ölümü üzerine Macaristan'da bir karışıklık baş gösterdi. Osmanlılarla barış siyaseti takip eden Matthias'ın ardından, Macaristan açık bir hedef haline geldi. II. Bayezid de, bu maksatla geniş bir sefer hazırlığı başlattıysa da orduyu Macaristan üzerine yollamadı. Mihaloğlu Ali Bey kumandasında bir akıncı birliğinin sevkıyla iktifa etti. Kendisi ise Mart 1492'de harekete geçti. Daha sonra Sofya ve Manastır üzerinden Tepedelen'e ulaştı. Yol üzerinde uzun zamandır isyan halinde olan Arnavutların liderleri cezalandırıldı ve bölgede on yıllardır süren isyanlar kontrol altına alındı.

Bu başarılar üzerine geri dönen Padişah, Manastır'dan Pirlepe'ye doğru giderken konaklama esnasında bir Kalenderi dervişin suikastına maruz kaldı. Bu suikasttan İskender Paşa sayesinde kurtulan II. Bayezid, bunun üzerine Balkanlardaki **sufi** temayüllü grupların (*ışık taifesi*) Anadolu'ya sürülmelerini emretti.

Her ne kadar bu suikaste o sıralarda henüz kendini göstermeye başlayan Şah İsmail fedailerinin rolü olduğu iddia edilse de bu doğru olmamalıdır. Batı kaynaklarında bu şahsın Çernoviç'in (Cmojevi4) bir fedaisi olduğu ve derviş kılığına girerek padişahı öldürmeye çalıştığına dair bilgiler vardır. Bu olayın II. Bayezid üzerindeki etkileri büyüktür; bundan dolayı padişahın daha da dindarlaştığı ve sufi hayata olan temayülünün arttığı ifade edilmektedir. Hicri takvime göre 900 (1494) yılındaki kıyamet beklentileri de önde gelen kesimlerin psikolojisi üzerinde derin bir etki yapmıştır. Halkta ve aydın kesimde bu korku hakimken İstanbul'da bir de veba salgınının baş göstermesi, durumu daha da güçleştirmiş, padişah bunun üzerine yeniden Edirne'ye dönmüştür.

Arnavutluk Seferi ile birlikte yürütülen bir diğer sefer de Macaristan seferidir. Oraya yollanan birliklerin bir kısmı Belgrad kalesini kuşatırken, diğer bir kısmı ise Erdel'e doğru hareket etmiştir. Erdel'deki başarısızlık Belgrad'dakilerin de geri çekilmesine neden oldu. Bu sefer esnasında bir akıncı birliğinin **İstria** üzerinden Leibach'a (bugünkü Lviv) gitmesi, orada pusuya düşürülmesi neticesinde II. Bayezid, Mihaloğlu Ali Bey'i Macaristan üzerine yolladı. Ali Bey idaresindeki Osmanlı birlikleri 1493 yılında Tuna'yı geçerek Macar topraklarını tahrip ettiyseler de dönüş yolunda Macar kuvvetlerinin baskınına uğrayarak ağır kayıplar vermişlerdi. Aynı zamanda Bosna Beylerbeyi olan Yakub Paşa da 8000 kişilik bir kuvvetle İstria'ya girmiş, Hırvat bölgesinde bazı yerleri yağmalamıştır.

Bu karşılıklı çatışmalar neticesinde iki taraf da mütarekeden yana tavır göstermiş ve 1494'ten itibaren elçi değiş tokuşları ile birlikte üç yıllık bir mütareke yapılmıştır. Her ne kadar daha sonra zaman zaman ilişkiler gerilse de II. Bayezid Venedik meselesi dolayısıyla Macarlarla yapılan antlaşmalara sadık kalmıştır.

OSMANLI-VENEDİK İLİŞKİLERİ

II. Bayezid, kardeşi Cem Sultan'ın vefatı üzerine Batı politikalarına daha da ağırlık vermeye başladı. Artık dışarıdan Cem Sultan ile bağlantılı bir tehdit ihtimali kalmadığı gibi, 1494 yılındaki kıyamet beklentilerinin boşa çıkmasından kaynaklanan bir rahatlık da mevcuttu. Yaklaşık on beş yıllık dönemde babasınıninkine benzer bir askeri harekete girişmemişti. Bu esnada Venedik'le yaşanan gerginlikler, böyle büyük bir askeri hareket için zemin hazırlamakta gecikmedi.

Venedik'le Osmanlılar arasında 1479 yılında yapılan antlaşmadan bu yana münasebetler dostane bir şekilde devam etmekteydi. Her ne kadar II. Mehmed'in ölümü

Matthias: 1458-1490 yılları arasında Macaristan tahtında oturmuştur. Bohemya ve Avusturya'ya yönelik başarılı seferler yapan kral, Macaristan'ı Rönesansın en görkemli merkezlerinden biri haline getirmiştir.

Sufi: Tarikat ehli anlamında olup o dönemde genellikle katı bir dini görüş sergileyen heterodoks tarikat mensupları için kullanılırdı.

İstria: Bugün Hırvatistan sınırları içerisinde bulunan, uzunca yıllar Venedik idaresinde kalmış bir bölge.

Magosa: Kıbrıs adasında yer alan, ticari ve stratejik olarak oldukça önemli bir liman kentidir. 1570 yılında Kıbrıs'ın fethi ile on üç ay süren bir kuşatmanın ardından Osmanlı topraklarına katılmıştır; adada Osmanlılara karşı Venedik direnişinin de sembollerinden biri olmuştur.

Milano Dukalığı: 1395'te Gian Galeazzo Visconti tarafından Kuzey İtalya'daki Lombardia bölgesinde kuruldu. Visconti ve Sforza aileleri tarafından idare edildi. Napolyon tarafından 1796'da tarihinde varlığına son verildi.

Floransa Cumhuriyeti: Orta İtalya'da, Toscana bölgesinde, Floransa şehri merkezli olarak 1115'te kurulan bir şehir devleti. XV. yüzyılla birlikte Medici ailesinin kontrolü altına girdi. 1533'te Alessandro dei Medici'nin Floransa Dukalığını kurması ile nihayete ermiştir.

Napoli krallığı: 1282'de Güney İtalya'da Napoli merkezli olarak kurulan krallık, Anjou ve Trastámara hanedanları tarafından idare edildi. 1501'de Fransız, 1504'te İspanyol kontrolü altına giren krallık üzerindeki nüfuz mücadeleleri hiç eksik olmadı. 1816 yılında İki Sicilya Krallığı kurulunca bu devlet ortadan kalktı.

Papalık: 754 yılında Bizans İmparatorluğu'ndan bağımsızlaşmak suretiyle kuruldu. İtalya'daki Lazio, Romagna, Marche ve Umbria bölgelerinin idaresini üstlendi. 1798 yılında Napolyon tarafından son verildiyse de 1814'te yeniden kuruldu. 1929'da Vatikan Şehir Devleti'ne dönüştürüldü.

üzerine bazı akıncılar, yapılan antlaşmanın hükmü kalmadı diyerek Dalmaçya'daki Venedik'e ait topraklara akın etmişlerse de Venedik bir düşmanlıktan ziyade yeni bir antlaşma yaparak ticari imtiyazlarını muhafaza etme çabası içerisine girmişti. Cem Sultan meselesinin sıcaklığı da Osmanlı tarafını bu antlaşmanın yenilenmesi noktasında etkilemişti. Böyle bir atmosferde 1482 yılı başında yeni bir antlaşma imzalanmış ve iki taraf arasındaki ilişkiler normalleşmişti. Fakat bu durum uzun sürmedi. 1487'de Osmanlıların **Magosa** limanını Memlûklerle yapılan mücadelede kullanmak istemesi ve Venediklilerin buna müsaade etmemesi iki taraf arasındaki ilk pürüz noktası oldu. 1491'de Venedik baylosu/elçisi Marcello'nun şifreli mektuplarının yakalanması büyük bir diplomatik krize yol açtı. Baylosun İstanbul'u terk etmesi istendi. Bu gelişme üzerine yapılan diplomatik girişimlerle mevzu halledilmeye çalışılsa da bu durum yakınlaşan bir savaşın habercisi gibiydi.

İki taraf arasındaki ilk ciddi kriz, Venedik himayesinde bulunan Karadağ meselesi ile ilgili olarak çıktı. İskenderiye beyi olan Firuz Bey idaresindeki Türk birlikleri Karadağ'ı işgale başlayınca, Karadağ beyi Çernoviç Venedik'e sığınmıştı. Bu hususta iki taraf arasında yapılan müzakerelerden ise bir netice alınamamıştı. Venedik bölgenin kendi idaresinde olduğunu iddia ederken, Osmanlılar da geri adım atmaya burasının kendilerine ait olduğunu iddia ettiler. Bu gerginlik devam ederken Osmanlılar tarafından bir Venedik hacı gemisi yağmalandı, buna mukabil Venedikliler tarafından da bir Osmanlı levazım gemisi batırıldı.

Bu gerginlikler devam ederken, Osmanlılar bir yandan deniz kuvvetlerini arttırmaya çalıştılar. Aynı şekilde **Milano** dukalığı, **Floransa** cumhuriyeti, **Napoli** krallığı ve **Papalık** ile de iyi ilişkiler kurarak Venedik'i yalnızlaştırmaya çaba gösterdiler; Venedik'e vurulacak bir darbe bu devletlerin hoşuna gidecekti.

Öte yandan Osmanlılarla bir savaşı göze alamayan Venedik, diplomatik yollarla çözüm bulmaya çalışıyordu. Venedik Senatosu, Andrea Zancani'yi 1498 Kasımında İstanbul'a yolladı. Zancani hem Avrupa'daki gelişmelerden Osmanlıları haberdar etmek, hem de Dalmaçya kıyısındaki Split ve Şibenik gibi Venedik idaresinde olan yerlere Osmanlı sancak beyleri tarafından yapılan saldırıları şikayet etmek niyetindeydi. Ayrıca Kefalonya ve Kotor bölgeleri için de 3000 duka teklif edecekti. Fakat elçi, 1499 Şubat'ında İstanbul'a geldiğinde sefer hazırlıklarına şahit oldu. 4 Mart'ta bizzat II. Bayezid tarafından kabul edildi. Yapılan diplomatik görüşmelerde elçi Osmanlıların tavizsiz tutumuyla karşılaştı; fakat II. Bayezid Venedik'le antlaşmanın yenileneceğini de ifade etmişti.

Öte yandan Osmanlı donanması hareket halindeydi. Donanma 30 Mayıs'ta Çanakkale'den çıktı. Hedef Mora yarımadasıydı. Burası her ne kadar Osmanlı hakimiyetinde olsa da Modon, Koron ve İnebahtı gibi hem stratejik hem de ticari önemi olan limanlar Venedik idaresi altındaydı. II. Bayezid, kara ordusuyla Mora'ya doğru ilerlerken denizde de donanma yol alıyordu. Venediklilerle ilk sıcak temas Prodane (Barak) adası önünde yaşandı, burada Burak Reis'in gemisi yandı ve kendisi hayatını kaybetti. Kemal Reis ise yoğun top ateşinden kurtulmayı başardı. Buna rağmen Venedikliler Osmanlı donanmasını durduramadılar. Karadan ve denizden bağlantılı bir biçimde ilerleyen Osmanlı ordusu 28 Ağustos 1499'da İnebahtı'yı ele geçirdi. II. Bayezid daha sonra İstanbul'a döndü.

İtalyan şehir devletlerinin desteğini kazanan II. Bayezid, Venedik'in, müttefiki olan Fransa tarafından yollanan bir elçi aracılığıyla yaptığı savaş tehdidini ciddiye almayarak, ertesi sene yeniden sefere çıktı. 7 Nisan 1500'de Edirne'den hareket eden Osmanlı ordusu, Serez, Anabolu ve Leontari üzerinden Modon'a geldi. Önden gelip Modon'u kuşatan Ali Paşa ve Sinan Paşa'nın hareketi, sultanın gelişi ile

daha da şiddetlendi. Aynı zamanda donanma da Modon önüne gelerek denizden kuşatmayı başlattı. Burada yapılan deniz savaşını Osmanlı filosu kazanırken, Osmanlı kara birlikleri 10 Ağustos'ta Modon'u ele geçirmeyi başardı. Modon'un ardından, dayanamayacaklarını anlayan Navarin ve Koron kaleleri de teslim oldu. Mora'da oldukça stratejik bir konumu olan Anabolu kalesine yönelik bir kuşatma yapılamadan kış mevsiminin gelmesi dolayısıyla padişah Edirne'ye döndü.

Ertesi sene kaybedilmiş olan Navarin kalesini Mora valisi Ali Paşa yeniden ele geçirdi. Anadolu sahillerine yönelen ve İzmir civarını yağmalayan Venedik ve Fransız donanması, Midilli'yi kuşattıysa da başarılı olamayıp geri püskürtüldü (Kasım 1501). Ayrıca Osmanlılar ani bir baskınla Adriyatik'teki önemli bir ticari üs olan Draç'ı ele geçirmişlerdi. Venedik üst üste gelen başarısızlıklar ve savaşın maliye üzerine yükü dolayısıyla barış isterken, Osmanlılar da Doğu'da giderek ciddileşen Safevi meselesi dolayısıyla savaşa son vermeye hazırdılar. Macar kralının tavassutu ile iki taraf arasında 11 Aralık 1502'de bir antlaşma imzalandı; buna göre Kefalonya Venediklilerde kalıyor, Modon, Koron, İnebahtı ve Draç Osmanlılara bırakılıyordu.

Venedik Osmanlı savaşı (Anabolu ve Benefşe dışında) Mora'nın fethinin tamamlanması açısından oldukça önemliydi. Ayrıca bu savaş artık Akdeniz'de Osmanlı donanmasının Venedik'le boy ölçüşebilecek seviyeye geldiğinin göstergesiydi. Gerek 1494 yılında Kemal Reis'in donanmaya katılması ve gerekse de sonrasında denizcilik alanında yapılan uygulamalar neticesini vermiş; bu dönemde Osmanlı Devleti artık bir denizci devlet hüviyetini kazanmıştı. Gaza ve cihadın yeni adresi Ege ve Akdeniz olmuştu. Bunun hemen sonrasında ise Kızıldeniz'de Portekizlilerle başlayacak olan mücadele bu yeni siyasetin bir yansıması olacaktır. Bu savaşın en kayda değer sonuçlarından biri de, **İtalya Harpleri**'ne doğrudan müdahalesi ile Osmanlıların Avrupa iç siyasetinde bir taraf haline gelmesi olmuştur.

İtalya Harpleri: Habsburg ve Valois hanedanları arasında 1494-1559 yılları arasında devam eden savaşlar dizisidir. İtalya'daki şehir devletleri arasında başlayan savaşlar, büyük devletlerin de müdahalesiyle bütün kıtayı etkiledi. Kuzey İtalya, Güney İtalya ve denizlerde devam eden mücadelelerin neticesinde Habsburg hanedanı ve İspanya Avrupa'nın en başat gücü haline dönüştü.

II. Bayezid dönemi Osmanlı Venedik harplerinde Osmanlı donanmasının rolü nedir?

SIRA SİZDE

SAFEVİ TEHLİKESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ŞAHKULU BABA TEKELİ İSYANI

II. Bayezid Venedik'le olan savaşlara yoğunlaşmışken, Anadolu'da dini ve sosyal vasıflı yeni bir hareket ortaya çıkıyordu. Özellikle Şah İsmail'in ön ayak olduğu bu yeni dini/siyasi anlayış Anadolu'daki Türkmen boyları arasında oldukça rağbet görmekteydi. Şah İsmail onlara İslamiyeti algılayış biçimleriyle hitap ediyordu. Bu grupların geleneklerinden gelen öğelerle karıştırdıkları İslami anlayış ve uygulamaları Şah İsmail ile birlikte yeni bir siyasi özelliğe büründü. Osmanlı iskan uygulamalarından, tahrir sisteminden, vergilerden rahatsızlık duyan ve yerel yöneticilerin baskılarından bunalan özellikle de Karamanoğulları'nın etkisi altındaki dağlık alanlarda yaşayan bu kabileler Şah İsmail'in etkisi altına girmeye başladı. Bu esnada Mora'da savaş halinde olan II. Bayezid, Toroslar'dan ve Karaman bölgesinden, Sivas-Amasya ve Samsun-Trabzon arasındaki dağlık alanlara uzanan kesimdeki Türkmenlerin Şah İsmail'le olan irtibatını kesmeye çalıştı. Yakalanan elebaşları şiddetle cezalandırıldı, buradaki nüfusun bir kısmı Mora'da yeni fethedilen yerlerin iskanı için sürgün edildi. Bu önlemler, Şah İsmail'in ihtilal hareketi için merkez olarak düşündüğü Konya'dan vazgeçip Tebriz'e yönelmesine neden oldu. Temmuz 1501'de Nahçıvan yakınlarında Akkoyunlu Elvend Mirza'yı yenerek Tebriz merkezli yeni bir devlet kurdu ve Anadolu'daki Türkmenler üzerinde bir propaganda başlattı. Bu tarihten sonra gelişen olaylar Osmanlılar ile Memlûkleri işbirliği yapmaya itti.

Mehdi: Dünyanın son zamanlarında ortaya çıkıp doğru inancı ve adaleti yeryüzüne hâkim kılacağına inanılan kurtarıcı. İslam geleneğinde kıyametle ilişkilendirilen güçlü bir figür olarak yer alır.

Osmanlılar ile Safeviler arasında bir gerginlik sürse de, sıcak çatışmalar yaşanmadı. II. Bayezid yükselen bu tehlikenin farkındaydı. Fakat iyice yaşlanması ve sağlık sorunları dolayısıyla büyük bir hareket başlatmadı. Aynı zamanda bu sebeple oğulları arasında bir iktidar kavgası da başlamıştı.

1509 Ağustos’unda İstanbul’da Osmanlı tarihlerinde “küçük kıyamet” olarak adlandırılan bir zelzele meydana geldi. II. Bayezid bunun üzerine Edirne’ye gittiyse de sarsıntılardan Edirne de etkilenmekteydi. İstanbul’un imarı için emir verildi, ancak hem bu felaket hem de Anadolu’daki durum dolayısıyla huzursuzluk had safhadaydı.

Böyle bir atmosferde Antalya yöresinde bir tekke şeyhi olan II. Bayezid’in öldüğü yolunda çıkan şayialardan etkilenerek harekete geçen Şahkulu Baba Tekeli’nin **Mehdilik** hatta peygamberlik iddiasıyla başlattığı bir isyan baş gösterdi.

Onun asıl amacı ilahi bir emir aldığı gerekçesiyle Osmanlı saltanatına son vermekti. Her ne kadar aralarında organik bir bağa rastlanmasa da, eldeki kayıtlardan Şah İsmail’le Teke bölgesindeki taraftarları arasında yoğun bir hareketlilik olduğu göze çarpar. Ayrıca bir kıyamet beklentisi de hem Şahkulu Baba Tekeli’nin taraftar bulmasına yol açmış, hem de gerek halktan gerekse de tımarlı sipahilerden bir mukavemet görmemesinde etkili olmuştur. Şahkulu, Burdur’da Karagöz Paşa’nın ordusunu dağıtmayı başardı ve onu öldürttü; ardından da Şehzade Korkut’un kuvvetlerini bozguna uğrattı. Bursa’ya doğru hareketlendiğinde ise II. Bayezid’in hayatta olduğunu öğrendi ve kendisinin üzerine geleceği korkusuyla sığınabileceği bir hisar aramaya başladı. Geri çekilirken en son Sivas yakınlarındaki Çubuk’ta yapılan ve Veziriazam Hadım Ali Paşa’nın öldürüldüğü savaşta görüldü ve muhtemelen bu savaşta öldü; taraftarları da Şah İsmail’e sığındı. İsyanı bastırması için Hadım Ali Paşa ile birlikte görevlendirilen Şehzade Ahmed’in bu vazifedeki başarısızlığı iktidar mücadelesinde ibreyi Şehzade Selim’den yana çevirdi.

SIRA SİZDE

Şahkulu Baba Tekeli İsyanını hazırlayan dini ve toplumsal nedenler nelerdir?

YENİ BİR İKTİDAR MÜCADELESİNİN BAŞLANGICI VE II. BAYEZİD’İN ÖLÜMÜ

II. Bayezid’in hayatta olan dört oğlu vardı. Oğullarından en büyük olanı şehzade Ahmed Amasya’da, şehzade Korkut Manisa’da, Şehinşah Konya’da ve Selim Trabzon’da sancak beyi olarak bulunmaktaydı. Osmanlı gelenekleri uyarınca saltanat için en büyük şehzade olan Ahmed önde gelen adaydı. Fakat saltanat arzusuyla Kefe’ye gidip oradan babasıyla görüşmek için Edirne’ye gideceğini belirten Selim ile aslında daha çok bir kültür adamı olan lakin vaktiyle saltanat vekilliği yapmış olan Korkut da padişahlık için şanslarını deneme niyetindeydiler. Padişah ise Ahmed ile Selim arasında tercih yapması gerektiğinin farkındaydı.

Bununla birlikte II. Bayezid tahttan vazgeçme niyetinde değildi. Varisi olarak birini ima etmeyi düşünse de tahttan çekilmeyi düşünmüyordu. Bu yüzden bu hususta en çok bastıran oğlu Selim’e Trabzon’a dönmesini telkin etti. Selim ise bu telkinlere aldırmayarak gidip babasının elini öpme arzusunda olduğunu bildirdi ve yanındakilerle birlikte Edirne’ye kadar gitti. Bu durum II. Bayezid’i telaşlandırdığından onun görüşme teklifini reddetmesine rağmen oğluna yerleşik adetlerin dışına çıkarak Rumeli’de bir sancak vermeyi kabul etti. Zira Fetret dönemindeki karışıklıklar sebebiyle şehzadelere Rumeli kesiminde sancak verilmemesi önemli bir prensip haline getirilmişti. Bu sayede oğlunu yatıştıracağını ve sorunun sona ereceğini düşünüyordu. Bununla tatmin olmayan Selim, ağabe-

yi Ahmed'in İstanbul'a davet edileceği yönünde bir duyum alınca Çorlu'ya kadar geldi. Burada II. Bayezid'in kuvvetleri Selim'in kuvvetlerini dağıttı ve Selim Kefe'ye dönmek zorunda kaldı.

Ahmed ise Bursa'ya kadar giderek babasından taht için kendisini varis göstermesini istedi; ona bazı önemli devlet adamları da destek verdi. Fakat Ahmed'in Şahkulu Baba Tekeli isyanındaki başarısızlığı ve bölgedeki Safevi yanlısı hareketler karşısındaki acizliği elini zayıflattı. Ayrıca oğlu Murad'ın da Safevi hareketine sempatisi biliniyordu. Böyle olunca ibre Selim'den yana döndü.

II. Bayezid İstanbul'a döndükten sonra artarda hem Hadım Ali Paşa'nın hem de oğlu Şehinşah'ın ölüm haberlerini aldı; böylece sıhhati daha da bozuldu. Başta yeni sadrazam Hersekzade Ahmed Paşa olmak üzere Şehzade Ahmed taraftarları da tahttan çekilmesi yolunda baskı yapmaya başladılar. Bu fırsatı kaçırmak istemeyen Ahmed de babasının elini öpmek arzusuyla İstanbul'a gelmek için ısrar etti.

Bu gelişmeler üzerine toplanan divanda taht meselesi uzun uzadıya tartışıldı ve Ahmed'e davetiye gönderilmesi kararlaştırıldı. Bu haberi alan Ahmed Üsküdar'a geldiyse de yeniçeriler, Hasan Paşa, Mustafa Paşa, Kazasker Abdurrahman ve Nişancı Cafer Çelebi'nin evlerini yağmalayarak Ahmed'in İstanbul'a gelişinden memnun olmadıklarını gösterdiler ve yolladıkları bir mektupla onun hemen İstanbul'dan gönderilmesini talep ettiler; bu sayede kendi adaylarının şehzade Selim olduğunu da ortaya koydular.

II. Bayezid bu isyan karşısında mutedil davranarak yeniçerilerin taleplerini kabul etti. Bunu haber alan Ahmed de Gebze'ye çekilmek zorunda kaldı. Selim'in gücü karşısında bir şey yapamayacağını anlayan II. Bayezid yapılması düşünülen sefer için askerin başına Şehzade Selim'in serasker olarak geçmesine onay verdi. Durum hemen Kefe'deki Selim'e bildirildi. O da babasına itaat edeceği ve İstanbul'a geleceği cevabını verdi. II. Bayezid de 27 Mart 1512 tarihinde Şehzade Selim'i serdar olarak atadığını resmen duyurdu.

Bu esnada durumu izleyen şehzade Korkut da gizlice Manisa'dan İstanbul'a gelerek yeniçerilere misafir oldu ve onların Selim'e olan meylini anladı. II. Bayezid tarafından kabul edilen Korkut, babasına kardeşi Ahmed'in kendisini tehdit ettiğini söyledi. Selim'in İstanbul'a gelişi de bu sırada gerçekleşti. Şehre giren Selim, babasının huzuruna çıktıysa da saltanat meselesi konuşulmadı. Bu esnada yeniçeriler Selim'e biat edince, devlet erkanının da tavsiyeleri ile II. Bayezid tahttan oğlu lehine çekilmeye mecbur kaldı. Daha sonra ise Dimetoka'ya gitme arzusuyla yolda iken 10 Haziran 1512 tarihinde vefat etti.

II. BAYEZİD DÖNEMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

II. Bayezid'in otuz bir yıllık saltanatı bir önceki döneme kıyasla, gazanın durduğu bir dönem olarak göze çarpar. Kardeşi Cem Sultan'la girişmiş olduğu saltanat mücadelesini galip bitirmekle birlikte, onun 1495 yılındaki vefatına kadar olan dönemde Batı'ya karşı daha barışçıl bir siyaset takip etmiş ve diplomasiye ağırlık vermiştir. Öte yandan, gerekli olduğu durumlarda II. Bayezid sefere çıkmaktan çekinmemiş ve Boğdan'a yönelik düzenlenen sefer bu dönemde cereyan etmiştir. Arnavutluk, Macaristan ve Lehistan'la olan mücadele de bu dönemin askeri gelişmelerindendir.

Cem Sultan'ın vefatından sonraki zaman diliminde ise daha aktif bir dış politika takip edilmiştir. II. Bayezid'in Mora seferi bu döneme rastlar. Bu seferle Osmanlılar Venedik karşısında önemli başarılar elde etmenin yanı sıra, Akdeniz'de gerek diplomasi alanında gerekse de deniz gücü olarak önemli bir aktör olduklarını ortaya

koymuşlardır. Fakat yine bu dönemde Anadolu'da ortaya çıkan yeni bir dini/toplumsal harekete karşı almış olduğu tavırla Osmanlı Devleti Sünni dünyanın da bir müdafii olarak tanınacağı bir sürece girmiştir.

II. Mehmed döneminin hızlı reformları ve durmaksızın devam eden seferleri Osmanlı tebaası için gerek maddi, gerekse de psikolojik olarak ciddi bir yorgunluk kaynağı idi. Buna karşın II. Bayezid'in babasının reformlarını dengelemesi, bürokrasiyi güçlendirip kanunları yeniden tanzim ettirmesi ve kültürel faaliyetleri desteklemesi gibi tutumları Osmanlı tebaası ve elitleri nezdinde bir rahatlama vesilesi olarak değerlendirilebilir. Bu yüzden kaynaklarda genel olarak barışsever, tebaasının haklarını korumaya özen gösteren ve halkın işlerini görmeyi esas kabul eden bir padişah olarak tanınır. Öte yandan denizcilik ve askeri alanda da bir takım reformlar yapılmıştır. Özellikle yeniçeri sayısının artırılması, ağa bölüklerinin oluşturulması ve ateşli silahların askeriye içerisindeki etkin kullanımına yönelik faaliyetler önemli modernizasyon hamleleri olup onun askeri vizyonunun bir göstergesidir.

II. Bayezid dönemi kültürel bakımdan da hareketli bir devredir. Müeyyedzade Abrurrahman, Molla Lutfi, İdris-i Bitlisi, Kemalpaşazade, Tacizade Cafer ve Sadi Çelebiler, Zembilli Ali Efendi, Necati, Zati, Firdevsi gibi âlim, şair ve sanatkarlar II. Bayezid döneminin önde gelen isimlerindendir. Kemalpaşazade ve İdris-i Bitlisi'ye özel olarak tarih kaleme aldırılmıştır. Dönemin konjonktürünün bir yansıması olarak İslam'ın Sünni yorumu dışındaki yorumlara karşı sert bir tutum takındığı, Molla Lutfi'nin idamı meselesinden hareketle iddia edilebilir. Ayrıca bu dönemde yapılan kanunlaşma hareketleri ile şer'i hukukun alanını da genişletmiştir. Öte yandan ilginç şekilde Batı'daki sanat hareketlerinin gözden kaçırılmadığı da söylenebilir. İtalyan Rönesans'ının en önemli temsilcilerinden Leonardo da Vinci, II. Bayezid'e yazdığı bir mektupta Haliç ve Boğaziçi'nde bir köprü yapma talebinde bulunmuştur. Michelangelo'nun da yine benzeri şekilde bazı projelerle İstanbul'a gelmeye niyet ettiği, keza Amerika kâşifi olarak tanınacak olan Kolomb'un daha önce ona başvurduğu rivayet edilir. Bu dönemde II. Mehmed devrine nispetle Doğu ve Batı kültürünün dengelendiği ve özellikle Doğu'nun kendisine has kültürel birikiminin daha çok ön plana çıkarıldığı söylenebilir.

İstanbul merkezli yaşanan sıkıntılar, padişahın başkenti sıkça terk edip Edirne'ye gitmesine neden olmuştur. Bunun izlerini dönemin imar hareketlerinden takip edebilmek mümkündür. Önce şehzadeliliğini geçirdiği Amasya'daki cami, medrese ve imaretten oluşan külliyesini tamamlamış (1486), ardından Edirne'deki cami, medrese, tabhane, imaret ve darüşşifadan oluşan külliye bitirilmiş (1488) ve son olarak da İstanbul'daki cami, kervansaray ve çifte hamamdan ibaret külliye nihayete ermiştir (1505).

Özet

II. Mehmed dönemine olan tepkilerin mahiyetini açıklamak.

II. Mehmed döneminde takip edilen merkezi sistemi yerleştirme siyaseti, girişilecek fetihlerde duyulan mali ihtiyaçları karşılamak için alınan iktisadi tedbirler, ticarete devlet tekelinin sert bir biçimde yerleştirilip yeni vergiler ihdası, sipahi sayısını artırmak için vakıf ve mülk arazileri devletleştirme teşebbüsleri birçok gayri memnun zümrenin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Şehzade Bayezid'in bulunduğu sancak olan Amasya, henüz babasının sağlığında muhalif zümrelerin sığındığı bir yer olmuştur. II. Mehmed'in vefatıyla birlikte bu gayri memnun zümreler İstanbul'da büyük bir isyanın çıkışına neden olmuşlar, bu isyan neticesinde Karamani Mehmed Paşa öldürülmüş ve İstanbul'da büyük yağma hareketleri olmuştur. II. Bayezid padişah olduğunda öncelikle isyancılarla anlaşma yoluna gitmiş, daha sonra bozulan vakıfları sahiplerine iade etmek, yeniçeri ve kapıkullarının maaşlarında artırıma gitmek ve vezirlere istedikleri yerleri temlik etmek suretiyle bu tepkilerin önünü almıştır.

Osmanlı Devleti'nin Kuzey Siyasetini değerlendirmek.

II. Bayezid döneminin en önemli askeri hareketlerinden biri Boğdan'a yönelik olarak yapılmıştır. Boğdan voyvodası Ştefan cel Mare'nin mütecaviz tutumları, II. Bayezid'in asker üzerinde otorite kurma arzusu ve Osmanlı Devleti'nin Tuna havasında kontrolü ele geçirme siyaseti neticesinde Boğdan'a askeri bir sefer düzenlenmiş ve Kili ve Akkırman gibi stratejik ve ticari önemi olan yerler fethedilmiştir. Balkanların kuzeyinde yer alan Macaristan ile her ne kadar zaman zaman çatışmalar yaşansa da genelde bir barış siyaseti güdülmüştür. Osmanlı Devleti ile barış içerisinde olan Lehistan'ın, Albert'in kral olması üzerine Boğdan'a yönelik yaptığı girişimler ise Osmanlı Devleti ile Lehistan'ı karşı karşıya getirmiş, Malkoçoğlu Bali Bey kumandasındaki akıncıların düzenlemiş olduğu iki büyük akın neticesinde bir takım yağma hareketleri yapılmış, zor durumda kalan Lehistan devleti ile bir barış antlaşması imzalanmıştır.

Osmanlı Venedik mücadelelerini tartışmak.

Cem Sultan'ın vefatı üzerine Osmanlı Devleti Batı politikalarına ağırlık vermeye başlamıştır. Bunun en somut örneği Venedik idaresinde bulunan Mora kıyı kentlerine yönelik olarak düzenlenen seferdir. Karadağ üzerindeki nüfuz mücadelesi iki taraf arasındaki ilişkileri gererken, Osmanlıların bir Venedik hacı gemisini yağmalamaları ve Venediklilerin de buna mukabil bir Osmanlı levazım gemisini batırması

neticesinde Osmanlı Devleti Mora'ya bir sefer düzenledi. Hem karadan hem de denizden idare edilen bu sefer neticesinde Osmanlılar İnebahtı ve Draç'ı ve Mora'da Modon, Koron ve Navarin'i ele geçirdiler. Böylece Osmanlılar hem Mora'nın fethini tamamlamışlar hem de artık denizci bir devlet olarak Akdeniz'de adlarından söz ettirmeye başlamışlardır. Bu savaş öncesinde ve esnasında yürütülen diplomasi faaliyetleri sayesinde Avrupa iç siyasetinde bir taraf haline gelmeyi başarmışlardır.

Anadolu'daki yeni dini/siyasi gelişmeleri tartışmak.

On beşinci yüzyılın sonunda Erdebil ocağına mensup olan Şah İsmail'in ön ayak olduğu bir dini/siyasi anlayış ortaya çıktı. Anadolu'daki Osmanlı iskan politikalarından ve vergilendirme sisteminden rahatsızlık duyan Türkmen boyları arasında bu fikirler hızla yayıldı ve bu zümreler Osmanlı otoritesini reddetmeye başladılar. II. Bayezid ise bu gelişmeler üzerine Toroslardan ve Karaman bölgesinden Sivas-Amasya ve Samsun-Trabzon arasındaki dağlık alanlara uzanan kesimdeki Türkmenlerin Şah İsmail'le irtibatını kesmek için bu hareketin elebaşlarını cezalandırmış, buradaki nüfusun bir kısmını zorunlu göçe tabi tutmuş ve Mora'da yeni fethedilen yerlere sürmüştür. Bu gelişmeler üzerine Şah İsmail Tebriz merkezli olarak kendi devletini kurmuş ve Anadolu'daki Türkmenler üzerinde yoğun bir propagandaya başlamıştır. Şah İsmail'le gerçek bir hesaplaşma o sırada Trabzon sancakbeyi olan Şehzade Selim'in padişahlığında olacaktır.

II. Bayezid devrini Osmanlı Devleti'nin Yeniden Yapılanma Süreci olarak değerlendirmek.

II. Mehmed döneminin hızlı değişikliklerine nazaran II. Bayezid döneminde iç ve dış konjonktür nedeniyle Osmanlı fetihlerinde nispeten bir azalma olmuştur. Bu da Osmanlı Devleti genelinde yeniden bir yapılanma sürecinin başlamasına vesile olmuştur. II. Bayezid babası zamanında yapılan reformları dengeleyici adımlar atmış ve bürokrasiyi güçlendirmiştir. Ayrıca yine bir önceki dönemde şer'i hukukun aleyhine genişleyen örfi hukukun alanını daraltmış, yapmış olduğu yeni kanunlarla şer'i hukuku güçlendirmiştir. Diplomasi etkin bir biçimde kullanılmaya başlanmış, öte yandan denizcilik ve askeri alanda da bir takım reformlar yapılmıştır. Özellikle yeniçeri sayısının artırılması, ağa bölüklerinin oluşturulması ve ateşli silahların askeriye içerisindeki etkin kullanımına yönelik hamleler de bu cümledendir.

Kendimizi Sınavalım

1. II. Mehmed'in ölümü üzerine İstanbul'da meydana gelen olayların asıl nedeni aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Yeniçerilerin daha çok maaş istemeleri
 - b. Kul sınıfı ile ulema arasındaki çatışma
 - c. Cem Sultan taraftarlarının talepleri
 - d. Ordunun sefere çıkmak istememesi
 - e. Karamani Mehmed Paşa'nın padişah olmak istemesi.
2. II. Bayezid'in saltanatının başında karşı karşıya kaldığı **en önemli** olay aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Karamani Mehmed Paşa'nın isyancılarca öldürülmesi
 - b. Otranto'nun fethi
 - c. Cem Sultan'ın tahtı ele geçirme teşebbüsleri
 - d. Memlûklerle olan mücadele
 - e. Modon'un fethi
3. Aşağıdakilerden hangisi Cem Sultan'ın Rodos'a sığınmasının bir neticesidir?
 - a. Rodos'un fethi
 - b. Boğdan yönelik sefer açılması
 - c. Edirne'deki imar faaliyetleri
 - d. Osmanlıların Batı ile barış yanlısı bir politika izlemesi
 - e. Anadolu'daki dini ve sosyal hareketlilikler
4. II. Bayezid'in Boğdan Seferi'ni düzenlenmesinde aşağıdakilerden hangisi **en az** etkili olmuştur?
 - a. Boğdan voyvodasının Osmanlı sınırlarına tecavüzü.
 - b. Kili ve Akkirman'ın stratejik önemi.
 - c. Yeniçeriler üzerinde tam anlamıyla nüfuz sağlama arzusu.
 - d. Akıncı beylerinin teşviki.
 - e. Merkezdeki çatışmaları yatıştırmak.
5. Boğdan Seferi sonrasında Osmanlı Devleti'ne bağlanan ekonomik ve stratejik açıdan oldukça **önemli** olan iki şehir aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Modon - Koron
 - b. İbrail - İsmail
 - c. Dinyeper - Dinyester
 - d. Kili - Akkirman
 - e. Akkirman - Cankirman
6. II. Bayezid döneminde Çukurova üzerindeki nüfuz mücadelesi ne şekilde neticelenmiştir?
 - a. Çukurova'da Osmanlı hakimiyeti tesis edilmiştir.
 - b. Dulkadıroğulları beyliğine son verilmiştir.
 - c. Osmanlı Devleti Memlûklerin yüksek otoritesini kabul etmiştir.
 - d. Hilafet Osmanlılara geçmiştir.
 - e. Statüko muhafaza edilmiştir.
7. Osmanlı Venedik savaşının başlamasında aşağıdakilerden hangisinin etkisi **yoktur**?
 - a. Mora'da tam olarak bir hakimiyet tesis edilememesinin
 - b. Osmanlı deniz gücünün artmasının
 - c. Kıbrıs'ın Venedik idaresine bağlanmasının
 - d. Karadağ üzerindeki nüfuz mücadelesinin
 - e. Bir Osmanlı gemisinin Venediklilerce batırılmasının
8. II. Bayezid tarafından Mora'da ele geçirilemeyen iki şehir aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Modon - Koron
 - b. İnebahtı - Navarin
 - c. Zenta - Kefalonya
 - d. Anabolu - Benefşe
 - e. Ülgün - Antivar
9. II. Bayezid'in en büyük oğlu ve tahtın en güçlü adayı olan şehzade Ahmed'in yeniçeriler tarafından kabul görmemesinde aşağıdakilerden hangisi etkili olmuştur?
 - a. Şahkulu Baba Tekeli isyanını bastırmadaki başarısızlığı
 - b. Memlûklerle olan savaşlardaki yararsızlığı
 - c. Şah İsmail'le olan mücadelede yetersizliği
 - d. Yeniçeri Ocağını disiplin altına çalışması
 - e. Yaşının ilerlemiş olması.
10. Aşağıdakilerden hangisi II. Bayezid devrinin genel özelliklerinden biri **değildir**?
 - a. İmparatorluk genelindeki imar hareketleri
 - b. Toplumsal sınıflar arasındaki gerginliklerin azaltılması
 - c. İmparatorluk kurumlarının oturması
 - d. İlim ve kültür hayatına yönelik yapılan yatırımlar
 - e. Uzun süren seferlere çıkılması

Okuma Parçası

Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde Papalık'la Türkler arasındaki aşılmaz zıddiyet, genel olarak tartışılmaz derecede açık bir gerçek olarak kabul edilir. VI. Alexander'ın II. Bayezid'le olan yakın ilişkileri, ifadesini pek çok sahalarda bulmuş olan itikatsız tutumu emsalsiz olarak kabul edilen bir Papa'nın yolunu şaşırması olarak görölme eğilimi taşımıştır.

Her ne kadar Rönesans Papaları'nın Türkler'in İtalya topraklarında silahlı yardımını sağlama gayretleri bilinmez değilse de, genelde Papalık tarihinin ele alınan konuları içinde önemli bir mesele olarak görülmemesinden ötürü, buna daima yalnızca bir ayrıntı olarak değinilmiştir. Parçalarına ayrılan bir saatin aslı görevini yerine getirememesi gibi, birbiriyle ilinti kopukluğu içinde olan tarihsel gerçeklerin de, hakikati ifade eden bir tablo oluşturması mümkün değildir. Bu itibarla, konunun ana hatlarını ve irtibat noktalarını tesbit etmek, sebep ve sonuçlarını, etki ve tepkilerini takip etmek bu çalışmanın vazifesi olmuştur. Parçalar bir bütün haline getirildiğinde ise, ortaya şaşırtıcı bir tablo çıkar: Papalık, Rönesans döneminin büyük bir kısmında Türklere karşı takip ettiği siyasette, geleneksel haclı seferi politikası ve Türk ittifak siyaseti arasındaki mücadeleyle ifadesini bulan bir birinin tamamen zıddı iki ayrı metod uygulamıştır. VIII. Innocent'in Papa olarak seçilmesinden IV. Paul'un ölümüne kadar geçen 75 sene içindeki 57 sene boyunca Aziz Petrus tahtına oturmuş olan Papalar, Türkler'le müzakerelerde bulunmaya veya Türk silahlı kuvvetlerini İtalya'ya davet etmeye arzulu olduklarını dile getirmişlerdir.

Kaynak: Pfeffermann, H., **Rönesans Papalarının Türklerle İşbirliği**, çev. K. Beydilli, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s. X.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. b	Yanıtınız yanlış ise "II. Bayezid'in Tahta Geçiş Süreci ve İç Karışıklıklar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. c	Yanıtınız yanlış ise "Cem Sultan'ın Tahta Ele Geçirme Teşebbüsleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. d	Yanıtınız yanlış ise "Cem Sultan'ın Tahta Ele Geçirme Teşebbüsleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. d	Yanıtınız yanlış ise "Boğdan Meselesinin Halli" konusunu yeniden gözden geçiriniz
5. d	Yanıtınız yanlış ise "Boğdan Meselesinin Halli" konusunu yeniden gözden geçiriniz
6. e	Yanıtınız yanlış ise "Çukurova'da Nüfuz Mücadelesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz
7. c	Yanıtınız yanlış ise "Osmanlı Venedik İlişkileri" konusunu yeniden gözden geçiriniz
8. d	Yanıtınız yanlış ise "Osmanlı Venedik İlişkileri" konusunu yeniden gözden geçiriniz
9. a	Yanıtınız yanlış ise "Yeniden İktidar Mücadelesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz
10. e	Yanıtınız yanlış ise "II. Bayezid Devrinin Genel Özellikleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

II. Mehmed'in ölümü üzerine İstanbul'da bulunan vezirler, Bayezid ve Cem'e haber göndermişler ve İshak Paşa'nın etkili siyaseti neticesinde Bayezid'in İstanbul'a gelerek tahta geçmesini temin etmişlerdir. II. Mehmed'in sadrazamı olan Karamani Mehmed Paşa, İshak Paşa'nın yeniçerileri isyana teşviki neticesinde yeniçeriler tarafından öldürülmüş ve İstanbul'da birçok yağma hareketinde bulunulmuştur. İshak Paşa ve Karamani Mehmed Paşa arasındaki mücadele II. Mehmed'in politikaları neticesinde ortaya çıkan kul sınıfı ile ulema sınıfı arasındaki bir çatışmanın yansıması olarak değerlendirilebilir. II. Bayezid, tahta geçişi esnasında yeniçerilere sebep oldukları olaylar dolayısıyla cezalandırılmayacakları garantisini vermiş ve bu şartla İstanbul'a girebilmiştir. II. Bayezid, dağıttığı cülus bahşişi ve asker maaşlarında yaptığı artırım ile İstanbul'daki tansiyonu düşürmeye çalışmıştır.

Sıra Sizde 2

II. Bayezid ile Cem Sultan arasındaki mücadele Cem Sultan'ın Rodos şövalyelerine sığınması neticesinde sona ermiştir. Bu tarihten sonra önce Fransa'ya oradan da Roma'ya geçirilen Cem Sultan, her zaman Batılı devletlerin elinde bir koz olarak bulunmuş, bu da Osmanlıların Batı'ya yönelik ilerlemesinde bir yavaşlamaya neden olmuştur. Diplomasinin etkin kullanımı ile Batılı güçlerin Osmanlılara karşı bir saldırıda bulunmalarının önüne geçilmiştir. 1495'te Cem Sultan'ın ölümü ile birlikte Osmanlılar aktif bir dış politika izlemişler ve özellikle Mora'da Venediklilere karşı büyük başarılar elde etmişlerdir.

Sıra Sizde 3

II. Bayezid padişah olduktan sonra kardeşi ile taht mücadelesine girişmiş ve iç karışıklıklarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Böyle çalkantılı bir ortamda Gedik Ahmed Paşa'nın ortadan kaldırılmasından memnun olmayan askerleri meşgul etmek ve kazanılacak bir zaferle kendi gücünü pekiştirmek amacıyla bir sınır ötesi harekate ihtiyaç duymuştur. Bunun için de özellikle babası döneminde pek de başarılı olmayan bir coğrafyayı seçmiştir. Öte yandan, Boğdan voyvodası Ştefan cel Mare'nin II. Mehmed'in ölümü üzerine Osmanlı vasalı olan Eflak'a saldırması, Tuna'yı aşarak Osmanlı topraklarına girmesi ve yıllık haracını göndermemesi de seferin dış sebepleri arasında gösterilebilir.

Sıra Sizde 4

Güney cephesinde üst üste yaşanan başarısızlıklar ve Memlüklerin Kayseri'ye kadar ilerlemeleri üzerine II. Bayezid bizzat bir sefere çıkmaya niyet etse de, ulemanın karşı koyması neticesinde bu sefer gerçekleşmemiştir. Bu sırada Memlüklerin bir takım iç sıkıntılar yaşamaları dolayısıyla bir barış talebinde bulunmaları neticesinde Memlükler İstanbul'a bir elçi göndermiş, yaşanan gelişmeler dolayısıyla özür dilemiş ve bir barış talebinde bulunmuşlardır. Böylece Osmanlı Devleti ile Memlükler arasında yaşanan Çukurova üzerindeki mücadele iki tarafın 1491 yılında bir anlaşma yapmaları sonucunda nihayete erdi. Bu anlaşma ile Osmanlılar Çukurova üzerinde hak iddia etmekten vazgeçmişler ve iki taraf mevcut durumu muhafaza etmek konusunda anlaşmışlardır.

Sıra Sizde 5

Osmanlı Devleti ile Venedik arasında 1499 yılında başlayan mücadelede Osmanlı Devleti Mora'ya hem karadan hem de denizden bir hareket düzenlemiştir. II. Bayezid'in karadan Mora'ya yürüyüşü esnasında donanma da Sapienza adası önünde Venedik donanması ile karşılaşmış, her ne kadar Burak Reis'in gemisi batmış ve hayatını kaybetmişse de Venedik donanması geri çekilmek durumunda kalmıştır. Osmanlı filosu İnebahtı körfezine girerek denizden kuşatmaya katılmıştır ve kalenin alınmasında etkili olmuştur. Ertesi sene çıkılan ikinci seferde Modon kuşatmasına iştirak eden donanma burada yapılan deniz savaşını da galip bitirmiştir. Bu savaş neticesinde Osmanlı deniz gücünün Venedik'le boy ölçüşebilecek seviyeye geldiği anlaşılmıştır.

Sıra Sizde 6

Şahkulu Baba Tekeli isyanı Osmanlı İmparatorluğu genelinde yaşanan büyük bir toplumsal bunalım döneminde ortaya çıkmıştır. İstanbul'da yaşanan ve "küçük kıyamet" adı verilen bir deprem ve hicri 900. yıl münasebetiyle artan kıyamet beklentisi toplumsal bir huzursuzluğa yol açmıştır. Anadolu'da ortaya çıkan yeni dini hareketler kısa zamanda özellikle Türkmen zümreleri arasında taraftar bulabilmektedir. Anadolu'da yayılan II. Bayezid'in öldüğü yönündeki şayialar üzerine Şahkulu Baba Tekeli "mehdilik" ve Osmanlı saltanatını kaldırma iddiasıyla bir isyan başlatmıştır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Beldecianu, N., “1484 Osmanlı Seferi Hazırlıkları ve Kronolojisi”, çev. Zeki Arıkan, **TTK Belleten**, XLVII/186 (1983) s. 587-598.
- Bostan, İdris, **Osmanlılar ve Deniz: Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler**, İstanbul, 2007.
- Brummett, Palmira, **Osmanlı Denizgücü: Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz’de Diplomasi**, çev. Nazlı Pişkin, İstanbul, 2009.
- Emecen, Feridun M., “Şahkulu Baba Tekeli”, **DİA**, XXXVIII, 284-286.
- Emecen, Feridun M., **İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-1: Bayezid, Yavuz, Kanuni**, İstanbul, 2011.
- Ertaylan, İsmail Hikmet, **Sultan Cem**, İstanbul, 1951.
- Imber, Colin, **Osmanlı İmparatorluğu, 1300-1650**, çev. Şiar Yalçın, İstanbul, 2006.
- Lanza, Fernando Fernandez, “1500’de Türklerin Modon’u Kuşatması ve İşgali”, **Türkler ve Deniz**, ed. Özlem Kumrular, İstanbul, 2007, s. 201-229.
- Tansel, Selahattin, **Sultan II. Bayezit’in Siyasi Hayatı**, İstanbul, 1966.
- Tekindağ, Şehabettin, “Bayezid II.’nin Tahta Çıkışı Sırasında İstanbul’da Vukua Gelen Hadiseler Üzerine Notlar”, **İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, sy. 14 (1959), s. 85-96.
- Tekindağ, Şehabettin, “II. Bayezid Devrinde Çukurova’da Nüfuz Mücadelesi: İlk Osmanlı-Memlûk Savaşları (1485-1491)”, **TTK Belleten**, XXXI/123 (1967), s. 345-373.

6

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁️ I. Selim'in doğu meselesine yaklaşımını açıklayabilecek,
- 👁️ Doğu Anadolu'da Osmanlı hâkimiyetinin siyasi ve ekonomik sonuçlarını tartışabilecek,
- 👁️ Osmanlı Memlûk savaşlarının nedenlerini tartışabilecek,
- 👁️ I. Selim döneminin genel değerlendirmesini yapabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- I. Selim
- Doğu Meselesi
- Safeviler
- Memlûkler
- Hilafet

İçindekiler

Doğu Meselesinin Halli: İslam Dünyasında Hakimiyetin Başlaması

KARDEŞLER ARASINDA MÜCADELE

Sultan Selim 24 Nisan 1512'de resmen saltanatını ilan ettikten sonra iktidarını sağlamlaştırmak için tahtın potansiyel ortakları olan kardeşlerini ortadan kaldırma yoluna gitti. Bunda babası II. Bayezid'in 10 Haziran 1512'de Dimetoka'ya giderken Abalar köyünde vefat etmesi de kolaylaştırıcı oldu. Her ne kadar babasını öldürttüğü yönünde Batı kaynaklarında rivayetler olsa da bunlar diğer kaynaklardan doğrulanamamaktadır. Lakin her halükarda babasının vefatının, Selim'in kardeşleriyle yapacağı mücadelede durumunu kuvvetlendirici bir amil olduğu kesindir.

Yeni sultan tahtına rakip olabilecek kardeşlerinden kurtulmak için bir dizi operasyon düzenledi. Zira daha önce de belirtildiği gibi hayattaki kardeşleri de tahta çıkma hakkını kendilerinde görüyorlardı ve bu iddialarını her an fiiliyata geçirebilecek bir konuma sahiptiler. Bu yüzden ilk önce oğlu şehzade Süleyman'ı Kefe'den İstanbul'a getirerek İstanbul'un muhafazası ile görevlendirdi. Daha sonra 18 Temmuz tarihinde Anadolu'ya geçti. Amacı Konya'ya yerleşerek hükümdar gibi davranan, etrafa emirler gönderip asker toplamaya çalışan ve kendisine karşı bir mücadeleye hazırlanan ağabeyi Ahmed'i bertaraf etmektir. Fakat bu esnada Afyon'da bulunan Şehzade Ahmed önce Ankara'ya, oradan Amasya'ya, orada da tutunamayıp Darende'ye geçti. Selim ise kışı geçirmek amacıyla Kasım ayında Bursa'ya geldi. Burada daha önce vefat etmiş olan kardeşi Şehzade Mahmud'un oğulları olan Musa, Orhan ve Emir'i, Şehzade Alemşah'ın oğlu Osman ve Şehzade Şehinşah'ın oğlu olan Mehmed'i ortadan kaldırdı; Şehzade Ahmed'le yazıştığı gerekçesiyle de veziriazam **Koca Mustafa Paşa**'yı idam ettirdi. Manisa'da bulunan diğer kardeşi Korkut da aynı akıbete uğradı.

Şehzade Ahmed, kontrol altına aldığı Amasya'dan, kendisine gönderilen mektuplara aldanarak Bursa'ya doğru yola çıktı. Yenişehir ovasında 15 Nisan 1513 tarihinde yapılan savaşta bozguna uğratıldı ve yakalanarak öldürüldü. Bundan sonra Selim bütün rakiplerini ortadan kaldırmış, tahtın tek hakimi olmuştu. Artık bütün enerjisini Trabzon'daki şehzadeliliği döneminde faaliyetlerini yakından takip etme fırsatı bulduğu ve nasıl bir dini ideolojiye sahip olduklarının farkına vardığı Safevi problemi için harcaayabilirdi.

DOĞU MESELESİNİN BAŞLANGICI

Safevi hareketini ortaya çıkış anından itibaren yakından takip eden Sultan Selim, meselenin halli noktasında iki türlü yaklaşım gösterdi. Birincisi, Osmanlı sınır-

Koca Mustafa Paşa:

1511-1512 yılları arasında sadrazamlık yapmıştır. 1490 yılında Cem Sultan'a bir takım hediyeler ve mektuplarla birlikte elçi olarak gönderilmiştir. Cem Sultan'ın berberbaşlığını yaparken onu zehirleyerek öldürdüğü yönünde rivayetler mevcuttur. İstanbul'daki semt onun adını taşır.

ları içerisinde bulunan Safevi destekçilerinin cezalandırılması yönündeki yaklaşımıydı. Bu çerçevede özellikle Orta Anadolu'da kapsamlı bir teftiş yaptırarak bu harekete destek veren ve Osmanlı otoritesini reddeden unsurları tespit ettirdi. Osmanlı Arşivi'ndeki belgelere göre bu tespitler daha çok Şehzade Ahmed isyanına destek veren veya vermeyenlerle Safevilerle irtibatı olan Şehzade Ahmed'in oğlu Murad'ın yanına gidenler üzerinde yoğunlaşmıştı. Tespit edilen isimlerin elebaşlarının bir kısmı ortadan kaldırılırken bir kısmı da Mora ve Rumeli'ye sürgün olarak gönderildi. Konuyla ilgili literatürde zikredildiği üzere 40.000 kişinin öldürüldüğü yönündeki bilgiler ise gerçeği yansıtmamaktadır. Bu insanların bir kısmı sürgüne gönderildiği gibi, bir kısmı da köylerini boşaltıp Şah İsmail'e katılmışlardı. Bu durumu dönemin resmi belgeleri olan Osmanlı tahrir defterlerindeki kayıtlardan takip etmek mümkündür. Ayrıca tahrir kayıtlarında daha sonra bu kişilerin yerlerine dönmeleri durumunda vergiden muaf tutulacakları ve iskânlarının sağlanacağı yönünde de hükümlere yer verilir.

Öte yandan Şah İsmail'in de idaresi altındaki bölgelerde kendi dini görüşünü paylaşmayanlara karşı daha sert tedbirler uyguladığı bilinmektedir. Üstelik bu tedbirler, II. Bayezid'in ya da I. Selim'in aldırıldığı önlemlerden daha katıydı ve Safevilerin hakim oldukları coğrafyada yaşayan halkın inancı neredeyse tamamıyla Şah İsmail'in yeni dini ideolojisine dönüştürülmüştü. Buna karşılık Osmanlı topraklarında sonradan Alevi olarak adlandırılacak zümreler ise varlıklarını sürdürebilmişlerdi.

I. Selim'in ikinci yaklaşımı bu toplumsal karışıklığın müsebbibi olarak görüldüğü Safevi devletine yönelik askeri harekatinde ortaya çıkar. Safeviler üzerine yürümeye karar veren I. Selim, bu durumu divanda tartışmaya açar; bir kısım vezirler Anadolu'daki durumun karışık olmasından hareketle askeri bir operasyona sıcak bakmazlarken, padişahın kendisinin de içinde bulunduğu diğer bir grup acil askeri müdahaleden yanaydı. Sefer muhaliflerinin bir diğer önemli gerekçeleri de Rumeli ve Anadolu'daki timarlı sipahilerin savaşmak konusundaki isteksizlikleriydi. Buna rağmen I. Selim, **Rafizilere** karşı savaşmanın dini bir vecibe olduğuna dair fetvalar alarak bir kamuoyu yaratmayı başardı. Müslümanlara karşı savaş tutkusu ile bilinen **Papa II. Julius**'un çağrılarına rağmen I. Selim'in cülusunu tebrik eden Macarlar ve Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun barış yanlısı tutumları Doğu'daki askeri operasyonu mümkün kıldı.

20 Mart 1514'de Edirne'den İran seferi için yola çıkan I. Selim, sefer öncesinde bir takım iktisadi tedbirler alarak Safevileri zor durumda bırakmanın yollarını aradı. Öncelikli olarak İran ipeğinin batıya girişini yasakladı. Sınırlar kapatılarak tüccar hareketliliklerin önüne geçildi; yasağa uymayanlar cezalandırıldı. Bu durum iki devlet arasındaki gerilimin sadece dini ve toplumsal gerekçelerle izah edilemeyeceğini, iktisadi unsurların da göz önüne alınması gerektiğini göstermektedir. Dönemin en faal ticaret yollarından biri olan **ipek yolunun** önemli bir kısmının İran idaresinde oluşu, bu kontrollerini Suriye ve Irak'a kadar genişletme arzuları iki devlet arasındaki çatışmaları da tetiklemiş olmalıdır.

I. Selim, idaresindeki Osmanlı ordusu ile İzmit'e ulaştığında Şah İsmail'e bir mektup gönderip onu Rafizilikle suçlayarak "sünnet-i seniyyeyi" kabule ve tövbeye davet etti. İzmit'ten Konya'ya geçen padişah burada **Sadrettin Konevi** ve **Mevlana Celaleddin Rumi** gibi önemli sufi ve âlimlerin türbelerini ziyaret etti; halka bol bol bahşiş dağıttı. Böylece bir bakıma çıktığı seferin dini ve ideolojik gerekçesini halka göstermeye çalıştı. Oradan Kayseri'ye ve son olarak Sivas'a geçti. 2 Temmuz'da Sivas'ta asker sayımı yaptırdı. Safevi birliklerinin geçilecek yolların etrafını tahrip

Papa II. Julius: "Kötü Papa" ya da "Savaşçı Papa" olarak da bilinen II. Julius 1503-1512 tarihleri arasında papalık yapmıştır. Savaş tutkusu ile bilinir. Reform hareketinin ortaya çıkışında aldığı ağır vergilerin de etkisi bulunur.

Rafizi: Şii gruplarıyla Şii unsurlar taşıyan bazı kollara verilen ad olan Rafizilik mensubu kimse. Şii karşıtlarınca küçültücü anlamda kullanılırken İmamiye mensuplarının şeref unvanı şeklinde telakki edilmiştir.

İpek Yolu: Çin'den başlayarak, İran ve Anadolu üzerinden Akdeniz'e ulaşan kadim bir ticaret yoludur.

Sadrettin Konevi: 13. Yüzyıl mutasavvıflarındandır. İbn-i Arabî'nin vahdet-i vücud felsefesini benimsemiş ve onun eserlerini şerh etmiştir. Konya'ya yerleşip felsefesini orada oluşturduğu için Konevi diye anılır.

Mevlana Celaleddin Rumi: 13. Yüzyıl mutasavvıflarındandır. Konya'da yaşamış ve felsefesini burada oluşturmuştur. Takipçileri onun adına istinaden Mevlevi diye anılır.

etmesi dolayısıyla Osmanlı ordusunda iâşe sıkıntıları baş gösterdi. Osmanlı ordusu Erzincan'a geldiğinde burayı savaşımaksızın teslim aldı ve buradan bedeli mukabili zahire temin edildi. Ayrıca Şah İsmail'in cevabi mektubu da ordugâha bu sırada ulaştı. Buna göre Şah İsmail her ne kadar yumuşak bir üslupla da olsa savaşılmaya hazır olduğunu beyan ediyordu.

Osmanlı ordusu Safevi sınırını geçtikten sonraki yürüyüşü sırasında Safevi ordusu ile karşılaşmadığı gibi bölgenin önceden tahrip edilmiş olması dolayısıyla ciddi erzak sıkıntılarıyla karşı karşıya kaldı. Bu da askerin şevkini kırdı ve yola devam etmemesine neden oldu. Yapmış olduğu divan toplantılarında vezirler geri dönüş fikrini ileri sürdüler. I. Selim muhaliflerine biraz da gözdağı vermek amacıyla Karaman Beylerbeyi Hemdem Paşa'yı idam ettirdi. Buna rağmen yeniçerileri sakinleştirmek kolay olmadı. Bu esnada Şehsuvaroğlu Ali Bey tarafından getirilen Şah İsmail'in gelmekte olduğu bilgisi ayaklanan askeri yatıştırmaya yetti.

Bu durum üzerine I. Selim, Eleşgirt'ten hareketle **Makü ve Hoy** arasında yer alan Çaldıran tepelerine giderek burada savaş hazırlıklarına başladı. 23 Ağustos tarihinde iki ordu karşı karşıya geldi. Osmanlı ordusunun muharip kısmının mevcudiyeti 50-60.000 kadarken Safevi ordusu 40.000 civarındaydı. Osmanlılar herhangi bir saldırı ihtimaline karşı Tokat ve Sivas taraflarında da bir takım tımarlı sipahileri bırakmışlardı.

Osmanlı ordusunun sağ kolunda Anadolu beylerbeyi Sinan Paşa, sol kolunda Rumeli beylerbeyi Hasan Paşa beraberlerindeki atlı eyalet askerleri ile birlikte bulunmaktaydılar. Osmanlı töresine göre Anadolu yönünde yapılan seferlerde Anadolu eyalet askerleri sağ kolda; Rumeli askerleri sol kolda yerleşir; Rumeli yakasına olan seferlerde ise bu defa Rumeli askerleri sağ kolda bulunurdu. Merkezde yer alan I. Selim'in beraberinde ise vezirleri Hersekzade Ahmed, Dukakinzade Ahmed ve Mustafa paşalar bulunmaktaydı. Ana merkezde kapıkulu süvarileri, silahtarlar, sağ ve sol garipler ve okçu solaklar vardı; ayrıca 2000 civarında da tüfekli yeniçeri bulunmaktaydı. Ateşli silah olarak ise yaklaşık 150 civarında sahra topu ve şakaloz denilen küçük çaplı toplar mevcuttu. Bunlar merkezin en önünde yer alan azap askerlerince gizlenmekteydi. Şah İsmail'in ordusu ise ikiye ayrılmış durumdaydı: Sağ kolda Şamlu Türkmenlerinden Durmuş Han, sol kolda ise Ustacalu Türkmenlerinden Muhammed Han bulunmaktaydı. Şah İsmail'in kendisi ise duruma göre Osmanlı merkezini hedefleyecek şekilde fırsat bekleyecekti.

İki tarafın öncü birlikleri arasında başlayan mücadelede Safevi birlikleri geri çekildi. Bu gelişme üzerine Ustacalu Muhammed Han komutasındaki askerler ani bir hücumla Osmanlıların Anadolu koluna saldırdı ve onları bozdu. Bu gelişme üzerine Osmanlı topçu ateşi başladı; tüfekçi birlikler de devreye girdi. Ardından Safeviler diğer kanada da yüklendiler. Ayrıca bazı taciz edici saldırılarla Osmanlı merkezini meşgul etmeye çalıştılar. Amaçları Osmanlı ordusunun kanatlarını bozmak, daha sonra merkeze yönelerek sonuca ulaşmaktı. Bununla beraber Osmanlı ordusu bu saldırılar karşısında zorlu bir savunma mücadelesine girişti. Anadolu kolu başarısız olsa da, Osmanlı ordusunun Rumeli kolu Safevileri geri püskürtmeyi başardı.

Bu esnada Şah İsmail bu karışık durumdan istifade ile Osmanlı merkezine doğru başında bulunduğu birliklerle harekete geçti. Bir kaç kez merkeze yönelik saldırı düzenlediyse de Osmanlı tüfekçilerinin yoğun ateşi karşısında geri çekilmek zorunda kaldı. Ordusu dağılınca, yanında bulunan çok az sayıdaki adamıyla savaş meydanından çıkmaya çalıştı. Böylece cereyan eden savaşta Osmanlı

Makü ve Hoy: İran Azerbaycanı'nda Türkiye sınırına oldukça yakın bir yerde yer almaktadırlar.

Pavia Savaşı: 24 Şubat 1525'te Fransa kralı I. François ile Kutsal Roma Cermen imparatoru V. Karl arasında meydana gelen ve Fransız ordusunun mağlubiyeti ve I. François'ın esir olması ile neticelenen savaş.

ordusu kesin bir üstünlük kazanmış oldu. Her ne kadar bazı modern tarihçiler savaşı Osmanlı tarafının kazanmadığını, aksine zor durumda kalıp ağır kayıplar verdiğini iddia etseler de Osmanlı ordusunun sol kolunun Safevi hücumu karşısında dağılma emareleri göstermesi dışında bütün savaş Osmanlı kontrolü altında cereyan etmiştir. Osmanlı savaş anlayışı kanat güçleriyle değil merkezin devreye girmesiyle kazanabilecek bir sistemi öngörmekteydi. Oldukça hareketli olan sağ ve sol kolların görevi, düşman ordusunu oldukça sıkı korunan ve ateşli silahlarla donatılmış merkeze çekmekti. Asıl öldürücü darbe merkez tarafından vurulmaktaydı. Ayrıca Osmanlı ordusunun Safevi başkenti olan Tebriz kadar hiç bir direnişle karşılaşmadan girmesi, savaştaki Osmanlı üstünlüğünün açık bir kanıtı olarak değerlendirilmelidir.

Çaldıran Savaşı, yukarıda bahsedilen askeri taktiğin başarıyla uygulandığı bir savaş olma özelliği gösterir. Süvarilerin tali, tüfekli piyadelerin ana rolü üstlendikleri bu savaş, bu özelliği ile askeri tarih açısından oldukça önemlidir. Avrupa'da yapılan savaşlarda tüfekli askerlerin ilk ciddi başarısının 1525 yılında **Pavia Savaşı**'nda görülmesi, Çaldıran Savaşı'nın önemini bir kez daha ortaya koyar.

Bu savaşın neticesinde Osmanlı Devleti sınırlarında pek bir değişiklik olmamıştır. Bununla birlikte Osmanlılara daha çok dini, siyasi ve sosyo-psikolojik açılardan belli bir üstünlük kazandırdığı muhakkaktır. Sünni İslam olarak adlandırılacak Osmanlı ideolojisi, bunun muarızı olarak ortaya çıkan Safevi ideolojisi karşısında dengeleyici bir konum kazanmıştır. Osmanlıların biraz da siyasi şartların çizdiği doğrultuda üstlenmiş oldukları bu dini misyon, daha sonra idari ve siyasi alanda da etkili olacaktır ve Osmanlı Devleti giderek daha katı sayılabilecek bir Sünni inancı yerleştirmeye çalışacaktır. Buna karşın Şah İsmail'in heterodoks karakterli dini-siyasi ideolojisi ise oğlu Tahmasb tarafından devam ettirilmeyecek ve daha mutedil bir Şii yorumu hâkim olacaktır. Osmanlı hakimiyetinde kalan bölgelerde yer alan ve Şah İsmail yanlısı Türkmen grupları ise içlerine kapanarak kendi dini inanç ritüellerini sürdüreceklerdir.

SIRA SİZDE

Çaldıran Savaşı'nın sonuçlarını siyasi ve dini açılardan değerlendiriniz?

Dukakinzade Ahmed Paşa: 1514-1515 yılları arasında çok kısa bir süre sadrazamlık vazifesinde bulunmuş, Arnavut kökenli devlet adamıdır.

Savaş sonrası Çaldıran'da elden kaçırdığı Şah İsmail'i daha da köşeye sıkıştırmak için Tebriz içlerine kadar ilerleyen padişah, kış şartları ve buna bağlı olarak asker arasında baş gösteren huzursuzluk dolayısıyla Amasya'ya döndü. Kışı burada geçirdikten sonra Safeviler üzerine ikinci bir sefer hazırlığına girişti. Ancak yenicerilerin İstanbul'a dönmek için yapmış oldukları baskılar ve üçüncü vezir Piri Mehmed Paşa ile padişahın hocası Halimi Çelebi'nin evlerini yağmalamaları üzerine dönüş kararı aldı, ama bu arada söz konusu olaylardan veziriazam **Dukakinzade Ahmed Paşa**'yı sorumlu tutarak onu kendi hançeri ile yaraladı ve cellatlara teslim etti (4 Mart 1515). Onun idamında ayrıca Dulkadir beyi Alaüddevle ile olan gizli yazışmaları da etkili olmuştur.

DULKADİROĞULLARI BEYLİĞİNİN ORTADAN KALDIRILMASI

Bu gelişmelerin ardından 19 Nisan 1515'te I. Selim, Safevilerin idaresindeki Kemah'ı ele geçirdi. Bu esnada Nur Ali Halife idaresindeki bir Safevi birliğini mağlup etmeyi başardı. Daha sonraki hedefi ise Safevilerle işbirliği yaptığına inandığı Alaüddevle Bey'di. Alaüddevle Bey 1480 yılında II. Mehmed'in sayesinde Dulkadiroğulları tahtını ele geçirmişti. Merkezi Maraş olan bu beylik, Osmanlılar ile Memlükler

arasında sıkışmış ve bir nüfuz mücadelesi alanına dönüşmüştü. Yani Osmanlılarla Memlûkler arasında daimi bir çekişme konusu haline gelmişti.

Alaüddevle Bey, I. Selim'in babası II. Bayezid'i tahttan indirmesine sıcak bakmamıştı. Onu ne yapacağı belli olmayan bir hükümdar olarak tanımlıyordu. Bu sebeple Memlûklere daha da yakınlaştı. Ancak yine de Osmanlı, Safevi ve Memlûk çatışmalarında doğrudan bir taraf olmak istemiyordu. Bu yüzden I. Selim'in Çaldıran seferine çıkarken yapmış olduğu davete olumlu cevap vermedi. I. Selim anne tarafından dedesi olan Alaüddevle Bey'e yolladığı mektupta Safeviler üzerine sefere çıkacağını ifade etmiş ve bu yüzden hayır duasını talep etmiş, onun topraklarında ordugâh kuracağını ve zahireye ihtiyacı olacağını belirtmişti. Osmanlı kaynaklarında, bunun dışında Alaüddevle Bey'in güvenilmez biri olduğu, Osmanlılara karşı Safevilerle ittifak yaptığı gibi bilgiler de mevcuttur. Bu bilgilerin ne kadar gerçeği yansıttığı bilinmemektedir. Her halükarda o Selim'in kendisini hedeflediğinin farkındaydı. Bu yüzden Safevilerle değil de daha sıkı ilişki içerisinde olduğu Memlûklerle bir ittifak arayışı içerisinde olması daha yakın ihtimaldir.

Padişah Çaldıran seferine giderken yanında Şehsuvaroğlu Ali Bey'i de götürmüş, onun yararlılıkları üzerine kendisine Dulkadiroğlu topraklarını vermişti. Çaldıran seferinden dönüp Amasya'ya ulaştıktan sonra, Kayseri'ye yolladığı Şehsuvaroğlu Ali Bey, önce Bozok bölgesini ele geçirmiş, buradaki mücadelede mağlup ettiği Alaüddevle Bey'in oğlu Süleyman Bey'in kesik başını ordugâha yollamıştı. Alaüddevle Bey durumu hemen Memlûklere bildirdi, Memlûkler de yollamış oldukları bir elçiyle bu durumun sebebini Osmanlılardan sordu. Bunu kendi hükümlerine bir müdahale olarak gören I. Selim, Dulkadiroğulları problemini tamamen çözmeye karar verdi. Rumeli Beylerbeyi Hadım Sinan Paşa idaresindeki bir orduyu Alaüddevle Bey üzerine yolladı; kendisine bölgeyi çok iyi tanıyan Şehsuvaroğlu Ali Bey rehberlik etmekteydi.

Bu orduda yaklaşık 10.000 süvari 400 civarında da tüfekli yeniçeri bulunmaktaydı. Alaüddevle'nin ordusu da yaklaşık 10.000 civarında süvariden oluşmaktaydı. İki taraf arasında 12 Haziran'da Turnadağı mevkiinde yapılan savaşta Osmanlı kuvvetleri kazanırken, Alaüddevle Bey bu savaşta hayatını kaybetti. Osmanlı ordusundaki ateşli silahlar ve Şehsuvaroğlu Ali Bey'i gören bazı sipahilerin Osmanlı safına geçmesi, savaşın Osmanlılar lehine kolaylıkla netice vermesine yol açtı. Savaşta hayatını kaybeden Alaüddevle Bey'in kesik başı I. Selim'e gönderildi. I. Selim de bunu bir **fetihnâme** ile birlikte Memlûk sultanı Kanısav Gavri'ye yollamıştı.

Fetihnâme: Elde edilen zafer sonucunda ele geçirilen yerler dolayısıyla komşu hükümdarlara, hanlara, prens, şehzade ve valilere gönderilen nanelere verilen ad. Eskiden her devlette ve bilhassa Şark devletlerinde fetihname göndermek adetti.

Bu Memlûk sultanının isminin literatüre yanlışlıkla Kansu adıyla geçmiş olduğunu, doğrusunun "kanı saf" anlamındaki Kanısav şeklinde yazıldığını ve bu şekilde okunması lazım geldiğini belirtmeliyiz.

D I K K A T

Bu savaşın ardından Dulkadiroğlu beyliğinin idaresi Şehsuvaroğlu Ali Bey'e bırakılmış, zaferi kazanan Sinan Paşa da vezirliğe getirilmiştir.

DOĞU ANADOLU'DA OSMANLI EGEMENLİĞİNİN BAŞLAMASI

Doğu Anadolu'da nüfuzunu iyi yaygınlaştırmak isteyen I. Selim, buradaki Kürt beyleri arasında da bir takım propaganda faaliyetlerinde bulundu. Sünniliğin Şafii mezhebine bağlı olan bu beylerin çoğu, Safevilerce temsil edilen bu yeni dini harekete sıcak bakmıyorlardı. Bundan istifade ile I. Selim Kürt beylerinin âdet

İdris-i Bitlisi: *Heşt Behişt* ve *Selimname* adlı Osmanlı tarihlerinin yazarı siyaset ve kültür adamı. Önceleri Akkoyunlu Devleti hizmetinde iken Safeviler'den kaçarak İstanbul'a gelmiş, II. Bayezid'in hizmetine girmiş, daha sonra I. Selim'in doğu politikalarının oluşmasında önemli rol oynamıştır.

Çapakçur: Bingöl'ün eski adı.

Zeamet: Osmanlı toprak sisteminde 20.000-100.000 akçe arası vergi geliri getiren toprakların statüsüdür. Bu şekildeki söz konusu küçük idari bölgenin idaresine zaim denir.

Yurtluk ve Ocaklık: Fetih sırasında hizmeti görülen mahalli beylere veya emirlere çoğunlukla kendi toprakları olmak üzere bırakılan yerlere denir. Sadakat ve bağlılıkları görülen beylere eskiden kendi ailelerinin tasarrufunda bulunan topraklar bırakılmak suretiyle tatbik olunmuştur.

ve geleneklerini çok iyi bilen İdris-i Bitlisi'yi kendi adına propaganda yapması için görevlendirdi. **İdris-i Bitlisi**, öncelikle Urmiye'ye gitmiş, burada padişahın zaferini bildiren fetihnâme ve mektupları Kürt beylerine dağıtmaya başlamıştır. Biradost aşiretiyle görüşmüş, Soran meliki Emir Seyyid b. Şah Ali'ye mesajını iletmış ve kendisini Erbil'i zapt etmesi için teşvik etmiş, ardından da Bohti beylerinin sultanın otoritesini kabul etmesini sağlamıştır. Bu bölgelerdeki aşiretleri Osmanlılara ısındıran İdris-i Bitlisi, daha sonra Hasankeyf, Siirt, Bitlis ve Hizan taraflarına giderek propagandasını devam ettirmiştir. Bu bölgelerin beyleri Osmanlıların teklifini kabul ettiklerini, lakin kendi aralarında eşit konumda bulunduklarından başlarına bir Osmanlı beyi tayin edilmesini talep etmişlerdir. Bu propagandanın da bir neticesi olarak Osmanlılara bağlılık arz eden Kürt aşiretleri bölgelerindeki Safevileri uzaklaştırmayı başarmışlardır.

Bölgedeki stratejik önemi en yüksek yer olan Diyarbakır'ın alınması özel bir önem arz etmekteydi. I. Selim, Akkoyunlu Türkmenlerinin ana merkezi olan bu şehrin alınması görevini, Akkoyunlular'dan Sultan Murad'a veriyse de bu hareket başarısızlıkla neticelendi. Bunun üzerine yeniden devreye sokulan İdris-i Bitlisi'nin faaliyetleri neticesinde Diyarbakır halkı Safevileri şehirden kovdu ve Osmanlı hakimiyetini kabule hazır olduklarını bildirdi. Bu gelişme üzerine Şah İsmail bölgeye Ustacaoglu Muhammed Han'ın kardeşi Kara Han'ı gönderdi. Safevi kuvvetlerine, Urfa, Mardin, Hasankeyf, Harput ve Ergani'de bulunan birliklerden de destek geldi. Müşterek kuvvetler tarafından Diyarbakır kalesi kuşatıldıysa da kale teslim olmadı. Kuşatılanlara yardım için padişah tarafından Bayburt'ta bulunan Bıyıklı Mehmed Paşa'ya emir yollandı. O da hemen harekete geçerek, İdris-i Bitlisi'nin örgütlediği Çemişkezek, Palu, **Çapakçur**, Bitlis, Hizan, Hasankeyf, Cizre ve Sason beylerinin kuvvetleriyle birleşti ve bu müşterek kuvvetler Çapakçur'u işgal eden Safevi kuvvetleri ile çarpışarak onların Adilcevas ve Erciş taraflarına çekilmelerini sağladı; ardından da Diyarbakır'a yürüdü. Bunun üzerine Kara Han kuşatmayı sonlandırarak Mardin'e döndü, Osmanlılar ise savaşmaksızın Diyarbakır'ı egemenlikleri altına aldı (Eylül 1515). Daha sonra Mardin'e giden Osmanlı birliklerine, Mardin halkı şehrin kapılarını açtı, içerideki Safevi birlikleri ise iç kaleye çekildi. Kalenin kuşatılması hususunda Bıyıklı Mehmed Paşa ile Amasya-Sivas beylerbeyi Şadi Paşa arasındaki baş gösteren anlaşmazlık neticesinde Bıyıklı Mehmed Paşa bölgeden çekilmek zorunda kalınca, Safevi kuvvetleri de yeniden Mardin'de hakimiyet tesis etti.

Doğu Anadolu'nun büyük bir kısmında Osmanlı egemenliğinin tesis edilmesi, stratejik bakımdan olduğu kadar ekonomik olarak da özel bir anlam ifade etmekteydi. Bu sayede Osmanlı Devleti, Tebriz-Haleb ve Tebriz-Bursa ipek yolunun kontrolünü tamamen sağlamış oluyordu. Bu iki yol üzerindeki zengin ticaret ve sanayi şehirleri, özellikle o zaman Mezopotamya ile İran, Anadolu ve Haleb ticaret yollarının birleştikleri Diyarbakır'ın ele geçirilmesi, Osmanlı hazinesi için büyük bir gelir kaynağı oldu.

Osmanlılar, bu bölgeyi hakimiyetlerine aldıklarında, burada farklı bir idari yapı tesis ettiler. Devlet burada kendi sancak teşkilatını kurmakla beraber, aşiretleri özel bir idareye tabi tutmuştur. Buradaki sekiz Kürt aşiret beyi, irsi olarak kendi kabileleri üzerinde ve bölgede sancak beyi olarak tayin edilmiştir. Daha küçük olanlar ise **zeamet** statüsünde sayılmıştır. Bu sancaklarda beylerin kabile ve toprak üzerindeki hakları babadan oğula devredildiğinden bunlara **yurtluk ve ocaklık** denmekteydi. Öte yandan buradaki beş Kürt kabilesi de hükümet adı altında örgütlenmişlerdir. Bütün bu kabile beyleri, savaş zamanlarında, Diyarbakır bey-

İerbeyinin emri altında asker göndermekle mükellefler; öte yandan vergilerden muaf tutulmaktaydılar.

İdris-i Bitlisi'nin Doğu Anadolu'da Osmanlı hakimiyetinin tesisi sürecinde üstlendiği rolü değerlendiriniz?

SIRA SİZDE

MERCİDABIK SAVAŞI VE SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

Doğu Anadolu'da yaşanan bu gelişmeler ve Şah İsmail'in sınırlara inışı I. Selim'e bölgeye ikinci bir sefer yapma kararı verdirmiştir. İran seferi dönüşü İstanbul'da bulunan padişah, Edirne'ye hareket etmeden önce bir divan toplamış, burada yeni sefer fikrini tartışmaya açmış ve bölgeden gelen kararları değerlendirmiştir. Edirne'de ise Doğu'ya yapacağı yeni seferin hazırlıkları ile meşgul olmuştur. Edirne'de bulunduğu sürede Macarlarla barış görüşmelerinde bulunmuştur; ayrıca İran'dan gelen bir heyeti de kabul etmiştir. Aslında padişahın zihninde Memlûkler üzerine yürüme fikri hakimdi. Zira II. Bayezid zamanında Çukurova'da yaşananlar ve Osmanlıların başarısızlığının izleri hâlâ silinmemişti. Üstelik Dulkadir Beyliği ile ilgili meseleler zaman zaman her iki devleti ciddi bir şekilde karşı karşıya getirmekteydi. Ancak muhtemelen padişah yeni bir seferi Memlûkler üzerine değil Doğu Anadolu'daki gelişmeleri de nazarı itibara alıp Safevilere yönelik olarak açmak istiyordu. Bu arada da Memlûklerin tepkilerini ölçmek niyetindeydi, iki devlet arasındaki ilişkilerin mahiyetini bu yeni durum belirleyecekti.

Öte yandan Ümit Burnu'nu dolaşarak Hindistan'a ulaşan Portekizliler Hint Denizi sularında Arap tacirlerin ticaretine darbe vurup Akdeniz ticaretini engellemeye, ayrıca Kızıldeniz'e hareket düzenleyerek Mekke-Medine'yi bile tehdide başlamışlardı. Hatta Memlûkler onlara karşı koyabilmek için daha II. Bayezid döneminde Osmanlılardan yardım istemişlerdi. Arap yarımadasının Portekizlilerce adeta tecrit edilmiş olması yerli halkı ve bazı idarecileri Memlûk idaresi yerine güçlü Osmanlı hakimiyetini talep etmeye sevk etmişti. I. Selim böyle bir seferi düşünürken söz konusu durumu da dikkate almış gözükmektedir.

I. Selim, Turnadağı savaşının ardından dedesi Alaüddeve'nin kesik başını Memlûk sultanına göndermiş ve onun tepkisini öğrenmeye çalışmıştı. İran üzerine yapacağı sefer öncesi onu en çok endişelendiren de Memlûk sultanının tepkisiydi. Edirne'den İstanbul'a geldiğinde topladığı divanda Diyarbakır'dan bozgun haberi gelmiş ve bu durum üzerine yeterince tedbir almadığı gerekçesiyle sadrazam Hersekzade Ahmed Paşa azledilmişti. Hadım Sinan Paşa'ya sadaret mührü verilmiş ve paşa hemen Diyarbakır'a gönderilmişti. Aynı zamanda Memlûk sultanına da iki elçi gönderilerek Memlûk devletinin sınırlarına düzenlenecek yeni seferin hedefinin sadece Rafızileri cezalandırmak olduğu ifade edilmiş ve iki taraf arasındaki dostluğa vurgu yapılmıştı. Bu elçilerin götördükleri mektuptaki iyi niyet vurgusu Kanısav Gavri'yi tatmin etmedi, Sinan Paşa'nın orduyla harekete geçtiğini duyunca o da ordusuyla sınırlarını muhafaza etmek amacıyla Suriye'ye doğru yöneldi. Dönemin Arap tarihçilerinden **İbn Zünbül**'ün naklettiği üzere, Kanısav Gavri, Şah İsmail'in Osmanlılara karşı ittifak teklifinin görüşüldüğü mecliste, Osmanlı ordusunun kendi topraklarından geçmesine izin vermeyeceğini beyan etmişti. Bu da onun I. Selim'e olan güvensizliğinin bir göstergesiydi.

5 Haziran 1516 tarihinde ise I. Selim İstanbul'un muhafazasını Piri Mehmed Paşa'ya bırakarak yeni seferine çıktı. Memlûk sultanının da ordusuyla hareket halinde olduğunu öğrenen I. Selim sancakbeylerine yolladığı emirlerle onun hareket-

İbn Zünbül: Memlûk sultanı Kanısav Gavri ile birlikte Mercidabık savaşına iştirak etmiş ve yazmış olduğu *Vâkıatü's-Sultan Selim ve es-Sultan Kansu el-Gavri* isimli seferinde bu dönemin hadiselerini ayrıntılarıyla kaleme almış bir Memlûk kronik yazarıdır.

lerini izlettirmeye başladı. 26 Haziran'da Akşehir'e vardığında, Şah İsmail tarafından Doğu Anadolu'da egemenlik tesis etmek için görevlendirilen ve I. Selim'in bu seferinin ana sebeplerinden biri olan Kara Han'ın kesik başı şehre ulaştı. Bunun üzerine I. Selim 1 Temmuz'da Gavri'ye bir mektupla beraber bu kesik başı gönderdi. 11 Temmuz'da Memlük sultanı Haleb'e ulaştığında, I. Selim de Konyadan Kayseri'ye doğru ilerlemekteydi. 23 Temmuz'da Sinan Paşa ile buluşan padişah, Gavri ile birlikte Şehzade Ahmed'in oğlu Kasım'ın da bulunduğunu ve Gavri'nin Osmanlıları kendi topraklarından geçirmek niyetinde olmadığını öğrendi. Gavri ise bu hareketin iki sultanın arasını bulmak için yapıldığını ifade etmiştir.

Gavri'nin kalabalık ordusuyla Halep'e inmesi sıcak çatışmayla sonuçlanacak gelişmelerin ana sebebi olmakta gecikmedi. Bu durum I. Selim'in bütün planlarının değişmesine yol açtı. Gavri'nin sınır hattına hareketi ciddi bir taktik hatasıydı. Ancak o belki de muhtemel olan bir Osmanlı tehdidinin önünü bir an önce almak istiyordu ve bu şekilde Osmanlılara karşı gücünü göstermek düşüncesindeydi. Osmanlılar üzerinde caydırıcı bir etki yapacağını düşündüğü bu hareketi, I. Selim ile Şah İsmail arasında aracılık yapma niyetiyle bağdaştırmaktaydı.

I. Selim, Gavri'nin bu hareketlerini düşmanlık olarak görmüş ve onu Şah İsmail'le birlikte hareket etmekle itham etmiştir. Hatta bu gerekçeyle İstanbul'dan fetva istenmiş ve gelen fetvada Kızılbaşlarla ortak hareket edenlerin durumunun onlarla aynı olduğu belirtilmiştir. Bu da Sünni bir güce karşı yapılacak askeri operasyonun dini gerekçesini teşkil eder. Bununla beraber eldeki kayıtlara göre böyle somut bir ittifaktan söz etmek mümkün değildir. Ayrıca Şah İsmail'in Osmanlılar ile Memlükler savaş halindeyken bu duruma müdahale etmemesi ve tarafsız kalması da bu ittifak iddialarının gerçek olmadığını gösterir. Aslında Osmanlıların hareket noktası da Memlüklerin dolaylı olarak Safevilerle işbirliği yaptığı noktasında toplanmıştı. Sünni başka bir güce karşı yapmış oldukları böyle bir savaşı meşrulaştırma girişimleri açısından önemli olan fetvada, Memlükler, İslam inancı dışında sayılan Safevilere karşı girilen seferi önleyen ve bu şekilde onlara yardım etmiş kabul edilen bir pozisyonda değerlendiriliyordu. Tarihçi İdris-i Bitlisi, seferin asıl hedefinin İran topraklarına girip Safevilerin kökünü kazımak olduğunu, ancak Memlüklerin böyle dini bir görevle yola çıkmış olan Osmanlı ordusunun yolunu keserek, bu önemli vazifeyi engellediğini, bu yüzden de bu "nifak ehlini" ortadan kaldırmak üzere Gavri'nin üzerine yüründüğünü açık şekilde belirtir.

SIRA SİZDE

3

Selim'in İran Seferi'nin Memlükler üzerine yönelmesinde etkili olan unsurlar nelerdir?

Mercidabık: Bugün Kilis'e yakın Türkiye-Suriye sınırında bulunan eski bir yerleşim yeri.

Bu esnada I. Selim Memlüklerden gelen elçilik heyetinden bazılarını kendisine suikast girişiminde bulunacakları ve yanlarında ulemadan kimsenin bulunmayışının bir kötü niyet göstergesi olduğu gerekçesiyle idam ettirmiş, elçiyi ise ağır hakaretler ederek geri göndermişti. Bu iki taraf arasındaki diplomatik girişimlerin sonunu teşkil eder. Bundan sonra padişah, 30 Temmuz'da hedefin Memlük Sultanı ve Haleb olduğunu ilan etti; 6 Ağustos'ta ise Malatya ovasından ayrılıp Haleb'e doğru yöneldi. 24 Ağustos'ta ise iki taraf Mercidabık ovasında karşı karşıya geldi.

İki taraf orduları da sayıca birbirine denk durumdaydı. Osmanlı ordusu 12.000 civarında Kapıkulu askeri, 40.000 civarında Anadolu ve Rumeli timarlı sipahileri ve 8-10.000 civarında da mahalli beylerin kuvvetleri olmak üzere toplam 60.000 kadardı. Memlük ordusu ise aşağı yukarı aynı büyüklükteydi. Memlük ordusunun tamamı atlı birliklerden oluşurken, orduda ateşli silahlar bulunmuyordu. Buna karşın, Osmanlı ordusunda 150 kadar top ve 5000 civarında tüfekçi yeniçeri vardı.

Başlangıçta taraflar savaş düzeni alarak birbirlerinin durumunu anlamaya çalıştılar. Osmanlılar merkezde Sultan ve etrafında kapıkulu askerleri, merkezin sağ ve sol kanatlarında da Anadolu ve Rumeli timarlı sipahileri şeklinde konuşlanmıştı. Merkezin önünde tüfekli yeniçeriler, bunların sağ ve sollarında da toplar yer almaktaydı. Memlûk ordusu, Osmanlı ordusundaki ateşli silah mevcudiyetinden haberdar olduğu için hızlı süvarileriyle kenarlara saldırmayı tercih etti. Saldırıları Osmanlı ordusunun sağ kanadında yoğunlaşırken, I. Selim buraya takviye kuvvetler yönlendirdi. Savaş bu şekilde cereyan ederken, padişah, ani bir kararla merkezdeki tüfekli ve yaya askeri ile yürüyüş emri verdi. Kanatlarda zaten bozulma emareleri gösteren Memlûk ordusu merkezden gelen yoğun top ve tüfek ateşi karşısında dayanamayarak üç saat gibi kısa bir sürede tamamen dağıldı. Birçok Memlûk emiri savaş meydanında hayatını kaybetti; sultan Kanısav Gavri'nin de geri çekilirken öldüğü anlaşıldı. I. Selim Gavri'yi Halep'te düzenlediği bir törenle defnettirdi.

Bu savaşın ardından 28 Ağustos'ta Haleb'e giren I. Selim, burada savaş esnasında esir düşen halife ile buluştu. Kendi adına hutbe okutan padişah, daha sonra bir meşveret heyeti toplayarak savaş sonrası stratejisini burada tartıştı. Burada dağılmış olan Memlûk emirlerinin Şam'da bir araya geldiklerini ve yeni sultan olarak Gavri'nin oğlu Muhammed ismi üzerinde uzlaşmak üzere olduklarını öğrenince, Şam üzerine yürüme kararı aldı. Her ne kadar bu hususta bir takım tereddütleri olsa da stratejik nedenlerle onun Haleb'te kalamayacağı aşıkardı. Daha merkezi bir yer olan Şam'a gidip burada İstanbul'dan Suriye kıyılarına hareket eden donanmayla da buluşma imkanına sahip olabilmek ordunun takviyesi anlamında çok daha kolay olacaktı.

Timarlı sipahilerin çoğunu Şah İsmail'den gelebilecek bir tehlikeye karşı Diyarbakır yöresine gönderen I. Selim, beraberindeki yaklaşık 12.000 kişi ile 27 Eylül tarihinde Şam'a ulaştı. Hemen şehre girmeyerek güvenliğin sağlanmasını bekledi. Burada yapmış olduğu divan toplantısında sonraki hareket planları üzerinde durdu. Mısır'dan Memlûklerin vaziyeti ile ilgili olarak gelen bilgiler, aynı zamanda Osmanlıların doğu sınırında yaşanan gelişmeler divan toplantısında ayrıntılarıyla ele alınıyordu. Kahire'de toplanan Memlûk emirlerinin Tomanbay ismi üzerinde uzlaşmaları üzerine I. Selim Tomanbay'a yolladığı mektupta onun adamlarıyla birlikte Osmanlı idaresini kabul etmesini, böyle olduğu takdirde Mısır'dan Şam'a kadar olan bölgenin idaresinin kendisine bırakılacağını ifade etmişti. Fakat bu elçilik heyetinde bulunanlar öldürüldü ve bu diplomatik hamle sonuçsuz kaldı. Memlûklerin eski Halep valisi olan Hayır Bey, Şehsuvaroğlu Ali Bey ve İdris-i Bitlisi'nin teşvikleri de devam edince I. Selim Kahire'yi hedef alan sefer için hazırlıkları başlattı.

Bu esnada, Memlûk sultanı Tomanbay tarafından görevlendirilen Şam valisi Canberdi Gazali, beraberindeki 5000 kişilik kuvvetle Gazze'ye doğru yola çıktı. Daha önce Sultan Selim tarafından görevlendirilen Uzgurlu İsabeyoğlu Mehmed Bey küçük bir kuvvetle Gazze'yi ele geçirmişti. Ancak Canberdi Gazali'nin hareketi duyulunca Sinan Paşa idaresindeki takviye kuvvetleri yola çıkarıldı. Bu hadisenin iki gün sonrasında, yapılan divan toplantısında Kahire'ye doğru yürüyüş ilan edildi. Bu esnada Şah İsmail'in Tebriz'de bulunduğu ve Macarlarla olan barışın yenilendiği haberleri Şam'a ulaşmış, bu da büyük bir rahatlama sağlamıştı. Her ne kadar padişah İstanbul'dan bir donanma ile erzak, mühimmat ve askeri teçhizat talebinde bulunmuş olsa da, bu talep İstanbul'da kışın çok ağır geçmesi dolayısıyla gerçekleştirilememişti. 15 Aralık 1516 tarihinde Şam'dan hareket eden Osmanlı ordu-

su, 26 Aralık'ta Sinan Paşa'nın kuvvetlerinin Canberdi Gazali kuvvetlerini dağıttığı bilgisini aldı. Böylece Kahire yolunu açmış olan padişah bu arada Kudüs'ü de ziyaret edip kutsal mekanları görmüştü.

SIRA SİZDE

Mercidabık Savaşı'nda Osmanlı ve Memlük ordularını yapı ve savaş taktiği açısından kıyaslayınız?

RİDANIYE SAVAŞI

Kudüs ziyaretinin ardından ordugaha dönen Sultan Selim, Gazze'de Sinan Paşa ile buluştu. Mısır yürüyüşünü başlatmadan önce yeni bir müşavere toplantısı tertip etti; burada yine gidiş yolunun zorluğu ve asker sayısının yetersizliği gibi gerekçelerle sıkı bir muhalefetle karşı karşıya kaldı. Bu muhalefetin önemli isimlerinden Hüseyin Paşa'yı başına çadırını yıktırıp idam ettirerek bu muhalif fikirlerin asker nezdinde taraftar bulmasının önüne geçmeye çalıştı.

Yola çıkmadan önce çöldeki güzergah hakkında bir takım planlar yapılmış ve önceden oralara kılavuzlar gönderilerek konakların durumu tespit edilmişti. 9 Ocak 1517 tarihinde çoğu piyade ve kapıkullarından oluşan Osmanlı ordusu Gazze'den hareket etti. 11 Ocak'ta büyük bir susuzluğun yaşandığı Arişe, 16 Ocak'ta Salihîye'ye ulaşıldı. Burada yeterince su kaynağı bulunmaktaydı. Esasen Tomanbay Osmanlı ordusuna çölün nihayete eriş noktası olan Salihîye'de, onların en zayıf olduğu anda saldırmayı düşünüyordu. Ama emirler Osmanlı ordusunun savunma savaşında çok iyi olmasından hareketle, bu sefer saldıran taraf değil savunma durumunda olan taraf olmayı tercih etmişlerdi. Kahire yürüyüşü esnasında, Tomanbay'ın Kahire surları önünde Mukattam Dağı'ndan Nil Nehri'ne kadar bir hendek kazdırıp buraya topları sabitlediğini öğrendi. I. Selim, bu yürüyüşü esnasında psikolojik harp tekniklerini de kullanarak Kahire'deki emirler arasında Hayır Bey'in adamları vasıtasıyla yaydirdığı uydurma haberlerle bir karışıklık çıkartmaya çalışmıştı.

Osmanlı ordusu, Hayır Bey'in adamları vasıtasıyla Memlük ordusunun stratejisini öğrenince, doğrudan saldırmayıp Mukattam Dağı'nın yanından dolaşılması ve Memlük topraklarının etkisiz hale getirilmesi şeklinde bir strateji izlemeye karar verdi. Memlük ordusu, savunma savaşına alışık olmadığından ve Osmanlı ordusunun bu stratejisini öngörememeleri dolayısıyla Mukattam Dağı'na yönelik bir önlem almamıştı. Osmanlı ordusunun sağ kolunda Anadolu askeriyle Mustafa Paşa, sol kolunda Rumeli askeriyle Küçük Sinan Paşa, merkezde de kapıkulu askeriyle sadrazam Sinan Paşa, vezir Yunus Paşa ile padişah yer alıyordu. Memlük ordusu ise yine yoğun bir biçimde süvari birliklerinden oluşuyordu. İki tarafın ordu mevcudu da 20.000 civarında idi.

Memlük süvari birliklerinin yapmış oldukları akınlarla Osmanlıları üzerlerine çekme girişimlerine Osmanlı ordusu düzenli bir biçimde ilerleyerek yanıt verdi. Fakat top menziline girmeden birden Mukattam Dağı'na doğru yönelerek Memlük stratejisini alt üst etmeleri üzerine, Memlük ordusu yeniden düzen almaya çalıştı. Fakat bu esnada topları tamamen devre dışı kalmış durumdaydı. Osmanlı piyadelerinin top ve tüfek atışları neticesinde Memlük ordusu yoğun bir ateş altında kaldı. Tüfekçilerin yürüyüşe geçmesi ile birlikte öncelikle Memlük ordusunun sol kanadı etkisiz hale getirildi. Tomanbay'ın Osmanlı sağ kanadına yönelik yapmış olduğu tazyik ise, her ne kadar bu kanadı muhafazaya çalışan veziriazam Sinan Paşa'nın ölümüne sebebiyet verse de, Osmanlı kuvvetleri Tomanbay'ı geri püskürt-

meyi başardı. Yaklaşık yedi sekiz saat süren savaşın sonunda Memlûk ordusu tamamen dağılmış, Tomanbay da yanındaki adamlarıyla kaçmak zorunda kalmıştı (22 Ocak 1517). Böylece Kahire'nin kapıları Osmanlılara açıldı.

24 Ocak'ta Osmanlı orduları Kahire'ye girdi. I. Selim, güvenlik gerekçesiyle hemen şehre girmeyip ordugahta beklemeye başladı. Osmanlı birlikleri Kahire'de büyük bir direnişle karşılaştı; 27-28 Ocak gecesi Kahire'ye giren Tomanbay, Osmanlı birliklerini oldukça zor bir durumda bıraktı. Şehrin kontrolünü sağlamak için görevlendirilen Yunus Paşa bu görevde yetersiz kalınca I. Selim bu direnişin ikinci günü bizzat şehre girdi. Üçüncü gün direniş kırıldıysa da Tomanbay ele geçirilememişti. Bu gelişmenin ardından I. Selim, şehrin temizlenmesini emretmiş, 15 Şubat 1517'de Kahire'ye bir törenle giriş yapmış ve Mısır tahtına oturmuştur. Burada yayımladığı emannâmelerle halka güvence vermiş ve adına hutbe okutmuştur. Bu esnada aralarında Canberdi Gazali'nin ve eski sultan Kanısav Gavri oğlu Muhammed'in de bulunduğu muhtelif Memlûk beyleri itaat arz etmiştir.

10 Şubat'ta yapılan divan neticesinde Tomanbay'a hitaben bir af mektubu kaleme alındı. Bu esnada Tomanbay'dan gelen mektuplarda padişahın Mısır'dan çekilmesi durumunda kendisine itaat edeceği ve adına hutbe okutacağı bilgisi yer almaktaydı. Selim de buna binaen Tomanbay'a gönderdiği mektupta kendisine bağlılık bildirmesi durumunda Mısır'ın idaresini ona bırakacağını beyan etmişti. Fakat Tomanbay bu vaade inanmadı. Bunun üzerine 15 Mart'tan 30 Mart'a kadar devam eden bir kovalamanın ardından Tomanbay ele geçirildi. Yaklaşık iki hafta boyunca vakur davranışları yanında Kahire'den gelebilecek muhtelif tepkiler dolayısıyla kendisine dokunulmadı; bununla beraber Hayır Bey'in telkinleri neticesinde biraz da halka gözdağı verilmesi ve Kahire halkının kesin şekilde Osmanlı idaresine bağlanması amacıyla 13 Nisan'da idam edildi. Şehrin idaresi önce Yunus Paşa'ya bırakıldıysa da 29 Ağustos tarihinde bu görev Hayır Bey'e tevcih edilmiştir.

I. Selim, Kahire'de 10 Eylül'e kadar ikamet etti. Burada güvenlik gerekçesiyle daha çok Nil Nehri'nde bulunan Ravza adasında kalmayı tercih etmişti. Divan toplantılarının bulunduğu günlerde gemiyle kıyıya çıkarak toplantılara bizzat katılıyordu. Bu esnada Ravza adasında bir de köşk inşa ettirmişti. 6 Temmuz'da Mekke Şerifi Berekat'ın oğlu Ebu Nümey'i kabul etti. Ebu Nümey, ona bir takım hediyeler, Mukaddes emanetler ve Kabe'nin anahtarlarını sunmuştu. Böylece Haremeyn'in himayesi Osmanlı Devleti tarafından resmen üstlenilmiş, bununla birlikte oradaki idari yapıda ciddi bir değişikliğe gidilmemişti. Padişah Mekke ve Medine'nin statüsünün Memlûkler devrinde olduğu gibi kalmasını arzu etmişti. Kendisini de bu sebeple Haremeyn'in hizmetçisi olarak nitelendirmişti (hâdimü'l-Haremeyn).

Buradaki ikameti esnasında, I. Selim, Mısır'da kurulacak idari düzen üzerine yoğun bir biçimde düşünmüştür. Sonuçta Kahire'nin mevcut statüsüne dokunmamış ve dört mezhep kadılarını yerinde bırakmıştır. Mısır'ın gelirlerini tespit ettirmiş, ekilen arazileri ve bu arazilerin kimlerin elinde olduğunu kaydettirmiştir. Bu sırada yapılan bazı uygulamalar, yoğun tepkilerle karşılaşmıştı. Bu yüzden Osmanlılar Memlûk beylerinin toplum içerisindeki nüfuzlarını da dikkate almak suretiyle burada farklı bir sistem tesis ettiler. Yunus Paşa'nın ardından Mısır'ın idaresinin Hayır Bey'e bırakılması da bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Eylül ayına kadar Mısır'da kalan I. Selim, Gazze üzerinden Şam'a geçmiştir. Mısır'ın idaresi konusunda ciddi fikir ayrılığı yaşadığı Yunus Paşa'yı bu esnada idam ettirmiştir. Şam'da iken ise üçüncü vezir olan **Piri Mehmed Paşa'yı** İstanbul'dan çağırarak sadrazamlık makamına getirmiştir. Bu esnada Beyrut ve Sayda civarlarındaki **Dürzilerin** lideri olan, önceleri Memlûk safındayken Şam yürüyüşü sıra-

Piri Mehmed Paşa: I.

Selim'in saltanatının son, I. Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında beş yıllık süre ile sadrazamlık yapmış, ulema kökenli devlet adamıdır.

Dürzilik: Şii inancının

İsmailiye grubundan türemiş tektarı bir inanç manzumesidir. Fatımi halifelerinden Hakim Biemrillah suretinde tanrının hulul etmiş olduğuna inanmaktadırlar. Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün'de yaygın olarak bulunurlar.

sında I. Selim'e bağılılık gösteren Nasırüddin Muhammed İbnü'l-Haneş isyanı ile ilgilendi. Bu isyanı bastırarak İbnü'l-Haneş'i ortadan kaldırdı. Buradayken Şam bölgesinin beylerbeyliğini de Canberdi Gazali'ye tevcih etmişti.

22 Şubat 1518'de Halep'e geçen I. Selim, burada üstlenip Şah İsmail üzerine yeni bir sefer hazırlığı yapmayı düşündüyse de, yeniçerilerin baskısı dolayısıyla İstanbul'a dönme kararı aldı. 6 Mayıs'ta Halep'ten İstanbul'a doğru yola çıktı, 25 Temmuz'da iki yıldan fazla bir zaman ayrı kaldığı başşehrine döndü.

SIRA SİZDE

I. Selim Kahire'de bulunduğu sırada yaşanan gelişmeleri değerlendiriniz?

HİLAfet MESELESİ VE İSLAM DÜNYASINDA HAKİMİYETİN BAŞLAMASI

Padişahın başkente döndüğünde, daha önce İstanbul'a gönderdiği halife tarafından karşılandığı ve Ayasofya'da düzenlenen bir törenle hilafetin kendisine devredildiği yönünde yerleşmiş bilgiler bulunmaktadır. Yukarıda değinildiği üzere Kanısav Gavri ile birlikte Mercidabık savaşına iştirak eden halife, savaşın ardından Osmanlılara esir düşmüş, I. Selim de onunla Halep'te bir araya gelmişti. Padişah Kahire'ye doğru ilerlerken nüfuzundan faydalanabileceği düşüncesiyle halifeyi beraberinde götürmüştü. Halifenin bu nüfuzunun farkında olan Tomanbay da bu esnada halife Mütevekkil'in babasını hilafete getirmişti. Nitekim kaynaklardan I. Selim'in, Memlük halkı ve emirleri üzerinde nüfuz tesis etmede halifenin nüfuzundan istifade etmeye çalıştığı yönünde bilgiler edinmek mümkündür.

Bununla beraber halifenin Memlük beyleri ile olan irtibatı, I. Selim'i rahatsız etmiş, Tomanbay'la gizlice haberleştiği yönünde bilgiler de alınca onu İstanbul'a göndermişti. Kahire'deyken Mısır tahtına oturmakla birlikte halifelikle ilgili olarak herhangi bir girişimde bulunmamıştı. Hal böyle iken XVIII. yüzyılda cereyan eden Osmanlı-İran savaşları esnasında Osmanlıların İran'a siyasi üstünlüklerini kabul ettirme çabaları neticesinde hilafet mevzuu yeniden gündeme gelince I. Selim'in halifeliği meselesi ortaya atılmıştır. Hatta Osmanlı hanedanının Abbasi hilafetinin bir devamı olduğunu ispatlamak için de Osmanlıların Abbasi soyundan geldiğini iddia eden bir tez bile ortaya çıkmıştır. İkinci tez ise halife Mütevekkil'in kendi rızası ile hilafetin I. Selim'e bıraktığı/devrettiği noktasında toplanmıştır. Özellikle bu ikinci tez hem o dönem yazarlarınca, hem de güncel literatürde hâlâ kullanılan bir özellik kazanmıştır. I. Selim'in İstanbul'a geldiği bu dönemde halife ile görüşüp Ayasofya'da düzenlenen bir törenle hilafeti devraldığı yönündeki literatür de bu cümledendir. Bununla birlikte I. Selim'in faaliyetlerini anlatan dönemin kaynakları ise bu konuda tamamen sessiz kalmışlardır. Böyle önemli bir olayı o dönemde yazılmış kaynaklar belirtmediğine göre hilafetin devren I. Selim'e intikal ettiği bilgisi oldukça problemli bir hal alır.

Aslında halife tabiri, Mısır'ın fethinin öncesinde ve sonrasında Osmanlı padişahlarınca kullanılagelen bir unvan olmuştur. Bu sadece Osmanlılara has bir durum değildir; bu unvan diğer bazı İslam devletleri hükümdarlarınca da kullanılmıştır. Son Memlük tarihçisi İbn İyas'ın verdiği bilgilere göre, Halife Mütevekkil bir süre İstanbul'da yaşamışsa da buradaki yaşam tarzını beğenmeyen I. Selim tarafından Yedikule zindanına atılmıştır. I. Selim'in ardından Kanuni Sultan Süleyman tahta geçince, bir süre sonra serbest bırakılmıştır. Mısır'a giden Mütevekkil burada 1543 yılına kadar yaşamış, onun ardından halifelik makamına başka hiç kimse geçmemiştir. Bu durumda I. Selim'in asıl amacının hilafet makamını tıpkı Memlüklerde olduğu gibi korumak olduğu düşünülebilir. Yani halifeyi Osmanlı

başkentine getirterek hilafet merkezinin artık İstanbul olduğunu göstermek istemiştir. Klasik anlamda hilafeti ilk defa benimseyerek konu hakkında alimlerin görüşüne başvuran Osmanlı hükümdarının Kanuni Sultan Süleyman olduğu bilinmektedir. Hilafet meselesi, bütün Müslüman dünyanın koruyucusu olmak ve Hristiyan dünyasına karşı gaza yapmakla şöhret kazanan Osmanlılar için daha sonra büyük önem kazanacaktır.

Suriye ve Mısır seferleriyle Osmanlı imparatorluğunun dağılma dönemine kadar sürecek olan Arap dünyası üzerindeki hakimiyet başlıyordu. Bu hakimiyet XIX. yüzyıldaki olumsuz Batı propagandaları sebebiyle Arap tarihçiliğinde karanlık bir devir olarak anılırsa da, Osmanlı idaresi altında Arap şehirlerinde büyük gelişmeler olduğu, ticari hayatın büyük bir canlılık kazandığı, İstanbul merkezli bir kültürel yapının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan incelemeler, bu devrin karanlık bir dönem olarak nitelendirilmesinin ne kadar yanlış olduğunu açık şekilde göstermiştir. Ayrıca Mısır'ın Osmanlı topraklarına katılmasıyla Osmanlı dünyasında bir Arap tesiri olduğu ve bunun dini hayatı etkilediği yolundaki görüşler de doğru değildir. Osmanlıların dini açıdan katılaşmasının ardında yatan en büyük sebep, Safevilere karşı olan yeni yapılanmadan kaynaklanmaktadır (Emecen 2010, s. 321-328)

I. SELİM'İN SON YILLARI

I. Selim, İstanbul'da çok fazla kalmadan Edirne'ye geçmiştir. Burada bulunduğu süre içerisinde çeşitli ülkelerden gelen elçileri kabul etmiş, Batılı devletlerle olan ilişkilerini gözden geçirmiş ve Avrupada **Papa X. Leo** önderliğinde tasarlanan Haçlı ittifakı hakkında bilgi edinmeye çalışmıştır. Macar krallığı ve Venedik nezdinde girişimlerde bulunan Papa, Macaristan'da çıkan büyük köylü isyanı neticesinde bu girişimlerinden pek bir sonuç alamamış; Venedik ise Doğu'daki ticari çıkarları dolayısıyla Papa ile ittifaka yanaşmamıştır. Venedik, 1513 yılında Osmanlı Devleti ile anlaşmalarını yenilemiş, Suriye ve Mısır'ın fethinden sonra ise Kıbrıs dolayısıyla Memlûklere ödediği haracı Osmanlılara ödemeye kabul ettiğini bildirmiştir.

X. Leo, V. **Lateran Konsili**'nde Osmanlılara karşı bir Haçlı seferi kararı alırmayı başardı. Bunun üzerine Fransa kralına ve Habsburg imparatoruna yapılan çağrılardan olumlu cevaplar geldi. Fakat iki taraf arasındaki gerginlikler bu cevaplara da yansımıştı. 14 Mart 1518'te Santa Maria Minerva kilisesinde düzenlediği bir ayinde Haçlı Seferi ilanını yapan X. Leo'nun bu kararı hayatiyet bulamadı. İmparator Maximilian'ın Ocak 1519'da ölümüyle başlayan imparatorluk mücadelesi ise bu projenin rafa kalkmasına neden oldu. I. Selim ise bu süreci Edirne'den takip edip, ona göre hazırlıklarını yapmaktaydı.

1519 yılının Nisan ayında İstanbul'a dönünce donanmadaki hazırlıkları tamamlamaya çalıştı. Kadırgalar için kürekçi temin ettirdiği gibi, yeni toplar da döktürdü. Burada hedefin Rodos olduğu bilinmektedir. Suriye ve Mısır'ın ele geçirilmesinin ardından bu yerlerin İstanbul'la olan deniz bağlantılarının önündeki en önemli engel Rodos'tu. Ayrıca bu ada ticari seyr ü sefer için de oldukça önemliydi. Mevsimin donanmanın sefere çıkması için geç olması ve sultanın topladığı meşveret meclisinden bu yönde bir karar çıkaramaması üzerine buraya düzenlenmesi planlanan sefer iptal oldu. Bu meşveret meclisinden Doğu Anadolu'daki karışıklıkların müsebbibi olarak görülen Şah İsmail üzerine bir sefere çıkılması yönünde bir fetva çıktı. Dönemin ulemasının ümmet içerisindeki fitnenin ortadan kaldırılmasının gazadan daha evla olduğu yönündeki görüşü bu seferin İran'a yönelik yapılması gerektiği şeklinde bir kanaate yol açmıştır.

X. Leo: Medici ailesine mensup 1513-1521 yılları arasında Papalık makamında bulunmuştur. Papalık tarihinin en son ruhban sınıfından olmayan Papasıdır. Döneminde bir yandan Martin Luther'in meydan okumasıyla karşı karşıya kalmış, öte yandan Türklere karşı büyük bir Haçlı seferi düzenlemeye çalışmıştır.

V. Lateran Konsili: II. Julius zamanında toplanan ve X. Leo zamanında nihayete eren Katolik ekümenik konsüldür (1512-1517). Beş yıl süren müzakerelerin nihayetinde aralarında Türklere karşı, Kutsal Toprakları kurtarmak üzere bir Haçlı seferinin düzenlenmesinin de bulunduğu bir dizi siyasi ve dini kararlar alınmıştır.

Bir anlamda denizcilik alanında yaptığı yatırımların semeresini görmek isteyen I. Selim, bu duruma sinirlenerek İstanbul'dan Edirne'ye dönmeye karar vermiştir. Ayrıca bu durumda İstanbul'da ortaya çıkan veba salgını da etkili olmuş olmalıdır. Sirtında çıkan bir veba uru yüzünden Edirne yolu üzerinde Çorlu'da ikamete mecbur olmuştur. Burada yapılan tedaviye olumlu cevap alınamayınca 22 Eylül 1520 günü vefat etmiş, hayattaki tek oğlu olan Süleyman Manisa'dan İstanbul'a gelene kadar vefat haberi halktan gizli tutulmuştur.

I. SELİM DÖNEMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

I. Selim'in saltanatı sekiz yıl kadar sürse de, imparatorluk tarihinin en önemli dönemlerinden birini teşkil eder. Onun şehzadelikinden itibaren dikkatle gözlemlediği Doğu sorununu ele alış biçimi, Osmanlı Devleti'nin dini ve siyasi formasyonunun şekillenmesinde oldukça önemli bir amil olmuştur. Dönem koşullarının da etkisiyle katı bir Sünni yorumu benimsemiş ve Safeviler'in aleyhine olmak üzere Sünni dünyanın sınırlarını genişletmiştir. Daha sonra İslam dünyasının liderliğine soyunan I. Selim, bu konudaki en büyük rakibi olan Memlük Devleti'ne karşı bir dizi askeri operasyonlar düzenlemiştir. Bu askeri operasyonların neticesinde İslam dünyasını birleştirme yönünde oldukça önemli bir adım atmış ve Haremeyn'in de koruyuculuğunu üstlenmek suretiyle zamanının en güçlü siyasi figürü olmayı başarmıştır.

Bu yeni siyasi durum, yeni idari ve ekonomik düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. İran ve Mısır'a yönelik olarak koymuş olduğu ticari ambargo, sadece Mısır ve İran tüccarını değil Osmanlı tüccarını da doğrudan etkilemiştir. Öte yandan Mısır'ın ele geçirilmesi ile birlikte önemli bir ticari merkez üzerinde kurulan Osmanlı kontrolü, birçok ticari fırsatı da beraberinde getirmiştir. Geleneksel ticaret yollarının Akdeniz'e buluşma noktaları olan Doğu Akdeniz limanları sayesinde hatırı sayılır bir gelir elde edilmiştir. Bu yıllarda, Hint Okyanusu'na ulaşan Portekizlilerin yol açtığı tehlikeye karşı bir askeri operasyona girişme de, onun döneminde yapılan denizcilik yatırımları neticesinde oğlu Süleyman döneminde bu tehlike bertaraf edilecektir.

I. Selim döneminde denizcilik alanında önemli yatırımlar yapılmıştır. Çaldıran seferinin ardından Galata'dan Kağıthane deresine kadar uzanan bir sahada tersane inşa edildi (1515). Bu tersane, Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar donanmanın inşai ve idari merkez üssü olma vaziyetini korudu. I. Selim'in verdiği emirlerle donanmada yeni inşa faaliyetleri başladı. Yaklaşık 150 kadar gemi bu yeni yapılan Tersane'de inşa edilmiştir.

İlim ve kültür hayatına da özel önem veren I. Selim, gerek Çaldıran Savaşı sonrasında girmiş olduğu Tebriz'de, gerekse de Mercidabık ve Ridaniye savaşlarının akabinde girmiş olduğu Şam, Kudüs ve Kahire gibi İslam dünyasının önemli merkezlerinden alim ve sanatkarların İstanbul'a gönderilmesini temin etmiştir. Kendisi de bir şair olan I. Selim, şiirlerinde Selimî mahlasını kullanmıştır.

Özet

I. Selim'in Doğu meselesine yaklaşımını açıklamak.

I. Selim, şehzadeliğinden itibaren Doğu meselesini gözlemleme imkanı bulmuştu. Sultan olduktan sonra, Doğu sorununun halli noktasında iki türlü yaklaşım gösterdi. Birincisi, Osmanlı otoritesini reddedip Safevi propagandası yapan Osmanlı tebaası kimselerin cezalandırılması yönündeydi. Bu isimleri tespit ettirip kimisini cezalandırmak, kimisini ise Mora ve Rumeli'ye sürgün etmek suretiyle idaresi altındaki topraklarda Safevi propagandasının önüne geçmeye çalıştı. Bu esnada bazı unsurlar da kitlesel olarak Safevi saflarına geçtiler. İkinci yaklaşımı ise askeri olanıydı. Bu yüzden Safeviler üzerine bir dizi askeri operasyonlara girişti. 1514 yılında Çaldıran savaşıyla Safevileri bertaraf edip Tebriz'e kadar gitmesi, daha sonra Doğu Anadolu üzerinde yaşanan Osmanlı Safevi mücadelesi ve son olarak da Mısır seferine dönüşen sefer I. Selim'in Doğu meselesinin hallinde askeri operasyona olan inancının bir yansımasıydı.

Doğu Anadolu'da Osmanlı hakimiyetinin siyasi ve ekonomik sonuçlarını tartışmak.

Doğu Anadolu'da hem İdris-i Bitlisi'nin diplomatik girişimleri hem de Safevilere yönelik bir dizi askeri operasyonlar neticesinde buradaki Kürt beylerinin idaresinde olan birçok şehirde Osmanlı kontrolü tesis edildi. Son olarak eski Akkoyunlu başkenti Diyarbakır üzerinde hakimiyet tesis edilince Osmanlılar Safevi nüfuzunu Doğu Anadolu'nun ötesine atmayı başardılar. Bu da doğudan gelebilecek tehlikelerin minimize edilmesi anlamına geliyordu. Öte yandan bu şehirlerin ele geçirilmesi ile Tebriz-Halep ve Tebriz-Bursa ipek yolu üzerinde Osmanlı hakimiyeti tesis edilmiş oldu. Bu sayede Osmanlı hazinesi çok ciddi miktarda gelir elde etme imkanı buldu.

Osmanlı Memlûk savaşlarının nedenlerini tartışmak.

I. Selim döneminde Osmanlılar ile Memlûkler arasındaki ilk savaş 1516 yılında Mercidabık ovasında cereyan etti. Bu savaşın neticesinde Osmanlı ordusu galip gelirken, Memlûk sultanı Kanısav Gavri hayatını kaybetti. Bu sayede Osmanlılar Suriye ve Filistin üzerinde tam bir hakimiyet kurmuşlardır. Ayrıca bu savaş Memlûk merkezi olan Kahire'ye giden yolu açmıştır. İki taraf arasındaki ikinci savaş Ridaniye mevkiinde cereyan etmiştir. Bu savaşı da kazanan Osmanlı ordusu Kahire'ye girmiş, bir kaç güren süren çatışmaların ardından bu bölgenin idaresini de ele almıştır. Bu savaşların bir neticesi olarak Haremeyn yani İslam'ın Kutsal toprakları da Osmanlı kontrolü altına girmiş, bu sayede Sünni İslam dünyası üzerinde bir birlik tesis edilmiştir. Bunun yanı sıra Suriye ve Mısır'ın alınması ile Doğu Akdeniz tamamen Osmanlı egemenliğine girmiş ve ticaret yolları üzerinde Osmanlı kontrolü tamamen tesis edilmiştir. Özellikle Haremeyn'i tehdit eden ve baharat yolu ticaretine darbe vuran Portekizlilere karşı Osmanlı gücünün devreye girişiyle bölgede emniyet yeniden sağlanmıştır. Memlûklerin yerini alan Osmanlılar yabancı güçlerle mücadele ederek Arap dünyasını dış tehditlerden korumuşlardır.

I. Selim Dönemini genel olarak değerlendirmek.

I. Selim dönemi, babası II. Bayezid döneminin aksine askeri anlamda oldukça hareketli bir dönem olmuştur. O, şehzadeliğinden itibaren büyük bir dikkatle gözlemlediği Doğu sorununun halli noktasında büyük adımlar atmıştır. Osmanlılara karşı Memlûklerin yanında yer alan Dulkadıroğulları beyliğine son vermiş, Doğu Anadolu'da Osmanlı egemenliğini tesis etmiştir. Şah İsmail tehlikesini ortadan kaldırmayı başarmış, ordusuyla Tebriz içlerine kadar girmiş, Memlûklerle, II. Mehmed zamanından beri devam eden mücadeleyi neticeye erdirmiş ve Suriye ve Mısır'da Osmanlı egemenliğini tesis etmeyi başarmıştır. Askeri sahadaki bu başarılarının yanı sıra, özellikle Osmanlı denizciliğine yaptığı yatırımlarla on altıncı yüzyılda Osmanlı donanmasının Akdeniz'deki egemenliğinin alt yapısını da I. Selim oluşturmuştur.

Kendimizi Sınyalım

1. I. Selim ile Şehzade Ahmed arasında cereyan eden ve Şehzade Ahmed'in ölümü ile neticelenen savaşın yapıldığı yer aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Yenişehir
 - b. Alaşehir
 - c. Eskişehir
 - d. Kırşehir
 - e. Niğde
2. Aşağıdakilerden hangisi I. Selim tarafından Kürt beyleri arasında Osmanlı yanlısı propaganda yapmak üzere görevlendirilmiştir?
 - a. Dukakinzade Ahmed Paşa
 - b. İdris-i Bitlisi
 - c. Alaüddevle Bey
 - d. Hadım Süleyman Paşa
 - e. Nur Ali Halife
3. Aşağıdakilerden hangisi I. Selim'in İran Seferi öncesi aldığı ekonomik tedbirlerden biridir?
 - a. İran'dan ipek ithalini yasaklamak,
 - b. Gümrük vergilerini artırmak,
 - c. İran'dan tütün ticaretini yasaklamak,
 - d. Baharat fiyatlarını yükseltmek,
 - e. İran'a karşın Memlûklere ticari imtiyazlar vermek.
4. Memlûk Sultanı Tomanbay, Mısır yolunu kapatması için hangi emirini görevlendirmiştir?
 - a. Kanısav Gavri
 - b. Kayıtbay
 - c. Hayır Bey
 - d. Canberdi Gazali
 - e. Ali Bey
5. I. Selim hangi savaşla Dulkadıroğulları Beyliğine son vermiştir?
 - a. Yayladağı
 - b. Mercidabık
 - c. Turnadağ
 - d. Samandağ
 - e. Ridaniye
6. Osmanlı Devleti Haremeyn'in himayesini hangi olaydan sonra üstlenmiştir?
 - a. Tahmasb'in ölümü
 - b. Çaldıran Savaşı
 - c. I. Selim'in Ebu Nüme'y'i kabulü
 - d. Suriye'nin fethi
 - e. Mercidabık Savaşı
7. Klasik anlamda halifelik tabiri aşağıdaki Osmanlı hükümdarlarından hangisi zamanında kullanılmıştır?
 - a. I. Selim
 - b. I. Süleyman
 - c. II. Abdülhamid
 - d. II. Mehmed
 - e. II. Bayezid
8. I. Selim, son seferini aşağıdaki devletlerden hangisi üzerine planlamıştır?
 - a. Avusturya İmparatorluğu
 - b. Safevi Devleti
 - c. Memlûk Devleti
 - d. Venedik Cumhuriyeti
 - e. Rodos Şövalyeleri
9. I. Selim, Memlûk Devleti'ne hangi savaşın neticesinde son vermiştir?
 - a. Otlukbeli Savaşı
 - b. Ridaniye Savaşı
 - c. Mercidabık Savaşı
 - d. Miryakefalon Savaşı
 - e. Çaldıran Savaşı
10. Aşağıdakilerden hangisinin fethi I. Selim döneminde **gerçekleşmemiştir**?
 - a. Mısır
 - b. Suriye
 - c. Irak
 - d. Diyarbakır
 - e. Lübnan

Okuma Parçası

“Onun sekiz yıl kadar süren saltanatı dönemi, Osmanlı tarihi için bir dönüm noktasını teşkil eder. Bu kadar kısa süre içinde saltanatının çoğunu seferde geçirmiş olması ve gerçekleştirdiği büyük fetihler Osmanlı tarihinde farklı ve hayranlık uyandıracak bir iz bırakmasına yol açmıştır. Özellikle Doğu meselelerini ele alışı ve bunlara kesin çözüm bulma çabalarıyla dikkati çekmiştir. Safevi tehdidini önlemesi ve onlara karşı ileride Osmanlı dini düşüncesinin sınırlarını tayin edecek ölçüde katı Sünni anlayışı öne çıkartması aynı zamanda siyasi ve sosyal hayatta da mühim bir dönüşümün habercisi olmuştur.

Memlük sultanlığına son verışı ise İslam dünyasının tek bir bayrak altında toplanması projesinin ilk önemli adımını teşkil etmiştir. Böylece Osmanlılar önemli bir dini misyonun temsilcisi olarak şöhret kazanmıştır. Onun, İslam dünyası üzerinde bütünleştirici bir lider sıfatını haiz olması, dönemin çağdaş bazı kaynaklarıncaya “hilafet tahtının sultanı” şeklinde anılmasını dahi sağlamış gözükmektedir. Resmi belgelerde ise Mekke ve Medine’nin koruyucusu unvanıyla zikredilmiştir. Onun hiç bir zaman Kızıldeniz ve Hint Okyanusu’nda siyasi amaçları olmadığı yolundaki fikirler, kısa saltanatını göz önüne almayan değerlendirmelerdir. Zira onun mukaddes yerleri koruma altına alma düşüncesinin dolaylı şekilde Kızıldeniz’i içine almakta olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Osmanlı Devleti’nin siyasi bakımdan almış olduğu bu merhale, içeride sistemli bir idari yapının tesisini gerektirmiştir. Onun bu amaçla bazı yeni ekonomik ve idari uygulamaları devreye soktuğuna dair önemli karneler mevcuttur. Bununla birlikte tatbik ettiği ticari ambargonun sadece İran ve Arap tacirleri değil, Osmanlı ticareti için de hayli sıkıntı verici olduğu kolayca tahmin edilebilir. Hiç şüphesiz Mısır ve hinterlandının ele geçirilişi, kadim dünyanın milletler arası ticari yol şebekesinin kontrolünü önemli ölçüde Osmanlılara sağlamıştır. Fakat bunun faydası ve işleyişi için bir sonraki dönemi beklemek gerekecektir. Ayrıca özellikle askeri alanda yeni düzenlemelerin yapıldığı da açıktır. Tersanenin genişletilmesi, yeni bir donanmanın hazırlanması, hafif ateşli silahların etkili kullanılışı, bir bakıma Osmanlı kara ve deniz kuvvetlerine müteveccih olarak bu dönemin mirasıdır.

Kaynak: Feridun M. Emecen, Zamanın İskenderi, Şarkın Fatihi: Yavuz Sultan Selim, İstanbul, 2010, s. 349-350.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a	Yanıtınız yanlış ise “Kardeşler Arasında Mücadele” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. b	Yanıtınız yanlış ise “Doğu Anadolu’da Osmanlı Egemenliğinin Başlaması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. a	Yanıtınız yanlış ise “Doğu Meselesinin Başlangıcı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. d	Yanıtınız yanlış ise “Mericidabık Savaşı ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. c	Yanıtınız yanlış ise “Dulkadiroğulları Beyliğinin Ortadan Kaldırılması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. c	Yanıtınız yanlış ise “Ridaniye Savaşı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. b	Yanıtınız yanlış ise “Hilafet Meselesi ve İslam Dünyasında Hakimiyetin Başlaması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. e	Yanıtınız yanlış ise “I. Selim’in Son Yılları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. b	Yanıtınız yanlış ise “Ridaniye Savaşı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. c	Yanıtınız yanlış ise “I. Selim’in Son Yılları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Bu savaşın neticesinde Osmanlı Devleti sınırlarında pek bir değişiklik olmamıştır. Bununla birlikte Osmanlılara daha çok dini, siyasi ve sosyo-psikolojik açılardan belli bir üstünlük kazandırdığı muhakkaktır. Sünni İslam olarak adlandırılacak Osmanlı ideolojisi, bunun muarızı olarak ortaya çıkan Safevi ideolojisi karşısında dengeleyici bir konum kazanmıştır. Osmanlıların biraz da siyasi şartların çizdiği doğrultuda üstlenmiş oldukları bu dini misyon, daha sonra idari ve siyasi alanda da etkili olacaktır ve Osmanlı Devleti de giderek daha fazla Sünnileşecektir. Buna karşın Şah İsmail’in heterodoks karakterli dini-siyasi ideolojisi ise oğlu tarafından devam ettirilmeyecek ve Safevilerde de daha mutedil bir Şiilik yorumu hakim olacaktır. Osmanlı hakimiyetinde kalan bölgelerde yer alan Safevi yanlısı Türkmen grupları ise kendi içlerine kapanarak varlıklarını devam ettireceklerdir.

Sıra Sizde 2

Önceleri Akkoyunlu Devleti'nin hizmetinde bulunan İdris-i Bitlisi'yi, I. Selim, Çaldıran Savaşı'nın ardından Doğu Anadolu'da Sünni propaganda yaparak buradaki yerel beylikleri Osmanlı hakimiyetine davet etmekle görevlendirmiştir. Bunun üzerine bölgenin dil, adet ve göreneklerini çok iyi bilen İdris-i Bitlisi, Çaldıran Savaşı fetihnamesi ile padişah tarafından yazılan mektupları Urmîye'den başlayarak Kürt beylerine dağıtmıştır. Bu sayede öncelikle Bıradost aşireti, Soran meliki ve Bohti beyleri Osmanlı hakimiyetini kabul etmişlerdir. Daha sonra ise Hasankeyf, Siirt, Bitlis ve Hizan taraflarına giderek propagandasına devam etmiş ve buradaki yerel beylerin Osmanlı idaresini kabul etmelerini sağlamıştır. Ardından Diyarbakır'a yönelen İdris-i Bitlisi, burada yaptığı görüşmelerin neticesinde Diyarbakırlıların Safevîleri şehirden kovmalarını temin etmiştir. Bütün bu faaliyetleri neticesinde Doğu Anadolu'da Osmanlı nüfuzu artmış ve Sünni kökenli Kürt beyleri Safevîleri bölgelerinden uzaklaştırmışlardır.

Sıra Sizde 3

Doğu Anadolu'da halledilemeyen meseleler yüzünden İran'a ikinci bir sefer düzenleyen I. Selim, bu amaçla orduyla birlikte hareket etmiştir. Her ne kadar Memlük sultanına gönderilen elçiyle seferin Rafıziler üzerine olduğu ifade edilmişse de bu durum, Memlük merkezini tatmin etmemiş, bu yüzden Kanısav Gavri Osmanlı ordusunun kendi topraklarından geçişine müsaade etmeyeceğini beyan etmiştir. Ayrıca olası bir sınır ihlali durumunda topraklarını müdafaa etmek amacıyla topladığı bir orduyla kuzeye doğru yönelmiştir. Yanında Şehzade Ahmed'in oğlu Kasım'ın da bulunması Osmanlılar tarafından kötü niyet göstergesi olarak kabul edilmiştir. I. Selim'in Akşehir'deyken Şah İsmail'in Doğu Anadolu'daki askeri operasyonları için görevlendirdiği Kara Han'ın bertaraf edildiği haberini alması ve İstanbul'dan Rafızilerle ittifak üzere olanların hukuki durumunun onlarla aynı olacağı yönünde fetva gelmesi üzerine seferin yönü Memlük Devleti'ne doğru çevrilmiştir.

Sıra Sizde 4

Mercidabık ovasında, Osmanlı ve Memlük orduları karşı karşıya geldiklerinde aralarında sayısal olarak büyük bir fark bulunmamaktaydı. İki taraf ordusu da 60.000 civarında askerden oluşmaktaydı. Osmanlı ordusunun sağ ve sol kanatlarında yirmişer binlik kuvvetleriyle Anadolu ve Rumeli timarlı sipahileri, merkezde padişahın etrafında 12.000 civarında kapıkulu askeri ve 8-10.000 civarında bazı mahalli beylerin kuvvetleri bulunmaktaydı. Memlük ordusu ise tamamen süvarilerden müteşekkildi. Osmanlı ordusunda, merkezde konumlanmış 150 kadar top ve 5000 civarında tüfekçi yeniçeri bulunmaktaydı. Ordunun asıl vurucu gücünü bunlar teşkil etti. Merkezdeki toplardan ve tüfekçilerden haberdar olan Memlük ordusu, bu yüzden atış menziline girmeden Osmanlı kanatlarına hücum etmiş, buradaki muharebeler devam ederken Osmanlı merkezi yoğun top ve tüfek atışlarıyla yürüyüşe geçerek Memlük merkezini dağıtmıştır. Savaşın kazanılmasını bu hareket temin etmiştir.

Sıra Sizde 5

Kahire'ye kontrol tamamen ele geçirildikten sonra giren I. Selim, burada kendisine güvenlik gerekçesiyle Ravza adasını ikametgah olarak seçmiştir. Burada yayımladığı emannamelerle halka güvence vermiş ve adına hutbe okutmuştur. Aralarında Canberdi Gazali ve Kanısav Gavri'nin oğlu Muhammed'in de bulunduğu önde gelen Memlük beylerinin itaatlerini kabul etmiştir. Daha sonra Tomanbay'ın yakalanmasını temin etmiş, biraz da halka ve Memlük bakiyelerine gözdağı vermek için onu idam ettirmiştir. Mısır'daki ikameti esnasında, buradaki idari düzen üzerine yoğunlaşmış ve mevcut yapıyı bozmama prensibini kabul etmiştir. Mısır'ın gelirlerini tespit ettirmiş, buradaki ekilen arazileri ve bunların kimin elinde bulunduğunu kayıt altına aldırılmıştır. Bu esnadaki bazı uygulamalar, halktan tepki ile karşılaşınca I. Selim de eski Memlük beylerini devreye sokarak bu itirazların önünü almaya çalışmıştır. Mısır'ın idaresini tevcih ettiği Yunus Paşa'yı görevden alıp, yerine Hayır Bey'i getirmesi de bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Brummett, Palmira, **Osmanlı Denizgücü: Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz’de Diploması**, çev. Nazlı Pişkin, İstanbul, 2009.
- Emecen, Feridun M., **İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-1: Bayezid, Yavuz, Kanuni**, İstanbul, 2011.
- Emecen, Feridun, “Mercidabık Muharebesi”, *DİA*, XXIX, s. 174-176.
- Emecen, Feridun, **Zamanın İskenderi, Şarkın Fatih: Yavuz Sultan Selim**, İstanbul, 2010.
- Emecen, Feridun, “Ridaniye Savaşı”, *DİA*, XXXV, s. 87-88.
- Imber, Colin, **Osmanlı İmparatorluğu, 1300-1650**, çev. Şiar Yalçın, İstanbul, 2006.
- Tansel, Selahattin, **Yavuz Sultan Selim**, Ankara, 1969.
- Tekindağ, Şehabeddin, “Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim’in İran Seferi”, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sy. 22 (1968), s. 49-67.

7

Amaçlarımız

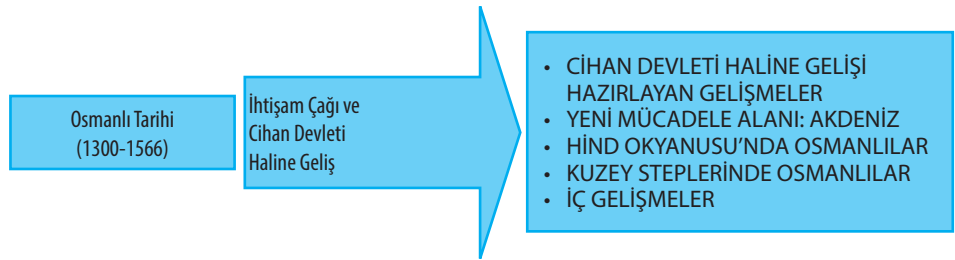
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Osmanlı Devleti'nin Cihan Devleti haline gelişini tartışabilecek,
- Kanunî Sultan Süleyman döneminde Akdeniz'deki gelişmeleri değerlendirebilecek,
- Osmanlıların Hind Okyanusu ve Kuzey'de Karadeniz ötesindeki faaliyetlerini açıklayabilecek,
- Şehzâdelerin taht mücadelesi ve Anadolu isyanlarının sebeplerini tartışabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Osmanlı Devleti
- Kanunî Sultan Süleyman
- Habsburg Hanedanı
- Akdeniz
- Hind Okyanusu

İçindekiler

İhtişam Çağı ve Cihan Devleti Haline Geliş

CİHAN DEVLETİ HALİNE GELİŞİ HAZIRLAYAN GELİŞMELER

Osmanlılar XVI. yüzyıla girilirken aşılması gereken yeni sorunlarla karşılaştılar. Doğu'da ortaya çıkarak devletin temel sistemine yönelen tehdidin ortadan kaldırılması bunun yanı sıra içteki karışıklıkların da yatıştırılması gerekiyordu. Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) kendinden önceki padişahlara göre gayet kısa süren saltanatı sırasında gerçekleştirilen seferlerle Osmanlılar dünyanın en önemli ticaret güzergâhlarına hâkim oldular. Ayrıca Safevî tehdidi geri püskürtülmüş, Kahire dolayısıyla Arap dünyasının kalbi idare altına alınmıştı. Bütün bunlar Osmanlıların dünyaya bakışlarına yeni bir boyut kazandırmıştı.

Sultan Selim Sünnî İslam dünyasının tepkisini çeken ve büyük bir tehdit olarak algılanan Safevî dinî düşüncesinin yayılmasını engellemek, İslam'ın sünnî yorumunu takviye etmek, hatta dinî polemik konusunda esaslı şekilde hazırlık yapmak amacı taşıyordu. İslam'ın kutsal topraklarına yönelen Hristiyan tehdidi karşısında aciz kalan Memlük Sultanlığı'na son verilmesiyle İslam dünyasının hâmisi olma sıfatı da ön plana çıkacaktı. Safevî tehlikesi tam anlamıyla ortadan kaldırılamamıştı ama Doğu Anadolu'da kurulan hâkimiyet, Azerbaycan ile İran kesimlerine doğru yayılma ve ticarî yolları denetim altına alma imkânını doğurmuştu. Suriye ve Mısır seferleriyle Hind Okyanusu'ndan Basra Körfezi ve Kızıldeniz vasıtasıyla Mısır'ın Akdeniz sahillerine uzanan yollarının kontrolü imkân dâhilindeydi. Memlük Sultanlığı'na son verilmiş olması XX. yüzyılın ilk yıllarına kadar Arap dünyası üzerinde hâkimiyeti sağlayacaktı.

İslam'ın kutsal yerlerinin koruyuculuğu misyonunu yüklenen Osmanlılar, bunu Hristiyan dünyasına karşı yürüttükleri gaza dolayısıyla kazandıkları şöhretleriyle birleştireceklerdi. Öyle ki Osmanlı hilafeti Abbasi halifesinin mirasçısı değil İslam'ın ve kutsal yerlerin koruyucusu, hizmetçisi (hâdimi) olmak anlayışına kavuşmuştu. Buna göre Osmanlılar halifelige hac yolları ve kutsal yerlerin emniyeti, İslam'ın müdafaası, bütün Müslümanların koruyucu şemsiye altına alınması gibi bir anlam yüklemişlerdi. Gaza geleneği ise Türk idare anlayışı ile birleşmişti. Bununla birlikte hilafet anlayışının özellikle XIX. yüzyılda Avrupalı devletler karşısında zora düşmesiyle birlikte Osmanlı Devleti tarafından klasik anlamıyla ortaya konulması ilgi uyandırıcıdır.

XVI. yüzyılın ilk çeyreği bitmeden Osmanlılar yeni bir misyon yüklenmiş olarak doğudaki sorunlarını büyük ölçüde çözmüşlerdi. Kısa süren saltanatı sırasın-

da bunları gerçekleştiren ve devleti sahip olduğu mutlak gücüyle idaresi altında yürüten Yavuz Sultan Selim'in 1520'de vefatı üzerine oğlu Süleyman, saltanat makamına oturdu. Onun tahta geçmesiyle Osmanlılar için yeni bir devir başlamış oluyordu.

Osmanlı sultanları arasında 1520'den 1566'a kadar sürecek olan saltanatıyla Süleyman en uzun süreli iktidar sahibi olmuştu. Yarım yüzyıla yakın bu iktidarı imparatorluğun en ihtişamlı dönemi olarak hafızalarda yer edinecekti. Batılı çağdaş tarihçiler Sultan Süleyman'ı "Muhteşem" (Magnificent, Magnifique), veya "Büyük Türk" (Grand Turc) isimlendirmeleriyle anmaktaydılar. Günümüzde kendi isminden çok "Kanunî" sıfatıyla bilinirse de bu sıfatı ilk defa **Dimitrie Cantemir** XVIII. yüzyılda kaleme aldığı Osmanlı tarihinde zikretmiştir. XIX. yüzyılda Osmanlı tarihçilerince de benimsenerek yaygınlık kazanmıştır. Dolayısıyla bugün hemen herkesçe bilinen Kanunî sıfatı I. Süleyman'ın kendisi için takındığı ve dönemindekilerin kullandığı bir unvan değildir. Bununla birlikte bu dönemde adalet prensibi ön plana çıkarılarak gerçekleştirilen reformlar ve bunların uygulanmasında gösterilen hassasiyet dolayısıyla bu sıfat modern tarih yazımında da yaygın olarak kullanılmıştır.

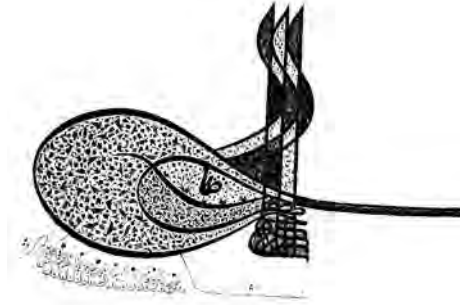
Dimitrie Cantemir: (1673-1723) Dimitri Kantemiroğlu adıyla da bilinen Romen asıllı Boğdan Voyvodası, tarihçi, besteci.

Resim 7.1

Kanunî Sultan Süleyman'ın tahta geçtiği ilk yıllardaki halini gösteren portresi.

Resim 7.2

Kanunî Sultan Süleyman'ın tuğrası.

Kanunî Sultan Süleyman'ın uzun saltanatı sırasında gerçekleştirdiği yoğun askerî ve siyasî faaliyetleriyle Osmanlılar, Avrupadaki cihanşümül anlayışa sahip imparatorluklardan biri haline gelerek Avrupa devletler sisteminde yerini almıştır. İçerde reformlar, kanunların yeniden düzenlenmesi yapılmış ve bunların uygulanmasında sergilenen hassaslık, devlet teşkilatında, bürokraside yeni gelişmeler, sağlam bir hukuk anlayışını hâkim kılma gayreti, Doğuda Safevîlere Batıda ise büyük Hristiyan güçlere karşı "ilahî" bir misyonun yüklenilmesi, toplum yapısı, ekonomik ve ticarî zihniyetteki gelişme bir bakıma XVI. yüzyılı "Kanunî Sultan Süleyman Çağı" haline getirmiştir. Öyle ki bu gelişmeler ve özellikle askerî-siyasî alandaki başarılar, onun şahsında bu dönemin imparatorluğun zirvesi olarak düşünülmesine yol açmıştır. Hatta XVI. yüzyılın sonlarından itibaren içerde ve dışarıda yaşanan bir takım olumsuzluklara karşı çareler arayan Osmanlı entelektüellerince

bu dönem idealize edilerek her zaman ulaşılmaya çalışılan bir “altın çağ” şeklinde değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım XVIII. yüzyıl sonlarında büyük ölçüde Avrupa etkisinin görüleceği döneme kadar “gelenekçi” Osmanlı temel düşüncesini belirledi. Problemler karşısında çareyi iç dinamiklerinde arayan ve bunun için örnek bir dönem bulma gayretinde olanlar tarafından desteklenen Batı karşıtı çevrelerin düşünce dünyalarının zeminini oluşturdu. Osmanlı ıslahat yazarları, Kanunî dönemini kendi yaşadıkları çağdaki olumsuz gelişmeler karşısında örnek devir olarak nitelemeye başladılar. Bu yaklaşım XVI. yüzyılın sonlarından itibaren kaleme alınan Osmanlı tarihlerinin ve **ıslahat risalelerinin** ana görüşü haline geldi. Bunların pek azı değişen dünya şartlarının oluşturduğu yeni durumun farkında bulunuyordu. Buna karşılık idaredeki devlet adamları genel siyasi gelişmelerden haberdar olarak kazandıkları tecrübeler sebebiyle çağın gerektirdiği uygulamaları devreye sokmakta gecikmediler.

Sorunsuz bir şekilde Osmanlı tahtının tek varisi olarak saltanat makamını elde eden Süleyman'ın ilk şehzâdelik yılları, babasının taht mücadeleleri dolayısıyla hareketli geçmişti. Süleyman, babasının sancakbeyi olduğu Trabzon'da 6 Kasım 1494 tarihinde dünyaya geldi. Çocukluk yıllarının da geçtiği Trabzon'daki sarayda kendisine tahsis edilen hocalardan ilk eğitimini aldı. Ayrıca Evliya Çelebi'ye göre bu yıllarda bir Rum'dan kuyumculuk sanatını öğrendi. 1509'da **sancağa çıkma** geleneğine uygun olarak Sultan II. Bayezid tarafından kendisine Kefe sancağı verildi. Şehzade Süleyman yanında annesi, hocası ve lalasıyla birlikte gemiyle Trabzon'dan Kefe'ye geçti. Kefe'de bulunduğu süre içerisinde babasının taht için giriştiği mücadelelere şahit oldu. Hatta bu konudaki askerî hazırlıklara destek verdi. Yavuz Sultan Selim'in tahta oturmasından sonra da sancak beyi olarak Manisa'ya gönderildi. Babasının seferleri sırasında ise zaman zaman İstanbul'a gelerek saltanat vekilliğinde bulunmuştu. Böylece tahta oturmadan önce hem imparatorluk coğrafyasını tanımış oldu, hem de idarî tecrübe kazandı. Ayrıca padişahlığı sırasında görev vereceği idareci kadroları da bu sıralarda belirlemiş ve bu kimseler onunla birlikte İstanbul'a gelmişti. Manisa'daki şehzâdelik yıllarından beri yanında bulunan yakın arkadaşı, daha sonraki yıllarda adeta ikinci bir padişah gibi hareket edecek sadrazam İbrahim Paşa da bu isimlerden biriydi.

I. Süleyman 30 Eylül 1520 tarihinde tahta oturdu. İlk icraatı Tebriz'den ve Kahire'den getirilen 600-800 civarındaki sanatkâr, ümera ve benzerlerinin memleketlerine dönmelerine izin vermek oldu. Ayrıca Yavuz Sultan Selim'in Mısır'dan getirttiği Abbasi halifesi Mütevekkil'in de geri dönmesine müsaade etti. İran'la yapılan ipek ticaretine yönelik yasağı kaldırıp bu ticaret dolayısıyla mallarına el konulan tüccarın zararını karşıladı. Bunların yanı sıra halka kötü muamelede bulunan idareci ve askerleri cezalandırdı. Devrin kroniklerinde yer verilen bu ilk icraatlar yeni padişahın adalet prensibine sıkı sıkıya bağlı olduğunu göstermek amacıyla da taşıyor olmalıdır.

Onun bu yaklaşımına rağmen ilk huzursuzluk tahta oturmasının üzerinden iki ay geçmeden kendini gösterdi. Eski bir Memlûk beyi olup Sultan Selim zamanında Şam Beylerbeyliği'ne getirtilen Canberdi Gazali isyana kalkıştı. Henüz yeni fet-hedildiğinden Osmanlı idaresinin tam olarak hâkim olamadığı Suriye bölgesinde ortaya çıkan bu isyanın amacı eski Memlûk Devleti'ni yeniden kurmaktı. Diğer taraftan Safevîlerin de bu ortamda devreye girme ihtimalinin olması Osmanlı devlet merkezinde büyük bir endişe uyandırmış; isyan, Ocak 1521'de bastırılmıştı. İçeride oluşan bu olumsuz havayı dağıtmak ve çeşitli muhalefet gruplarını susturmak için dışarıda gaza yoluyla büyük başarıların elde edilmesi bir gereklilik olarak belirmiş-

Islahat Risaleleri:

Osmanlı devlet görevlileri ve ulemasından bazılarının XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı devlet ve toplum yapısındaki aksaklıklara çözüm yolu göstermek üzere kaleme aldıkları eserler. Aynı zamanda bir nasihatname tarzı da sayılabilecek bu eserlerde Sultan Süleyman devri idealize edilmiştir.

Sancağa Çıkma:

Şehzâdelerin tahta geçmeden önce idarî tecrübe sahibi olmalarını sağlamak amacıyla belli bir yaşa geldiklerinde sancaklardan birine idareci olarak tayin edilmeleridir. Sancakbeyi olarak görev yaparken yol göstermek üzere şehzâdelerin yanında lala denilen güngörmüş bir devlet adamı bulunurdu.

ti. Batı'ya karşı gaza yeniden hızlandırılırken bu kez merkezden Mısır'a vali olarak gönderilen Ahmed Paşa'nın sebep olduğu karışıklıklar ciddi boyutlara ulaşmıştı. Ağustos 1524'te isyanın bastırılmasının ardından Mısır'ı bir Osmanlı eyaleti yapacak ıslahat bizzat Veziriazam İbrahim Paşa'nın Kahire'ye gönderilmesiyle gerçekleştirilmişti. Osmanlıların Akdeniz siyasetinde Mısır'ın yeri çok mühimdi. Osmanlılar Mısır'ı ellerinde tutarak Hind Okyanusu ile olan bağlantıyı da kontrol edebileceklerdi. Merkezî idarenin bu hassas yaklaşımı sayesinde Kahire'de İstanbul mahreçli bir kültürel hayat anlayışı etkisini göstermiş ve silinmez izler bırakmıştır.

I. Süleyman tahta oturduğunda kendinden önceki sultanlar gibi gaza geleneğini devam ettirip yeni başarılar elde etmeliydi. Sultan Selim'in Doğu'ya yönelik seferleri sonucunda ele geçirilen topraklar ile imparatorluğun sınırları bir misli büyümüş, bu durum Avrupada ümitsizliğe sebep olmuştu. Diğer taraftan onun asıl amacı Batı'ya büyük bir sefer düzenlemektir. Bu amaç doğrultusunda daha 1515'te İstanbul'da büyük bir tersane inşasına başlanmıştı. Fakat ömrü buna vefa etmemişti. XV. yüzyılda Fatih Sultan Mehmed'in Batı'yı hedef alan fetihleri Rodos ve Belgrad'da durdurulmuştu. Bu iki yer Osmanlı ilerlemesine engel teşkil ediyordu. Rodos, Akdeniz hâkimiyetinin anahtarı, Belgrad ise Orta Avrupa'nın ele geçirilmesi için açılması gereken bir kilitti. 1520'de tahta oturan Sultan Süleyman'ın Batı'da gazayı sürdürebilmesi bu iki engelin geçilmesini gerektiriyordu. Böylece o, İstanbul'un fatihinin hedefleyip elde edemediklerini başararak hem saltanatını pekiştirecek hem de atalarının kazandığı şöhreti kendi şahsında daha da yukarılara taşıma imkânı bulacaktı.

YENİ MÜCADELE ALANI: AKDENİZ

Sultan Süleyman'ın cihan hâkimiyetine giden yolda geçtiği ilk kapılar Belgrad ve Rodos olmuştu. Birbirini takip eden yıllarda 1521'de Belgrad, 1522'de Rodos fethedildi. Rodos, Osmanlı topraklarına karşı bir nevi Hristiyan ileri karakolu hükmündeydi. Burası Fâtih Sultan Mehmed'in sonuç alamadığı bir yerdi. Akdeniz hâkimiyetinin tesis edilmesi için kilit bir öneme sahip olan Rodos, XIV. yüzyılın başından beri St. Jean şövalyeleri tarafından üs olarak kullanılmaktaydı. Adada çok kuvvetli bir askerî istihkâm ve şövalyelere ait güçlü bir donanma bulunmaktaydı. Osmanlılar Fatih Sultan Mehmed ve özellikle II. Bayezid döneminden itibaren denizciliğin önemini kavrayıp buna uygun icraata girişmişler, Akdeniz'deki Türk korsanlarını destekleyip aynı zamanda onları devlet hizmetinde istihdam etmeye başlamışlardı. Bununla birlikte denizciliğin esaslı bir devlet siyaseti güdülerek ele alınması 1515'te Yavuz Sultan Selim'in Haliç'te büyük bir tersane inşa ettirmesiyledir.

Uzun zamandır yapılan hazırlıkların ilk defa deneneceği yer Rodos olacaktır. Osmanlı deniz gücünün durumu böyle mühim bir adanın kuşatılmasıyla etraflı bir şekilde anlaşılmış oldu. Rodos'ta farklı milletlere mensup şövalyelerin bağlı oldukları tarikatın üstâdiazamı (büyük reisi) olan Philippe Villiers de L'isle Adam Osmanlı tehdidine karşı Papadan ve Fransadan yardım talebinde bulunmuştu. Venedik bu duruma sessiz kalmayı tercih etmişti. 1 Aralık 1521'de yeni padişahın aldıkları ahidnâme ile ticarî imtiyazlarını sürdürmeye devam edeceklerini garanti altına almışken buna zarar verecek bir icraatta bulunmak Venedik için akıllıca olmayacaktı. Venedik için varlık sebepleri olan ticaret dinden de önemliydi. Osmanlılar denizden ve karadan gerçekleştirdikleri harekât sonucu son derece müstahkem ve aynı zamanda çok iyi savunulan Rodos'u 21 Aralık 1522'de anlaşma yoluyla

Korsan: İtalyanca "corsaro" sözcüğünden gelen korsan kelimesi denizde düşman gemilerine saldırı düzenleyen ve deniz yoluyla sahillere yönelik akında bulunan kimseleri ifade eder. Devletin izni ve bilgisi dâhilinde denizlerde faaliyet gösteren ve usta birer denizci olan korsanlar Osmanlı donanmasında da görev yapmışlardır. Bunlar arasında en meşhurları Kemal Reis ve Barbaros Hayreddin Paşa'dır.

teslim aldılar. Şövalyeler adayı 1-2 Ocak'ta terk ettiler ve V. Karl tarafından tarikata verilen Malta ve Trablus'a yerleştiler. Osmanlılar Rodos'la birlikte Bodrum, Aydos, Tahtalı kaleleriyle, Leros, Sömbeki ve Kalimnos gibi adaları da ele geçirdiler. Artık Mısır ile İstanbul arasındaki deniz güzergâhında bulunan önemli bir tehdit ortadan kaldırılmış, buradaki emniyet ve kontrol sağlanarak ticaretin canlanarak artması sağlanmıştı. Bununla birlikte Osmanlıların denize yönelmeleri V. Karl ile Akdeniz'de karşı karşıya gelmeleri anlamına geliyordu.

Habsburg hanedanına mensup Avusturya **Arşidükü** Ferdinand'la karada mücadele eden Osmanlılar onun abisi ve hanedanın İspanyol kanadını temsil eden Kutsal Roma-Germen İmparatoru V. Karl ile XVI. yüzyılın ilk yarısının ortalarında Akdeniz hâkimiyeti için karşı karşıya geldiler.

Bu çatışma imparatorluğun bu dönemde Kuzey Afrika'ya yönelik siyasetinin geleceğini de âdeta tayin etti. Bazı yıllarda hem kara ve hem de deniz seferleri birlikte yapıldı. Bunun yanı sıra deniz aşırı seferler de gerçekleştirildi. Kara seferlerine göre daha masraflı ve oldukça farklı imkânları gerektirdiğinden sürdürülmesi zor olan deniz seferleri bilhassa XVI. yüzyılın ilk yarısına damgasını vurmuştur. XV. yüzyılın sonlarında bazıları kendi başlarına bazıları ise Osmanlılara bağlı olarak gaza, cihad ve ganimet yolunda faaliyet gösteren deniz akıncıları sayılabilecek korsanlar, Osmanlı deniz gücünün Akdeniz'de üstün bir yere gelmesinde etkili oldular. Özellikle Barbaros Hayreddin Paşa'nın donanmayı yeniden düzenlemesinin ardından V. Karl'ın deniz gücüne karşı Fransa'nın da desteğiyle ilginç bir mücadeleye girişildi. Fransa, Osmanlı donanmasını İspanyollara karşı bilhassa İtalya kıyılarına çekmeye çalışırken Osmanlılar esas ilgilerini Kuzey Afrika sahillerine yönelttiler. Takip edilen bu siyaset Akdeniz tarihi açısından mühim gelişmelerin de başlangıcını oluşturdu. XVI. yüzyılın ikinci yarısının son on yılına kadar Akdeniz'in batısında ve Kuzey Afrika'da süren Osmanlı-İspanyol mücadelesi her iki devletin tarihî seyrinde ilginç paralelliklerin ve açılımların da bir bakıma belirleyicisi olmuştur. Batı'da büyük askerî harekâta girişen Osmanlılar ile Avrupa'daki rakipleriyle yıpratıcı bir mücadele içerisinde olan diğer taraftan Atlantik ötesindeki topraklarında koloniler kurmaya çalışan İspanyolların Akdeniz'de hâkimiyet sağlama yolundaki mücadeleleri 1580'e kadar amansız bir şekilde devam etmişti. Osmanlılar bunun sonucunda İspanyolların Kuzey Afrika'da tutunmalarına fırsat vermemiş ve Akdeniz'den çekilerek bütün dikkatlerini kolonilerine yöneltmelerine neden olmuşlardır.

Osmanlıların denizlere yönelik siyasetinde yeni bir dönemin başlamasında Rodos'un alınması ve Akdeniz'de mücadeleye girişilen imparatorluk donanmasına karşı Barbaros Hayreddin'in Osmanlı hizmetine girmesi çok mühim bir rol oynamıştır. Hayreddin Hızır Reis, abisi ve aslında Avrupalıların "Kızıl sakal" anlamındaki "Barba rossa" lakabını ilk kullandıkları Oruç Reis ile birlikte Kuzey Afrika sahillerindeki korsanlık faaliyetleri dolayısıyla büyük ün kazanmış, devlet donanmalarının bile karşılaşmaya çekindikleri isimler olmuşlardı. Sultan Süleyman'ın 1532 seferi sırasında Andrea Doria idaresindeki imparatorluk donanmasının Osmanlı hâkimiyetindeki Mora'yı vurması üzerine Akdeniz'de Cezayir Sultanı olarak şöhret kazanan Barbaros Hayreddin, acil olarak Osmanlı bahriyesinin başına geçmek üzere İstanbul'a davet edildi. Yanında kendisi gibi çekirdekten yetişme usta denizcilerle 1533 Eylül'ünde Osmanlı payitahtına geldiğinde büyük bir merasimle karşılanan Barbaros padişaha birçok değerli hediyeler sundu. Ayrıca beraberinde Tunus'taki iktidar mücadelesinde kardeşi Mevlây Hasan'a karşı Osmanlıları seçen

Habsburg hanedanı: XIII. yüzyılın ikinci yarısından XX. yüzyılın ilk yarısına kadar Avrupa'da çeşitli ülke ve şehir devletlerinin idaresini elinde bulundurmuş hanedan. Son olarak 1918'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bu hanedanın idaresindeydi.

Arşidük: Habsburg hanedanı prensleri için kullanılan "büyük dük" anlamında Latince orijinli unvan.

Reşid de vardı. Onun padişahın huzuruna kabulünü gösteren bir minyatürde Barbaros Hayreddin, sakalları bembeyaz bir halde Sultan Süleyman'ın adeta dizinin dibinde büyük bir edeple otururken resmedilmiştir.

SIRA SİZDE

1

Kanunî Sultan Süleyman döneminde Akdeniz'deki Türk korsanlarının Osmanlı deniz gücüne katkıları ne olmuştur?

Resim 7.3

Barbaros Hayreddin Paşa'yı Kanunî'nin huzurunda temsil eden minyatür.

Cezayir-i Bahr-i Sefid

Beylerbeyliği: Kanunî Sultan Süleyman döneminde kurulan Beylerbeyilik. Kaptanıderyaların başında bulunduğu Beylerbeyiliğin merkezi Gelibolu'ydu. İlk Cezayir-i Bahr-i Sefid Beylerbeyi Barbaros Hayreddin Paşa'dır.

Halkulvad: Tunus limanı girişini kontrol altında tutan kale.

Başarda: Osmanlı İmparatorluğu donanmasında üst düzey komutanların kullandığı kürekli büyük savaş gemisi. Sayısı 26 ile 36 arasında değişen oturaklarının her birinde beş ya da yedi kürekçi bulunurdu. Kaptanıderyaların bindiği Paşa başardalarında ortalama 500 kürekçi, 216 savaşçı ayrıca gemici ve topçuların sayısı ile mürettebat 800'e ulaşırdu.

Hasan'ın da yardımıyla 1535 Temmuz'unda **Halkulvad** ve Tunus'u aldı. Bunun üzerine Cezayir'e çekilmek zorunda kalan Barbaros, karşı atak olarak İspanya idaresindeki Mayorka adasına saldırdı ve buradan aldığı esir ve ganimetle 1535 Kasım'ında İstanbul'a döndü. 1537'de Osmanlı donanmasının katıldığı Korfu Seferi Fransızların vaat ettikleri desteği tam olarak vermemeleri ve V. Karl'la anlaşmaya varmaları üzerine netice alınmadan adadaki muhasaranın kaldırılmasıyla sonuçlanmıştır.

İstanbul'dan Korfu'ya doğru denize açıldığında ve adadan dönüş yolunda Barbaros Hayreddin Paşa, Ege adalarını birer birer Osmanlı hâkimiyetine almıştı. Korfu Seferi'nden sonra Mora'nın güneyindeki Çuha, Egina alınmış, akabinde yine Venedik idaresindeki Kiklad adalar grubu ele geçirilmiş, 1538'deki ikinci adalar seferinde ise adaların fethi tamamlanmıştı. Barbaros idaresindeki donanma **Sporad** ve **Kiklad adalarına** yönelik bu faaliyet sonrasında Girit'teki bazı yerleri de vurup Prevez'e gelmişti. Barbaros'un buraya gelme sebebi Akdeniz'deki Osmanlı ilerlemesini durdurmak için İspanya, Papalık, Portekiz, Venedik, Malta ve Ceneviz gemilerinden oluşturulan Andrea Doria komutasındaki büyük haçlı donanmasını karşılamaktır. Haçlı donanmasındaki gemi sayısı Osmanlı donanmasının sayıca üç katıydı. Barbaros donanmayla Narda Körfezi'nde hazır konumda beklerken müttefik donanma Preveze açıklarında demirlemişti. Nihayet iki donanma karşılaştı ve Osmanlı donanması 28 Eylül 1538'de tarihinin en büyük zaferini elde etti. Barbaros'un ustaca

Barbaros, Sultan Süleyman'ın huzuruna kabul edildikten sonra o sırada İrakeyn Seferi hazırlıkları dolayısıyla serasker olarak Halep'te bulunan Veziriazam İbrahim Paşa ile görüşmesi için onun yanına gönderilmişti. Bu görüşmenin ardından 1534 Şubat'ında **Cezayir-i Bahr-i Sefid Beylerbeyi** payesiyle kaptanıderya olarak tayin edilen Barbaros Hayreddin Paşa, İstanbul'a dönerek tersane-deki hazırlıklarla bizzat ilgilendi. Osmanlı donanmasını bir imparatorluk donanması hüviyetinde 35'i **başarda**, 52'si **kadırga**, 6'sı **kalyata** ve 7'si kayık olmak üzere 100 gemi ve 24.400 personeliyle Akdeniz'e çıkardı. Donanmanın hedefi Tunus'taki iktidar mücadelesinde İspanya'nın etkisini kırmaktı. Barbaros 1534 Ağustos'unda burayı ele geçirerek bir deniz üssü haline getirdi. Tunus'un beklenmedik bir şekilde Osmanlı hâkimiyetine girişi V. Karl'ı oldukça endişelendirdi, bizzat kendisinin de bulunduğu ve Andrea Doria'nın idare ettiği 300 gemilik donanmasıyla gelerek Tunus Sultanı Mevlây

manevralarına karşılık veremeyen Andrea Doria çekilmek zorunda kalmıştı. Bu zafer sonucunda bütün Akdeniz'de Osmanlı üstünlüğü başlamıştı.

1539 Ağustos'unda Doria'nın daha önce zapt ettiği Dalmaçya kıyısındaki Kastelnova kalesi geri alındığında Venedikliler de Osmanlılarla anlaşmak zorunda kaldı. Zaten bu savaş yılları Venedik'in ticaret dolayısıyla elde ettiği kazanca çok zarar vermişti. 1540'da yapılan anlaşmayla ticarî imtiyazlarını sürdürecektir olan Venedik, Dalmaçya ile Ege'de Osmanlılar tarafından ele geçirilen yerlerin Osmanlı idaresinde olduğunu kabul ediyordu. Bu sırada Milano'yu barış yolu ile alamayacağına gören Fransa Kralı I. François'nın, tekrar işbirliğini sürdürme yolundaki müracaatı kabul edildi. Sultan Süleyman Fransa'nın hatırı için Venedik'e bu anlaşmayı başışladığını ifade etmişti.

Osmanlı ordusu 1541'de Macaristan'a doğru sefere çıktığında donanma da Adriyatik sahillerinin muhafazası göreviyle denize açılmıştı. V. Karl, kardeşi Avusturya Arşidükü Ferdinand'ın da teşvikiyle Osmanlıların kara harekâtı esnasında bir donanmayla denizden harekete geçerek Cezayir'e saldırdı. Daha önce Tunus'u alan V. Karl, Cezayir'i de ele geçirirse Akdeniz'de üstünlüğü kendi lehine çevirebilecekti. Ekim 1541'de büyük İspanyol armadasının taşıdığı 70.000'e yakın asker Cezayir'i kuşattı. Fakat mevsim özellikle büyük bir donanmanın sevk ve idare edilebilmesini güçleştirecek bir özellikteydi. Nitekim Ekim'in sonlarında donanma Cezayir önlerinde demirli iken şiddetli yağmur gemilerdeki barutu kullanılamaz hale getirdi ve kuvvetli rüzgârın etkisiyle gemiler demir tarayarak birer birer kıyıya vurmaya başladı. Kendilerini savunmaktan aciz hale gelen askerler kaleden çıkanlar tarafından etkisiz hale getirildi; pek çoğu da esir alındı. V. Karl kendi canını zor kurtarıp İspanya'ya dönebilmişti. Fakat yüzden fazla gemi ve binlerce askerin yanı sıra 300 civarında İspanyol aristokrat kaybedilmişti. Bu olaydan sonra V. Karl bir daha deniz seferine çıkmadı.

1542'de I. François ile V. Karl arasındaki savaş yeniden başlamış, Perpignan'ı muhasara eden Fransızlar geri çekilmek zorunda kalmışlardı. İngiltere ile anlaşılan V. Karl, böylece Fransa'yı kısıp almıştı. Zor durumda kalan I. François, elçi Polin'i göndererek Sultan Süleyman'dan tekrar yardım talebinde bulundu. Fransız elçi, uzun görüşmelerden sonra yardım sözü alabilmişti. Buna göre Osmanlı ve Fransız donanmalarının müşterek bir harekâta bulunması kararlaştırılmıştı. Sultan Süleyman Fransa Kralı'na gönderdiği Şubat 1543 tarihli mektupta Fransız donanmasının da hazırlanmasını ve Barbaros ile işbirliği içinde hareket etmelerini, kralın da ordusuyla düşman üzerine yürüyerek bunca hazırlığın boşa gitmemesini bildirmişti. Ayrıca İspanya ile ilişkilere dikkat edilmesini ve Papa'nın arabuluculuk faaliyetleri sonucunda V. Karl ile barışa yanaşmamasını tembih etmişti. Zira Osmanlılar İspanya'nın anlaşma yapmak ve ahidnâme almak için giriştiği teşebbüslere yüz vermemişti. Barbaros 17 Nisan 1543'te 110 kadirgalık donanma ile İstanbul'dan Marsilya'ya doğru denize açıldı. Osmanlı ordusu da 23 Nisan'da Edirne'den Macaristan üzerine sefere çıktı. Barbaros Hayreddin Paşa, 21 Temmuz'da Marsilya'da karaya çıktı. Burada Fransız donanmasıyla birleştikten sonra İspanya'ya tabi Savoia Dükü Charles'ın malikânesi olan Nice şehri kuşatıldı. Fransızlar yeterli desteği sağlayamadığından kuşatma kesin bir başarıyla sonuçlanamadı. Sultan Süleyman'ın da uygun görmesiyle ertesi bahar harekete geçebilmek için Osmanlı donanması sekiz ay Toulon'da kışladı. Bu müddet içerisinde şehrin idaresini yürüten Barbaros Katalonya kıyılarını vurmaları için Salih ve Hasan reisleri görevlendirmişti. Böylece Osmanlı deniz tarihinde ilk kez imparatorluk donanması kışı ana üssü olan İstanbul'daki Tersane-i Âmire'den başka bir yerde geçirdi.

Kadirga: Osmanlı donanmasının XVII. yüzyılın sonlarına kadar esas vurucu gücü olup Eski Yunan ve Roma'dan beri kullanılan tipik bir Akdeniz kürekli savaş gemisidir. Her birinde 25'er oturak 49 kürek olurdu. Her kürekteki dört ya da beş kürekli ile birlikte 100 savaşçı ve diğer gemicilerle mürettebat sayısı 330-380 arasındaydı.

Kalyata: 19-24 oturaklı kadirgadan küçük, hafif ve süratli, kürekli savaş gemisi.

Sporad ve Kiklad adaları: Ege Denizi'nde Yunanistan anakarası ile Batı Anadolu kıyıları arasındaki bölgede bulunan çok sayıda irili ufaklı ada grubu.

Tersane-i Âmire: İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed'in emriyle Haliç'te kurulan, sonraki dönemlerde yeni yapılar eklenerek genişletilen Osmanlı İmparatorluğu donanması gemilerinin inşa ve tamir edildiği ana deniz üssü. XVI. yüzyılda her birinde kadirga inşa edilebilen yüzden fazla gözü vardı.

1545'in son aylarında İspanya ve Avusturya elçilerinin talepleri üzerine ateşkes sağlanmıştı. 8 Ekim 1547'de ise İmparator V. Karl ve Arşidük Ferdinand'la yapılan ve beş yıl geçerliliği olan anlaşma Sultan Süleyman tarafından tasdik edilmişti. XVI. yüzyılın ilk yarısı bitmek üzereyken Akdeniz tarihinde önemli role sahip iki isim sahnedan çekildi. Nice Seferi aynı zamanda Barbaros Hayreddin Paşa'nın son büyük seferi olmuştu. Osmanlı deniz gücünün timsali sayılan bu büyük kaptanı-derya 1546 Temmuz'unda vefat etti. Bir diğer önemli şahsiyet I. François ise 1547 Mart'ında öldü. Fransız tahtına oğlu II. Henry geçti. İlk başlarda tereddüt ettiyse de o da babasının güttüğü siyaseti takip edip Osmanlılarla ittifak içine girmek zorunda kalacaktı.

Rodos'tan çıkarıldıktan sonra V. Karl tarafından kendilerine verilen Malta'ya yerleşen şövalyelere aynı zamanda Trablusgarb'ın idaresi de bırakılmıştı. 1510'da İspanyollar tarafından ele geçirilen Trablusgarb'ın fethini isteyen Sultan Süleyman, bu işle Barbaros'un yetiştirdiği usta denizci Turgut Reis'i görevlendirmiş ve fetih gerçekleşirse buranın beylerbeyi olarak tayin edileceği sözünü vermişti. 120 kadırgadan oluşan donanma Akdeniz'e açılarak Malta'yı topa tutup Gozo'yu yağmaladıktan sonra Trablusgarb'a yöneldi. Kuşatmaya dayanamayan şövalyeler teslim oldu. 1551 Ağustos'unda fethedilen Trablusgarb Kuzey Afrika'da yeni bir Osmanlı beylerbeyiliği olarak teşkil edildi. Kendisine söz verilmesine rağmen Turgut Reis ancak 1556'da Sultan Süleyman'dan talep etmesi üzerine Trablusgarb Beylerbeyi olarak tayin edilecekti.

Akdeniz'de sular yine hareketlenmeye başlamış, Fransa Kralı II. Henry Korsika'nın işgali için Osmanlılardan yardım talebinde bulunmuş ve ada için haraç ödemeyi önermişti. Böylece Fransız-Osmanlı işbirliği Akdeniz'de yeniden canlandı. 1553'te Fransa ile müşterek bir deniz harekâtının hazırlıklarına girildi. Napoli ve Sicilya sahilleri vurulduktan sonra Ağustos ayında Korsika Adası'nın merkezi Bastia zapt edilerek Fransa'ya kazandırılmış oldu. 1555 Mart'ında Sultan Süleyman'ın fermanı üzerine kaptanıderya Piyale Paşa Akdeniz'de Fransız donanması ile ortak harekâta bulunacak Osmanlı donanmasının hazırlıklarına girişti. Donanma aynı yılın Mayıs'ında denize açıldı. Bu sırada **Karlılı** sancakbeyi olarak görev yapan Turgut Reis de donanmaya destek sağladı. Önce Pulya kıyıları vurularak Haziran ayında Mesine Boğazı'ndaki Riçe Kalesi fethedildi. Elbe Adası kuşatıldı fakat ele geçirilemedi. Piyale Paşa komutasındaki kırk beş kadırgadan oluşan Osmanlı donanması 1556 baharında Cezayir'e gitti. Cezayir Beylerbeyi Salih Paşa'nın da yardımıyla İspanya idaresindeki Oran (Vahran) zapt edildi. Ertesi yıl ise İspanyol işgalinde bulunan Tunus'un Benzert (Bizerte) şehri fethedildi. Bu başarıları üzerine Piyale Paşa, Cezayir-i Bahr-i Sefid Beylerbeyiliği'ne getirildi. Fransızların yeni bir yardım talebi üzerine harekete geçmesi emredilen Piyale Paşa, 1558'de bu kez 150 kadırgadan oluşan donanmayla Minorka Adası'nın en önemli şehri Ciudedela'yı (Siyedela) ele geçirdi. Osmanlı donanmasının bu faaliyetleri Akdeniz'de gemi yüzdüremez hale gelen Avrupalı devletlerde büyük bir endişeye sebep olmuştu. Trablusgarb'ı yeniden ele geçirmek isteyen Malta Şövalyeleri, yeni bir Haçlı donanmasının hazırlanması için II. Philippe ve Papa'nın desteğini sağlamışlardı. Bu yeni ittifak Venedik ve Fransa'nın bile gizlice destek verdikleri geniş bir katılımıla kurulmuştu. Müttefik Hristiyan donanması 12 Mart 1560 tarihinde zahmetsizce Cerbe Kalesi'ni ele geçirdi. Piyale Paşa, 120 kadırgadan oluşan donanmayla 28 Mart'ta İstanbul'dan hareket etti. 11 Mayıs'ta iki donanma arasında başlayan çatışma üç gün sürdü. Yenilen müttefik donanmasından bazı kadırgalar Cerbe Kalesi'ne sığındı. Bu sırada Trablusgarb Beylerbeyi Turgut Paşa'nın da des-

Karlılı: 1460-1821 arasında Osmanlı idaresinde olan bir sancak. Batı Yunanistan'da Patras körfezinin kuzeyi ile Arta körfezinin güneyi arasında yer alır, batısında İyon denizi, doğusunda İnebahtı dağlık yöresi bulunmaktadır.

tek verdiği ve iki ay süren kuşatma 30 Temmuzda Cerbe'nin fethiyle sonuçlandı. Osmanlıların bundan sonraki hedefi Malta olacaktı.

Osmanlılar yoğun bir şekilde Akdeniz'de faaliyet gösterirken V. Karl, 1556'da imparatorluk tacı ve İspanya tahtından feragat etmişti. İmparatorluk tacını giydiği ilk yıllardaki büyük Hristiyan Avrupa ve cihanşümul dünya hâkimiyeti ideali için giriştiği siyasî, dinî ve askerî mücadelenin sonuçsuz kaldığını görmüş ve hastalığı dolayısıyla da artık yorgun düşmüştü. V. Karl, Kutsal Roma-Germen İmparatorluk tacını kardeşi I. Ferdinand'a, İspanya tahtı ve zengin sömürgelerini ise oğlu II. Philippe'e bıraktı. V. Karl'ın şahsında Habsburg hanedanı en büyük sınırlarına ulaşmıştı. Bu tarihten sonra hayli kırılgan bir şekilde inzivaya çekilerek oğlunun mücadelesini izledi. II. Philippe babasının Akdeniz siyasetini üstlenmişti. Fransızlar ise 1557'de Saint Quentin'de ve sonrasında Gravelines'de mağlup olunca tekrar Osmanlı askerî gücüne başvurdular. 1558 baharında Osmanlı donanması İspanya hâkimiyetindeki Mayorka ve Minorka adalarını vurmuş, ardından Fransız donanmasına ait gemilerle Sakız'da kışlamıştı. 1494'de başlayan İtalya savaşları ise 3 Nisan 1559'da Cateau-Cambrésis Antlaşması ile İspanya lehine son bulmuştu. Bununla birlikte Osmanlıların bu dönem içerisinde verdiği destek sayesinde Fransa, neredeyse eşit statüde bir devlet olarak bu antlaşmada yer almıştı.

Trablusgarb ve Cerbe'de elde edilen başarılar sayesinde Osmanlılar Doğu Akdeniz'den sonra Orta Akdeniz'de de hâkim konuma gelmişlerdi. Artık hedef şövalyelerin ana üssü olan ve aynı zamanda Batı Akdeniz'in kilidi konumundaki Malta'ydı. Tunus önlerindeki Halkulvad ve Malta, Hristiyanlığın iki mühim uç karakolu haline gelmişti. Osmanlıların er geç bu iki hedeften birine karşı sefer düzenleyecekleri beklenmekteydi. İlk belirlenen hedef Malta oldu. Büyük bir Osmanlı askerî gücü harekete geçirilerek ada kuşatıldı. 18 Mayıs-8 Eylül 1565 tarihleri arasında gerçekleştirilen şiddetli hücumlarda çok sayıda kayıp veren ve lojistik destek sınırlarının ötesinde bulunan Osmanlılar müstahkem Malta surlarını aşamadılar. Osmanlıların Akdeniz'deki faaliyetlerinde mühim roller oynamış tecrübeli denizci Turgut Reis, Malta kuşatmasında hayatını kaybetti. Bununla birlikte bu başarısızlık Osmanlıların Akdeniz'deki konumunu sarsmadı. 1566 Nisan'ında, bu tarihe kadar vergi karşılığında Ceneviz idaresinde varlığını sürdüren Sakız Adası, Kaptanıderya Piyale Paşa idaresindeki Osmanlı donanması tarafından ele geçirildi.

HİND OKYANUSU'NDA OSMANLILAR

Kanunî Sultan Süleyman döneminde Osmanlılar Akdeniz'e hâkim bir deniz gücü haline geldikleri gibi Hind Okyanusu'nda da donanma yüzdürmüşlerdi. 1538'te Osmanlı ordusu kuzeyde Boğdan'a kadar ilerlemişken ve Akdeniz'de Barbaros'un komutasındaki donanma müttetik Hristiyan donanmasına karşı tarihin parlak zaferlerinden birini kazanırken aynı yıl bir Osmanlı donanması da Hind Okyanusu'na açılmıştı. Bunlar Osmanlı İmparatorluğu'nun ulaştığı operasyonel askerî gücün göstergeleriydi. İmparatorluk coğrafyasının güneyindeki bu harekât baharatın kaynağına ulaşp eski yolları kesen ve ticareti uzak denizlere yönlendiren Portekizlilere karşı düzenlenmişti. Mısır'ın Osmanlı yönetimine alınması Avrupalıları yeni ticaret yolları arayışına itmiş ve daha önce Avrupa'dan hareketle gidilmemiş bir deniz yolu kullanarak baharatın kaynağına ilk ulaşan Portekizliler olmuştu.

Osmanlılar, Kızıldeniz'e girerek İslam'ın kutsal yerlerini tehdit eden Portekiz gemilerine karşı 1525'te Süveyş'te Mısır kaptanlığını kurdular. Süveyş tersanesinde inşa edilen gemiler sayesinde Kızıldeniz'in emniyeti sağlanacaktı. Buradaki 19 gemilik donanma Selman Reis'in idaresinde Yemen'e gönderildi. Selman Reis, Kamaran'ı

merkez yapmak üzere hazırlıklara giriştiği sırada bir iç çekişme sonucu öldürüldü. Bunun üzerine yeğeni Emir Mustafa Yemen'e hâkim olduktan sonra kendi başına Hindistan'a giderek Diu'ya yerleşmiş ve Portekiz saldırısını püskürtmeyi başarmıştı (1531). Buna rağmen mahalli hanedanla Babürlüler arasındaki çekişmeler Portekizlilerin Diu'da kale yapma hakkı elde etmelerine sebep oldu. Buna yol açan Gucerat hükümdarı Bahadır, daha sonra fikir değiştirerek Osmanlılardan yardım talebinde bulundu. Fakat bu sırada Portekizliler tarafından öldürüldü (1537).

Mısır Beylerbeyi tayin edilen Süleyman Paşa, Gucerat ve Kaliküt'teki Müslümanlara yardım etmek, Portekizlileri buralardan kovarak eski ticaret yollarını canlandırmak maksadıyla 22 Haziran 1538'te 70 parçadan fazla gemiden oluşan bir donanmayla Kızıldeniz'e açıldı. Böylece İslam'ın kutsal yerleri üzerindeki tehdit de ortadan kaldırılacaktı. Kızıldeniz çıkışında stratejik konumdaki Aden'i ele geçiren Süleyman Paşa, 19 gün sonra Hindistan sahillerine ulaşp Gogala ve Kat kalelerini aldı. Portekizlilerin gayet müstahkem bir üs haline getirdikleri Diu ise bütün çabalara rağmen zapt edilemedi. Bu geniş çaplı sefer hedeflendiği gibi Portekizlileri bölgeden uzaklaştıramamıştı. Bununla birlikte daha sonraki yıllarda rahat hareket etmelerinin önüne geçmek için sürekli Portekizlileri taciz edici faaliyetlere girişildi. Özellikle Kızıldeniz'in giriş ve çıkış noktalarındaki Aden ve Zebid'in ele geçirilmiş olması güney ticaretinin kontrolünü sağlayabilirdi. Osmanlılar bundan sonra Kızıldeniz'de olduğu gibi Basra Körfezi'nde de aynı stratejiyi takip ettiler. Aden ve Zebid'in alınmasından sonra 1546'da Taiz de ele geçirilerek Yemen'deki hâkimiyet sahası genişletildi. 1547'de ise Özdemir Paşa Yemen'in merkezi olan San'a Kalesi'ni zapt etti. 1554'e kadar Yemen'de bulunan Özdemir Paşa, İstanbul'a döndükten sonra Habeş seferiyle görevlendirildi. Mısır'dan asker topladıktan sonra 1555'te harekete geçerek Nil nehrinden güneye ilerleyen Özdemir Paşa Said'de Şallal mevkiine kadar geldi ve aynı yıl İstanbul'a döndüğünde Habeş Beylerbeyi olarak tayin edildi. Mısır'a dönünce Savakin'e, oradan Massava'ya gelip 1557'de burayı aldı. Arkiko ve iç kesimlerdeki Tigre'ye kadar ilerledi. Sonraki yıl burası ele geçirildi. Bu birbirini takip eden gelişmeler sonucunda Osmanlılar bir bakıma Afrika'daki en uç sınırlarına ulaşmış, Eritre ile Habeşistan'ın kuzeybatı bölgesi Osmanlı idaresine girmişti.

Hindistan merkezli deniz ticaret güzergâhının diğer önemli bölgesi olan Basra Körfezi de önemli gelişmelere sahne olmuştu. Osmanlılar baharatın kaynağına ulaşmak için Hind Okyanusu'na gelen Portekizlilere karşı Süveyş'te olduğu gibi Basra'da da bir tersane kurdular. Kızıldeniz'de uyguladıkları stratejinin benzerini takip ederek Basra Körfezi'nin girişini kontrol altına almak için mücadele ettiler. Bu doğrultuda 1550'de Katif, 1554'te ise Bahrein'i ele geçiren Osmanlılar, körfezde önemli bir askeri üs olan Hürmüz'ü de zapt etmeye çalıştılar. Süveyş'ten 1552 Nisan'ında hareket edip Aden'den Maskat'a gelen donanma altı günlük kuşatmadan sonra burayı ele geçirdi. Ardından 19 Eylül 1552'de Hürmüz kuşatıldıysa da Portekizlilerin büyük bir donanma ile geldiklerinin haber alınması üzerine kuşatma kaldırıldı. Askerî harekâtın başında bulunan Piri Reis donanmayı Basra'da bırakarak birkaç kadirgayla birlikte Basra Körfezi'nin çıkışını kapatan Portekiz donanmasının arasından geçerek Mısır'a ulaştı. Başarısızlığı bahane edilerek İstanbul'dan gelen emir üzerine Mısır'da idam edildi.

Basra'da kalan donanmayı çıkarmak için görevlendirilen Seydi Ali Reis Basra'ya geldi. Onun idaresinde Katif'ten Hürmüz'e oradan da Hind Okyanusu'na açılan donanma 10 Ağustos 1553'te karşılaştığı Portekiz donanmasını geri çekilmek zorunda bıraktı. 26 Ağustos'ta üzerine gelen başka Portekiz gemileriyle de müca-

dele etti; fakat daha sonra şiddetli bir fırtına onu Kirman sahillerine sürükledi. Gucera'ta ulaşan Seydi Ali Reis, Surat'ta karaya çıktı. Buradan başlayan uzun kara yolculuğu sonrasında nihayet İstanbul'a ulaştı. 1563'te Malezya adalarındaki küçük hükümetler, Molaka ve Sumatra hâkimi, Açe hükümdarı Alâeddin Portekizlilere karşı Osmanlılardan yardım istemişti. Bu yardım talebine karşılık görevlendirilen Süveyş donanmasının harekâtını Yemen isyanları önledi. Buraya ancak II. Selim zamanında asker ve malzeme ulaştırılabildi.

Osmanlıların Portekizlileri Hind Okyanusu'ndan uzaklaştırmak için giriştikleri çabalar tam olarak amacına ulaşamadı. Bununla birlikte mücadeleyi devam ettirmeleri bölgedeki Portekiz etkinliğine darbe vurdu ve onların rahat hareket etmelerini önledi. Ayrıca tarihî ticaret yolları Osmanlıların Kızıldeniz ve Basra'da önemli noktalara hâkim olmalarından sonra eski canlılığına kavuştu. Böylece yeniden hareketlenen Akdeniz ticaretinin Bağdat, Halep, Trablusşam, İskenderiye, Kahire gibi liman ve şehirlerin gelişmesine büyük katkısı oldu. Portekizliler, baharat ticaretinin Akdeniz'i canlandırmasına engel olmak için 1554-1559 yılları arasında birtakım faaliyetlere girişilse de bunu gerçekleştiremediler. Söz konusu tarih aralığında Kızıldeniz limanlarına 20-40 bin kantar baharat taşınıyordu. Osmanlıların bölgede bulunmaları sadece ticaretin canlanmasına odaklı değildi. Portekizlilerin İslam'ın kutsal beldelerine yönelik planlarının da önüne geçilmişti. Osmanlılar ayrıca bu sırada Basra, Yemen ve Habeşistan'ın kuzeybatı kesiminde beylerbeylikler kurarak Basra Körfezi ve Kızıldeniz'e girişi emniyet altına aldılar.

Osmanlıların Hind Okyanusu'nda Portekizlilerle giriştiği mücadelenin sebepleri nelerdir?

SIRA SİZDE

KUZEY STEPLERİNDE OSMANLILAR

Karadeniz'i bir Türk gölüne dönüştürecek ilk faaliyetlere Fatih Sultan Mehmed döneminde başlanmıştı. Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yirmi yılı dolmadan önce 1538'de çıktığı Kara Boğdan Seferi Karadeniz'in ticarî önemi büyük kuzeybatı limanlarını koruma altına almak gayesini gütmekteydi. Bu aynı zamanda ileride Osmanlıların da kuzey stepleriyle doğrudan ilgilenebileceği bir adımın atılmasına yol açtığı gibi Karadeniz'in bir Türk gölü haline gelmesini sağladı. Günümüz Moldavya'sına yönelik bu askeri harekâtın hedefinde **Voyvoda** Petro Rareş vardı. Eylül 1538'de Boğdan voyvodasının merkezi Suceva zapt edilerek Prut ve Özü Nehri arasındaki bölge ele geçirildi. Bender alınarak burada daha sonra kurulacak sancağın bir kazası haline getirildi. Akkırman'dan Lviv'e uzanan Boğdan yolunun emniyetini temin için bölgedeki askeri istihkâmlar artırıldı. Kiev'den inen yolların kontrolü sağlandı. Böylece Kırım Hanlığı'nın yanı başında Osmanlı kontrol noktaları oluşturuldu. Bu gelişmeler sonraki yüzyıllarda bu bölgenin önemi daha çok arttıracaktı.

Osmanlıların Kuzey taraflarına gösterdikleri ilgi himayeleri altındaki Kırım Hanlığı'nı ve onun ezeli düşmanı Moskova **Knezliği**'ni dolaylı da olsa etkilemeye başlamıştı. 1530'lara kadar Moskova büyük bir tehlike olarak görülmemişti. Hatta Osmanlılar, XV. yüzyılda Altın Orda Hanlığı'nın ortadan kalkmasıyla ortaya çıkan siyasî birlikler arasındaki cepheleşmede Kırım-Moskova bloğunu destekledikleri gibi II. Bayezid, III. İvan'a ticaret serbestisi dahi vermişti. Fakat daha sonra Altın Orda Hanlığı'nın mirası Kazan ve Astarhan dolayısıyla Kırım ve Knezlik arasında başlayan çekişmede taraftar oldular. Osmanlıların da desteğini alan Sahib Giray Han Kazan Hanlığı'nı elinde tutmak için giriştiği uğraş sonunda 1538'de Kırım Hanı

Voyvoda: Savaş lordu anlamına gelen Slavca asıllı bir kelimedir. Osmanlı devleti tarafından Eflak ve Boğdan idaresinde bulunanlar bu unvan ile anılırdı.

Knezlik: Slavca asıllı olan Knez kelimesi Prens ya da Dük anlamına gelmektedir. Moskova Knezliği, Altın Orda Hanlığı'na bağlıydı. Bu hanlığın XVI. yüzyılın hemen başında yıkılmasından sonra kazanılan topraklarla knezlik çarlığa dönüşmüştür.

oldu. Sahib Giray Han Kırım'da kabile aristokrasisi yerine Osmanlı modeline uygun bir sistem yerleştirmeye çalışıyor, Moskova, Litvanya, Lehistan ve Boğdan ile ticarî ilişkilerini arttırarak durumunu güçlendiriyordu. Karadeniz'e ağırlık vermeye başlayan Osmanlılar himayelerinde gelişen bu hanlıkla karşı karşıya geldiler.

Kırım üzerindeki kontrolü yitirmek istemeyen Osmanlılar Boğdan Seferi sonrasında buraya yakın bölgeleri ele geçirip doğrudan merkezî idareye bağlayarak himaye siyasetini daha da sıkı hale getirdiler. Sahib Giray'ın bertaraf edilerek yerine Devlet Giray'ın hanlığa oturtulması Kırım Hanlığı üzerindeki merkezî otoritenin mutlak olarak kurulduğunu ifade ediyordu. Diğer taraftan Moskova Knezliği'nin gücü de giderek artmaktaydı. Çar unvanını alan IV. İvan (Korkunç İvan) 1552'de Kazan'a, 1554-1556 arasında ise Astarhan'a hâkim olarak Hazar'ın kuzeyinden geçen ve Kırım'a inen yolların kontrolünü ele geçirmiş oldu. 1559'da ilk defa Rus Kazakları Azak'a ve Kırım sahillerine saldırdılar. Bu gelişmeler Orta Asya'ya uzayan tarihî ticaret yolları ve hac güzergâhının kesintiye uğramasına sebep olduğundan Osmanlı merkezine bu konuda pek çok şikâyet ulaşmaya başladı. Kafkasya'da Rus tehlikesi açıkça hissediliyordu. Osmanlılar, Kazan ve Astarhan'ın düşüşünden sonra kuzeyde yeni bir rakibin ortaya çıktığını gördüler. Astarhan'a yönelik sefer hazırlıklarına girişildiğinde ise artık Osmanlı tahtında Sultan Süleyman hüküm sürmüyordu.

İÇ GELİŞMELER

Osmanlı İmparatorluğu gerçekleştirilen fetihlerle XVI. yüzyılın ortalarına doğru dünya coğrafyasında mühim bir yer işgal etmiş, Akdeniz ve Hind Okyanusu arasındaki ticaret akışını yeniden kurmuş, büyük maddî imkânları, askerî gücü, kuvvetli merkezî yapısı ile çağdaş devletler nezdinde önemli bir yere ve itibara sahip olmuştu. İmparatorluk sınırları içerisinde ise padişahın şahsında hak ve adaletin yaygınlaştırıldığı yeni bir düzenin başladığı inancı kuvvetlenmişti. Dönemin Osmanlı düşünürleri artık ebedî devlete ulaşıldığı kanaatindeydi. Genel olarak sosyal tabakalar yüzyıl ortalarında öncekilere göre daha sakin bir dönem geçirmişler, üretim ve nüfus oranlarında çok önemli bir değişme meydana gelmemişti. Fakat yüzyılın yirmili yıllarında düzenlenecek Batı seferleri için kaynak sağlamaya yönelik genel tahrirlerin yapılması, bazı bölgelerde yer yer sorunlara da sebebiyet verdi. Özellikle Orta Anadolu, Dulkadır-Maraş kesimlerindeki Türkmen toplulukları gerçekleştirilen tahrir ve vergi tespitlerini tepkiyle karşıladılar. Bunlara beylerinin idamı sebebiyle devlete küskün olan kesimler de destek vermekteydi. Ferhad Paşa'nın rolüyle idam edilen Şehsuvaroğlu Ali Bey'in adamlarının tımarları hazineye aktarılmış ve bu durum bölgede genel bir huzursuzluğa sebep olmuştu. Bunların bir bölümü Mısır dönüşünde İbrahim Paşa'nın aldığı tedbirler sayesinde yatırılmıştı. Fakat bir kısmı Dulkadır etkisini taşıyan **Bozok** bölgesinde Mohaç Seferi sırasında ortaya çıkan isyanlara katıldılar. Tahrirler, Türkmen boyları için yaşamaya alıştıkları hayat tarzına bir müdahale olarak algılanıyordu. Serbest yaşamaya alışmış bu insanlara yeni mükellefiyetler getiriliyor, merkezî idarenin bir icabı olarak boy yapıları parçalanıp cemaatler haline dönüştürülüyordu. Yaylak-kışlaklarının tayin edilip defterlere kaydedilmesi, malî ve idarî yükümlülük altına alınmalarına çalışılması bu kimselerde büyük huzursuzluklara yol açıyordu. Safevî propagandası bu tepkilerden önemli ölçüde istifade ederek etkili olmuştu. Bu huzursuzluk ulema arasında daha farklı bir dinî zeminde kendini göstermiştir. 1520'de Bozoklu Celal (Şah Veli), 1526-1527'de Şah Kalender

Bozok: Osmanlılar döneminde bugünkü Yozgat ilini kapsayan sancak.

tıpkı daha önceki Şah Kulu gibi dinî ve mistik karizmaları sayesinde huzursuz kitleri arkalarından sürükleyebilmişlerdir. Bu isyanlara Şii temayüllü olanların yanı sıra Sünnî köylüler ve tımarlı sipahiler de katılmışlardı. Bu durum Anadolu'da ortaya çıkan isyanları aslında giderek daha da merkezîleşen sosyo-ekonomik yapıya ve ağırlaşan vergi sistemine karşı bir tepki olarak değerlendirmenin daha doğru olacağını göstermektedir.

XVI. yüzyılda benzer tepkilerin ateist eğilimli sufi çevrelerde de ortaya çıkması ilgi çekicidir. Sultan Süleyman döneminde alınan siyasî ve ekonomik tedbirlerin sertliği merkezî idareye karşı geliştirilen muhalefette sufi çevreleri ön plana çıkarmış olmalıdır. Özellikle **Bayramî Melamî**lerin sosyal sisteme ciddi ölçüde muhalif bir tavır takınmaları ve bunun halk arasında destek bulması dikkate değer gelişmelere yol açmıştır. Mesela hem siyasî hem de ilahî misyonla donatılmış bir şahsiyet olarak görülen İsmail Maşukî (Oğlan Şeyh), Bayramî Melamîliği entelektüel çevrelere taşımış ve taşra tarikatından şehir tarikatına dönüşmesini sağlamıştır. Aynı şekilde 1560'larda Bosna'da yaşayan Hamza Bâlî, Osmanlı idaresine karşı siyasî bir kimlikle ortaya çıkmıştı. Bunlar daha sonra yakalanarak Ebussuud Efendi fetvasıyla idam edildiler. **Hamzavî** hareketi uzun süre Rumeli'de etkili olmuştur. İbrahim Gülşenî, Muhyiddin Karamanî gibi şeyhler de **ilhad-zındıklık**la suçlanarak takibata uğramışlardı. Molla Kabız ise Hz. İsa'nın üstünlüğünü savunduğu için sorgulanarak idam edildi. Sultan Süleyman döneminde benzeri şekilde başka olaylar da cereyan etmişti. 1527-1560 arasında yaşanan bu gibi hassasiyetlerin merkezî hükümetin Safevî tehdidi karşısında Sünnî akaidi her yönden korumak amacına yönelik olarak meydana geldiği ifade edilebilir.

Sultan Süleyman'ın tahtta geçirdiği uzun yılların halk ve devlet kademeleri arasında tekdüzelikten kaynaklanan fakat dışarıya vurulmayan bir bıkkınlığa yol açtığı aşîkârdır. Şehzâdelik zamanından beri yanında olan ve geniş yetkilerle veziriazam tayin ettiği arkadaşı İbrahim Paşa'yı birden bire idam ettirmesi hanedan içinde yaşanan ailevî problemlerin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Hürrem Sultan'ın oğullarına taht yolunu açmak için giriştiği gizli çabalar büyük bir iktidar mücadelesinin sebeplerinin başında gelir. Hürrem Sultan damadı Rüstem Paşa ile birlikte hareket ederek büyük şehzâde Mustafa'nın idamını sağladı. Nahçıvan Seferi'ne gidilirken 1553 Ekim'i başında babasının otağına çağrılan Mustafa'nın hayatına burada son verildi. Buna sebep olarak şehzadenin babasının artık yaşlandığından sefere katılmaya gücü olmadığı yolunda propaganda yaparak tahta geçmek istemesi gösterilir. Mustafa, yaşlı babasının, tıpkı dedesi Yavuz Sultan Selim'in II. Bayezid'e yaptığı gibi tahtı kendisine bırakması gerektiği düşüncesindeydi. Onu bu yola kıskırtanların arkasında ise Rüstem Paşa'nın olduğu, böylece şehzadeyi babasının gözünden düşürmeye çalıştığı ifade edilir. Sultan Süleyman oğlunu feda ettikten sonra ortaya çıkacak tepkileri dengelemek için Rüstem Paşa'yı veziriazamlıktan azletti. Onun yerine tayin ettiği Kara Ahmed Paşa'yı da hiçbir sebep yokken idam ettirdi. Dönemin şairleri şehzade Mustafa'nın idamında çok açık ifadelerle Rüstem Paşa ve Hürrem Sultan'ı suçlarlar. Hürrem Sultan'ın oluşturduğu ekip özellikle Şehzâde Mustafa'nın idamıyla birlikte iktidar ortağı haline gelecektir. Hürrem Sultan'ın ömrü ise bu iktidarın Sultan Süleyman olmaksızın ne derecelere ulaştığını görmeye yetmeyecektir.

Şehzâdenin idamına duyulan tepkiler bir isyan olayıyla halk tabanında da etkisini gösterdi. Şehzâde Mustafa olduğu iddiasıyla Selanik ve Yenişehir taraf-

Bayramî Melamî: Hacı Bayram-ı Velî'nin vefatından (1430) sonra mensuplarından bazıları onun ilâhî aşk, cezbe ve melâmet yanını temsil eden Emîr Sikkînî'ye tâbi olup bu isimle anılır.

Hamzavî: (Hamzaviyye) Hamza Bâlî'den sonra Bayramî Melamîliğine verilen ad.

İlhâd-Zındıklık: İlhâd, dinden çıkma sonucunu doğuracak inanç ve görüşleri savunma; zındıklık ise tekfir edilmesi gereken İslâm dışı inançlar taşıdığı halde Müslüman görünme anlamındadır.

Simavna: Günümüzde Yunanistan sınırları içerisinde Kyprinos olarak anılan yer.

larında ortaya çıkan bir şahıs, özellikle Silistre ve Niğbolu bölgelerinde **Simavna** softa ve dervişlerinden de taraftar bulmuştu. Muhtemelen bunların yukarıda bahsedilen Hamzavî hareketiyle de ilgileri vardı. Saltanatını ilan ve kendisine bir vezir, iki kazasker tayin eden Mustafa, 10.000 civarında adam toplayıp yağmaladığı çiftliklerin mallarını fakir halka dağıtarak şöhret kazanmıştı. Bu hadise bazı kaynaklarda Hamza Bâlî olayıyla birleştirilmiş ve Mustafa'ya atfedilen saltanat ilanı Hamza Bâlî'ye yüklenmiştir. Fakat bu hareket Niğbolu sancakbeyi tarafından kolaylıkla bastırılmış ve Mustafa yakalanıp İstanbul'a yollanmıştı. İdam edildikten sonra cesedi halka gösterilerek sahtekârlığı teşhir edilmek istenmişti. Bunun yanı sıra bu kadar taraftar toplaması halk arasında ve özellikle sufi çevrelerde Şehzâde Mustafa'nın öldürülmesine duyulan tepkilerin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Suhte: Softa olarak da anılan medrese talebesi.

1550'li yıllardan itibaren taşrada bilhassa medrese talebelerinin de hareketlendikleri ve birlikler oluşturup asayiş bozdukları görülmektedir. Batı Anadolu'daki bu **suhte** hareketinin taşrada giderek ağırlaşan sosyal ve ekonomik baskıların bir sonucu olduğu kadar genç ve işsiz nüfustaki artıştan da beslendiği ileri sürülür. Köylünün işlediği toprakların zamanla daha küçük parçalara bölünmesi ve ziraata açılan yerlerin artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemesinin uzun vadede ortaya çıkacak sosyal bir krizin başlangıcını oluşturduğu genel olarak kabul edilir. Bu yıllarda 60'lı yaşlarına ulaşan padişahın artık etkisizleştiği kanaati toplumun çeşitli kesimlerinde yaygınlaşmıştı. Bu sırada patlak veren şehzâdeler arasındaki mücadele söz konusu gelişmelerin âdeta tuzu biberi oldu. Şehzâdeler mücadelesinin yoğunlaştığı 1558-1559 yıllarında ortalığı birbirine katan suhte grupları Orta Anadolu'dan Rumeli'ye kadar uzanan kesimde padişahın vefatına kadar etkili olmayı sürdürdüler.

Padişahın yaşının ilerlemiş olması taht vârisinin kim olacağıyla ilgili türlü entrikaların yaşanmasına sebep olmuştur. 1550'li yılların ortalarında tahta aday olabilecek iki vâris kalmıştı: Her ikisi de Hürrem Sultan'ın oğlu olan Şehzâde Selim ve Bayezid. Uysallığı ile dikkat çeken büyük Şehzâde Selim, Sultan Süleyman'la Nahçıvan Seferi'ne katılmıştı. Hürrem Sultan'ın ise daha ziyade küçük Şehzâde Bayezid'e kol kanat gerdiği belirtilmektedir. Hatta Bayezid'in 1558'de Konya'dan iktidar merkezi İstanbul'a daha yakın Kütahya'ya sancakbeyi atanmasında annesinin rolü üzerinde durulur. Selim ise babası ve büyük dedesi Fatih Sultan Mehmed gibi Manisa'da bulunuyordu. Bayezid İstanbul'a yaklaşmakla avantaj elde etmiş görünüyordu. Fakat Hürrem Sultan'ın vefatı iki kardeşin taht mücadelesinde karşı karşıya gelmelerinin başlangıcını teşkil etti. Çok değer verdiğinden teamüllerin dışına çıkarak nikâhına aldığı hanımını kaybettiği için derin bir üzüntü yaşayan padişah ise muhtemelen bu hislerin tesiriyle oğulları arasındaki çekişmede tarafsız kalmayı tercih etmişti.

Şehzâdeler arasındaki gizli iktidar çekişmesi sancak yerlerinin değiştirilmesine yol açtı. Sultan Süleyman ikisine de eşit mesafede bulunmak için Selim'i Konya'ya, Bayezid'i Amasya'ya gönderdi. Bundan daha çok etkilenen Bayezid oldu. Kütahya'ya gelişini taht için kendisinin tercih edildiğine yoran Bayezid, İran serhaddine yakın bir sancağa gönderilmesi üzerine tedirgin olmuş ve yaşadığı kırgınlığı bir mektupla babasına bildirmişse de herhangi bir sonuç alamamıştı. Sultan Süleyman bu durum karşısında oğullarının yanına onlara nasihatle bulunacak kimseleri gönderdi. Bayezid'in yanına giden dördüncü vezir Pertev Paşa, şehzadeyi yatıştırmakta ba-

şarılı olamadı. Bayezid, babasına ağır ve tehdit dolu bir mektup gönderdi. Selim ise yanında bulunan üçüncü vezir Sokollu Mehmed Paşa'nın sözlerine uyarak herhangi bir tepki göstermekten uzak duruyordu. Sonunda babasının tamamen Selim'e meylettiğine kanaat getiren Bayezid, "yevmlü" denilen 20.000 civarında tüfekli asker topladı. Selim ise ancak babasının emriyle askerî bir hazırlığa girişmişti. Bayezid, bazı sancakbeylerinin de yanında yer almasıyla 14 Nisan 1559'da Ankara'ya doğru harekete geçti, sonra da Konya'ya yöneldi. 30 Mayıs'ta Konya yakınlarında meydana gelen çarpışmada bozguna uğrayınca önce Amasya'ya çekilip sonra da İran'a iltica etti. Burada iki buçuk yıl kadar oğullarıyla birlikte kaldı. Sonunda onları teslim almaya gelen Osmanlı elçilik heyetine verildiler. Bayezid ve oğulları teslim alınır alınmaz 23 Temmuz 1562'de idam edildiler. Taht vârisi olarak sadece Selim ve oğulları kalmıştı. Sultan Süleyman ilerlemiş yaşına rağmen tahtı terk etmek yerine hâlâ cihangir bir padişah olduğunu göstermek niyetindeydi. 1553'ten beri on altı yıldır çıkmadığı yeni ve uzun bir sefere ordusunun başında hareket etmekten çekinmedi.

Kanunî Sultan Süleyman'ın dönemindeki suhte isyanların sebepleri nelerdir?

SIRA SİZDE

Özet

Osmanlı Devleti'nin Cihan Devleti haline gelişini tartışmak.

Yavuz Sultan Selim gerçekleştirdiği seferlerle dünyanın en önemli ticaret güzergâhlarının yanı sıra Osmanlı Devleti'ne dinî bir misyon da kazandırmıştı. İslam'ın kutsal topraklarına yönelik Hristiyan tehdidine karşı İslam dünyasının hâmesi olma sıfatı edinilmişti. Ayrıca Safevî tehdidi geri püskürtülerek, İslam'ın sünnî yorumu benimsenmiş ve yaygınlaştırılmıştı. Sultan Selim'in Doğu'ya seferleriyle imparatorluğun sınırları bir misli büyümüşü. Hristiyan dünyasına karşı da gaza faaliyetlerine devam edilecekti. Yavuz Sultan Selim'in 1520'de vefatından sonra oğlu Süleyman, öncelikle yönünü Batı'ya çevirdi. Osmanlılar ve Avrupa için yeni bir devir başlamış oluyordu. Fatih Sultan Mehmed'in sonuç alamadığı iki önemli yerden Rodos, Akdeniz hâkimiyetinin anahtarı, Belgrad ise Orta Avrupa'nın ele geçirilmesi için açılması gereken bir kilitti. Sultan Süleyman'ın Batı'da gazayı sürdürebilmesi için bu iki engeli geçmesi gerekiyordu. Böylece o, hem saltanatını pekiştirecek hem de atalarının kazandığı şöhreti kendi şahsında daha da yukarılara taşıma imkânı bulacaktı. Osmanlı sultanları arasında 1520'den 1566'ya kadar süren saltanatıyla Sultan Süleyman'ın dönemi imparatorluğun en ihtişamlı dönemi olarak hafızalarda yerini alacaktı.

Kanunî Sultan Süleyman döneminde Akdeniz'deki gelişmeleri değerlendirmek.

Özellikle Batı Anadolu sahil kesimi ve İstanbul'la Mısır arasındaki deniz ticaret güzergâhını tehdit eden Rodos'taki şövalyeler Kanunî Sultan Süleyman'ın öncelikli hedefi olmuştur. 1521'de Belgrad'ı alan padişah ertesi sene Rodos'u alarak bu tehlikeyi topraklarından uzaklaştırmıştı. Osmanlılar II. Bayezid döneminden itibaren deniz güçlerini Akdeniz'deki Türk korsanlarla takviye etmişlerdi. Yavuz Sultan Selim 1515'te Haliç'te büyük bir tersane inşa ettirmişti. Fakat Osmanlı deniz tarihinin en önemli gelişmeleri Sultan Süleyman döneminde yaşanmıştır. Özellikle Habsburg hanedanının İspanya kanadının temsilcisi ve Kutsal Roma-Germen İmparatoru V. Karl'a karşı Akdeniz'de verilen mücadele her iki taraf

için de belirleyici olmuştur. Kanunî, Akdeniz'deki en usta denizci olan Barbaros Hayreddin'i kaptanıderya olarak Osmanlı donanmasının başına getirmişti. Barbaros Hayreddin Paşa ve onun yetiştirdiği büyük denizciler Osmanlı donanmasını Akdeniz'in üstün gücü haline getirmişler, Kuzey Afrika kıyılarının Osmanlı hâkimiyetine girmesini sağlamışlardı.

Osmanlıların Hind Okyanusu ve Kuzey'de Karadeniz ötesindeki faaliyetlerini açıklamak.

Kanunî Sultan Süleyman döneminde Osmanlıların etkili olarak faaliyet gösterdikleri bir başka bölge Hind Okyanusu olmuştur. İmparatorluğun operasyonel askeri gücü karada ve denizde en uç sınırlara ulaşma yönünde hareket ediyordu. Hind Okyanusu'ndaki bu harekât baharatın kaynağına ulaşip eski ticaret yollarını kesen Portekizlilere karşı yürütülmüşü. Portekiz'e karşı 1525'te Süveyş'te Mısır kaptanlığı kuruldu. Buradaki tersanede inşa edilen gemilerle Kızıldeniz'in emniyeti sağlandı. Osmanlı donanmasının başına getirilen Selman Reis'ten sonra da Süleyman Paşa, Özdemir Paşa gibi birçok önemli isim yeni beylerbeyilikler kurulmasını sağlayıp bu yeni toprak ve denizlerde Osmanlı varlığı için mücadele verdi. Basra Körfezi de önemli gelişmelere sahne olmuş, Portekizlilere karşı burada bir tersane kurulmuştu. Portekizlileri Hind Okyanusu'ndan uzaklaştırma çabaları konusunda kesin bir başarı sağlanamadı. Fakat mücadelenin devam ettirilmesi bölgedeki Portekiz etkinliğine darbe indirdi.

Sultan Süleyman'ın 1538'de çıktığı Kara Boğdan Seferi Karadeniz'in ticarî önemi büyük kuzey-batı limanlarını koruma altına almaya yönelikti. Aynı zamanda Fatih Sultan Mehmed döneminde başlayan Karadeniz'i bir Türk gölüne dönüştürecek faaliyetlere nihayet kazandırmıştı. Günümüz Moldavya'sına yönelik bu askeri harekâtla Prut ve Özü nehri arasındaki bölgeye hâkim olundu. Kırım Hanlığı'nın yakınında Osmanlı kontrol noktaları meydana getirildi. Kuzey taraflarındaki Osmanlı varlığı Kırım Hanlığı ve Moskova Knezliği'ni de etkilemeye başlamıştı. Knezlik, zamanla ele geçirilen yerlerle çarlığa dönüşmüş ve Osmanlılar için yeni ve ciddi bir rakip olmuştu.

Şehzâdelerin taht mücadelesi ve Anadolu isyanlarının sebeplerini tartışmak.

Kanunî Sultan Süleyman'ın nikâhına aldığı Hürrem Sultan, oğullarına taht yolunu açmak için gizli çabalara girişmiş, bu da büyük bir iktidar mücadelesinin yaşanmasına neden olmuştu. Hürrem Sultan'ın söz konusu iktidar mücadelesinde ortak hareket ettiği kişi damadı Rüstem Paşa'ydı. Onların çabalarıyla büyük şehzâde Mustafa idam edilmişti. Nahçıvan Seferi dolayısıyla orduya katılan şehzâde Mustafa, babasının otağında hayatından olmuştu. Buna sebep Mustafa, Rüstem Paşa'nın kışkırtmalarıyla yaşanan babasının, tıpkı dedesi Yavuz Sultan Selim'in II. Bayezid'e yaptığı gibi tahtı kendisine bırakması düşüncesinde olmasıydı. Şehzâde Mustafa'nın idamına halk da tepkisini gösterdi. Şehzâde Mustafa olduğu iddiasıyla ortaya çıkan bir şahıs kendine taraftar da bulmuştu. Kendi saltanatını ilan eden bu şahıs yakalanarak idam edilmişti. Kanunî döneminin şehzâdeler arasındaki diğer taht kavgası ikisi de Hürrem'in oğlu olan Bayezid ve Selim arasındaydı. Fakat Selim lehine sonuçlanan bu mücadelenin sonucunu görmeye annesinin ömrü yetmedi.

XVI. yüzyılın ortalarından itibaren taşradaki medrese talebeleri de asayiş bozan hareketlere kalkışmışlardı. Buna sebep olarak genç ve işsiz nüfustaki artış gösterilmektedir. Bunun yanı sıra bazı Türkmen toplulukları da tahrir ve vergi tepitlerini tepkiyle karşılayarak bazı isyan hareketlerine girişmişlerdi. Bunda Safevî propagandasının da etkisi vardı. Bu isyanlara Şii eğilimlilerin yanı sıra Sünnî köylüler ve tımarlı sipahiler de iştirak etmişlerdi. Bu durumda söz konusu isyanları giderek merkezîleşen sosyo-ekonomik yapıya ve ağırlaşan vergi sistemine karşı bir tepki olarak değerlendirmek mümkündür.

Kendimizi Sıneyalım

1. Aşağıdakilerin hangisinde Sultan Süleyman'ın doğduğu ve ilk sancağa çıktığı yer doğru olarak verilmiştir?

- Konya-Kefe
- Trabzon-Amasya
- İstanbul-Manisa
- Trabzon-Kefe
- Kefe-Amasya

2. XVIII. yüzyılda kaleme aldığı Osmanlı tarihinde Sultan Süleyman için ilk kez "Kanunî" sıfatını kullanan tarihçi kimdir?

- Naima
- Dimitrie Cantemir
- Subhî
- Joseph von Hammer-Purgstall
- İzzî

3. Aşağıdaki olaylardan hangisi Kanunî Sultan Süleyman döneminde **gerçekleşmemiştir**?

- Belgrad'ın Fethi
- Preveze Deniz Savaşı
- Kıbrıs'ın Fethi
- Rodos'un Fethi
- Malta Kuşatması

4. Osmanlıların Hind Okyanusu'nda mücadele ettiği Avrupa devleti aşağıdakilerden hangisidir?

- Venedik
- İspanya
- Cenova
- Portekiz
- Fransa

5. Kutsal Roma-Germen İmparatoru V. Karl'ın donanmayla bizzat katıldığı deniz seferleri aşağıdakilerden hangisidir?

- Trablusgarb-Cezayir
- Tunus-Cezayir
- Malta-Tunus
- Tunus-Trablusgarb
- Cezayir-Malta

6. Kanunî Sultan Süleyman döneminde Osmanlı deniz gücünün Akdeniz'de üstünlüğü ele geçirmesi aşağıdaki gelişmelerin hangisinden sonra gerçekleşmiştir?

- Cerbe'nin Fethi
- Malta Kuşatması
- Trablusgarb'ın Fethi
- Preveze Deniz Savaşı
- Rodos'un Fethi

7. Kanunî Sultan Süleyman döneminde çıkılan seferlerden hangisi Karadeniz'in bir Türk gölü haline gelmesini sağlamıştır?

- Korfu Seferi
- Nahçıvan Seferi
- Kara Boğdan Seferi
- İrakeyn Seferi
- Mohaç Seferi

8. Aşağıdakilerden hangisi XVI. yüzyılın ilk yarısında kurulan Cezayir-i Bahr-i Sefid Beylerbeyiliği'ne **ilk atan**an kaptanıderyadır?

- Salih Paşa
- Turgut Reis
- Piyale Paşa
- Barbaros Hayreddin Paşa
- Ahmed Paşa

9. 1543 Nice seferi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- Fransa Kralı I. François'nın yardım talebi üzerine düzenlendi.
- Osmanlı ve Fransız donanmaları müşterek katıldılar.
- Osmanlı donanmasına Piyale Paşa komuta etti.
- Osmanlı donanması bu sefer sonrasında Toulon'da kışladı.
- Kaptanıderya Barbaros Hayreddin Paşa'nın son büyük deniz seferi oldu.

10. I- Genç ve işsiz nüfustaki artıştan beslenmiştir.

II- Taşrada giderek ağırlaşan sosyal ve ekonomik baskıların bir sonucudur.

III- Doğrudan merkezi idareyi hedef almıştır.

Kanunî Sultan Süleyman döneminde ortaya çıkan suhte hareketiyle ilgili yukarıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- Yalnız I
- Yalnız II
- Yalnız III
- I ve II
- II ve III

Okuma Parçası

“Hem Kutsal Roma İmparatoru, Kastilya ve Aragon Kralı Şarlken (1516-1556), hem de Osmanlı Sultanı, “Kanuni” ve Hükümdarlar Hükümdarı (Kayser, Caesar) I. Süleyman (1520-1566), yeniden Roma ölçeğinde ve ihtişamında bir imparatorluk yaratmanın peşindeydi. Şarlken açısından, papayla ilişkilerinde bir hayli sorun yaşasa da, Roma’nın Hristiyan geçmişiyile bağı aşıkardı. Buna rağmen Süleyman’ın Roma tahtının vârisi olduğu iddiası da en az onunki kadar akla uygundu. Osmanlılar Doğu Roma İmparatorluğu’nu yöneten Bizanslıları yenmiş ve onların yerini almışlar, Roma’nın Akdeniz’deki topraklarının büyük bölümünü fethetmişler ve Balkanlar’daki Hristiyanların hamiliğini üstlenmişlerdi. Cortés Aztekleri yenerken, Osmanlılar Suriye, Filistin, Mısır ve Arabistan’a yayılıyorlardı. Osmanlılar, 16. yüzyılın ortalarında Avrupa’nın üçte biriyle, Akdeniz kıyısının yarısını egemenlikleri altına almışlardı. Dahası İslamiyet, Yahudilik ve Hristiyanlığın vârisi, üç tektanrı dinin sonuncusuydu. Ayrıca Osmanlılar, daha önceki çoğu Müslüman ve Hristiyan hükümdarların aksine, bu inançları ve birçok çeşidini, imparatorluk merkezini zaafa uğratmadan -hukuki ve idari bakımdan- tanımanın yolunu bulmuşlardı. Sultanın himayesi altındaki bu geniş şümullü politik yapıdan, hele İspanyol Engizisyonu’nun dışlayıcı ideolojisiyle kıyaslandığında, daha fazla imparatorluğa özgü -kapsayıcı ve evrensel- başka ne olabilirdi ki?

Bu sırada Hristiyanlık Avrupada kendini paramparça etmekle meşguldü: Fransa’daki, özellikle 1560’lar ve 1570’lerde şiddetlenen din savaşları; Felemenk’teki Seksen Yıl Savaşları; İngiltere ve İskoçya’daki ihtilaflar. Sözde İslam tehdidine karşı birlik çağrılarına rağmen, zehir saçan dine dayalı dışlayıcılık ve imparatorluk emelleri, Avrupa’daki iktidar taliplilerini Doğu ve Batı Hristiyanlarını, Protestan ve Katolikler diye bölmüştü. 1570’lerin Jean Bodin’i gibi az sayıda politik düşünür, monarşik, hükümlan bir devletin büyük toprak sahiplerinin ve mezhep çatışmalarının üstesinden gelebileceğini tasavvur etmişti. Ne var ki karma imparatorluklar ve düşmanlarının gerçekliği bambaşkaydı.

Osmanlı ve İspanyol İmparatorlukları arasındaki bu çekişme, karada ve denizde onlarca yıl sürecektir savaşlara neden olmuştu. Şarlken, Osmanlıları ne Cezayir’den çıkarabilmiş, ne de Batı Akdeniz’de İspanyol gemilerine saldıran, arada sırada Osmanlılarla ittifak kuran korsanları durdurabilmişti. Habsburg nüfuz alanının öteki ucundaysa Osmanlılar Viyana’nın dış mahallele-

rine dayanmıştı. Şarlken’le kardeşi Avusturya arşidükü Ferdinand ve Süleyman Macaristan için birbirleriyle amansızca mücadele ettiler. Ferdinand nihayet 1547’de Macaristan kralı olma iddiasından vazgeçmiş ve bazı Macaristan topraklarını yönetme hakkı karşılığında Osmanlılara vergi ödemeye razı gelmişti. Süleyman, Şarlken’e -imparator yerine- “İspanya Kralı” diye hitap ettiği bu anlaşmayla, artık pekâlâ “Kayser-i Rum” olduğunu ileri sürebilmişti.”

Kaynak: J. Burbank, F. Cooper, **İmparatorluklar Tarihi -Farklılıkların Yönetimi ve Egemenlik-** İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2012, s. 150-151.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d	Yanıtınız yanlış ise “Cihan Devleti Haline Gelişi Hazırlayan Gelişmeler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. b	Yanıtınız yanlış ise “Cihan Devleti Haline Gelişi Hazırlayan Gelişmeler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. c	Yanıtınız yanlış ise “Yeni Mücadele Alanı: Akdeniz” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. d	Yanıtınız yanlış ise “Hind Okyanusu’nda Osmanlılar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. b	Yanıtınız yanlış ise “Yeni Mücadele Alanı: Akdeniz” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. d	Yanıtınız yanlış ise “Yeni Mücadele Alanı: Akdeniz” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. c	Yanıtınız yanlış ise “Kuzey Steplerinde Osmanlılar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. d	Yanıtınız yanlış ise “Yeni Mücadele Alanı: Akdeniz” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. c	Yanıtınız yanlış ise “Yeni Mücadele Alanı: Akdeniz” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. d	Yanıtınız yanlış ise “İç Gelişmeler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

İmparator V. Karl, Osmanlılarla olan mücadelede Akdeniz’de de bir cephe açmış, donanmasının başına getirdiği Andrea Doria Osmanlı topraklarını vurmuştu. Kanunî Sultan Süleyman deniz cephesinde üstünlüğü ele geçirmek için Osmanlı donanmasını o dönem Akdeniz’de en meşhur korsan olan Barbaros Hayreddin’in ellerine bırakmıştı. Kaptanıderya olarak göreve getirilen Hayreddin Paşa, yanında usta denizcilerle gelmişti. Onun dâhiyane taktikleriyle kazanılan Preveze Deniz Savaşı, Osmanlı donanmasını 1571’e kadar Akdeniz’in bir numaralı gücü haline getirdi. Hayreddin Paşa gibi korsanlıktan yetişme usta bir denizci olan Turgut Reis Trablusgarb’ın fethini gerçekleştirmişti. Korsan kökenli olup Osmanlı donanmasına hizmet veren denizciler sayesinde Kuzey Afrika sahillerindeki hâkimiyet tesis edilmişti.

Sıra Sizde 2

Mısır ve İslam’ın kutsal topraklarının Osmanlı yönetimine girmesiyle imparatorluğun güneyine yönelik takip edilen siyasetin hedefinde Portekizliler vardı. Eski ticaret yollarının Osmanlı kontrolünde bulunması Avrupalıları yeni ticaret yolları arayışına itmiş, baharatın kaynağına ilk ulaşan Portekizliler olmuştu. Portekizlilerin kutsal topraklara yönelik planları da vardı. Kızıldeniz’de gerçekleştirdikleri operasyonlar İslam dinî adına ciddi sonuçlar doğurabilirdi. Osmanlılar bu tehlikenin önüne geçmek için bölgedeki etkinliklerini arttırdılar. Kurulan beylerbeylik ve tersaneler, Hind Okyanusu’nda Portekizlilere karşı düzenlenen seferler Akdeniz’e yönelik ticaretin de yeniden canlanmasını sağlamıştı.

Sıra Sizde 3

Kanunî Sultan Süleyman dönemindeki isyan hareketlerinde genç ve işsiz nüfus başı çekmekteydi. Bunların üzerinde zamanla taşrada sosyal ve ekonomik baskıların ağırlaşması da etkili olmaktaydı. İşlenen toprakların gitgide küçük parçalara bölünüp artan nüfusun ihtiyaçlarına yetmemesinin uzun vadede görülecek sosyal bir krizin başlangıcını oluşturduğu ifade edilebilir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Bostan, İ. (2006). **Beylikten İmparatorluğa -Osmanlı Denizciliği-**, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Burbank, J., F. Cooper (2012). **İmparatorluklar Tarihi -Farklılıkların Yönetimi ve Egemenlik-**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Emecen, F. M. (2009). **Osmanlı Klasik Çağında Siyaset**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Emecen, F.M, (2011). **İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-1: Bayezid (II). Yavuz. Kanuni**, İstanbul: İSAM Yayınları.
- İnalcık, H. (2009). **Devlet-i 'Aliyye -Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim-**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Turan, Ş. (1997). **Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Taht Kavgaları**, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

8

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Kanunî Sultan Süleyman döneminde Avrupa'daki siyasî durumu değerlendirebilecek,
- Kanunî Sultan Süleyman dönemindeki Osmanlı-Fransız ilişkilerini açıklayabilecek,
- Osmanlılar ile Habsburglar arasındaki mücadeleyi özetleyebilecek,
- Safevîler dolayısıyla Doğu'ya yönelik seferlerini sebeplerini değerlendirebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Kanunî Sultan Süleyman
- Macaristan
- Kutsal Roma-Germen İmparatoru V. Karl
- Fransa Kralı I. François
- Safevîler

İçindekiler

Batı'da ve Doğu'da Osmanlı Gücünün Yayılışı

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN DEVRİNDE AVRUPA'DAKİ SİYASİ GELİŞMELER

Avrupa XVI. yüzyıla İtalya üzerine yapılan savaşlarla girmişti. Siyasî birlikten yoksun oldukları için istilaya açık durumda olan zengin İtalyan kent devletleri diğer devletlerin iştahını kabartmaktaydı. İspanya ve Fransa bu savaşlarda birbirlerinin rakibiydiler. Bu iki devlet arasındaki diğer bir rekabet konusu ise sonraki yıllarda baş gösterecekti. Habsburg hanedanına mensup Avusturya Arşidükü babası ve Kastilya Kraliçesi annesi dolayısıyla Avrupa'nın önde gelen hanedan ailelerinin üyesi olan Karl, 1516'da anne tarafından dedesi II. Fernando'nun ölümü üzerine annesi ile birlikte İspanya hükümdarı ilan edilmişti. 1519'da ise bu kez baba tarafından dedesi I. Maximilian'ın ölümüyle boşalan **Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu** tacına talip oldu. Alman elektör prenslerin oylarıyla imparatoru belirleyeceği seçimlerde diğer aday Fransa kralı I. François'ydı. Bu sırada bütün Avrupada bir Osmanlı istilasıyla karşı karşıya kalmaktan endişe duyulduğu için her ikisi de Türklere karşı bir haçlı seferine çıkacakları vaadinde bulunmuşlardı. Karl, güçlü banker ailesi Fugger'lerden temin ettiği parayla imparatoru seçecek Alman elektör prenslerin kendisine oy vermelerini sağlayarak rakibi I. François'yı alt etti. Sultan Süleyman'ın tahta oturmasından bir ay sonra Ekim 1520'de Aachen'da Alman krallık tacını giydi ve aynı yıl içinde de seçilmiş imparator unvanına sahip oldu. Bu tarihten itibaren V. Karl (Charles-Quint veya Şarlken) üyesi olduğu hanedan ailelerinden edindiği miraslar yoluyla İspanya, Avusturya, Hollanda, Belçika, yeni kıta Amerika'daki İspanyol kolonileri ve Fransa'da Burgondiya'yı elinde tutuyordu.

İmparator seçiminin sonuçlanmasından sonra V. Karl ve I. François'nın hedefleri zengin fakat parçalanmış İtalya'yı ele geçirmek oldu. Her iki hükümdarın haçlı seferi planları ise rafa kaldırıldı. İtalyan şehir devletleri Venedik, Floransa, Papalık, Napoli Krallığı ve Milano bazen bir tarafta bazen diğer tarafta yer aldılar. 1494-1559 yılları arasındaki İtalya Savaşları Avrupa'yı karışık bir hale sokmuş, diğer taraftan devletlerarası ilişkilerde yeni bir kavramı gündeme getirmişti. V. Karl'ın en büyük emeli Ortaçağ Avrupası'nda **Karolenj** imparatoru Karolus Magnus'un (742-814) (Charlemagne veya Şarlman) kısa süreyle olsa da gerçekleştirdiği şekilde Hristiyan Avrupa'yı kendi idaresindeki büyük bir imparatorluk çatısı altında birleştirmekti. Şarlman 46 senelik iktidarı boyunca ancak birkaç seneyi savaşmadan geçirmiş, birçok prensliğe, dükalığa ve derebeyliğe son vermişti. Fakat XVI. yüzyılda Avrupada artık merkezî idarenin güçlendiği millî devletler ortaya çıkmıştı ve her devlet kendi bağımsızlığını korumak gayretindeydi. İngiltere ve Fransa'nın yanı sıra Alman

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu: 962-1806 arasında Avrupa'da hüküm süren imparatorluk. Sınırları tarih içinde değişikliğe uğrayan imparatorluğa çok sayıda prens, marki, kont ve dük bağlıydı. XV. yüzyılın ortalarından itibaren elektör (seçici) prensler, Habsburg hanedanından birini imparator seçmişlerdi.

Karolenj hanedanı: VIII ve IX. yüzyıllarda Avrupa'da hüküm sürmüş Germen kökenli hanedan. En güçlü üyesi giriştiği fetihlerle topraklarını bir imparatorluğa dönüştüren ve 800 yılında Papa'nın imparatorluk tacını giydirdiği Karolus Magnus (Charlemagne veya Şarlman) olmuştur.

prensleri imparatora karşı bağımsızlıklarını korumak için kendilerini destekleyecek bir dış güçle temas kurmaya hazırıldılar. Bu şartlarda dönemin Avrupa siyasetinde bağımsız devletler arasında denge politikası güden bir devletler sistemi oluşmuştu.

Doğuda bir dünya gücü olarak kendini gösteren Osmanlı Devleti, gelişen olaylar üzerine Avrupa'da oluşan bu yeni devletler sistemine dâhil olacaktı. Kutsal Roma-Germen İmparatoru V. Karl karşısında bağımsızlığının tehlikeye girdiğini gören devletler, bu yeni dünya gücünden yardım talep edecek veya onu imparatora karşı kullanmanın yollarını arayacaktır. Bu tarihlerdeki Avrupa kimi tarihçiler tarafından I. Süleyman'ın ve V. Karl'ın Avrupa'sı şeklinde tarif edilmiştir. Avrupa devletleri kendi çıkarlarına göre bu iki büyük gücün etrafında yer almışlardır. Hatta yine bu dönemde ortaya çıkan **Protestanlık** mezhebi de Osmanlılar tarafından Katolik İmparator V. Karl'a karşı himaye edilmiştir. Bu destek olmasaydı Protestanlığın V. Karl'ın ezici gücü karşısında hayat şansı bulması çok mümkün değildi. Denilebilir ki bugünkü Avrupa bir ölçüde o dönemdeki gelişmelerin sonucunda meydana gelmiştir.

Bu iki büyük gücün mücadelesi çok geniş bir coğrafyada uzun yıllar sürmüştür. Osmanlılar, aynı zamanda Habsburg hanedanının İspanyol kanadının temsilcisi de olan V. Karl ve tahtını bıraktığı oğlu II. Philippe ile Akdeniz ve Kuzey Afrika'da deniz cephesinde, hanedanın Alman kanadını temsil eden Ferdinand ve ardıllarıyla da Viyana'ya kadar olan Avrupa topraklarında mücadele etmiştir. Aynı tarihlerde Portekiz'e karşı Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hind Okyanusu'na da donanma gönderilmişti. Tüm bu geniş coğrafya göz önüne getirildiğinde Kanunî Sultan Süleyman devrinde Osmanlı Devleti'nin büyük bir dünya gücü olduğu anlaşılır. Atalarından miras aldığı cihan hâkimiyeti fikrini gerçekleştirmek için uzun saltanatı boyunca ondan fazla sefere çıkan Sultan Süleyman'ın en büyük rakibi olan V. Karl da Kutsal Roma-Germen İmparatoru olarak tahtta bulunduğu süre içinde Hristiyan Avrupa birliği hayalini gerçekleştirmeye çabalamıştı. Fakat karşısında İngiltere, Fransa gibi millî monarşiler ve diğer taraftan dinî ve siyasî yönden kendisini tehdit eden Protestanlık hareketi vardı. Nihayet onun bu yöndeki ideallerinin önündeki en büyük engel Osmanlıların Batı'ya yönelik askerî ve siyasî faaliyetleri olacaktır. V. Karl 40 seneye yakın iktidarı boyunca idealleri için sürdürdüğü mücadelesini sonuçlandıramadan hasta ve yorgun bir haldeyken tahtını oğluna bırakmıştı.

Protestanlık: Katolik ve Ortodoks gibi Hristiyanlığın büyük bir mezhebi. XVI. yüzyılda Martin Luther'in öncülüğünde Papa'nın otoritesi ve Katolik kilisesine karşı girişilen mücadele sonucunda yeni bir mezhep olarak kabul edilmiştir.

SIRA SİZDE

1

Kanunî Sultan Süleyman ile İmparator V. Karl hangi şartlarda tahta oturmuşlardır?

Resim 8.1

Kutsal Roma-Germen İmparatoru ve İspanya Kralı V. Karl

Resim 8.2

Fransa Kralı I. François

BATI'YA DOĞRU İLK FAALİYETLER

Kanunî Sultan Süleyman'ın Belgrad Seferi'ne karar vermesiyle hazırlıklara başlandı. Kutsal Roma-Germen İmparatoru V. Karl ile Fransa Kralı I. François 1521 Martında savaşa girişmişlerdi. Bu iki hükümdarı savaşa sürükleyen görünürdeki sebep Milano Dukalığı'na sahip olmak arzularıydı. Aslında derinde hanedanlar arasındaki çekişmeler, imparatorluk topraklarının çepeçevre Fransa'yı kuşatmakta olması ve Fransa'nın da buna karşı millî bilincin etkisiyle imparatorluk hegemonyasını kabullenmemesi gibi daha esaslı sebepler vardı. Bu esnada padişahın bizzat başında bulunduğu Osmanlı kuvvetleri Mayıs 1521'de Belgrad üzerine yürüyordu.

Belgrad, Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'na bağlı olan Macar Krallığı'nın idaresindeydi. Kral Matyas'ın 1490'da ölümünden sonra Macar tahtı ülkedeki nüfuzlu soylular tarafından **Bohemya** Kralı II. Vladislav'a verilmişti. V. Karl'ın dedesi İmparator I. Maximilian ise 1515'teki bir anlaşmayla Macaristan üzerindeki otoritesini kabul ettirmişti. Bu anlaşma iki hanedan arasında yapılan karşılıklı evliliklerle ilgili önemli bir kararın kabulünü içeriyordu. Buna göre II. Vladislav'ın oğlu Lajos'un vâris bırakmadan ölmesi durumunda Macar tahtına Lajos'un kız kardeşi ile evli bulunan I. Maximilian'ın torunu ve V. Karl'ın kardeşi olan Avusturya Arşidükü Ferdinand geçecekti. Bununla birlikte bu durum bazı Macar soylularınca tepkiyle karşılanmıştı. Zira soylular 1505'te kendi aralarında aldıkları karara göre yabancı bir kral seçilmemesini kabul etmişlerdi. Bu taht değişikliğine karşı çıkanlar Transilvanya/Erdel Beyi János Zapolya'yı destekliyorlardı. 1516'da II. Vladislav ölünce Macar tahtına henüz 9 yaşındaki oğlu II. Lajos geçti. Sultan Süleyman ordusuyla Belgrad'a gelerek şehri kuşattığında II. Lajos'un henüz hükümdarlık yaşına geldiği ilan edilmemişti. II. Lajos, 1522 yılının başında Arşidük Ferdinand'ın kız kardeşi Maria ile evlenerek Habsburg hanedanı ile yeni bir akrabalık bağı daha kurmuştu.

Belgrad üzerine yürüyen Osmanlı kuvvetleri önce 7 Temmuz 1521'de Böğürdelen'i aldılar. Bu Kanunî Sultan Süleyman'ın ilk fethettiği kaleydi. Daha sonra Sirem bölgesine ilerlenerek buradaki kaleler ele geçirildi. Ağustos sonunda ise stratejik bir kilit noktası olan Belgrad Kalesi teslim alındı. Bu suretle Osmanlılara Orta Avrupa yolu açılmış oluyordu. Bu fetihle ilgili yazılan ve imparatorluğun her köşesine yollanan fetihnamelerde şenlikler yapılması istenmekteydi. Fatih Sultan Mehmed'in alamadığı bu önemli kaleyi ele geçiren genç yaştaki padişah ataları gibi çok parlak bir zaferin sahibi olmuştu. Belgrad'ın Osmanlılar tarafından zabtı Avrupada korku çanlarının çalmasına sebep oldu. Fakat ne İmparator V. Karl ne de Macar Kralı buna karşı önlem alabilecekleri bir vaziyet içindeydiler.

1494'te başlayan İtalya Savaşları'nın ilk devresi 1516'da imzalanan **Noyon** Antlaşması ile sona ermiş buna göre Fransa Milano'nun, İspanya ise Napoli'nin üzerinde geniş çaplı bir nüfuz elde etmişlerdi. Osmanlıların Belgrad'ı fethi sonrasında ise İtalya Savaşları'nın ikinci dönemi başlamış, Kutsal Roma-Germen İmparatoru ve İspanya Kralı V. Karl ile Fransa Kralı I. François karşı karşıya gelmişlerdi. Fransa Kralı, kendisiyle anlaşmazlığa düştükten sonra V. Karl'ın hizmetine giren ve imparatorluk ordusunun başında bulunan Bourbon Dükü Charles'ı Marsilya yakınlarında durdurmuştu. Fakat 1525'te kuzeyden İngilizlerle birlikte hareket eden Alman ordusu ile Pavia'da karşılaştığında yenilerek esir düşmüş ve Madrid'e götürülüp hapse atılmıştı. Bu gelişme Osmanlıların Avrupa siyasetine dâhil olmasının yolunu açtı. I. François'nın annesi oğlunu kurtarması hususunda yardım talebinde bulunduğu bir mektubu Sultan Süleyman'a gönderdi. Osmanlı sultanı bu mektuba Fransa kralını teskin edici sözlerden sonra kendisine yardım edeceğini bildiren bir cevapla karşılık verdi.

Bohemya: Günümüzde Çek Cumhuriyeti'nde bir bölgedir. 1806'ya kadar Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'na bağlı bir prenslikti. Bohemya Prensi, imparator seçimlerine katılırdı.

Noyon: Fransa'da Paris'in kuzeyinde bir bölge.

Resim 8.3

Kanunî Sultan
Süleyman
tarafından I.
François'ya
gönderilen ve
yardım vaad eden
meşhur mektup

Bu sırada Macaristan'da II. Lajos'un yönetimi tepki çekiyor, Macar asıllı soylular ona karşı duydukları memnuniyetsizliklerini ifade ediyorlardı. Muhalifler János Zapolya'nın yanında toplanmışlardı. Ağır vergilerden bunalan köylüler de isyan çıkarmak suretiyle muhalefet cephesine destek veriyorlardı. Diğer taraftan Fransızlar Osmanlıların karadan ve denizden saldırıya geçmediği takdirde imparatorun Fransa'yı ele geçirerek daha da güçleneceğini ısrarla belirtmekteydiler. Avrupa siyasetinde bir denge unsuru haline gelen Osmanlılar bütün bu müsait durumdan istifade ettiler. Sultan Süleyman derhal bir sefer kararı verdi. Osmanlı kaynaklarında Fransa'ya yardım etme maksadıyla çıkıldığı belirtilen seferin hedefi Macaristan'dı. Bir ihtimal bundaki amaç Macaristan'ın bütünüyle ele geçirilerek Habsburglara karşı bir üs olarak kullanılması düşüncesiydi.

Böylece sefere çıkan Osmanlı ordusu, Macar Kralı ile karşılaşmadan önce Petervaradin, İlok, Ösek (Eszek) gibi önemli kaleleri ele geçirdi. II. Lajos hiçbir yerden yardım alamadan kendi kuvvetleriyle büyük Osmanlı ordusunu 29 Ağustos 1526'da Mohaç Ovası'nda karşıladı. Kısa sürede kendisi ve ordusu imha edildi. Bu savaşın Osmanlılar lehine kati şekilde sonuçlanmasını sağlayan sayıca üstün olmalarının yanı sıra sergiledikleri taktik anlayıştı. Araziyi iyi tanıyan ve en uygun yerde mevzilenmiş olan Macar ordusu, coğrafi konumu müsait olmayan Osmanlı kuvvetlerine kısım kısım saldırarak neticeye ulaşmaya çalışmıştı. Fakat kısa sürede çember içine alınarak bozguna uğratılmış, Macar Kralı ise bir miktar askeriyle çekilirken bataklığa saplanarak hayatını kaybetmişti. Bundan sonra Macaristan'ın başkenti **Budin**'e yürüyen Osmanlı ordusu 10 Eylül 1526'da şehre girdi. Sultan

Budin: Günümüzde Macaristan'ın başkenti Budapeşte'nin bir kısmını teşkil eden Buda'nın Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki adı.

Süleyman bir süre burada kaldı. Budin doğrudan Osmanlı idaresine bağlanmadı. Osmanlılar, 10 Kasım 1526'da Macar Krallığına, soyluların da desteklediği János Zapolya'yı getirerek onu himayelerine aldılar.

Macaristan'daki soyluların Alman taraftarı olan bir kısmı ise eski kralın akrabası olan ve daha önceki anlaşmayla Macar tacının kendisine ait olduğunu iddia eden V. Karl'ın kardeşi Arşidük Ferdinand'ı tahta oturması için desteklediler. Ferdinand da 23 Eylül 1527'de Zapolya'yı Budin'den çıkardı. Zor durumda kalan ve tâbi olmak şartıyla yardım talep eden Zapolya'ya Osmanlılar destek verdiler. Mayıs 1529'da İstanbul'dan hareket eden Padişah, Eylül ayı başlarında Budin önlerine ulaştı. Şehir teslim olduktan sonra kendisiyle daha önce anlaşma yapılan Zapolya Macar tahtına oturtuldu. 7 Eylül'de şehre giren ve altı gün burada kalan Sultan Süleyman daha sonra Viyana'ya ilerledi. Şehirde bulunmayan Ferdinand topladığı kuvvetlerle sadece kuşatmanın seyrini izledi. Bu sırada 27 Eylül'de şehri kuşatmaya başlayan Osmanlı ordusu için mevsim şartları alışıldık değildi. Üstelik gerekli malzemeler de getirilmemişti. Sultan Süleyman'ın düşüncesi ve yaptırdığı hazırlıklar Budin'e yürümek üzere toplanan Ferdinand idaresindeki orduyla karşılaşmaktı. Viyana'nın kuşatılmasının asıl amacı da bu orduyu savaşa çekmekti. Buna rağmen Ferdinand'ın kuvvetleri yerlerinden kıımılamadı. Osmanlı ordusunun daha fazla ilerlemesi ise riskli görüldü. Savaşın Budin'e daha yakın Viyana önlerinde yapılması düşünülmüştü. Bu şartlar altında Ekim ayının ortalarına kadar uzayan kuşatmaya mevsim ilerlediği için son verilerek Budin'e dönüldü. 1529 Seferi Macar tahtının korunması amacıyla gerçekleştirilmişti. Dolayısıyla Osmanlıların Viyana'yı alarak hem Habsburgları hem de Macarları dize getirmek niyetinde oldukları iddiası, görünüşe dayalı bir yorum olarak değerlendirilmelidir. Osmanlıların ana hedefi Macar topraklarıydı. Bu yüzden de Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmekteydiler. Viyana'nın kuşatılmasıyla sonuçlanacak 1529 Seferi'nin esas hedefi Budin'in kurtarılması ve emniyetinin temini olmalıdır.

Osmanlı ordusunun Viyana'ya kadar ilerlemesi Avrupa'da büyük bir heyecan ve korkuya sebep olmuştu. Diğer taraftan Osmanlıların imparatorluk üzerinde oluşturdukları baskı Protestan hareketine dolaylı da olsa yardımcı olmuştu. Protestanlar kendilerini tanıtmak ve Hristiyan birliği içinde meşru bir zemine oturmak için mühim bir imkânâ sahip olmuşlardı. Osmanlılar uzaktan da olsa Luther'in faaliyetlerini takip etmekteydiler. Osmanlı merkezine ulaşan bir raporda Alman sınırında ortaya çıkan Luther'in kendisinden bir din peyda ettiği ve İspanya'nın "batıl dinine" karşı gelerek onlarla savaştığı bildirilmekteydi. Bununla birlikte Hristiyanlığın büyük bir tehlike altında bulunduğuna inanılmaktaydı. Hatta Protestan hareketinin lideri Luther önceleri Türkler hakkında olumlu düşünürken 1529 Viyana Seferi'nden sonra onları Hristiyanlığın düşmanı olarak ilan etti. Bunun yanı sıra V. Karl karşısında zora düştüğü anlarda Osmanlılardan yardım talebinde bulunan Fransa bile bu yöndeki ilişkilerini inkâr ederek Hristiyanlığın tehdit altında olduğu gerekçesiyle oluşturulan ittifaka katılmak zorunda kaldı.

Osmanlılar kendi temsilcileri olarak Budin'de **Luigi Gritti**'yi bir yeniçeri birliğiyle bıraktılar. Himaye altına alınan Zapolya yıllık bir haraç verecekti. I. François ise Osmanlı orduları Macaristan'dayken 13 Ağustos 1529'da imparatorla Cambrai sulhunu imzalamıştı. Sefer esnasında iken Sultan Süleyman'a ulaştırılan bu haber onu çok kızdırmasına rağmen Fransızlarla ilişkileri kesmedi. Bu sayede gerek siyasî gerekse haber alma açısından bir Avrupa devletinden önemli ölçüde istifade ediliyordu. Diğer yanda Fransa ise imparatorun kendini kuşatan baskısından kurtuluyordu. Macaristan ise fiilen üç parçaya bölünmüş bir vaziyetteydi. Osmanlı himayesindeki

Luigi (Alvise) Gritti: 1480'de İstanbul'da doğdu. 1523-1538 arasında Venedik Doç'u olan Andrea Gritti'nin oğludur. Osmanlı dış ilişkilerinde etkili oldu.

Zapolya'nın başında bulunduğu Budin merkezli tampon bir devlet ortaya çıkmıştı. Tuna ile Sava arasında Sirem bir sancak olarak Osmanlı idaresindeydi. Diğer batı tarafı Bohemya ve Macar tacını taşıdığı iddiasında bulunan Ferdinand'ın tasarrufundaydı. Osmanlıların 1541'e kadar esas hedefleri himaye altındaki Zapolya'ya bırakılan toprakları korumak ayrıca Ferdinand'ın elinde kalan kısmı ele geçirmeye çalışmak yönünde olacaktı. Osmanlıların himaye politikası bir zorunluluktan ziyade bir denge arayışını ve eskiden beri takip edilen fetih metodunu yansıtmaktaydı. Buna göre ani bir fethin doğurabileceği tepkilerin önüne geçmek için yeni idareye zamanla ısındırılan bölge sonradan tamamen ilhak edilmekteydi.

SIRA SİZDE

Osmanlıların Batı'ya yönelik faaliyetleri Protestanlık mezhebinin nasıl etkilemişti?

MACARİSTAN ÜZERİNDE OSMANLI-HABSBURG ÇEKİŞMESİ (1533-1562)

Avusturya Arşidükü Ferdinand, Macar tacını elde etmek için öncelikle Osmanlıları değil Zapolya'yı alt edilmesi gereken bir hedef olarak görmekteydi. Bunun için Osmanlılarla anlaşmanın yollarını aramaktan geri durmayarak elçilerini göndermişti. 1530 sonbaharında Joseph von Lamberg ve Nicolas Jurischitz nezaretinde bir elçilik heyeti Osmanlı sarayında Macaristan meselesini gündeme getirmişti. Sultan Süleyman kılıç hakkı olarak gördüğü Macar tahtının Ferdinand'ın eline geçmesini istemiyordu. Bu sırada Avrupa'da Viyana Seferi'nden sonra oluşan tepkiler yatışmaya yüz tutunca 1531'den itibaren Fransa diplomatik çabalara girişti. Güney İtalya'ya bir sefer yapmaya teşvik ederek Osmanlıları Akdeniz'de bir cephe açmaya yöneltti. Böylece Fransa uzun zamandır elde etmeyi düşündüğü Cenova ve Milano'yu kolaylıkla ele geçirebilecekti. Bu sırada Ferdinand'ın 1531'de Budin'i kuşatması Osmanlılar açısından Zapolya'ya yardım için bir sefer düzenlenmesi gereğini doğurdu. Doğrudan V. Karl'ın hedeflendiği bu sefere Osmanlı tarihlerinde "Alaman Seferi" adı da verilmektedir. Sultan Süleyman Viyana'ya ilerleyerek imparatoru bir meydan savaşına mecbur bırakmak düşüncesindeydi. Bu sebeple seferin V. Karl üzerine olduğu ilan edildi. Macaristan'a girerek Ferdinand'a ait topraklarda ilerleyen Osmanlı ordusunun karşısına imparatorluk kuvvetleri çıkmadı. Viyana'ya 60 mil uzaklıktaki Güns (Köszeg) önlerinde üç hafta kadar bekleyen ve Ağustos 1532'de burayı ele geçiren Osmanlı ordusu sonra Sopron'a ilerledi. Viyana'nın kuşatma altına alınacağı beklenirken önce Graz'a yönelen ordu, oradan Hırvatistan'a girdi. Burada ve Slovenya'daki bazı şehir ve kasabalar ile Zagreb ele geçirildi.

1532 Alaman Seferi'nin Viyana'yı doğrudan hedefleyen bir askerî harekât olmaktan çok gözdağı verme ve Macar topraklarındaki hâkimiyeti sağlamlaştırma amacını taşıdığı ifade edilebilir. Öte yandan bu seferde imparatorun hedef alındığının ilan edilmesi büyük bir telaşa ve Alman tarafında önemli gelişmelere yol açmıştı. V. Karl Viyana'yı savunmak için hazırlık yaparken yardımına muhtaç olduğu Protestan Alman prensleriyle 23 Temmuz 1532'de Nürnberg Din Barışını yapmıştır. Böylece Protestanlar kendilerini güvence altına almış oldular. V. Karl'ın böylece topladığı orduda İspanyol, İtalyan, Hollanda, Çek, Slovakya, Macar, Sloven ve Almanca konuşan bütün ülke askerleri bulunmaktaydı. Bu hayli renkli ordu 100.000'e ulaşan asker sayısı ile Viyana yakınlarında Brigittenau'da beklemiş fakat kendisini yakınlarda bekleyen Osmanlı ordusu üzerine yürümemişti. Gerçekte kimse Ferdinand'ın Macar tacına yönelik planlarını desteklemek uğruna para ve asker kullanmak istemiyordu. Bu ordu daha çok savunma amacı ile toplanmıştı. Her iki taraf da bulundukları yerde diğerini beklemekteydi. İmparatorluk ordusu

arazi avantajını kullanarak mevzilendiği için Osmanlılar da bilinmeyen bir yöne ilerleyip zaafa düşmek istemiyorlardı. Bunun yerine Sultan Süleyman, kendi belirlediği şartlarda V. Karl'ı savaşa mecbur bırakmak yolunda bir taktik izliyordu. Nitekim Kasım Voyvoda önderliğindeki Osmanlı akıncılarının Alpler'i aşip Linz'e kadar ilerledikten sonra geri dönüş yolunda **Brandenburg** Prensi tarafından pusuya düşürülüp dağıtılması uygulanan taktik anlayışın doğruluğunu göstermektedir. Osmanlı ordusunun bu mağlubiyet üzerine geri çekildiği dolayısıyla seferin başarısız olduğu şeklindeki yorumlar hatalıdır. Bu konuyla ilgili bilgileri aktaran Alman kaynağında Osmanlı akıncılarının kaybı abartılıp Brandenburg Prensi bu başarısı dolayısıyla bir kahraman gibi sunulmak istendiğinden dolayı bazı modern tarihçiler bu hatalı yorumlarda bulunmaktadır.

Karadaki mücadele denizlere taşınarak hem karada hem de denizde savaş düzenine geçilmişti. İmparatorluk donanmasının başına getirilen Andrea Doria, idaresindeki gemilerle Mora yarımadasındaki Koron'la Patras ve İnebahtı'yı ele geçirmişti. Osmanlılar buna karşılık Akdeniz'in en meşhur denizcisi Barbaros Hayreddin'i donanmalarının başına getirip Osmanlı deniz gücünün üstünlüğünü sağladılar. V. Karl, donanmasının başarılarını Sultan Süleyman'a karşı bir koz olarak kullanmak istedi. 1533'te İstanbul'a gelen elçi Cornelius, söz konusu yerlerin terki karşılığında bazı taleplerde bulundu. Bu sırada İran meselesi devletin öncelikli konusu haline geldiği için bir ateşkese rıza gösterildi. Fakat bu anlaşma imparatoru değil kardeşi Arşidük Ferdinand'ı kapsıyordu. Taraflar arasındaki kâğıda geçirilmeyen bu ilk ateşkes anlaşmasına göre Osmanlılar Macaristan üzerindeki haklarından vazgeçmemişler, bununla birlikte büyük bir iltifat göstererek Ferdinand'ı Macar Krallığı'nın bir parçasının hükümdarı olarak tanımışlardı.

Osmanlıların Habsburglara karşı yürüttükleri mücadelede Fransa'nın da önemli bir katkısı olduğu belirtilmelidir. Müşterek düşman olarak tanımlanan Habsburglara karşı 1532-1541 yılları arasında Osmanlı-Fransız ilişkilerinin seyri hem siyasî hem de askerî yönden tam bir dayanışma içinde bulunulduğunu gösterir. Fransa, V. Karl'a karşı Osmanlıları daha ziyade Akdeniz'de bir cephe açmaya teşvik etmekteydi. Kara yoluyla Avrupa içlerine doğru ilerleyen Osmanlı ordusunun Hristiyan dünyasında yol açtığı tepkiler Fransa'yı bazen zor durumda bırakabiliyor hatta kimi zaman Avrupa'da oluşturulan atmosfer dolayısıyla Osmanlılara karşı bir görüntü veriyordu. Buna rağmen Fransa ile ilişkilere çok dikkat eden Sultan Süleyman, imparator aleyhine İngiltere ve Protestan prenslerle yeni bir birlik kurması için Fransız kralına 100.000 altın göndermişti. 1535'te İstanbul'a gelen Fransız elçisi La Forest ise, Osmanlıların bir sene sonra karadan ve denizden bütün kuvvetleriyle Habsburglara karşı saldırıya geçmesini ve kralına bir milyon duka altın yardımında bulunulmasını talep etmişti. İran Seferi sonrasında Osmanlılar Fransa ile girişilecek ortak harekâtı ele aldılar. Buna göre Osmanlı kuvvetleri Arnavutluk'tan İtalya'ya çıkacak, Fransızlar da Lombardia'ya gireceklerdi. Bu ittifak görüşmeleri sırasında 1536'da Fransa'ya ticarî haklar tanıyan ilk **kapitülasyon**ların verildiği iddia edilirse de bu bir taslak halinde kalmış, bu anlamda Fransa'ya ilk kapitülasyon 1569'da verilmiştir.

Kararlaştırılan ortak harekâtın ilk planı 1537-1538'de uygulamaya geçirildi. Osmanlılar, İtalya'nın istilasına bir hazırlık olarak Korfu Adası'na yönelik bir sefer düzenlediler. Fransız ve Osmanlı askerleri ilk defa ortak bir harekâtta bulunuyorlardı. Kara ve deniz kuvvetlerinin katıldığı bu sefere Fransız donanması da destek vermişti. Padişahın ordunun başında bulunduğu harekâtta başarıya ulaşılamamıştı (Kasım 1537).

Brandenburg: Almanya'nın kuzeydoğusunda bir eyalet. Brandenburg Prensi, Kutsal Roma-Germen İmparatoru seçimlerine katılan sayılı elektör prenslerden biriydi.

Kapitülasyon: Osmanlı İmparatorluğu sınırları dâhilinde, dostluk ve sadakat sözü vermesi şartıyla, güven içerisinde ticarî faaliyetlerini gerçekleştirebilmeleri için Hristiyan devletlere verilen imtiyaz.

İran Seferi ile meşgul oldukları sırada Habsburgların ateşkesi bozacak davranışta bulunmamaları Osmanlılar tarafından takdirle karşılanmıştı. Fakat Korfu Seferi'nden sonra sınır boylarında önemli hareketlenmeler yaşanmıştı. Alman kuvvetleri Slovenya ve Dalmaçya sınırlarında küçük çapta bir askerî faaliyete girişerek saldırdıkları Ösek'ten, başarısızlığa uğrayarak geri çekilmişlerdi (Aralık 1537). Fransa ise imparatorla 1538 Temmuz'unda anlaşma yaptığı gibi bir haçlı ittifakına katılmayı da kabul etmişti. Yine bu tarihlerde Osmanlı himayesindeki Zapolya ise kendisini ortadan kaldırmaya kararlı olan Ferdinand ile gizli bir anlaşma yapmıştı. Buna göre Ferdinand, Zapolya'yı Macar kralı olarak tanıyor fakat onun vefat etmesi durumunda Macar tahtı üzerindeki hükümlanlığını kabul ettiriyordu. İstanbul'daki elçi Hieronymus Laski bu anlaşmanın içeriğinden Osmanlıları haberdar etti. Oğlunun doğumundan birkaç gün sonra Zapolya'nın 20 Temmuz 1540'da ani ölümü Macar tahtıyla ilgili veraset meselesini yeniden gündeme getirdi. Ferdinand anlaşma şartlarını öne sürerek bütün Macaristan'ı ilhak etmek için harekete geçti. Elçi Laski, Ferdinand'ın bu tavrının Osmanlılara karşı olmadığını ifade etmişse de Sultan Süleyman artık Macar meselesini kati şekilde sonuçlandırmayı düşünüyordu. Habsburglarla olan sınır Balkanlar değil Budin'in batısı ve kuzeyi olmalıydı. Ele geçirilecek bölge de doğrudan askerî üs vasfına sahip bir Osmanlı beylerbeyiliği haline gelmeliydi.

İstabur: Ordugâhın etrafına hendekler kazılıp arabaların da birbirine zincirlenerek öne konulmasıyla oluşturulan istihkâm.

Budin'in 1541 Mayıs'ında Ferdinand tarafından kuşatılmasının ardından Haziran ortalarında da Osmanlılar **İstabur** Seferi olarak da adlandırılan dördüncü Macar seferine çıktılar. Öncü kuvvetlerin Budin'e ulaşmasından sonra gelen büyük kuvvetlerin baskısı sonucu geri çekilen Alman kuvvetleri ani bir baskınla dağıtılarak Budin kurtarıldı. Şehre giren küçük Kral Janos Sigismund, annesi ve Piskopos Martinuzzi tarafından karşılanan Sultan Süleyman, onları Erdel'e gönderdi ve Budin'in beylerbeyilik merkezi olduğunu ilan etti. Beylerbeyilik teşkilatı gereği Budin, sancaklara ayrıldı. Böylece Macaristan'ın kalbi sayılan Tisza nehrine kadar Tuna'nın sağ ve sol kısımlarındaki Orta Macaristan bir Osmanlı sınır eyaleti haline geldi. Erdel'de ise yeni bir voyvodalık ortaya çıkmış oluyordu. Osmanlıların bundan sonraki hedefi Ferdinand'ın idaresindeki kuzey-kuzeybatı kesimini ele geçirmektir. Ferdinand'ın elçileri vasıtasıyla Budin'in haraç vermesi karşılığında kendisine terk edilmesi teklifi kabul edilmedi. Bunun yerine elinde bulundurduğu Macar toprakları için kendisinden vergi istendi. Ayrıca Estergon, Tata, Vişegrad gibi şehirlerin iadesi şart koşuldu.

Sultan Süleyman, Ferdinand'ın kuvvetleri yenilgiye uğratılarak Budin alındığı için bunu bir fetih olarak duyurdu. Bu gelişmeler Avrupada bir tepkiye yol açtı. Protestan prensler de Türk tehdidini endişe verici olarak değerlendiriyorlardı. Brandenburg elektör prensi II. Joachim idaresi altındaki yerlerde reformasyonu gerçekleştirdikten sonra Saksonya elektörü Johann, Hessen kontu Philip ve diğer Protestan prenslerle Naumburg'da bir araya gelip "Türk vergisi" toplanması işini tartıştı. Macaristan'ın geri alınması hedeflenmişti. Osmanlıların Moravya, Silezya ve Saksonya'ya kadar ilerleyeceğinden korkulmaktaydı. 1542'de Speyer Meclisi'nde (**Reichstag**) yardım toplama, asker sevk etme konusundaki kanun hayata geçirildi. Aslında bu kanun 1532'de Augsburg'ta kararlaştırılmış fakat uygulanmamıştı. Mecliste imparator tarafından tanınan Protestan prensler Osmanlılara karşı yardım sözü vermişlerdi. Regensburg Reichstag'ında ilan edilen belgede Macaristan ile ilgili tanımlamalar dikkat çekicidir: kraliyet koltuğunun kilidi, ocak yeri, Alman milletinin dış suru. Macaristan'ın Türklerin elinden geri alınması gerektiği ifade edilmişti. Bir anlamda imparator karşısındaki varlıklarını borçlu olmalarına karşı

Reichstag: Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu topraklarında başpiskopos, prens, dük vs. gibi unvana sahip olanların hazır bulunduğu imparatorluk meclisi.

Protestan prensler şimdi Türk tehdidini ön plana almışlardı. Luther, şimdi Türkleri Şeytan, Günah ve Tanrının gazabıyla birlikte dört büyük düşman arasında sayıyordu. Oysa daha önceleri Almanların işledikleri günahların ve Hristiyan düşmanı Papa'nın kötülüklerinin bir cezası olan Türklere karşı harekete geçmenin aleyhindeydi. Luther, Viyana kuşatmasının ardından bu görüşlerinin tamamen aksine bir tavır almıştı.

V. Karl Protestanlarla barış dönemini beş yıl daha uzatmıştı. İmparatorluk kuvvetlerinin başına askerî dehasından ziyade Protestanlarla aracılık rolü üstlenebilecek biri olan Brandenburg Prensi II. Joachim getirilmişti. İmparatorluk ordusu 20 Ağustos'ta Estergon, 7 Eylül'de Vişegrad'a ulaşmış, Tuna'yı aşarak 28 Eylül'de Budin karşısındaki Peşte önlerine gelmişti. Yardımcı Osmanlı kuvvetlerinin yetişmesiyle yedi günlük bir kuşatmanın ardından bozguna uğrayarak geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu gelişmeler karşısında Sultan Süleyman 1543 Nisan'ında yeni bir Macaristan seferine çıktı. Daha önce talep edilen önemli kaleler ele geçirildi. 22 Haziran'da Valpo, 28 Haziran'da Pecs (Peçuy) ve 6 Temmuz'da Şikloş ele geçirildi. Buradan ilerlenerek Tuna kenarında stratejik bir mevkiye olan Estergon 10 Ağustos'ta teslim alındı. 15 Ağustos'ta Tata ve 3 Eylül'de İstolni Belgrad zapt edildi. Osmanlılar barış şartı olarak öne sürdükleri yerleri peşi sıra ele geçirerek Budin Beylerbeyliği'nin etrafını genişletmiş oldular. Artık Ferdinand'ın idaresindeki Macar toprakları daha ciddi tazyik altında tutulabilirdi. Ertesi yıl 1544 baharında Budin ve Bosna beylerbeyleri Bosna ve Hırvat sınırlarında askerî harekâta bulunup Novigrad, Hatvan, Dombavar, Dobreköz, Şimontorna ve Ozara kalelerini ele geçirdiler.

Osmanlı kuvvetlerinin bu faaliyetleri üzerine Ferdinand'ın gönderdiği elçilik heyeti ile yapılan görüşmeler önce 1545 Kasım'ında ateşkesle neticelendi. 18 Haziran 1547'de ise V. Karl'ın da dâhil edildiği beş yıl süreyle geçerli olacak iki taraf arasındaki ilk anlaşmaya varıldı. V. Karl, Augsburg'ta 1 Ağustos 1547'de, Ferdinand ise 26 Ağustos'ta Prag'ta anlaşmayı tasdik ettiler. Habsburglar bu suretle Osmanlı baskısından kurtulmuşlardı. Osmanlılar ise Batı sınırlarından emin olarak yeni bir İran Seferi'ne girişebileceklerdi. Anlaşmanın şartlarına göre Ferdinand elinde kalan topraklar için 30.000 altın ödeyecekti. Osmanlılar bunu kendi hukuki yapıları içerisinde "haraç" olarak değerlendirirken Almanlar ise bir nevi arazi vergisi gibi görmekteydiler. Osmanlılar açısından zımnen kendilerine ait olan yerler anlaşma şartlarıyla karşı tarafa devredilmişti. Ferdinand ise kendine ait gördüğü bu toprakların sınır boylarında çok sayıda kaleden oluşan bir savunma hattı meydana getirdi.

Anlaşma uyarınca denizde iki taraf arasında 1550'ye kadar sakin bir dönem geçirildi. Fakat karada sınır problemleri yaşandı. Erdel meselesi Osmanlı-Habsburg mücadelesini tekrar hareketlendirdi. Erdel Kralı Janos Sigismund'un vasisi olan Martinuzzi, Ferdinand ile Sigismund'un annesi Isabella arasında gizli bir anlaşma yapılmasını temin etmişti. 1551'de iki tarafın birbirleriyle mektuplaşmasını sağlaması ortalığı karıştırdı. Ferdinand ise göndermesi gereken haracı geciktirmişti. Macaristan hâkimiyeti için önem arz eden Erdel'in emniyeti Osmanlılar açısından çok mühimdi. Almanların Erdel üzerindeki nüfuzlarını arttırmaları ileride Budin'in kaybına yol açabilecek gelişmelere sebep olabilirdi. 1551 Temmuz'unda hareket eden bir Osmanlı kuvveti, Bacs, Beçkerek, Çanad gibi kaleleri ele geçirip Lipva'yı aldı ve Temeşvar'ı kuşattı. Buna karşı taarruza geçen Habsburg ordusu Lipva'yı geri aldı, Segedin'e yaptıkları hücum ise geri püskürtüldü. İkinci Vezir Ahmed Paşa Erdel üzerine yollandı. 1552'de Temeşvar alındı. Budin Beylerbeyi Hadım Ali Paşa ise Seçen, Dregely gibi önemli kaleleri ele geçirmiş, Palast ovasında Alman kuvvetlerini bozguna uğratmış, daha sonra Kara Ahmed Paşa ile birleşerek Solnuk'u zapt

Budin Beylerbeyliği:
1541-1686 arasında Osmanlı idari teşkilatında bulunan ve merkezi Budin olan Beylerbeylik.

etmişti. Bu faaliyetler neticesinde Osmanlı sınırı Slovakya'yı içine alacak ölçüde genişletilmişti. Temeşvar Beylerbeyliği'nin kurulmasıyla da Erdel gözetim altına alınmış oldu. Budin'e sadece 137 kilometre uzaklıktaki Eğri (Eger) ise ele geçirilemedi. Bu sırada düzenlenen Nahçıvan Seferi dolayısıyla sınır bölgelerindeki mücadele biraz yavaşladı. 1556'da ikinci kez Budin'e vali olan Ali Paşa Sziget'i kuşattı fakat başarı elde edemedi. Bu hadiseler esnasında Lehistan'a kaçan Kraliçe Isabella ve oğlu Osmanlıların uygun görmesiyle geri döndüler. Janos Sigismund 1559-1571 yıllarında krallık yaptı. Macar meselesi artık iki taraf arasında Erdel ile geniş ölçüde sınırlanan bir döneme giriyordu. Osmanlıların 1 Haziran 1562'de Habsburglarla vardıkları sekiz yıllık antlaşma Ferdinand'ın Erdel'e yönelik iddialarına son veriyordu. Anlaşmada Osmanlılara yine yıllık 30.000 duka altın verme şartı vardı.

Habsburglarla yoğun bir mücadele içinde geçen bu dönemde en uçta bir hareket üssü olmak üzere **Budin Beylerbeyliği** kurulmuştu. Böylece Osmanlılar kalıcı olarak Batı'ya doğru genişlemelerinin son sınırına ulaştıklarını anlamışlardı. Budin'in çevresinin emniyete alınmasına çalışıldı. Erdel'de voyvodalık teşkilinin ardından da Eflak ve Boğdan dâhil bu üç beyliğin korunarak Habsburglarla bağlantılarının kesilmesi esas hedef oldu. Buraları koruma amacıyla kurulan Temeşvar Beylerbeyliği Budin ile birlikte XVI. yüzyılın ikinci yarısında sınır boylarının emniyet ve gözetimi açısından çok mühim bir görevi yerine getirecektir.

SIRA SİZDE

Mohaç Seferi sonrasında Osmanlılar nasıl bir durumla karşı karşıya kalmışlardı?

OSMANLI-SAFEVİ MÜCADELESİ

Sultan Süleyman'ın tahta geçmesiyle İslam dünyasının en önde gelen temsilcisi olma sıfatı da taşınarak yoğun bir şekilde Batı'ya yönelik gaza faaliyetlerine girişilmişti. Yavuz Sultan Selim döneminde Doğu'daki meseleler bir süreliğine yatışmış görünmekteydi. Fakat Osmanlıların Batı'ya karşı bu faaliyetleri sırasında Anadolu'yu tehdit edecek gelişmeler yaşanmaktaydı. Anadolu'daki Türkmen boyları üzerinde Safevî propagandası etkili oluyordu. Bir kısım Türkmenlerin benimsedikleri kabilevî **heterodoks** İslam anlayışı, Şii motifler olan Hz. Ali ve on iki imam kültleri, Kerbela matemi gibi temel inançlarla karışarak asıl **on iki imam doktrininden** farklı bir hüviyette Kızılbaşlık/Alevilik haline dönüşmüştü. Türkmen toplulukları bu propaganda faaliyetleriyle gözlerini Safevîlere çevirmişler, inanç farklılığı siyasî emellere alet edilmişti. Bu noktada Şii temayüllü bir dünyaya karşı Sünniliğin koruyucusu olarak ortaya çıkan Osmanlılar, kendi hâkimiyet ve dinî telakkilerini koruma yolunda sadece askerî değil fikrî zeminde de tedbir ve hazırlık yapmaya giriştiler. Sünnî akaide sarılmak, ulemayı harekete geçirmek ve karşı propaganda yapmak gibi metotlar devletin sonraki yıllarda ana görüşünü dahi tayin edecek gelişmelere zemin hazırlamıştır. Sultan Süleyman döneminde ulemanın da desteğiyle kutsal yerlerin koruyuculuğu olarak yüklenen misyon daha da belirgin hale gelmiştir. Macar meselesinin belli bir aşamaya geldiği sırada Bozok bölgesinde görünürde Safevî propagandasının yol açtığı büyük bir isyan meydana geldi. Aslında Safevî propagandası ekonomik ve sosyal sebepler dolayısıyla huzursuz hale gelen zümreler üzerinde oldukça tesir ederek onları harekete geçirmişti.

Bozok bölgesindeki isyan Dulkadir Türkmenlerinin katılımıyla büyüyünce zorlukla dağıtılabiliyordu. Bunun hemen ardından 1527'de Karaman'dan Maraş'a kadar uzanan bölgede Hacı Bektaş zaviyesi postnişini Kalender'in, gayrimemnun Türkmenlerle hareket ettiği başka bir isyan patlak verdi. Şah'ın mektupları ve paralarla

Heterodoks İslam: Ehl-i Sünnet inancını ve hak kabul edilen dört mezhebi benimsemedikleri için İslamiyet'teki ana akımdan sapmış kabul edilen dinî grupları ifade eder.

On iki imam doktrini: İsnâaşeriyye de denen Şii fırkası. İlk imam kabul edilen Hz. Ali'yi takiben gelen on birinci imamın, ümmetin hidayetini üstlenen bir oğlu olduğuna fakat onun tehlikeden dolayı gizlendiğine, zamanı gelince on ikinci imam olarak zuhur edeceğine inanılır.

yakalanan ajanları dolayısıyla Safevîlerin parmağı olduğuna kanaat getirilen bu isyan zorlukla bastırılmıştı (Haziran 1527). Osmanlılar meseleye kesin bir çözüm bulmak için harekete geçilmesi gerektiğini gördüler. Bu sırada sınır bölgelerindeki emniyeti sarsıcı gelişmeler yaşanıyordu. Şah İsmail'in 1524'teki ölümü üzerine çocuk yaştaki Tahmasb'ın tahta çıkması İran'da karışıklıklara yol açmıştı. Gilân hâkimi ve Sünnî ulema Osmanlılardan yardım istemişti. Bağdat'ı ele geçiren Zülfikar Bey ise şehrin anahtarlarını Osmanlılara göndermiş fakat Safevîler burayı geri almıştı. Osmanlılar açısından bu zımnın kendilerine ait olan bir toprağın saldırıya uğraması demektir. Bu sırada ileri gelen Safevî ümerasından Ulama Han Osmanlılara, Bitlis hâkimi Şeref Han ise Safevîlere sığınmıştı. Bunun üzerine iki devlet sınırında karşılıklı tecavüzler yaşanmaya başlayınca Osmanlılar, Bağdat'ı da hedef alacak sefer hazırlıklarına giriştiler.

1533'te Habsburglarla yapılan barış Osmanlıların dikkatlerini İran meselesine yöneltmesini sağlamıştı. Geniş yetkilerle donatılan veziriazam İbrahim Paşa önden İran'a yürüdü (Ekim 1533). Daha önce kararlaştırıldığı üzere Bağdat'a yönelmesi gereken İbrahim Paşa, Ulama Han'ın etkisiyle ayrıca Şah Tahmasb'ın Horasanda olmasından faydalanarak Tebriz'e ilerledi. 6 Ağustos 1534'te küçük bir çarpışmanın ardından boşaltılmış haldeki şehre kolayca girdi. Sultan Süleyman 14 Haziran 1534'te İstanbul'dan hareket edip 28 Eylül'de Tebriz'de İbrahim Paşa ile buluştu. Sultaniye'de olan Şah Tahmasb'ın üzerine yüründüyse de Osmanlı ordusunun karşısına düzenli bir ordu ile çıkmayan Şah, ani baskınlar ve ordunun geçeceği yerleri tahrip ederek taciz hareketlerinde bulunmaktan başka bir şey yapmadı. Osmanlı ordusu Irak-ı Acem denilen ıssız ve sarp arazide çok zor şartlar altında ilerleyip Sultaniye'ye ulaştıktan sonra Bağdat'a yöneldi. Buradaki Safevî muhafızı Tekeli Mehmed Han şehri terk ettiğinden Bağdat kolayca alınmış oldu (28 Kasım 1534). Sultan Süleyman dört ay burada kaldığı sırada Basra hâkimi Rasid b. Magamiz gelerek itaat arz etti. Bu sırada Safevîlerin Tebriz'e saldırması üzerine buraya doğru harekete geçildi (1 Nisan 1535). Şah Tahmasb Osmanlı ordusunun ilerlediğini haber alınca kuşattığı Van'dan geri çekildi. Ordu 30 Haziran'da Tebriz yakınlarındaki Sadabad'a ulaştı. Padişah 3 Temmuz'da ikinci kez Tebriz'e girdi. Bu esnada İsfahan'a çekilen ve buradan Sultaniye'ye gelen Şah Tahmasb'ın üzerine hareket edildiyse de izine rastlanmadığından Tebriz'e geri döndü (20 Ağustos). Padişah yedi gün sonra buradan ayrılarak Ahlat'a geldi. Bunun üzerine Şah Tahmasb boşaltılan Tebriz'e süratle girip daha sonra Van'a kadar ilerleyerek burayı tekrar ele geçirdi.

Osmanlı tarihindeki bu en uzun askerî harekât sona erdiğinde elde edilen tek fayda Bağdat ve civarında Osmanlı hâkimiyetinin başlaması, doğu sınırında Erzurum, Kemah, Bayburt yöresini içine alan yeni bir beylerbeyiliğin kurulup sınır boylarının takviye edilmesidir. Bunun ötesinde ise Safevîlerin ortadan kaldırılmayacağı açıkça görülmüş, Osmanlılar İran'da kurdukları hâkimiyetin geçici olduğu anlamışlardır. Bundan sonraki asıl hedef onları belirli bir sınır bölgesinde tutmak olmuştur. Irak-ı Arab ve Irak-ı Acem'e girildiği için iki Irak anlamında Irakeyn Seferi olarak isimlendirilen bu harekât ile Basra-Bağdat-Halep ticaret yolunun denetimi sağlanmış oldu. Ayrıca ipek ticaretinin ana merkezleri Gilan ve Şirvan hâkimleri Osmanlı padişahına bağlı olduklarını bildirmişlerdi. Bağdat Beylerbeyiliği kurularak ticaret yolları emniyet altına alınmış, Basra'da ise Osmanlı merkezî idaresi giderek ağırlığını hissettirmeye başlamıştı.

Osmanlılar hangi şartlar sonucunda Safevîler üzerine harekete geçmişlerdi?

Osmanlılar, düzenledikleri Irakeyn Seferi ile Doğu meselesinde bir çözüme ulaşamamışlardı. Bundan on iki yıl sonra bu mesele yeniden Osmanlı merkezî idaresinin gündemine geldi. Avrupa ve Akdeniz'deki mücadele ortamı dolayısıyla doğu sınırlarından uzaklaşan bakışlar müsait bir ortam doğunca tekrar buraya çevrildi. Safevîlerin dayandığı Türkmen gruplarının sebep olduğu çekişme ve İran'da hanedan üyelerinin birbiriyle mücadelesi iç işlerinde karışıklık doğurmuştu. Bu aynı zamanda Osmanlıların Doğu meselesine bir son vermeleri için müsait bir ortamın oluştuğunu gösteriyordu. Şah'ın kardeşi Elkas Mirza, aralarındaki anlaşmazlık üzerine Osmanlılara sığınıp yeni bir sefer için İran'da müsait bir ortam bulunduğuna Osmanlıları ikna edince Safevîler üzerine ikinci defa savaş açılmasına yol açtı. Aslında daha ziyade Şah Tahmasb'ın Şirvan'ı sıkıştırması, Sünni halkın müracaatları, Özbeklerin yardım istekleri ve yarım kalan İran meselesini tamamen ortadan kaldırmak düşüncesinin bunda etkili olduğu ifade edilebilir. Elkas Mirza'nın tahriki ile bu düşünceler kesinleşti. Batı cephesi 1547'de Habsburglarla yapılan anlaşma ile emniyete kavuşmuştu. Elkas Mirza önden İran'a gönderildi. Padişah da hemen onun ardından 29 Mart 1548'de İstanbul'dan ayrıldı.

Şah Tahmasb Osmanlıların yardımıyla kardeşinin kendi yerine geçecek olmasından büyük endişe duyduğu için Osmanlı ordusunun karşısına çıkmadı. Bunun üzerine herhangi bir mücadele yaşanmadan Tebriz'e girildi. Van önlerine gelen Sultan Süleyman buranın alınmasını Rüstem Paşa'ya havale etmişti. 24 Ağustos'ta ele geçirilen Van bir beylerbeyilik olarak teşkil edildi. Padişahın kışı geçirmek için Diyarbekir'e gittiğini haber alan Tahmasb, Erciş, Ahlat ve Adilcevaz yöresini yağmaladı. Kars Kalesi'ni inşa eden işçi ve muhafızları öldürtüp burayı yerle bir etti. Erzincan'ı ateşe verdi. Bunun üzerine Elkas Mirza Kum ve Kâşan taraflarını yağmalamaya Vezir Ahmed Paşa ise Erzincan'a Şah'ın üzerine gönderildi. Tahmasb geri çekilerek Karabağ'a gitti. Sultan Süleyman kışı Halep'te geçirdi. Elkas Mirza, Kum, Kâşan, İsfahan taraflarına ilerleyip Şiraz'a kadar olan yerleri tahrip etti. Van Beylerbeyi İskender Paşa ise Hoy'u aldı. 1548 Temmuz'unda Gürcistan üzerine sefer emri alan Erzurum Beyi Tekeli Mehmed Paşa'nın ele geçirdiği yerler kaybedilmişti. Bunun üzerine Gürcistan harekâtına memur edilen Ahmed Paşa, Tortum çayı boylarını almıştı. Bu yerler bir sancak haline getirildi. Bu ikinci İran Seferi de sonuçsuz kalmış, Tebriz'de tutunmak mümkün olmamıştı. Ancak Safevî tehdidine set çekerek onları bir sınır hatında tutabilmek amacıyla Hakkâri'yi içine alan Van Beylerbeyiliği kurulmuş, Gürcistan'da nüfuz bölgeleri oluşturulmuştur.

Şah Tahmasb Osmanlı ordusunun çekilmesinin ardından 1550 yılı başlarında Şirvan'ı yeniden ele geçirmiş ve Şeki ülkesini zapt etmişti. Erzurum Beylerbeyiliği'ne getirilen İskender Paşa 1551'de Ardanuç'u almış, bunun ardından Şah Tahmasb ordusunu dört kola ayırarak Osmanlı topraklarına girip Van civarını yakıp yıkmış, Ahlat, Erciş ve Bargiri'yi ele geçirmişti. Böylece 1553 baharına kadar Doğu Anadolu'da yağma ve tahribatta bulunmuştu. Diğer taraftan Bağdat'ın da tehdit altında olması Osmanlıların tekrar doğuya dönmelerine yol açtı. Sultan Süleyman bu kez İran'a girme düşüncesinde değildi. Şah Tahmasb'ın yaptığı tahribata aynı şekilde karşılık ve gözdağı vermeyi hedefliyordu. 8 Kasım 1553'te Halep'e giren padişah, 1554 Mayıs'ında Diyarbekir'e geçti ve oradan Erzurum'da toplanılması kararlaştırıldı. Şah, pasif savunmasını sürdürüyor, Osmanlılar ise Safevî topraklarına gire-

rek tahribatta bulunuyorlardı. Padişah 18 Temmuz'da Revan'a sonra da Nahçıvan'a ulaştı. Bu esnada sulh için mektuplaşmalar yapılıyor, Tahmasb Osmanlı ordusu ile karşılaşmayacağını belirtiyordu. Kış Amasya'da geçiren Sultan Süleyman'ın yanına bahar ayında barış ile ilgili görüşmelerde bulunmak için Safevî elçisi geldi. 1 Haziran 1555 tarihinde Amasya'da ilk Osmanlı-Safevî anlaşması yapıldı. Bununla Osmanlı-Safevî dini zıtlaşması makul bir seviyeye indirildi ve daha sonraki anlaşmaların da temeli oluşturuldu. Safevîler Bağdat bölgesi, Kars ve **Atabegler yurdu** üzerinde Osmanlı hâkimiyetini kabul ediyorlardı. Bu anlaşma ile Osmanlıların şark meselesi yirmi beş yıl kadar sakin bir seyr izleyecekti.

Atabegler Yurdu: Ahıska, Şavşat, Çıldır, Artvin, Tortum, Oltu, Tavusker ve Yusufeli'ni kapsayan bölge.

SON SEFER VE KAPANAN BİR "ÇAĞ"

Genç yaşta tahta oturan Sultan Süleyman, saltanatı boyunca batıda ve doğuda bizzat ordusunun başında seferlere çıkmıştı. Uzun hükümdarlığının son senelerinde artık yetmiş yaşının içindeydi. Bu halde iken onu 1566'da sefere çıkmaya zorlayan sebepler, bir önceki sene yaşanan Malta bozgununa karadan bir cevap vermek yanında tebaasına iktidar ve gücü hâlâ eskisi gibi elinde bulundurduğunu göstermek arzusuuydu. Oğulları arasındaki mücadelenin kötü izleri, Malta bozgunu ile birleşince sufi çevrelerin de tesir ettiği muhalif düşünceler önemli ölçüde imajını zedelemişti. Bu durum sadece padişahın şahsını değil doğrudan hanedanın kendisini hedef alacak boyutlara ulaşabilirdi.

1562 Osmanlı-Habsburg anlaşması karşılıklı olarak eski taahhütleri yenilemekle birlikte sınır boylarındaki karışıklıklara esaslı bir çözüm getirmemişti. Habsburg kuvvetleri Osmanlı idaresindeki Macar topraklarına saldırırken Budin ve Temeşvar beylerbeyileri de bunlara karşılık akınlar gerçekleştirmişlerdi. Ferdinand'ın 1564'te ölüp yerine II. Maxilian'ın geçmesiyle Erdel'de olaylar arttı. Mücadele Tokaj ve Pankota kaleleri üzerinde yoğunlaştı. 1565 Haziran'ında anlaşmanın uzatılması görüşmeleriyle ilgili diplomatik teşebbüsler yeniden başladı. Ancak Osmanlı kuvvetleri Erdel meselesi sebebiyle Bosna tarafından harekete geçip Krupa ve Novi'yi ele geçirmişlerdi. 1566'da İstanbul'a gelen Habsburg elçisi Krupa'nın iadesini isteyip vergi borcunu da ödemiş, Osmanlıların Tokaj'ın terk edilmesi yönündeki isteklerine olumlu bir cevap vermemişti. Bu gelişmeler yeni seferin siyasî ve görünür sebeplerini oluşturdu. Sultan Süleyman'ın bu seferi Habsburglara iyi bir ders vermek, onları son bir hesaplaşmaya mecbur bırakmak amacını taşıyordu. Planlar öncelikle Zigetvar ve Eğri üzerine yapılmıştı. İkinci vezir Pertev Paşa Göle'nin (Gyula) zaptıyla görevlendirildi. Seri bir harekâtla Habsburg kuvvetleri Viyana'ya doğru çekilmeye zorlanacaktı. 1566 Mayıs'ında İstanbul'dan hareket eden Sultan Süleyman, doğrudan Zigetvar üzerine yürüdü. Kaledenkiler çok çetin bir müdafaada bulundular. Hücumlar devam ederken padişah vefat etti (5-6 Eylül). Vefatının ertesi günü ise Zigetvar düştü. Seferin kesilip geri dönülmesi kararı alındı. Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa, yeni padişah gelene kadar Sultan Süleyman'ın vefat ettiğini gizledi. Bu sırada Göle ve Yanova da ele geçirilmişti. Ordu dönüş yolundayken Selim'in Belgrad'da ordugâha gelişiyse vefat haberi duyuruldu.

Resim 8.4

Kanunî Sultan Süleyman'ın yaşlılık dönemine ait bir minyatür

Sultan Süleyman, 46 yıllık saltanatı boyunca gerçekleştirdiği seferlerle Gazi Sultan lafzına yaraşır bir şekilde savaş esnasında vefat etti. Onun döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak devrinin yaşandığı kanaati daha torunu tahtta iken genelleşmişti. İdealize edilen bu dönem sonraki kriz yıllarında daha da belirgin hale gelmişti. Zamanla "Altın Çağ" kavramı onun saltanat yıllarını belirtmek için yaygın biçimde kullanılmıştır. Özellikle XIX. yüzyılda beliren geçmişteki bazı dönemleri idealleştirme eğilimindeki tarih anlayışına uygun eserler yazan Osmanlı tarihçileri, bunalmış zamanlarında kaleme alınmış ıslahat risalelerindeki fikirlerin de etkisinde kalarak "Kanunî Çağı"nı ön plana çıkarmışlardır.

Kanunî sıfatı çevresinde oluşturulan "mit", Sultan Süleyman dönemi üzerine yapılan serinkanlı değerlendirmeleri gölgede bırakmıştır. Sultan Süleyman çağı her şeyden önce dinî ve siyasî misyonların belirgin hale gelerek çerçevesinin çizildiği bir dönüm noktasını teşkil eder. Özellikle Safevîlere karşı yürütülen mücadelede mensubu bulunulan Sünnî dünyasının temsilcisi olma ve bu vasfı yaygınlaştırma ile onlara karşılık verilmiştir. Bunun sonucunda Sünnî akaid içinde Hanefî fıkhnın bütün Osmanlı ülkesinde uygulanarak öne geçirilmesine teşebbüs edilmesi devletin üst yapılanmasını ve siyasetini dahi etkileyecek ve toplumun çeşitli kesimlerinin tepkilerine yol açacak bir tutuculuk ve katılaşmaya sebep olmuştur.

Sultan Süleyman'ın yarım yüzyıla yaklaşan saltanatını mitsel "Altın Çağ" yaklaşımına kapılmadan inceleyen bir araştırmacı bile bu dönemin XVI. yüzyıla damgasını vurduğunu göz ardı edemez. Osmanlılar bu dönemde Avrupa devletleri arasında oluşan denge siyasetine de güçlü bir şekilde dâhil olarak modern Avrupa'nın oluşumunda belirleyici bir rol üstlenmişlerdir. Hatta bu Osmanlı etkisi unutulmuş sınırlarda, gözden ırak bozkır ve çöllerde ve uzak denizlerde dahi ağırlıklı olarak bu dönemde başlamıştır. Sultan Süleyman ise batıda çağdaşı V. Karl, I. Ferdinand, VIII. Henry, IV. İvan gibi imparator ve krallar, doğuda Şah Tahmasb, Babürlü Hümayun gibi hükümdarlar arasında onlarla kıyaslanmayacak bir yer edinmiştir. Sultan Süleyman'ın vefatıyla kendisinden sonraki yüzyıllarda hep özlem duyulacak ve bir benzerinin daha yaşanması arzu edilecek uzun bir çağ sona ermiştir.

Özet

Kanunî Sultan Süleyman döneminde Avrupa'daki siyasî durumu değerlendirmek.

1494-1559 arasında İtalya üzerine yapılan savaşlar Avrupa'daki siyasî ortamı karışık bir hale sokmuştu. Buna bir de Fransa Kralı I. François ile İspanya Kralı I. Karl'ın Kutsal Roma-Germen İmparatorluk tacı için karşı karşıya gelmeleri eklendi. İmparator seçilen V. Karl, Avrupa'yı kendi yönetimi altında birleştirmeyi istiyordu. 1520'de V. Karl tacını giydiğinde Kanunî Sultan Süleyman da Osmanlı tahtına oturmuştu. Bu tarihten sonra imparator ve Fransa Kralı siyasî ve askerî birlikten yoksun İtalya'yı ele geçirmek için karşı karşıya geldiler. Bu tarihlerde merkezî idarelerini güçlendiren millî devletler imparatora karşı kendilerini koruma gayreti içinde hareket ediyorlardı. Bu da Avrupa siyasetinde bağımsız devletler arasında denge politikası güden bir devletler sistemi oluşmasını sağladı. Osmanlı Devleti, bu sistemin önemli bir parçası oldu. Bu dönem daha sonraları I. Süleyman ve V. Karl'ın Avrupa'sı şeklinde tarif edildi. Bu tarihlerde Avrupa devletleri kendi menfaatleri uyarınca bu iki büyük güçten birinin yanında durmaktaydılar. Osmanlılar, XVI. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan Protestanlık mezhebinin V. Karl'a karşı himaye etmişlerdi. Bu sayede V. Karl karşısında Protestanlığın yaşama şansı bulunduğu ifade edilebilir. Modern Avrupa'nın bugünkü şeklini almasında Osmanlıların etkisi göz ardı edilemez boyutlardadır.

Kanunî Sultan Süleyman dönemindeki Osmanlı-Fransız ilişkilerini açıklamak.

Fransa Kralı I. François, Kutsal Roma-Germen İmparatorluk tacını elde etmek için rakibi olduğu V. Karl ile İtalya savaşları dolayısıyla da karşı karşıya gelmişti. 1525'te imparatorluk ordusuna esir düşüp Madrid'de hapse atılmıştı. I. François'nın annesi Sultan Süleyman'a yardım talebi içeren bir mektup göndermişti. Böylece Osmanlılar Avrupa siyasetine bir denge unsuru olarak dâhil oldular. Fransa kralının yardım talepleri bundan sonra da devam etti. Fakat Osmanlılara karşı Avrupa'da oluşan siyasî ve dinî atmosfer zaman zaman Fransa'nın Osmanlılarla kurduğu ilişkiyi inkâr etmesine hatta Hristiyanlığın tehdit altında olduğu gerekçesiyle oluşturulan ittifaka katılmasına sebep olmuştu. Sultan Süleyman, I. François'nın bu tutumuna karşı Fransızlarla ilişkileri aksatmadı. Böylece bir Avrupa devletinden çeşitli siyasî açılardan faydalaniyordu. Fransa Kralı ise V. Karl'ın baskısından kurtuluyordu. I. François'nın vefatından sonra tahta geçen oğlu

II. Henry de Osmanlılarla ittifak kurmak zorunda kaldı. İtalya savaşlarına son veren 1559'deki antlaşmada Fransa'nın olduğundan daha iyi bir şekilde yer almasına Osmanlıların Sultan Süleyman döneminde verdikleri destek etkili olmuştu.

Osmanlılar ile Habsburglar arasındaki mücadeleyi özetlemek.

Osmanlılar 1526'dan sonra Habsburg hanedanının Avusturya kanadının temsilcisi Arşidük Ferdinand'la Macaristan tacı üzerinde uzun mücadeleye giriştiler. Ferdinand, Mohaç'ta ölen Kral Lajos'la kurulan ailevi bağdan dolayı kendini Macar toprakları üzerinde söz sahibi olarak görüyordu. Sultan Süleyman ise kılıç hakkı olarak kabul ettiği bu toprakları bırakmak niyetinde değildi. Osmanlılar ile Habsburg hanedanı üyeleri arasındaki mücadele çok geniş bir coğrafyada uzun yıllar sürdürülmüştür. Osmanlılar, hanedanın Alman kanadını temsil edenlerle Avrupa'da mücadele ederken öte yandan hanedanının İspanyol kanadının temsilcisi V. Karl ve sonra onun yerine geçen oğlu II. Philippe ile Akdeniz ve Kuzey Afrika'da deniz cephesinde karşı karşıya gelmişlerdi. Sultan Süleyman topraklarını genişletirken Kutsal Roma-Germen İmparatoru V. Karl'ın Hristiyan Avrupa birliği hayalini gerçekleştirmesinin önündeki en büyük engel olmuştu.

Safevîler dolayısıyla Doğu'ya yönelik seferlerin sebeplerini değerlendirmek.

Kanunî Sultan Süleyman, Batı'ya karşı yürüttüğü faaliyetleri sırasında dikkatini Anadolu'ya yöneltmek zorunda kaldı. Türkmen boyları üzerinde etkili olan Safevî propagandası devleti ciddi tehlikelerle karşı karşıya getiriyordu. Safevîler, merkezî idarenin benimsediğinden farklı bir İslam yorumuna bağlı Türkmen toplulukları siyasî emellerine uygun olarak yönlendirmekteydiler. Osmanlılar ise buna karşı kendi hâkimiyet ve dinî telakkilerini koruma yolunda birtakım askerî ve fikrî tedbirler aldılar. Sultan Süleyman'ın da katıldığı uzun ve meşakkatli seferler Osmanlıların Doğu sorununu kesin olarak çözecek sonuçlar alma yolunda tam olarak istenileni sağlayamadı. Bağdat ve civarında Osmanlı hâkimiyeti başlamış, beylerbeylikler kurulup sınır boyları takviye edilmişti. Fakat Safevîlere son verilemeyeceği asıl hedefin onları belirli bir sınır bölgesinde tutmak olduğu anlaşılmıştı. Daha sonraki anlaşmaların da temelini oluşturacak ilk Osmanlı-Safevî anlaşması Sultan Süleyman döneminde yapıldı.

Kendimizi Sınavalım

1. 1526 Mohaç Seferi'nin maksadı ile ilgili dönemin Osmanlı kaynaklarında aşağıdakilerden hangisi belirtilmektedir?

- Macarlar yıllık haracı ödemediği için düzenlenmiştir.
- Viyana'nın ele geçirilmesi hedeflenmiştir.
- Fransa'ya yardım etmek için sefere çıkılmıştır.
- Sınır boylarındaki hareketlilik üzerine düzenlenmiştir.
- Belgrad'ı geri almak için sefere çıkılmıştır.

2. I- Viyana Seferi

II- İstabur Seferi

III- Rodos'un Fethi

IV- Korfu Seferi

Yukarıda verilen Kanunî Sultan Süleyman döneminde meydana gelen gelişmelerin kronolojik sırası aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak gösterilmiştir?

- I-III-II-IV
- II-I-III-IV
- III-IV-I-II
- III-I-IV-II
- IV-II-III-I

3. 1532 Alaman Seferi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- Seferin İmparator V. Karl üzerine olduğu ilan edilmişti.
- Macar topraklarındaki Osmanlı hâkimiyetini sağlamlaştırma amacı taşıyordu.
- Bu sefer dolayısıyla Nürnberg Din Barışı yapıldı.
- Viyana'yı doğrudan hedef alan bir sefer olarak düzenlenmemiştir.
- Osmanlı ordusu ile imparatorluk ordusu Viyana önlerinde savaştılar.

4. Korfu Seferi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- Osmanlılar ve Fransızların ortak harekâtı olarak planlanmıştı.
- Sefer görüşmeleri sırasında, 1536'da Fransızlara ilk kapitülasyonlar verildi.
- Korfu Adası alındıktan sonra Osmanlılar İtalya'yı istila edeceklerdi.
- Fransız ve Osmanlı askerleri ilk defa ortak bir harekâta bulunuyorlardı.
- Padişahın ordunun başında bulunduğu bu sefer başarıya ulaşamamıştı.

5. Budin Beylerbeyliği hangi seferden sonra kurulmuştur?

- Mohaç Seferi
- Alaman Seferi
- Kara Boğdan Seferi
- Viyana Seferi
- İstabur Seferi

6. Irakeyn Seferi ile ilgili aşağıda verilen ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- Seferden sonra Bağdat Beylerbeyliği kuruldu.
- Basra-Bağdat-Halep ticaret yolunun denetimi sağlandı.
- İran'da kurulan hakimiyetin geçici olduğu anlaşıldı.
- Şah Tahmasb Osmanlı ordusunun karşına düzenli bir ordu ile çıkmadı.
- Safevî tehlikesi tamamen ortadan kaldırıldı.

7. V. Karl'ın donanmanın başına Andrea Doria'yı getirerek Mora'daki Osmanlı topraklarını ele geçirmesine **ilk** olarak aşağıdakilerden hangisiyle karşılık verilerek Osmanlı deniz gücünün üstün hale gelmesi sağlanmıştır?

- Korfu Seferi'ne çıkılmıştır.
- Çok sayıda savaş gemisi inşa edilmiştir.
- Viyana Seferi'ne çıkılmıştır.
- Barbaros Hayreddin, kaptanıderya olarak atanmıştır.
- Fransız donanmasından yardım alınmıştır.

8. Aşağıdakilerden hangisi Fransa Kralı I. François'nın annesinin esir edilen oğlu için Sultan Süleyman'a yardım talebini içeren bir mektup göndermesinden sonra yaşanan gelişmelerden biri **değildir**?

- Osmanlıların Avrupa siyasetine dâhil olmasının yolunu açmıştır.
- Yardım olarak Mohaç Seferi'nin düzenlenmesine karar verilmiştir.
- Uzun yıllar sürecek Osmanlı-Fransız yakınlaşması başlamıştır.
- V. Karl, Kutsal Roma-Germen İmparatoru seçilmiştir.
- Sultan Süleyman yardım edeceğine dair I. François'ya mektup göndermiştir.

9. Osmanlılar ile Safeviler arasındaki **ilk** barış anlaşması aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Ferhat Paşa
- b. Nasuh Paşa
- c. Amasya
- d. Kasr-ı Şirin
- e. Edirne

10. Aşağıdakilerden hangisi Kanuni Sultan Süleyman'ın **son** seferidir?

- a. Nahçıvan Seferi
- b. Zigetvar Seferi
- c. İkinci İran Seferi
- d. İstanbul Seferi
- e. Irakéyn Seferi

Okuma Parçası

“Yavuz Sultan Selim'in başarılı seferi 1516-17'de Memlük topraklarının tamamen fethedilmesiyle sonuçlandı. Osmanlıların bu beklenmedik güney hamlesi Safevi hareketinin vesile olduğu dinsel ve ideolojik mücadele bağlamında ele alınabilir. Şah İsmail Türkmen ve İranlı tebaası arasında uyumlu bir birliktelik yaratmak için kendi topraklarındaki halkı Şiileştirme politikası benimsedi. Söz konusu yaklaşıma göre, I. Selim de kendisini kutsal şehirlerin yani Mekke ve Medine'nin koruyucusu ve böylece İslam dünyasının en önemli Sünni hükümdarı olarak kabul ettirmek için Memlük topraklarını ele geçirerek buna yanıt vermişti. Hiç şüphe yok ki 16. yüzyıl başlarında dinsel ideoloji Müslüman batı Asya'da siyasal açıdan son derece önemliydi -tıpkı Reformasyon döneminde Hristiyan Avrupada olduğu gibi-. Bununla birlikte Osmanlıların Süveyş'te hızla bir donanma üssü kurmalarını ve derhal Hint Okyanusu'nda Portekizlilere meydan okumalarını göz önünde bulundurduğumuzda, Osmanlı stratejik hesaplarında Asya baharat ticaretinin önemi açığa çıkar. Gerçekten de Karadeniz'de, Akdeniz'de ve şimdi de Hint Okyanusu'nda Osmanlı donanmasının varlığı, Süleyman'ın saltanatının başlangıcındaki en önemli gelişmelerden biridir.

Selim'in doğu Anadolu ve Arap topraklarına yönelik fetihleriyle birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki nüfus dengesi birkaç yıl içinde dikkate değer bir biçimde değişmiş, Müslüman ve gayrimüslim nüfus aşağı yukarı eşitken Müslüman nüfus belirleyici çoğunluğu oluşturmaya başlamıştı. İslami ideolojik tartışmalar ve denetim altına alınan, fakat varlığını hâlâ sürdüren Safevi bozgunculuğu tehdidi, Azerbaycan'daki Safevi merkezinden az miktarda bölgenin, Irak'ın ise tamamının (önce Musul ve Bağdat, ardından Basra) Osmanlı topraklarına katıldığı, zaferle sonuçlanan seferlerden sonra bile, Süleyman'ın hükümdarlığı döneminde de devam etti. Süleyman'ın imparatorluğunun diğer ucunda, hem Akdeniz'de hem de Avrupa içlerine doğru yapılan sefer ve fetihler, sultanı çok daha büyük oranda meşgul etti. Babası, batı Asya'daki ideolojik ve stratejik mücadele üzerinde yoğunlaştığı için Avrupa sınırlarını ihmal etmişti. Süleyman'ın ilk seferleri, Fatih Sultan Mehmed'den kendini kurtarmış iki hedef, Rodos ve Belgrad üzerine yöneldi: Bunların birisi Güney Akdeniz'e, diğeri de Macaristan'a uzanmanın kilit noktasıydı. Belgrad kalesi ele geçirilince Macar ordusu Osmanlı kuvvetleriyle karşı karşıya geldi. 1526'da Mohaç'ta yenilen Macar krallığı sonraki otuz yıl boyunca aşama

aşama Osmanlı topraklarına katıldı. O tarihten sonra Avusturya orduları Osmanlılarla savaş alanında karşı karşıya gelmekte tereddüt ettiler. Bu cephedeki savaş, Süleyman'ın son seferinde de olduğu gibi, tek tek kalelerin kuşatılmasına dönüşerek sürdü.”

Kaynak: Metin Kunt, “Süleyman Dönemine Kadar Devlet ve Sultan: Uç Beyliğinden Dünya İmparatorluğuna”, ed. M. Kunt, C. Woodhead, **Kanuni ve Çağı Yeniçağda Osmanlı Dünyası**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002, s. 24-25.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise “Batı’ya Doğru İlk Faaliyetler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. d Yanıtınız yanlış ise “Macaristan Üzerinde Osmanlı-Habsburg Çekişmesi (1533-1562)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. e Yanıtınız yanlış ise “Macaristan Üzerinde Osmanlı-Habsburg Çekişmesi (1533-1562)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. b Yanıtınız yanlış ise “Macaristan Üzerinde Osmanlı-Habsburg Çekişmesi (1533-1562)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. e Yanıtınız yanlış ise “Macaristan Üzerinde Osmanlı-Habsburg Çekişmesi (1533-1562)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. e Yanıtınız yanlış ise “Osmanlı-Safevî Mücadelesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. d Yanıtınız yanlış ise “Macaristan Üzerinde Osmanlı-Habsburg Çekişmesi (1533-1562)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. d Yanıtınız yanlış ise “Batı’ya Doğru İlk Faaliyetler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. c Yanıtınız yanlış ise “Osmanlı-Safevî Mücadelesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. b Yanıtınız yanlış ise “Son Sefer ve Kapanan Bir ‘Çağ’” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Avrupa’nın önde gelen hanedan ailelerine baba ve annesi dolayısıyla mensup olan Karl, 1516’da İspanya kralı olarak taç giymişti. Baba tarafından dedesi olan I. Maximilian’ın ölümü üzerine yapılan seçimle Kutsal Roma İmparatorluğu tacını taktı. İmparator olarak hükmettiği topraklar Avusturya’dan yeni kıta Amerika’ya kadar uzanıyordu. V. Karl, Hristiyan Avrupa’yı imparatorluk tacı altında tek elde birleştirmek için mücadeleye girişecekti. Onunla aynı tarihlerde ise Sultan Süleyman, Osmanlı tahtının tek varisi olarak babasının ona bıraktığı geniş coğrafyanın idaresini eline aldı. Aynı zamanda dinî bir misyon yüklenen devletin yönünü öncelikle Batı’ya doğru çevirdi. Sultan Süleyman, atalarından miras aldığı cihanşümül anlayışa uygun olarak devlete yeni ufuklar kazandırmak için mücadele verecekti.

Sıra Sizde 2

XVI. yüzyılın başlarında ortaya çıkan Protestanlık hareketi Katolik İmparator V. Karl’ın Hristiyan Avrupa birliği hayali önünde dinî ve siyasî yönden onu tehdit eder hale geldi. Özellikle Osmanlıların Viyana’ya kadar ilerlemesiyle imparatorluk üzerinde oluşan baskı sayesinde Protestanlar kendilerine Hristiyan birliği içinde meşru bir yer edinme fırsatı buldular. 1532 Alman Seferi ise önemli gelişmelere yol açmıştı. V. Karl, Viyana’yı savunmak için yardıma ihtiyaç duyduğundan Protestan Alman prensleriyle Nürnberg Din Barışını yaptı. Bu suretle Protestanlar güvenceye kavuştular.

Sıra Sizde 3

Macar Kralı II. Lajos, Arşidük Ferdinand’ın kız kardeşi ile evlendiğinden Habsburglarla akrabalık bağı vardı. Macaristan’da ise II. Lajos’un yönetimi tepki çekiyor, soylular János Zapolya’yı destekliyorlardı. Mohaç’ta Kral Lajos’un ölmesi üzerine Ferdinand, ailevi bağdan dolayı Macar toprakları üzerinde hak iddia etti. Macaristan’daki Alman taraftarı olan soylular ise Ferdinand’ı tahta oturması için destekliyorlardı. Kanunî Sultan Süleyman kılıç hakkı olarak kabul ettiği bu topraklardan vazgeçmeyecekti. Macar Krallığı’na soyluların da desteklediği János Zapolya’yı getirerek himayelerine alan Osmanlılar ile Habsburglar arasında Macar toprakları üzerinde uzun yıllar sürecektir bir mücadele başlamış oldu.

Sıra Sizde 4

Yavuz Sultan Selim döneminde Doğu'daki meseleler yatışmış, Sultan Süleyman tahta geçtiğinde Batı'ya yönelmişti. Fakat bu sırada Anadolu'da ciddi gelişmeler yaşandı. Ekonomik ve sosyal sebepler dolayısıyla huzursuz hale gelen Türkmen boyları üzerinde Safevî propagandası etkili oluyor ve Safevîlere meyleden Türkmenler bir taraftan da onların siyasi emellerine alet oluyorlardı. Anadolu'da ortaya çıkan isyanlarda Şah'ın mektupları ve paralarla yakalanan ajanları dolayısıyla Safevîlerin parmağı olduğuna kanaat getirilmişti. Sınır bölgelerinde de emniyeti sarsıcı gelişmeler yaşanıyor. Şah İsmail'in 1524'teki ölümü üzerine İran'da karışıklıklar çıkmıştı. Bağdat'ı ele geçiren Zülfikar Bey şehrin anahtarlarını Osmanlılara göndermiş fakat Safevîler burayı geri almıştı. Bu hareket Osmanlı toprağına bir saldırı olarak algılandı. Bu sırada Safevî ümerasından Ulama Han Osmanlılara, Bitlis hâkimi Şeref Han ise Safevîlere sığındı. İki devlet sınırında karşılıklı tecavüzler yaşanması üzerine Osmanlılar, sefer hazırlıklarına giriştiler.

Yararlanılan Kaynaklar

- Emecen, F. M. (2009). **Osmanlı Klasik Çağında Siyaset**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Emecen, F.M. (2011). **İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-1: Bayezid (II). Yavuz. Kanuni**, İstanbul: İSAM Yayınları.
- Emecen, F.M. (2010). **Osmanlı Klasik Çağında Savaş**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Fodor, P. (2004). "Macaristan'a Yönelik Osmanlı Siyaseti", çev. Ö. Kolçak, **Tarih Dergisi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. sy.40, s.11-86.
- İnalçık, H. (2009). **Devlet-i 'Aliyye -Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim-**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kunt, Metin, C. Woodhead (ed.), (2002). **Kanuni ve Çağı -Yeniçağda Osmanlı Dünyası-**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.